11600

35

535

SH-5

11600

ఆంధ్రగ్రంథమాల — ౩౦

శ్రీ పండితారాధ్య చరిత్ర

పాల్కురికి సోమనాథకవి ప్రణీతము

పరిష్కర్త :

డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావు, ఎమ్. ఏ., పిఎచ్. డి

సర్వస్వామ్యము] [వెల రు 5

PLACED ON THE SHELF
Date 15.12.95

SRI VENKATESWARA CENTRAL LIBRARY & RESEARCH CENTRE.
Acc. No 11600
Date
TIRUPATI.

చెన్నపురి:
ఆంధ్రపత్రికా ముద్రాశాలలో ముద్రితము.
౧౯౩౯.

035,1F60,1
G39

S. V. Central Library and Research Centre, TIRUPATI
11600

11607

కీ. శే. శ్రీ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు

ప్రకాశకుల విజ్ఞప్తి

దాదాపు నాలుగైదేండ్ల పరిశ్రమ ఫలమును నేటికి బయట పెట్టగలుగుచున్నాము. ఈ ఆలస్యమునకు కారణమును సహృదయులైన పండితమహాశయులు ఊహించ లేకపోరు.

ఆనాడు మేము దీని ప్రకటనకు ప్రారంభించినప్పుడు మా కాధారభూతమైనది దీని వ్రాత ముద్రిత ప్రతి ఒకటిమాత్రమే. అగుట కేమో ఇది అదివరకే ముద్రితమైయుండెను కాని అది అడుగడుగునకును సంస్కారాపేక్షముగానేయుండెను. ఇటువంటి ఉత్తమగ్రంథము అటువంటి అసంస్కృత రూపములో ఉండుటను చూచి సహింపలేకయే మేము దీని పునర్ముద్రణమునకు పూనుకొంటిమి. అందుచేత ఆ లభించిన ఒక గుజిలీప్రతిని ఆధారముగా పెట్టుకొని, వివిధ భాండాగారములందు లభించిన భిన్నభిన్నము లయిన వ్రాత ప్రతులతో దీనిని సరిచూచి, అనేక పాఠాంతరములను సేకరించి, యుక్తము లయిన పాఠములను గ్రహించి, అసలు గ్రంథమునకు దీటురాగల అమూల్యమైన పీఠికతో ఈ గ్రంథమును ఆంధ్రలోకమునకు సమర్పించవలయునని పూనుకొన్న మహోద్యమములో అనివార్యముగా ఈ ఆలస్యము సంభవించక తప్పినది కాదు. మా పరిశ్రమఫలితమును

పండితసోదరులు ఈగ్రంథములో ప్రత్యక్షముగా గ్రహింపగల రని మా దృఢవిశ్వాసము.

అడిగినదే తడవుగా మా ప్రార్థనమును మన్నించి, అనేక ప్రయాసల కోర్చి, సొంతపనులను కూడ మాను కొని ఈగ్రంథమును శుద్ధముగా సంస్కరించి, పరినిష్ఠిత మైన పీఠికను రచించి మా యుద్యమమునకు సర్వ విధములుగా సహాయపడిన డా॥ చిలుకూరు నారాయణ రావు యం. ఏ., పి హెచ్. డి. గారికి ఈ సందర్భ ములో మా హృదయపూర్వకమైన కృతజ్ఞతావందన ములను సమర్పించుచున్నాము.

ఈ గ్రంథ ప్రాశస్త్యమును గురించియు, దీని విశిష్టగుణములను గురించియు మేము ప్రత్యేకముగా పేర్కొనవలసిన అవసరము కానరాదు. శ్రీ నారాయణ రావుగారే ఆవిషయముల నన్నిటిని సమగ్రముగాను, విపులముగాను తమ పీఠికలో ప్రశంసించియున్నారు.

ఆంధ్రమహాజనులు మా గ్రంథమాలయందు యథా పూర్వమైన ఆదరాభిమానముల నుంచి, 30 వ కుసుమ ముగా ప్రకటితమైన ఈఅపూర్వగ్రంథరాజమునకుకూడ యథోచితముగా ప్రోత్సాహ మిచ్చినయెడల మా యుద్య మము చరితార్థము కాగల దని విన్నవించుచున్నాము.

చెన్నపురి :
4-12-39.

ప్రకాశకులు.

డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావుగారు

పీ ఠి క

ఇంచుమించు పదేండ్ల క్రిందట కీర్తిశేషులైన దేశోద్ధారక నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు మా గురువుగారైన మ. రా. రా. రావుసాహెబు గిడుగు వేంకటరామమూర్తిపంతులుగారితో పండితారాధ్యచరిత్రమును పరిష్కరించి ఇవ్వవలసిన దనిన్ని, దానిని తా మచ్చువేయిస్తా మనిన్ని చెప్పిఉండిరి. వారికోరికప్రకారము శ్రీ రామమూర్తిపంతులుగారు పండితారాధ్యచరిత్రము అచ్చుపడిన గుజిలీప్రతినిన్ని, కొన్ని తాటిఆకుల ప్రతులనున్ను, ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారములోని బ్రౌనుదొర కొన్ని ప్రతులపాఠములను గుర్తించి ఉంచిన రెండు కాగితపు సంపుటములనున్ను దగ్గర పెట్టుకొని తమకుమారులు శ్రీ వెంకటసీతాపతిగారి సహాయముతో వివిధ పాఠములను గుర్తిస్తూఉండిరి. ౧౯౩౭ సం॥ము ఎండకాలపు సెలవులలో నేను పర్లాకిమిడికి పోయినప్పుడు శ్రీ రామమూర్తిపంతులుగారితో ఒక నెల్లాళ్లుండడము తటస్థించినది. అప్పుడు మేము ముగ్గురమున్ను కలిసి వాదప్రకరణములో కొంతభాగమును సరిచూచినాము. నేనింటికి రావలసినతొందర కలుగడము చేతను, మాగురువుగారికి నామీద నమ్మక ముండడము చేతను, పండితారాధ్య చరిత్రమును పరిష్కరించి అచ్చుకు సిద్ధము చేసే భారమును నామీద వేసి, తాము

ప్పటికి చేసిన కృషికి ఫలితముగా తేలిన సమస్తసామ
గ్రిని, తమవద్దనుండిన వ్రాతప్రతులను నా కిచ్చివేసిరి.
వారి ఆజ్ఞప్రకారము నే నించుమించు మూడేండ్లు పని
చేసి, ఎట్లో అచ్చుకు ప్రతిని సిద్ధముచేసి, శ్రీనాగేశ్వర
రావుగారికి పంపినాను. వారు వెంటనే ముద్రణమున
కారంభించినారు. నేను సరిచేసిన మహిమ, పర్వతప్రకర
ణములను ఈలోగా శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు
చూస్తే బాగుంటుందని వారికి పంపినాను.

నాగేశ్వరరావుపంతులుగారు శివైక్యము పొంద
డానికి పదిదినములకు ముందు వారిని దర్శించినాను.
పండితారాధ్యచరిత్రము సంపూర్ణముగా అచ్చుపడ
డము చూడవలె నని ఉన్నదన్నారు. అప్పటికి అయిదు
ఫారములుమాత్ర మచ్చు మిగిలినది. ఎంత తొందర
పడినా వారికోరిక నెరవేరలేదు. వారి నిర్యాణానంతర
మీ గ్రంథప్రకటనమును గురించిన ప్రస్తావన మరి
రాలేదు. మొన్న ఏప్రిలు మాసాంతమున శ్రీవారి
అల్లుళ్లయిన చిరంజీవి శివలెంక శంభుప్రసాదుగారు
ప్రస్తావవశముగా గ్రంథమునకు శీఘ్రముగా పీఠిక వ్రాసి
పంపవలసిన దని కోరినారు. వారి కోరిక ప్రకారము
పీఠికను వ్రాయడాని కారంభించినాను. కాని, ఆపని
సులభముగా కనబడలేదు. శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు
బసవపురాణమునకు చక్కని పీఠికను వ్రాసినారు.
కాని, వారి అభిప్రాయములను విమర్శిస్తూ అనేకు

లనేకవ్యాసములను వ్రాస్తూవచ్చినారు. మతవిషయము లలో ఉన్నదున్నట్లు నిరూపించవలసిన బాధ్యత నా కెక్కువగా తోచినది. భాషావిషయములో వారి అభి ప్రాయములతో ఏకీభవించలేని కొన్ని పట్టులు కనబడినవి. పాల్కురికి గ్రామ మెక్కడ ఉన్నది? సోమనాథుని కాల మేమి? అతని కులగోత్రము లేమి? బసవేశ్వరుడు చారిత్రకపురుషుడా, కాడా? బసవేశ్వరునికి పూర్వపు శైవమతస్వరూప మెట్టిది? సిద్ధాంతవిషయములో వీరశైవ సిద్ధాంతమునకున్ను తక్కినవాటికిన్ని భేద మే? ఇటువంటి ఎన్నో సమస్యలకు సరియైన సమా ధానము అనేక గ్రంథములను చూడవలసి వచ్చినది. నేనీ పీఠికలో తత్త్వైకదృష్టితో విలిఖించిన విషయములు కొన్ని కొందరికి సరిపడకపోవచ్చును. దానికి నే నేమియున్ని చేయలేను. నాకు తోచిన అభిప్రాయ ములను తెలిపినాను. నేను చేయవలసిన పని అంతే.

శ్రీ శంభుప్రసాదుగారు పీఠికను సాధ్యమయి నంత సంగ్రహముగా వ్రాయవలసినదని సెలవిచ్చినందు వల్ల నేను చెప్పదలచిన విషయముల నన్నిటిని విపుల ముగా, వివరముగా తెలుపడానికి వీలయినది కాదు. ముందుముందు ఆ విషయములను గురించి ప్రత్యేక వ్యాసములలో తెలుపుకొంటాను. పాఠకు లిప్పటికి ఈ చిన్న పీఠికతో తృప్తి పడవలసి ఉన్నది.

ఎంత కంటిలో కన్నుపెట్టి ప్రూఫులను దిద్దినా, కొన్ని తప్పు లట్లే నిలిచిపోయినవి. గ్రంథపరిష్కర్త ప్రూఫులు దిద్దడములోగల లోపమే ఇది. పొరపాటున గ్రంథములో మిగిలిన తప్పులను పాఠకులు సవరించుకో వలసిన దని ప్రార్థిస్తున్నాను. ముఖ్యములైన పొరపాట్లను తప్పొప్పులపట్టికలో చేర్చినాను.

ఈ మహాగ్రంథమును పరిష్కరించే భాగ్యము నాకు కలిగినది గదా అని సంతోషిస్తున్నాను. దీని నచ్చొత్తింప సంకల్పించి ఆంధ్రభాషకు మహోపకారము చేసిన శ్రీ దేశోద్ధారక నాగేశ్వరరావు పంతులుగారిని భక్తితో స్మరిస్తూ నా మీది శిష్యవాత్సల్యముతో ఈపనిని నాకు వదలిపెట్టిన మాగురువుగారికి నాకృతజ్ఞతాపూర్వకవందనముల నర్పిస్తున్నాను. తమమామగారి సంకల్పమును సఫలము చేసిన శ్రీ శివలెంక శంభుప్రసాదుగారు శ్రీ నాగేశ్వరరావుగారి వలె అజరామర యశస్కములై వాఙ్మయ సేవామూలమున దేశసేవాధురంధరులై వర్ధిల్లునట్లు పరమేశ్వరు డను గ్రహించునుగాక అని కోరుతున్నాను.

అనంతపురము,
ఆత్రేయాశ్రమము.
౨౮-౬-౧౯౩౯.

చిలుకూరి నారాయణరావు.

శ్రీ పండితారాధ్యచరిత్ర

ఉపోద్ఘాతమునకు విషయసూచిక

		పుట.
౧.	సోమనాథుని నివాసస్థానము ...	౧
౨.	సోమనాథుని కాలము ...	౮
౩.	సోమనాథుని కులగోత్రములు ...	౮౦
౪.	సోమనాథుని వైదుష్యము ...	౮౬
౫.	సోమనాథుని గ్రంథములు ...	౯౦
౬.	కావ్యకళ ...	౯౬
౭.	ద్విపద, ద్విపదకావ్యముల చరిత్రము ..	౧౧౯
౮.	సోమనాథుని ద్విపదారచన ...	౧౬౩
౯.	సోమనాథుని కొన్ని ఛందోవిశేషములు.	౧౭౧
౧౦.	సోమనాథుని భాష ...	౧౭౭
౧౧.	వీరశైవ వాఙ్మయము ...	౨౬౮
౧౨.	శైవసంప్రదాయము ...	౨౭౪
౧౩.	అఱువత్తుమూవురు ...	౨౮౫
౧౪.	వీరశైవసిద్ధాంతము ...	౩౦౮
౧౫.	సోమనాథుడు నిరూపించిన వీరశైవము..	౩౧౪
౧౬.	సోమనాథుడు వివరించిన కొన్నిస్థలములు	౩౩౪
౧౭.	శ్రీశైలము ...	౩౪౩

ఉపోద్ఘాతము

౧

సోమనాథుని నివాసస్థానము

సోమనాథుడు గోదావరిజిల్లాలోని పాల్కురికి గ్రామములో పుట్టినాడని కీ. శే. ఆర్. నరసింహాచార్యులు గారు తమ కర్ణాటకకవిచరితెలో వ్రాసినారు. వీరేశలింగము పంతులుగారు సోమనాథుని జన్మస్థానవిషయమును కాని, పాల్కురికి గ్రామ ప్రశంసనుగాని ఎత్తుకొనక 'ఈ కవి ప్రతాపరుద్రుని కాలమునం దుండెను' అని చెప్పి విడిచినారు. కాని వారి వ్రాతధోరణినిబట్టి అత డోరుగంటి ప్రాంతపువా డయినట్లు ధ్వనిస్తున్నది. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు బసవపురాణమునకు వ్రాసిన పీఠికలో "అన్యవాదకోలాహల మని సోమనాథుని పేరనే 'సోమనాథలింగ' యను సంబోధనముతో సీసశతకమును రచియించిన శైవుం డొకం డీతండు పాల్కురికి గ్రామ వాస్తవ్యుం డని చెప్పెను. పాల్కురికి గ్రామము నేటి నైజాము రాష్ట్రమున నోరుగల్లుమండలమునం గలదంట! పాల్కురికి గ్రామమున జనించుటచే సోమనాథుని కాయూరి లింగమూర్తి పేర తలిదండ్రులు పెట్టియుండవచ్చును," అని వ్రాసినారు. ఇట్లుండగా శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు సోమనాథుడు, "కాకతీయ రాజధాని యగు నేకశిలానగరమునకు సమీపమం దున్న పాలకురికి గ్రామ వాస్తవ్యుం డయినట్లు తెలియనగును" అని కాకతీయ సంచిక (పుట. ౨౦౯)లో వ్రాసినారు.

పాల్కురికె దక్షిణమహారాష్ట్రదేశములోని ఒకగ్రామమని కిట్టెలు వ్రాసినాడు.

'కురికె,' 'గురికె' అనేవి కన్నడములో గ్రామశబ్దమునకు పర్యాయపదములు. ఇవి తెనుగులోని 'కుఱ్ఱు, కుచ్చి,' తమిళము లోని 'కురిచ్చి' అనే గ్రామవాచక పదములతో సంబంధించినవి. 'కుఱ్ఱు' గోష్ఠశబ్ద భవము. 'కురికె' కూడా అదే అర్థము గలది. కురికె, గురికె అంతమందు గల గ్రామనామములు సాధారణముగా కన్నడ దేశములో కనబడుతున్నవి. అట్టివి తెనుగు దేశములో ఉన్నట్లు కాన రాదు. గోదావరిజిల్లాలో లేవు; పాల్కురికి అసలే లేదు. కాబట్టి శ్రీ నరసింహాచార్యులవారి వ్రాత కాధారము లేదు.

శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రులవారు చెప్పినట్లు పాల్కురికి ఓరుగంటి ప్రాంతములో ఉన్నదనడమునకు కూడా ఆధారమున్నట్లు కనబడదు. ఓరుగంటి ప్రాంతములో గాని, వరంగల్లుజిల్లాలో గాని పాల్కురికి అనే గ్రామ మున్నట్లు తోచదు. నిజాము రాష్ట్రపు గ్రామముల పట్టికలలో వరంగల్లుజిల్లాలో మాత్ర మట్టి గ్రామము లేదని నిశ్చయముగా చెప్పవచ్చును. వరంగల్లుకు ౮౦ మైళ్లదూరములో పాలకుర్తి ఉన్నదట. పాలకుర్తి పాలకురికి కాజాలదు.

కిట్టెలు చెప్పినట్లు దక్షిణమహారాష్ట్రములో పాల్కురికి ఉన్నదేమో తెలియదు. పాల్కురికిని గురించిన ప్రశంస కన్నడములో నీలకంఠుడు రచించిన 'వీరమాహేశ్వరసంగ్రహము' (v. ౧౦), గుబ్బి మల్లణార్యుడు రచించిన 'భావచింతారత్న' (v. ౯), భీమకవి రచితమైన 'బసవపురాణము'లలో (i, ౧౫; ౪, ౮౬; ౬౧, ౯౪) ఉన్నదిగాని, దానినిబట్టి ఆ గ్రామపు స్థలనిర్దేశము చేయడానికి వీలు లేకున్నది.

'కురికి' అంతమయిన పాలకురికి గ్రామము కర్ణాటదేశములోనో, కర్ణాటప్రాంత దేశములోనో ఉండవలెను. శ్రీశైలయాత్రా వర్ణనసందర్భములో సోమనాథుడు కన్నడపదమును, అరవపదముల నడకలను వర్ణిస్తూ, ఆ భాషలలో కొన్ని ద్విపదలను రచించినాడు. కాబట్టి అతని దేశము తెలుగు, కన్నడముల కూడలిలో ఉండవలెను. అరవపదమును వర్ణించి అరవభాషలో కూడా కొన్ని ద్విపదలను సోమనాథుడు రచించడము నిజమే; కాని, అతని కరవదేశముతో ఎట్టి సంబంధమున్నూ లేదు; అరవవాఙ్మయములో అతని ప్రసక్తి ఎక్కడను లేదు. వీరశైవ మతమరవదేశములోనికి నవీనముగా వ్యాపించినట్లు కనబడుతుంది. సోమనాథు డరవమును నేర్చుకొనడానికిమాత్రము ప్రమేయము లేకపోలేదు—వీరశైవము చాలావరకు దక్షిణదేశపు ఆగమిక శైవసిద్ధాంతముమీద ఆధారపడి ఉన్నది. దక్షిణదేశపు శైవభక్తులలో అనేకులు వీరశైవమతములోను అఱువత్తు మూవురు మొదలయిన పేళ్లతో వెలసినారు. కాబట్టి సోమనాథు డరవము నభ్యసింపవలసిన ఆవశ్యకత ఉన్నది. అంతమాత్రముచేత అతడు అరవదేశపువాడు కావాలడు. పాల్కురికి అనే పేరు అరవదేశములో ఉండడాని కసలే అవకాశము లేదు.

సోమనాథుడు తెనుగులో మహాకవి, కన్నడములో కూడా అంత ప్రశస్తమైనకవి కాకపోయినా, కొన్ని గ్రంథములను రచించినాడు. బసవడు కన్నడమువాడు. కాబట్టి కన్నడములో అతడు కొంత ప్రజ్ఞను సంపాదించుకొన్నాడు. ఆంధ్రకర్ణాటకు లిద్దరున్నూ అతనిని గొప్ప కవిగాను, మతాచార్యునిగాను గౌరవిస్తున్నారు. పాలకురికి అనే గ్రామమొకటి ఆంధ్రకర్ణాటకదేశముల కూడలిలో, అనంతపురముజిల్లాలోని మడకసిరా గ్రామమునకు ౨౦ మైళ్లదూరములో, మైసూరురాష్ట్రములోని తుమ్కూరుతాలూకాలో ఉన్నది. దీని

నిప్పుడు పాల్కురికి అంటున్నారు. ఇదే సోమనాథుని జన్మస్థాన మని నా అభిప్రాయము. పిడుపర్తి సోమన ఈతడు ప్రతాపరుద్రుని కాలమువాఁడని చెప్పినాడు.

" సీ. ఒకనాఁడు శివభక్తు లోరుగంటను స్వయం
భూదేవుమంటపమున వసించి
బసవపురాణంబు పఠియించి విను వేళ
హరునిఁగొల్వ ప్రతాపుఁ డచటి కేఁగి
యీసంభ్రమం బేమి యనుడు భక్తులు బస
వనిపురాణం బర్థి వినెద రనిన,
విని యాపురాణంబువిధ మెట్లకో యన్న
ధూర్తవిప్రుఁ డొకండు భర్తఁ జేరి
పాలకురికి సోమపతితుఁ డీనడుమను
పెనచె మధ్యవల్లు పెట్టి ద్విపద,
యప్రమాణ మిది యనాద్యంబు పద మన్న
నరిగె రాజు; భక్తు లది యెఱింగి,"—

పాల్కురికి సోమనాథుని కరిగింపగా, ఆతడు శిష్యులతో ఓరుగంటికి బయలుదేరి వస్తూ ఉండగా, ఆధూర్తవిప్రులు కొంతమంది అల్లరిగాండ్లకు శైవవేషములు వేసి అతని కెదురుగా పంపినారనిన్ని, సోమనాథుని మహిమచేత వారందరున్ను వీరశైవభక్తు లయినా రనిన్ని పిడుపర్తి సోమనరచించిన బసవపురాణములో ఉన్నది. ఈ విషయమే కొండవీటిచరిత్రములో కూడా చెప్పబడినది. కొండవీటి చరిత్రము చాలా నవీనమయినది. పిడుపర్తి

సోమన్న కొంత ప్రాగ్వ్యుఁడయినా, సోమనాథుని తరువాత మున్నూరేండ్లకున్నవాఁడు—అతఁడు తెలిపినవిషయములు కేవలము వినికిడివల్ల తెలుసుకొన్నవి— అయినా, పాల్కురికి సోమనాథుఁడు ప్రతాపరుద్రునికాలములో ఉన్నాఁడని పిడుపర్తి సోమన్న చెప్పిన దానిని మనము త్రోసిపుచ్చనక్కరలేదు. కాని, అతఁడు ప్రతాపరుద్రునికాలమువాఁడనడానికి పాల్కురికి ఓరుగంటికి సమీపములోనే ఉండనక్కరలేదు.

సోమనాథుఁడు బసవపురాణమును రచించేసందర్భము నీక్రింది విధముగా చెప్పినాఁడు:

"సకలతీర్థములకు జనయిత్రి యగుచుఁ
బ్రకటింప నొప్పు శ్రీపర్వతేంద్రంబు;
ఉర్విఁ దత్పర్వతసార్వభౌమునకుఁ
బూర్వ వక్త్రాంకవిస్ఫురణ దుల్కాడ
నొలసి కుమారశైలోత్తంసలీలఁ
దిలకించి పెంపారుఁ ద్రిపురాంతకంబు"

(బస. పు. పుట. ౨.)

ఆ త్రిపురాంతకములో కరస్థలి సోమనాథయ్యగారు, నిడుమముల మల్లినాథుఁడు, రెంటాల మల్లినాథుఁడు, దోచమాంబ, గోడగిత్రిపురారి మొదలయిన అసంఖ్యాతమాహేశ్వరులు కూర్చుండి ఉండఁగా, సోమనాథకవి తనకు బసవపురాణమును రచించవలెనని ఉన్నదనిన్ని, బసవని 'వరకథాసూత్రంబు పరఁగ వెలిఁగించి, చరితార్థు' ని చేయవలసినదనిన్ని ప్రార్థించిన ట్లున్నది.

పండితారాధ్యచరిత్ర రచనాసందర్భ మీరీతిగాఁ చెప్పబడినది:

"కర మొప్పదక్షిణకైలాస మనఁగఁ
జను సర్వపర్వత సార్వభౌమాఖ్య-
తను బేర్చు శ్రీగిరీంద్రంబు దానదియు ;
……………………
…………ఆ శ్రీశైలశిఖర
కలితత్రిలోకవిఖ్యాతయశఃప్ర-
పూర్తియా శ్రీస్వయంభూలింగచక్ర-
వర్తి……శ్రీమల్లికార్జునలింగ-
మూర్తి యొప్పారు సమున్నతమహిమ.
… … … … … … …
"మానితాసంఖ్యాతమాహేశ్వరులు, శి-
వానందనిలయు లై యం దొక్కనాఁడు,
అరుదుగ శ్రీమల్లికార్జున దేవు
నురుమంటపస్థలి నొడ్డోలగమున
శివభక్తితత్త్వగోష్ఠీప్రసంగమునఁ
దవిలి నూతనపురాతనభక్త మహిమ
లంకించుచును నిజాపాంగ హర్షాస్ర
కంకణంబులు రాలఁ గరుణ నన్జూచి
… … … … …మున్ను
'బసవపురాణ' మొప్పఁగ రచించితివి
… … … … …

వరవీరభక్తి సవైదికంబుగను
విరచించితివి 'చతుర్వేదసారము'న
... ... వీను
లారంగ గురుమల్లికార్జున 'పండి-
తారాధ్యులచరిత్ర' మర్థివర్ణింపు," అని.

పైదానినిబట్టి సోమనాథుడు తన బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రముల రెండింటిని శ్రీశైలప్రాంతమం దున్నప్పుడే రచించినాడని తెలుస్తున్నది.

పైదానినిబట్టి సోమనాథుడు నేటి మైసూరురాజ్యములోని తుమ్కూరుజిల్లాలో తెనుగు కన్నడదేశములకు సరిహద్దులో ఉన్న పాలకురికి గ్రామములో జన్మించినా డనిన్ని, చిన్నతనములోనే శ్రీశైలప్రాంతమునకు వచ్చి చేరుకొన్నా డనిన్ని, పాల్కురికిలో జన్మించడముచేత ఆగ్రామము పేరే అతని కింటిపే రయినదనిన్ని, వృద్ధాప్యమువరకున్ను శ్రీశైల ప్రాంతములోనే ఉండి, సిద్ధిపొందే కాలానికి స్వదేశము పోయి కల్కెమ అనే గ్రామములో చేరి, అక్కడనే సమాధిని పొందినా డనిన్ని నిర్ణయింపవచ్చును.

౨

సోమనాథుని కాలము

సోమనాథుని నివాసస్థాననిర్ణయముకంటె ఆతని కాలనిర్ణయము మరింత కష్టముగా ఉన్నది. అట్టినిర్ణయము చేయడానికి ఇంతవరకున్న పరిశోధకులు (౧) కర్ణాటక కవికవులు సోముని గురించి చేసిన ప్రస్తావన (౨) పిడుపర్తి సోమన్న బసవపురాణము లోను, కొండవీటిచరిత్రములలో సోమనాథుని గురించి చెప్పబడిన విషయములు, (౩) సోమనాథుడు తన గ్రంథములలో తెలిపిన విషయములు, అనే వాటిని ముఖ్యాధారములుగా తీసుకొన్నారు. కాని ఈ విషయములన్నీ సందేహములతో కూడుకొని ఉన్నవి.

కర్ణాటకకవి అయిన సోమరాజు తన 'ఉద్భట కావ్యము'లో

"ప్రమథానీకకథార్ణవేందుహరిదే
వాచార్యనం ధైర్యనం,
వాసముదంచద్వృషభస్తవామరమహీ
జారామనం సోమనం,
విమలజ్ఞానసుదీపికాస్ఫురితచే
తస్సద్మనం పద్మనం,
క్రమదిందంబలగొండు పేళ్వెనొసెదా
నీకావ్యమం సేవ్యమం"

అని వ్రాసినాడు.

పై పద్యములో వ్యస్తముగా 'ధైర్యనం' = ధైర్యాని'; ఒసెదానీ కావ్యమం = ఒసెదు + ఆన్ + ఈ కావ్యమం (దీనిలో 'ఆన్'కు అర్థములేదు) అనే ప్రయోగములమాట నటుంచగా హరిదేవాచార్య, సోమ, పద్మ, అనేవారిపేళ్లు కనబడుతున్నవి. గిరిజాకల్యాణాది కావ్యములను వ్రాసిన హరీశ్వరునికి హరిదేవ అని కూడా నామాంతరమున్నదట. పద్మ డనగా దీక్షాబోధను వ్రాసిన కెరెయపద్మరసట. హరీశ్వరుని గురించిన వృత్తాంతము కన్నడ చెన్నబసవపురాణ, పద్మరాజపురాణములలో ఉన్నది. అది అద్భుతవిషయములతో నిండి ఉన్నది. పద్మరాజ పురాణమును రచించిన పద్మణాంకుడు ౧౪౦౦ సం॥ర ప్రాంతమువాడు; చెన్నబసవపురాణ కర్త అయిన విరూపాక్షుడు ౧౫౮౪ ప్రాంతమువాడు. వీరిద్దరును హరీశ్వర పద్మరసులు నరసింహ బల్లాళునికాలమువా రనిన్ని, పద్మరసు బల్లాళునికి మంత్రి అనిన్ని, హరీశ్వరుడు 'కరణికరకులతిలక' మనిన్ని, హరీశ్వరునికి పద్మరసు మేనల్లు డనిన్ని చెప్పినారు. ఈ విషయములను గురించి హరీశ్వరపద్మరసులుతా మేమిన్ని చెప్పుకొనలేదు. తెనుగుబసవపురాణమును కన్నడించినభీమకవి, ౧౩౬౯ సం॥ర ప్రాంతమువాడు పద్మరసును స్తుతించడముచేత వీరు ౧౩౬౯ సం॥మునకు పూర్వు లని మాత్రము స్థిరపడుతున్నది. హరీశ్వర పద్మరసులకున్ను నరసింహ బల్లాళునికిన్ని గల సంబంధమును గురించి చారిత్రకాధారము లేవిన్ని లేవు.

ఇక సోమరాజు స్తుతించిన సోము డెవరు? పాల్కురికి సోముడే అని అందరున్ను అన్నారు. సోమరాజు తన గ్రంథమున

"జననాథోత్తమసోమరాజనుసిద్ధ
కావ్యంవలంశాలివా-
హనశాకాబ్దమదెద్దె సాసిరదనూఱిం సంద
నాల్వత్తునా

ల్కనె యారంభించి చిత్రభాను సంవత్సరాశ్వయుక్
శుక్లైకాదశీ
వనజారాతితనూజవాసరదొళాదర్తిల్లమంగర్పితం"

అనే పద్యమువల్ల శక సం|| ౧౧౪౪, చిత్రభాను సం||ర, ఆశ్వయుజ శుక్లైకాదశి బుధవారమునాడు ముగింపబడినదని తెలుస్తున్నది.

సోమరాజు స్తుతించిన సోముడు పాల్కురికి సోమనాథుడే అని శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారన్నారు. వృషభస్తుతి చేసిన సోముడు మరొకడు లేడనే కారణముచేత వీరిట్లన్నారు. కాని, బసవేశ్వరునికి పూర్వము వృషభేశ్వరమహిమను వర్ణించిన స్తుతులు లేకపోతేనే పైవాదము నిలుస్తుంది. బసవనికి పూర్వము నందికేశ్వరారాధనము లేకపోలేదు.

అది అట్లా ఉండనివ్వండి. పైపద్యములోని 'సాసిరదనూఱెం' అనేదానికి బదులుగా తాము చూచిన అన్ని వ్రాతప్రతులలోను 'సాసిరదనానూర్' అని కనబడుచున్నది గాని నరసింహాచార్యులుగారుదాహరించిన 'సాసిరదనూఱెం' అనేపాఠము లేదనిన్ని, కాబట్టి సోమరాజుకాలము శక. ౧౧౪౪ సం||రము, అనగా క్రీ. శ. ౧౨౨౨ సం||ర మవుతుందనిన్ని డాక్టరు ఎ. వెంకటసుబ్బయ్య, ఎమ్.ఏ. పి. హెచ్.డి.గారు వ్రాసినారు. నేనుచూచిన ఉద్భటకావ్య ప్రతులలోను వెంకటసుబ్బయ్యగారు తెలిపినపాఠమే ఉన్నది. కాబట్టి సోమరాజు క్రీ. శ. ౧౨౨౨ ప్రాంతమువాఁడనియే నేను నమ్ముతున్నాను. 'సావాన్' అనే ప్రయోగము వ్యాకరణవిరుద్ధము కాబట్టి ఆపాఠము తప్పని నరసింహాచార్యులుగారు దానిని త్రోసివేసినారు. 'నూఱెం' అనేపాఠమే ప్రతిలో ఉన్నదో తెలుపమంటే తెలుపలేదు.

'నాయకు' అనేది శబ్దమునకు పర్యాయము ప్రకారము తప్పయినా, అట్టి ప్రయోగములను కన్నడ కవులు చేయకపోలేదు. అందుచేత సోమరాజు పాల్కురికి సోమునికే తన పద్యములో స్మరించి ఉంటే సోమనాథుడు క్రీ. శ. ౧౧౭౦ సం॥ నకు పూర్వుడనిమాత్రము తేలుతుంది.

ఇక ఏకామ్రపతి సోమన్న సోమనాథుని గురించి చెప్పిన విషయములు నాలోచింతము. ఏకామ్రపతి సోమనాథుడు ౧౨౮౦ సం॥నకు తరువాతివాడు. ఎంతతరువాతివాడో తెలియదు. ఇతడు తాను పాల్కురికి సోమనాథుని శిష్యుడయిన శివరాత్రి కొప్పయ్య కాలో తరువాతి వాడనని చెప్పకొన్నాడు. అయితే సోమనాథుని కాలము నిర్ణయ మయితేనేకాని, ఇతనికాలము నిర్ణయము కాదు. ఇతని కాలము నిర్ణయ మయితేనే కాని పాల్కురికి సోమనాథునికాలము నిర్ణయము కాదు. ఈ నిర్ణయము వరకు సోమనాథుని గురించి తెలిసిన దానినిబట్టి తేలవలసి ఉన్నది. సింగంటిలో బసవపురాణమును కొందరు చదువుతూ ఉండగా ప్రతాపరుద్రుడు గారి సంస్థపోతూ నారేమి చదువుతున్నా రని అడుగగా "పాల్కురికి సోమపతియుడు రచించిన ద్విపద బసవపురాణము చదువుతున్నా" మని చెప్పినారట. ఏకామ్రపతి సోమనకాలమునకు కాకతీయ సామ్రాజ్య మంతరించి ఇన్నాళ్లేండ్లయినది. కాకతీయరాజుల పేర్లు జనుల స్మరణలోమాత్రమున్నవి. అందులో ప్రతాపరుద్రదేవుడు ముఖ్యుడు.

రెండో ప్రతాపరుద్రుడు క్రీ. శ. ౧౨౯౧ నుంచి ౧౩౩౦ వరకు ఉన్నట్లు శాసనములు తెలుపుతున్నవి. ఇతడుకాక ప్రతాపరుద్రదేవుడనే పేర రుద్రాంబ (౧౨౬౦-౧౨౯౧) రాజ్యముచేసినది. మొదటి ప్రతాపరుద్రుడని పిలువబడేవాడు మరొకడున్నాడు. ఇతడు ప్రోలరాజుకొడుకు. ఇతనికి క్రీ. శ. ౧౧౬౩ సంవత్సరము జనేవరి తే ౧౯ దీని అనుమకొండలో పట్టాభిషేకము జరిగినది.

(ఇండియన్ ఆంటిక్వేరి ౧౮౮౨, పు. ౯; ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా IX. పు. ౨౫౬); కాని, క్రీ. శ. ౧౧౬౩ ప్రాంతములోనే బసవేశ్వరు డున్నాడని పరిశోధకులు చెప్పుచున్నారు కాబట్టి పిడుపర్తి సోమన్న చెప్పిన ప్రతాపు డితడు కాడు. ఇతడు క్రీ. శ. ౧౧౯౯ దాకా రాజ్యము చేసినాడు. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిలుగారు క్రీ. శ. ౧౧౩౨ నుండి ౧౧౯౮ దాక రాజ్యమేలినవాడు కాకతీయ రుద్రదేవుడు వేరొక డున్నా డనిన్ని, ఆతడు ప్రతాపరుద్రదేవుని అమ్మమ్మ తండ్రి అయిన గణపతిదేవునికి పెద్దతండ్రి అనిన్ని చెప్పినారు. ఈతనికి రుద్రదేవుడు అనేపేరేకాని, ప్రతాపరుద్రనామము లేదని వారే చెప్పినారు. గణపతిదేవుని పెద్దతండ్రి పైని వివరించిన క్రీ. శ. ౧౧౬౩ లో పట్టాభిషిక్తు డయిన ప్రతాపరుద్రదేవుడే; ౧౧౩౨ లో ప్రతాపరుద్రు లెవ్వరున్ను పట్టాభిషిక్తులు కాలేదు. ౧౧౩౨ లో రెండో ప్రోలరాజు రాజ్యము చేస్తున్నాడు.

పై దానినిబట్టి పిడుపర్తి సోమన్న చెప్పిన ప్రతాపుడు రుద్రాంబ మనుమ డయిన రెండో ప్రతాపరుద్రుడే అని నిర్ణయించవలెను. 'కొంచెము కాలములో రాజ్యమును తురుష్కు లాక్రమిస్తా' రని సోమనాథు డన్నట్లుగా పిడుపర్తి సోమన్న చెప్పినమాటకీ నిర్ణయము సరిపోతుంది. కాని, పిడుపర్తి సోమన్న ఓరుగంటిని గురించిన్ని ప్రతాపుని గురించిన్ని చెప్పినమాటలు తనకు ఏడుతరములకు పూర్వపునాటివని మరచిపోగూడదు.

ఇంతవరకు చెప్పినది బహిస్సాక్ష్యము; ఇక అంతస్సాక్ష్యము నెత్తుకొందాము:

(౧) సోమనాథుడు బసవపురాణాదిలో పండితారాధ్య కృపాసముద్గతుడయిన కరస్థలి సోమనాథయ్యగారు, నియమముల మల్లినాథుడు, కుమారాద్రికి తూర్పు దెసను సోపానములు

కట్టించిన రెంటాల మల్లినాథుడు, దోచమాంబ, మున్నయ దేవయోగీశు సూరిమి శిష్యుండు నాదయాంకునకుఁ బుత్త్రుండు నీలకంఠాగ్రజుండును అయిన గోపగిత్రిపురారి, కర్ణాటభూమికిని గోటీరమై యొప్పు గొబ్బూరికి విభుఁడయిన సంగనామాత్యుడును తన కాలమువారుగా చెప్పినాడు. ఇదిగాక తాను "విష్ణురామిదేవుడును శ్రియాదేవియమ్మయును గారవింపఁగ నొప్పు గాదెలిసుతుఁడ" ననిన్ని, "వడగాము రామేశ వరశిష్యుఁ డనఁగఁబడు చెన్నరాముని ప్రాణసఖుండ"ననిన్ని, 'కలకట్టసూరి పోతిదేవర పదాంబుజమధుపుండ' ననిన్ని, 'కరస్థలివిశ్వనాథు ప్రకటవరప్రసాదకవిత్వయుతుఁడ'ననిన్ని కూడా చెప్పుకొన్నాడు.

(౨) పండితారాధ్యచరిత్రములో "పేరెక్కఁడగిన శ్రీ బెలిదేవి వేమనారాధ్యులను పరమారాధ్యదేవు మనుమ శిష్యుండ"ననిన్ని, "సూరనామాత్య వినమితామాత్య, వీరపోచేశ్వర విశ్రుతాచార్య కారుణ్యహస్తాబ్జ గర్భసంభవుఁడైన సచివాగ్రణ్యుఁడు సూరార్యుఁడు" తనకు 'అనుసులంబు,' 'ముద్దుమంచి', 'నెచ్చెలికాఁడు' అనిన్ని చెప్పినాడు.

(3) "అంతలోనన పండితారాధ్యునాత్మ-
సంతతియును గులసతిసమేతముగ
లింగోదరమునందు లీనమై రట్లు
సంగతంబగు శివాజ్ఞాపత్త్రసరణి
శివగణప్రార్థనఁ జిక్కిన సకల-
భువనపావనుని యపూర్వతనూజుఁ
దరితసంసారుఁ గేదారయ్యఁ బుణ్య-
భరితు లోకారాధ్య పట్టంబుఁగట్టి

ప్రస్తుతశంభుండౌ పండితారాధ్య-
హస్తాగ్రజుండు దోనయ్యయు భక్త-
వర్గంబు గొనియాడ వసుధఁ దగ్గుచుఁ న-
నర్గళభక్తి రాజ్యము సేయుచుండ,
నంతఁ గేదారయ్యయాత్మసంతాన-
సంతతియును శైవసంతానసంత
తియు భువనారాధ్యతేజోవిభూతిఁ
గ్రియఁగొని యతులభాగీరథీ తీర్థ-
భావన లోకముల్ పరమపావనము
గావింప మఱి యట్లు గాక తదయ్య-
కేదారదేశికు గీతచరిత్రు
గాదిలి సుతచతుష్కముఁ జెప్ప నొప్పు
మనుమపండితుఁడు భీమనపండితయ్య
యును మహాదేవయ్యయునుఁ జెన్నవిభుఁడు
ననఁగ గురుచతుష్కమాత్మసంతాన
తనయపరంపరోత్తరపరంపరలుఁ
బరిచితగురుపరంపర దేజరిల్లు
ధర వృషభేంద్రుపాదచతుష్కసరణి
... ...
సముదితమహిమఁ దచ్ఛైవసంతాన-
విమలాంబునిధిమధ్య విభ్రమానర్ఘ్య-
నాయకరత్నంబు నాలోకగురు స-
మాయత్తప్రీతి నొప్పా రివటూరి

సోమనాథయ్య సుస్తుతపదభక్తి
భూమాధినాథు సంస్మరణవెలుంగ
వారిప్రపుత్రులు భక్తిసద్గుణులు
సూరిస్తవనీయు లోకారాధ్యసద వి-
నోదుండు విశ్వనాథారాధ్యగారు
కాయజ్ఞవిభులు సింగణమంచిగారు
ననగ గురుపుత్రకారాధ్యయ తనయా-
తనయానవరతోత్తరసరంసరలుం
ప్రథితారాధ్యపరంపర దేజరిల్లె"—అని.

అని పండితారాధ్య చరిత్రము ముగిస్తూ సోమనాథుడు చెప్పినాడు.

పైని వివరించినవారిలో వెలికేని వేమనారాధ్య డొకడు. మల్లికార్జునపండితారాధ్యులను సమకాలికుడని సోమనాథుడు వర్ణించిన వేమనారాధ్యులును ఇతడును ఒకరు కావల్లు తోస్తుంది. ఒక్కరే అయినా, అతనికి సోమనాథుడు మనుమని శిష్యుడు కాబట్టి వారిద్దరికిని వైదృశ్యోద్గ్రాంతే ఎక్కువ ఎడముండదు. అందుచేత బసవనిగురించిన్ని, అతనికి సమకాలికులైన మల్లికార్జున పండితారాధ్య, వెలికేని వేమనారాధ్యుల గురించిన్ని సోమునికి కొంత కాకపోతే కొంత అయినా బాగా తెలిసి ఉండవలెను. బసవపురాణపండితారాధ్యచరిత్రలనుబట్టి సూక్ష్మముగా విచారిస్తే సోమునికి వారిని గురించిన విషయములు పెద్దలవలన విన్నవిన్ని, అత్యద్భుతములైనవిన్ని తప్ప ఇతరములు తెలియనట్లే తేలుతుంది. సోమునికి బసవనగురించి బొత్తిగా స్వయముగా తెలియదన్నమాట స్పష్టము.

"అసదృశంబై యొప్పు బసవపురాణ
మెసకంబుతోఁ జెప్ప నిష్ట యయ్యెనిని
వరకథాసూత్రంబు వెర వెలిఁగించి
చరితార్థుఁ జేయరే కరుణతోఁ" ననుచు

పెద్దలకు విన్నవింపగా వారు సోమనకు చెప్పిన బసవని కథలనుబట్టి అతడు బసవపురాణమును రచించినట్లు చెప్పుకొన్నాడు. అల్లే పండితారాధ్యచరిత్రలోని విషయములుకూడా అతడు పెద్దల వల్ల తెలుసుకొన్నవే. పండితారాధ్య చరిత్రోపసంహారసందర్భమును పురస్కరించుకొని శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారిట్లు వ్రాసినారు:

"మఱియుఁ బండితారాధ్యులవారు లింగైక్య మందిన పిదప వారి శిష్యుఁ డయిన దోనమయ్య, వారి ప్రథమపుత్త్రుఁ డయిన కేదారయ్యయు లోకారాధ్య పట్టమును గట్టి తా ననుగ్రహముగా భక్తిరాజ్య మేలుచున్నట్లును కేదారయ్యయు నలుగురు పుత్త్రులఁ గాంచి వంశాభివృద్ధితో నున్నట్లును బండితారాధ్య చరిత్రమునఁ గలదు. పాల్కురికి సోమనారాధ్యుని పండితారాధ్య చరిత్ర రచనాకాలమునకుఁ బండితారాధ్యులవారి శిష్యుఁడును బుత్త్రుఁడును సజీవులై యున్నారని, మనుమలు పెరుగుచున్నారని దీని వలన నేర్పడు చున్నది" అని (చూ. బ.పు. పీఠిక ౬) శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు కూడా ఇట్టి అభిప్రాయమునే వెలిబుచ్చినారు. (చూ. కాకతీయ సంచిక, పుట ౨౧౨) ఇట్లు చెప్పుటము సమంజసము కాదని తోస్తుంది. పండితారాధ్య చరిత్రోపసంహార వాక్యములలో కేదారయ్య పుత్త్రులు నలుగురి 'ఆత్మసంతాన తనయ పరంపరోత్తర పరంపరలఁ బరిచిత గురుపరంపర దేజరిల్లు" అని చెప్పబడి ఉన్నది. అంటే, వారి తరువాత అనేకతరములు గడచిన వని

అర్థము వస్తుంది గాని, సోముని కాలములో వారున్నారని చెప్ప వీలులేదు. అట్టి "శైవసంతాన విమలాంబునిధి మధ్య విభ్రమాన ఘన శ్రీ నాయకరత్న" మై ఒప్పారు ఇనమంచి సోమనాథయ్యగారి ముగ్గురు పుత్రులయిన సారేశ్వరుడు, విశ్వనాథప్పయ్యగారు, సింగణమంచి గారు గురుత్రితయముగా పేరు పొందినారు. ఆ "గురుత్రితయా న్వయు తనయుతనయ పరంపరోత్తర పరంపరలం బ్రభూతర గురుపరంపర రాజిల్లె" అంటే సోమనాథునికిన్ని పండితారాధ్యునికిన్ని మధ్య చాలాచాలా తరముల అంతర మున్నదని సుస్పష్ట మవుతున్నది. కాబట్టి సోమనాథుని సగురు తాత అయిన బెలిదేవి వేమనారాధ్యులు పండితారాధ్యునికి సమకాలికు డయినవాడు కాడు. అట్లే, బసవపురాణావతారికా సందర్భమున ఉండిన కరస్థలి సోమనాథయ్య "పండితారాధ్య కృపాంకురుడు" అని చెప్పినప్పుడు "పండితారాధ్యుడు మల్లికార్జున పండితారాధ్యుడే" అని సందేహము లేకుండా చెప్పుటకు కూడా వీలులేదు. అట్లే "కరస్థలి" శబ్దము ఆధారముగా చేసుకొని సోమనాథుని కవితాగురు వయిన కరస్థలి 'విశ్వనాథయ్య, సోమనకు బసవపురాణకథను చెప్పినవారిలో ఒకడయిన కరస్థలి సోమనాథయ్యకు సోదరుడు అని చెప్పుటకూడా తగదు.

సోమనాథుడు తనకు సమకాలికులుగా ఉదాహరించిన యితరులు చరిత్రప్రసిద్ధి కలవారు కారు. తమ కాలములో వారు వీరశైవ దీక్షాపరులుగా ప్రఖ్యాతిని పొంది ఉంటారు; కాని, వారిని గూర్చిన శాసనాధారము లేవిన్ని లభ్యములు కావు. అయినా ఈ క్రింది విషయములను గురించి పరిశోధకులు ఆలోచింతురుగాక అని కోరుతున్నాను. కల్యాణికి దగ్గర నారాయణపురము తాలూకాలోని త్రిపురాంతకము శ్రీశైలమునకు తూర్పుగవని అని ప్రసిద్ధికెక్కినది.

ఈ త్రిపురాంతకములోనే సోమనాథుడు బసవపురాణమును రచించి నది. అక్కడి శాసనములు రెండింటిలో కాకతీయ గణపతిదేవుని కాలములో క్రీ. శ. (౧౧౯౯-౧౨౬౦) రాజ్ఞ సమ్మతించి "విశ్వేశాచార్యుని" కొడుకయిన "శాంతిశంభుడు" దేవాలయాగ్రభూ గృహమును రాతితో శక ౧౧౬౪ సంవత్సరము అనగా క్రీ. శ. ౧౨౪౨ లో కట్టించినట్లున్నది. (ఎపి. రిపోర్టు ౧౯౦౫ సం. ౧౬౯, ౧౬౧) ఉత్తరార్కాటుజిల్లా, ఆరణి తాలూకా, దేవికాపుర గ్రామ ములోని బృహదంబాలయములో ఈ విశ్వేశ్వరాచార్యుని సంబంధించిన ఒక శాసన మున్నది. అతడు శ్రీగిరీశ్వరుడు నామనిన్ని శివధర్మా గ్రేసరు డనిన్ని దానిలో ఉన్నది. (ఎపి. రిపోర్టు ౧౯౧౨ సం॥ము, నం. ౩౯౩) త్రిపురాంతకేశ్వరాలయములోనే మరొక శాసనములో గణపతిదేవుని రాజ్యకాలములోనే శక ౧౧౭౪ సంవత్సరము (క్రీ. శ. ౧౨౫౨) పరీధావిలో గోళకిమఠాధ్యక్షుడయిన ధర్మ శివాచార్యుని శిష్యుడయిన విశ్వేశ్వరశివదేశికుడు కొంత సువర్ణము సమర్పించినట్లున్నది. (ఎపి. రిపోర్టు ౧౯౦౫, నం. ౨౨౩.) మరొకశాసనములో పై ధర్మశివాచార్యుడు గోళకి మఠాధ్యక్షుడయిన భీమశివాచార్యుని శిష్యుడనిన్ని, గోళకి మఠము 'నవలక్షదాహళత్రిపురి'లో ఉన్నదనిన్ని, ధర్మశివాచార్యుడు ఈశ్వరుని భండారమునకుగాను ఒకమఠమును కట్టించినాడనిన్ని ఉన్నది. ఈ శాసనము శకసం. ౧౧౬౯, ప్లవంగలో (క్రీ. శ. ౧౨౪౭) చెక్కబడినది. అట్లే ఆ ఆలయములోనే సోమాచార్యుని శిష్యుడయిన సిద్ధమరాజుకొడుకు నారప శక సం. ౧౧౮౯ రము, ప్రభవ (క్రీ. శ. ౧౨౬౭) లో దీపములకుగాను ఆవులను దానము చేసినట్లొకశాసన మున్నది. (ఎపి. రిపోర్టు. ౧౯౦౫, నం. ౨౪౬.) ఆ ఆలయములోనే కాకతీయ గణపతిదేవమహారాజు వేయించిన ఒక అసంపూర్ణశాసనములో (శక సం. ౧౧౭౪ రము, పరీధావి,

(క్రీ. శ. ౧౨౫౧) గోళకీమఠాధ్యక్షుఁడయిన ఒక శైవగురుని ప్రస్తావన ఉన్నది. గోళకీమఠమునకు మూడులక్షల గ్రామముల మీఁద అధికార మున్నది. (ఎపి. రిపోర్ట్. ౧౯౦౫, నం. ౧౯౫-) పైని వివరించిన శాసనములోని 'విశ్వేశాచార్య' 'విశ్వేశ్వరాచార్య' అనే పేరు గలవాఁ డొక్కరే అనిన్నీ, కరస్థలి విశ్వనాథయ్యగారి పేర్లే అవి అనిన్నీ నే ననుకొంటున్నాను. సోమాచార్యుఁడే కరస్థలి సోమనాథయ్య అని నా అభిప్రాయము. గణపతిదేవుని శక సం॥ ౧౧౭౩ నాఁటి శాసనములోని గోళకీమఠాధ్యక్షుఁడయిన శైవాచార్యుఁడు గోళకి త్రిపురారి అని చెప్పవచ్చునేమో! నా అభిప్రాయము సరియైతే, పైవారికి సమకాలికుఁ డయిన పాల్కురికి సోమనాథుఁడు మొదటి ప్రతాపరుద్రుని కాలమువాఁడు కాని, రెండో ప్రతాపరుద్రుని కాలమువాఁడు కాదు కాని కాకతీయగణపతిదేవ మహారాజు కాలమువాఁ డనిన్నీ, క్రీ. శ. ౧౨౪౦-౭౦ సంవత్సరములకు మధ్య కాలమున ప్రసిద్ధి కెక్కినవాఁ డనిన్నీ తేలుచున్నది. క్రీ. శ. ౧౨౬౫ కరస్థలి సోమనాథయ్యగారి కాలము గనుకను, అతఁడు పెద్దవాఁడై ఉండఁగా, అతని అనుమతి పొందియును, ఇతరులైన పెద్దల అనుమతి పొందియును బసవపురాణమును సోమనాథుఁడు రచించడముచేత బసవపురాణరచనాకాలము క్రీ. శ. ౧౨౬౫ అని యిప్పటికి నిర్ణయించవచ్చును. అప్పటికి సోమనాథుఁడు చిన్నవాఁడై ౨౫-౩౦ సంవత్సరముల వయస్సువాఁడై ఉంటాఁడు. బసవపురాణమును రచించిన తరువాతి 'చతుర్వేదసారము,' 'గద్యపద్యాదికృతులు', 'బసవవణ్ణనలు,' మొదలయిన అనేక గ్రంథములు రచింపబడినవి. బసవపురాణ రచనాకాలమున సోమనాథుఁడు వీరశైవసంప్రదాయానుసారముగా 'గుర్వాగమములఁ జూచెను' 'గురులింగవరకగోచరజనితుండను' ('గురులింగ' అనేది ఒక వ్యక్తి పేరు కాదు. వ్యక్తిపేరని పండితారాధ్యచరిత్రను సంస్కృతీకరించిన గురురాజకవితోపాటు వీరేశలింగముపంతులుగా

రున్నూ, ప్రభాకర శాస్త్రులుగారున్నూ పొరపాటు పడ్డారు.) 'భక్తి గోత్రుఁడను' అని చెప్పుకొన్నా, అతనికి తన కన్న తలిదండ్రులమీఁద మక్కువ పోలేదు. "భ్రాజిష్ణుఁడగు విష్ణురామిదేవుండుఁ, దేజిష్ణు వసుశ్రియాదేవి యమ్మయును, గారవింపఁగనొప్పు గాదిలిసుతుఁడ' నని వారిని గురించి గౌరవముగా చెప్పుకొన్నాడు. తన విద్యాగురువైన పోతిదేవరను స్మరించినాడు. కవితాగురువైన విశ్వనాథయ్యను పేర్కొన్నాడు. తన ప్రాణసఖుడైన చెన్నరాముని పేర్కొన్నాడు. అంటే ఐహికసంబంధముల నప్పటికింకా సంపూర్ణముగా త్రెంపివేసుకోలేదన్నమాట. "భవిజన సమాదరణ సంభాషణాది సంసర్గదూరగుఁడ" నని చప్పచప్పగా చెప్పినాడే కాని, ఇంకా అప్పటికి వీరశైవ మాతనికి ముదురలేదు. అప్పటికింకా అతడు 'చతుర్వేదపారగుఁడు' కాడు. పండితారాధ్యచరిత రచనాకాలమున కాతనికి వీరశైవావేశము నిండుకొన్నది. ఆ గ్రంథములో తన గురువుపేరినికూడా స్మరించలేదు. ఆ గురువు తాతపేరిని మాత్రము స్మరించినాడు. బసవేశ్వరునిపేరెత్తితే అతని కిప్పుడావేశము వస్తుంది.

"మును బసవపురాణమున నెన్నఁదగిన
పెనుపారు జనులకుఁ బెంపుడుఁగొడుక;
బసవపురాణప్రబంధ మర్ణ పేరి
బసవగోత్రుండను బసవని కరుణ
బసవేశు శ్రీపాదపద్మ సేవకుఁడ;
బసవన్నఁ బొగడఁ బాల్పడుకవీంద్రుఁడను;
బసవన్నఁ బొగడఁ బాల్పడుపాఠకుండ;
బసవన్నదూత, నే బసవన్న బంట

బసవన్న లేంక, నే బసవన్న లెంకి,
బసవన్న యిలువ్రుట్టుబానిసకొడుక,
బసవన్న సన్నలకన్న; గావునను
బసవేశుచే దీక్ష బ్రస్తవ్య మగుట
మసలక మా చెన్నమల్లికార్జునుని
బసవనాథుం బిడి భక్తిపెక్కానను
బసవలింగం బని ప్రణుతించువాండ;"

అని చెప్పినాడు. ఇక భవులంటే అతనికి సరిపడదు. పూర్వముఖలో నాటినుంచి సూరసూరముగా మాత్రము తిరుగడముతో సరిపోలేదు:

"భవికృతారంభసంభవధాన్యనిచయ
భవినికేతనారసపాకవితాన,
భవిహస్తగతఫలపత్రశాకాది
భవిగృహక్షేత్రాంబుప్రభ భవసర్జితుండ
భవిజనదర్శనస్పర్శనాలాప
వివిధదానాదానవిషయదూరగుండ"—

భవులు పండించిన ధాన్యమును తా నుపయోగించడు; తన ఆహారము భవులకంటబడితే మరి తినడు; ఫలములు, పత్రములు, కూరగాయలు భవులు ముట్టుకొన్నారని తెలుస్తే వాటిని సేవించడు; తుదకు భవుల యింటి చెట్లను పండినవని తెలుస్తే వాటి కాయలు పండ్లు తినడు. భవులు కంటబడితే కళ్లు మూసుకొంటాడు. భవులు తన్ను తాకితే మైల పోయినదాకా నోముకొంటాడు. వారిమాట వినబడుతుందేమో అని చెవిలో వ్రేళ్లు పెట్టుకొంటాడు. భవులకు

TIRUPATI 11600

తా నేమీ ఇవ్వడు, వారిస్తే పుచ్చుకోడు. ఇప్పటికి 'సద్ధర్మ క్షేత్ర శ్రుతిమతాచార, సిద్ధ వీరవ్రత శీలాన్వయుం' డయినాడు. చతుర్వేద పారగు డయినాడు. ఒక శ్రుతులా, ఒక స్మృతులా, ఒక ఉపనిషత్తులా, ఒక దర్శనములా, ఒక ఆగమములా, పురాణములా, శాస్త్రములా, ఇవీ అవీ ఏమిటి, అన్నిటిలోను అసమాన ప్రజ్ఞను సంపాదించినాడు. అపారమయినపాండిత్యము, హిమాలయమునుండి దుముకుతూ, ఉరుకుతూ వచ్చే గంగాఝరికిసదృశమైన కవితా ప్రవాహము, సమస్త లోకమును తిరస్కరించే ఔద్ధత్యము, అతనికి కుదిరినవి. అతడు భక్తిసామ్రాజ్య పట్టభద్రుడై వీరశైవలోకమునకు శాసకు డయినాడు. శ్రీనాథునకు కాశీఖండరచనాకాలమున నుండినవయ స్సప్పుడు సోమనాథుని కుంటుంది. ప్రౌఢనిర్భర వయఃపరిపాకావస్థ దాటినది. "ప్రాయ మింతకు మిగులఁ గైవ్రాలకుండఁ గాశికా ఖండమను" శ్రీనాథుడు రచించినట్లే, అదేవయస్సులో శ్రీనాథునికంటె ఎక్కువ ప్రతిభతో పండితారాధ్యచరిత్రరచనమును సాగించినాడు. కాబట్టి అతడు పండితారాధ్యచరిత్రమును క్రీ. శ. ౧౩౦౦ సం॥ర ప్రాంతమున రచించి ఉంటా డని నిశ్చయించ వచ్చును. అందుచేత సోమనాథుడు కాకతీయ గణపతిదేవుని కాలములోను, రుద్రాంబ కాలములోను, రెండో ప్రతాపరుద్రుని కాలములోను కూడా ఉన్నా డని చెప్పుతాడు. పిడుపర్తి సోమన బసవపురాణములో చెప్పిన ప్రతాపుని కాలమున కాతడు వృద్ధాప్యమును సమీపిస్తూ, శిష్యులతో దేశ సంచారము చేస్తూ ఉండేవా డన్న విషయము యథార్థ మవుతుంది.

పాల్కురికి సోమనాథుని కాలము నిర్ణయించడానికి ఇతరాధారములను పరిశీలింతాము. సోమనాథుడు పండితత్రయ మనబడే వారిలో ఒక డయిన శ్రీపతిపండితుని గురించి బసవపురాణ పండితారాధ్యచరిత్రముల రెండింటిలోను ప్రస్తావించినాడు.

బసవపురాణము

సంగమేశ్వరుడు బసవని మహిమను పరీక్షించడానికి జంగమ రూపములో రాగా, బసవ దానిని గుర్తించి అతనియెదుట అద్దము చూపగా అందులో శివుని మూడో కన్ను కనబడినది. దానికి శివుడు సంతసించి వరాలు కోరుమనగా, బసవన్న ఈశ్వరుని నిలువరిస్తూ, పూర్వభక్తుల పేర్లను, వర్తమానభక్తుల పేర్లను వివరించినాడు.

"హర మీనగరి మాలకరి పుష్పదంతుం
డరిది ప్రజాధారి కన్నప్పదేవయ్య
... ...
నెట్టన పూజించి నిను విభూతిం
బెట్టుమవాఁడు మా పిళ్లైనాఁడు.

... ...
నరకీర్తి మాగంటవాఁ డోహిళయ్య
... ...
శ్రీపతిపండితుల్ శివుఁడ! మీకవులు;
నాపండితయ్యగా రనుఁగుఁబండితులు.

(బస. పు. ౪౫-౬)

శివనాగుమయ్య అనే అంత్యజభక్తుని బసవన్న పూజించడము చూచి బ్రాహ్మణులు రాజువద్దకు పోయి 'కల్యాణకటకమంతా మాలలపాలైనా' దని చెప్పగా రాజు బసవని మందలించినప్పు డాత డన్నమాటల లోనివి :

"శివనాగుమయ్యతోఁ జెనటి యాద్విజులు
నవనీశ! సరియుగా రది యెట్టు లనిన,
భక్తుండు శ్రీపతిపండితుం 'డిను
భక్తుని కిలఁ గోటి బ్రాహ్మణు లైన
నెన యన్న నాలుక నేఁ గోసివైతు'
ననుచు ననంతపాలుని సభాస్థలిని
నెక్కొనఁగాఁ జంద్రనిప్పులు గాక
చక్కన పొత్తిపచ్చడమున ముడిచెఁ
దా నేమిచెప్ప భక్తానీకమింక
శ్వానంబులకు ద్విజుల్ సరిరాయి వినవె?"

(బస. పు. ౨౧౦)

పండితారాధ్యచరిత్రము

ఈ క్రిందిది సోమనాథుడు చెప్పిన పీఠికలోనిది:

కడు నర్థి నుత్పత్తికర్తనా బ్రహ్మ
వడి బ్రహ్మమను బ్రహ్మవాదులఁ ద్రుంచి
హరభక్తియుత్పత్తి కధిపతినాఁగఁ
బరగెఁ దాఁ దొల్లి శ్రీపతిపండితయ్య

(పండి. చ. I. ౭)

ఈ క్రిందిది ఓహిళునకు సమకాలికుఁ డయిన [illegible] ఘూర్జరుడు తనభార్యతో చెప్పినది:

వెండియు శ్రీపతిపండితుల్ భువి న-
ఖండితైశ్వర్యవికస్వరలీల

వర్తింపుమను జరవాగుల కెల్లఁ
గర్త్తలు భర్త్తలుగాఁ బ్రతిష్ఠించి
తోడఁగి ప్రధాత్మసద్భృత్యమున నిక్క
లుకరంగ ముడిచిన పద మేమి సేసె?

(పండి. చ. I. ౪౦౮.)

మల్లికార్జునపండితారాధ్యుడు సర్వగణసహస్రనామస్తవము చేస్తున్నాడు :

శ్రీపతిపండితుల్ పిఞ్ఞబిల్లహంసులు
....
మడివాలుమాచయ్య మాదిరాజయ్య
....
మహాదేవి, శివనాగుమయ్య, సద్దలి-
దేమనారాఖ్యులు ... ...
....
శివలెంక మంచయ్య సిరుప చెంనయ్య
... ...

(పండి. చ. II. ౯౬, ౯౩.)

మఱ్ఱింజరి ఆంధ్రదేశపుసగునాటలు :
పండితారాధ్య శ్రీపతిపండితయ్య
బంహారుబసవయ్యఁ బాయక కొలుతు ;

శంకరదాసయ్య, లెంకమంచయ్య,
బంకయ్య, శివరాత్రి సంకయ్య శరణు.

(పండి. చ. II. 3౭౫.)

పండితారాధ్యుడు తన శివతత్త్వసారములో :

"ఒక్కఁడె దైవము శివుఁడని
నిక్కము సేయుటకు ముడిచె నిప్పులు చీరన్
స్రుక్కక శ్రీపతిపండితుఁ
డక్కజముగ విజయవాడ నలజడ్మి శివా"

అని వ్రాసినాడు.

ఈ క్రిందిది బెజవాడ మల్లికేశ్వరాలయములోని ఒక శిలాశాసనమునుంచి ఉద్ధృతము. చాలుక్యనంకకాల మహామండలేశ్వర పల్లకేతుని శాసన మిది. పల్లకేతుడు కాడు సట్టి రాజవంశమునాడని దీనిలో ఉన్నది.

హితస్త్రి విస్తృతేనాపి సర్వైర్వ్యస్తులిత తేజసా
పీతాశేషాబ్ధితోయేన కుంభజేనాప్యగస్తినా;
పూర్వం కృతం జయేశాననామాపి తదనంతరం
ఆరాధ్య మల్లయుద్ధేన ఫల్గునేన కృతాభిధః;
మల్లేశ్వర ఇతి ఖ్యాతః సన్నిధత్తే మహేశ్వరః
శ్రీమద్విజయవాటాఖ్యపురే కృష్ణావిభూషణే;
కలౌ శ్రీమచ్ఛకాబ్దేఽబ్ధి శశిసాయకసమ్మితే
రాజా మాధవవర్మాఽభూద్విఖ్యాతో ధరణీతలే;

సాధు స్వపుత్త్రేణ హాహే త్రిపురేశవినుతే
సర్వసామంతకార్థానాం స్వపుత్త్రమనఘీన్ సరాట్;
తతో మల్లేశ్వరో శ్రీమాన్ స్వర్ణస్పృష్టం వవర్ష చ
పిసుపుత్త్రికయోః శ్రీణాం దత్త్వా నాంస్త్వ స్యకీర్త్యయే;
తతః శ్రీపండితారాధ్యనామ్నా భక్తోత్తమేన చ,
శివభక్త ఏవ మాం దేవద్విభోర్య ఉత్తక ఇతి;
దీనాం దేశాగ్నిం సంస్థాప్య స్వశమూర్తి కోమలశాఖయా
ఉత్థే మల్లేశ్వరః శ్రీమాన్ ప్రత్యక్షః సమజాయత;
ఈదృగ్విధం మహాదేవం భక్తవత్సల మవ్యయం
మల్లేశ్వరం సమారాధ్య దేవరే పృథివీభుజః.

పై సంగ్రహించిన దానిని ప్రకారము (౧) బసవన్న శ్రీపతి పండితుని భవ్యవంగాను, కన్నప్ప, బిల్లహైనాగు, సిరియాళయ్య, మొదలగు పూర్వభక్తులతో కలిపి చెప్పడముచేత అతను బసవన్న కంటె పూర్వుడు అని చెప్పుచున్నాడు. (౨) అల్లాటి శివనాగమయ్య కథలో బసవన్న శ్రీపతిపండితుని "అనంతపాలుని సభాస్థలి"లో తనకు ప్రత్యక్షము చూపించినవాడుగా చెప్పుచున్నాడు. అనంతపాలుని గురించి ఈక్రింద (౪) లో ప్రస్తావిస్తాను.

(3) సోమనాథుడు పండితారాధ్య చరిత్ర పీఠికలో శ్రీపతి పండితుని గురించి 'తొల్లి' ఉన్నవాడుగా చెప్పినాడు. 'తొల్లి' అనే పదమువల్ల శ్రీపతిపండితుడు సోమనాథునికి చాలాపూర్వుడని ధ్వనిస్తున్నది.

(౪) కుమారపాల ఘూర్జరుడు శ్రీపతిపండితునకు తనకు పూర్వుడుగా చెప్పినట్లు సోమనాథుడు వ్రాయడమువల్ల సోమనాథుని అభిప్రాయములో శ్రీపతిపండితుడు కుమారపాలునికి పూర్వుడైనాడు.

(౫) ఆంధ్రదేశపు పరుసమాటలలో 'పండితారాధ్యా, శ్రీపతి పండితయ్యా, బండారు బసవయ్యా' అని మూడు పేర్లను కలిపి చెప్పడమువల్ల ఈ ముగ్గురున్ను సమకాలీనులేమో అని స్ఫురిస్తుంది. కాని, ఇక్కడ చెప్పబడిన పండితారాధ్యుడు మల్లికార్జున పండితారాధ్యుడు కాజాలడు. మల్లికార్జునపండితారాధ్య డాపరుస పేరుననే ఉన్నాడు. (౩) లో చెప్పిన ప్రకారము సోమనాథుడు శ్రీపతి పండితుని 'తొల్లింటి' వానినిగా చెప్పి, ఆతనితరువాతివానినిగా మల్లికార్జునపండితారాధ్యుని పేర్కొని, ఇప్పుడు శ్రీపతి పండితుని మల్లికార్జున పండితారాధ్యునికి తరువాతి వానినిగా చేసి ఉండెను. ఆంధ్రదేశపుపరుస యిచ్చట పురాతన భక్తులను సంస్మరిస్తున్నది.

(౬) మల్లికార్జునపండితారాధ్యుడు తన శివతత్త్వసారములో తెలిపిన శ్రీపతిపండితు డాతనికి పూర్వుడని చెప్పుతున్నది. 'అల జమ్మి' అనడముచేత శ్రీపతిపండితుడు పట్టుపచ్చడములో నంత్ర నిప్పులను గట్టినకథ మల్లికార్జున పండితారాధ్యుని కాలమునకు సుప్రసిద్ధముగా ఉన్నదని మాత్రము తెలుపుతున్నది. ఆవృత్తాంతము జరిగి చాలాకాలము కాలేదనిమాత్రము అందువల్ల తెలుస్తుంది.

(౭) బెజవాడ మల్లికేశ్వరాలయశాసనములో తెలుపబడిన పల్లకేత డెవడో, ఏకాలపువాడో ఆశాసనమువల్ల స్పష్టము కాదు. 'పల్లకేత' అనే పదములో 'పల్ల' అని ఉండడము చేత ఆతడు పల్లవరాజని రంగాచారిగారు చెన్నరాజధాని శాసన సంపుటములలో సూచించడము తప్పు. అతడు పశ్చిమచాళుక్యులకు సామంతుడనిన్ని, పశ్చిమచాళుక్యుల శాసనములు పండ్రెండో శతాబ్దము తరువాత

శాసనాన్ని కొట్టివేసి, పెదనాటి శాసనములు సాధారణముగా సంస్కృతంలో వ్రాయబడలేదనే కొట్టివేసి, పల్లికేతెదు సంస్కృతంలో వ్రాయబడినదే అయియుండాలనిన్ని, అది సమాహరించిన శ్రీపతి పండితుడు పదవ శతాబ్ది పదకొండవ శతాబ్దమువాడై యుంటాడనిన్ని, శ్రీపతి పండితుని చెప్పబడే శ్రీకరభాష్యమునకు పీఠికను వ్రాసిన శ్రీ హయవదనరావుగారి అభిప్రాయములను ఖండిస్తూ నాగపూరు ఉపాధ్యాయోద్యోగులయిన పండిత శ్రీ కాశీనాథ శాస్త్రిగారు వ్రాసినారు. పశ్చిమ చాళుక్యులు వేంగీదేశమును పాలించలేదు. దానిని పాలించినవారు పూర్వచాళుక్యులే. పూర్వచాళుక్యుల అనంతరము చోళులున్ను, తరువాత కాకతీయులున్ను, తరువాత గజపతులున్ను, తరువాత రెడ్డిరాజులున్ను వేంగీదేశమును పాలించినారు. ద్రాక్షారామములో పశ్చిమచాళుక్యరాజయిన ఆరవ విక్రమాదిత్యుని శాసనములు కొన్ని కలవు. ఇవి ౧౦౭౮—౧౧౨౬ సం॥ములకు మధ్య కాలపువి. వీటిని బట్టి విక్రమాదిత్యుడు దక్షిణ దేశమునకు పోగా వేంగీదేశము నాలుగు సంవత్సరములు విక్రమాదిత్యుని ఏలుబడిలో ఉండినదని కొందరంటున్నారు కాని, విక్రమాదిత్యుని రాజ్యము ఎప్పుడెట్లు జయించినాడో తెలియదు.

ఈరీతిగా పల్లికేతని కాలము నిర్ణయము కానప్పుడు తత్పూర్వుడయి యొక్కడో ఉండిన అతని శాసనములో ఉదాహృతుడయిన శ్రీపతి పండితుని కాలముకూడా నిర్ణయింప వీలులేదు గదా. ఇట్లుండగా ఈమధ్య శ్రీపతి పండితారాధ్య విరచిత మని చెప్పబడే శ్రీకరభాష్యమును బెంగుళూరు వాస్తవ్యులయిన సి. హయవదనరావుగారు దేవాంగసంఘము పక్షమున ప్రకటిస్తూ, ఆ గ్రంథమంత పెద్దదయిన ఒక సంపుటము ఇంగ్లీషుభాషలో పీఠికగా వ్రాసి ప్రకటించినారు. దానిలో శ్రీపతిపండితుడు క్రీ. శ. ౧౨౦౦

సం॥ర ప్రాంతమువా డని నిశ్చయించినారు. కాని, తొలుత ఈ నిశ్చయమును ముందుగా మనస్సులో చేసుకొని, తరువాత దానికి ప్రమాణములకోసము వారు తంటాలు పడినట్లు వారి వ్రాతధోరణివలన కనుగొనవచ్చును. ఇది శాస్త్రీయమైన పరిశోధనపద్ధతి కాదు. తాను నిశ్చయమును సమర్థించుకొనడానికి ఏవేవో పొలుపొందులేని శాసనముల నుదాహరించి, వాటికి అర్థములు కుదురనవన్నను మాటలను తారుమారుచేసి ఏవేవో అవస్థలు పడినారు. వారు చూపిన ముఖ్యమైన ప్రమాణ మొక్కటి కనబడుచున్నది. శ్రీకరభాష్యములో మధ్వాచార్యోపదిష్టమయిన ద్వైతమత ఖండన మున్నది కాబట్టి, శ్రీపతి పండితుడు ఆనందతీర్థులవారికి తరువాతి వాడు కావలసి ఉంటాడు ఆనందతీర్థులకాలము పదమూడవ శతాబ్దము కాబట్టి, శ్రీపతిపండితుడు పదునాలుగో శతాబ్దాంతము వాడు కావలె నని వీరి వాదము. హయవదనరావుగారచ్చు వేయించిన శ్రీకరభాష్యములో " మధ్వద్వైత క్షపణక తార్కిక కాదంబరో శివానాం విభుత్వాంగీకారాత్", అని ఒకచోటను, " భాగవత పాంచరాత్ర మధ్వాది వైష్ణవానాం జగత్కారణేశ్వరస్య శరీరత్వ పరిగ్రహాత్" అని ఒకచోటను రెండువాక్యము లున్నవి. మొదటివాక్యములో 'మధ్వద్వైత' మంటే ఏమిటో దుర్గ్రాహ్యముగా ఉన్నది. మధ్వోపదిష్ట ద్వైతము ప్రత్యేకముగా తత్పూర్వ ద్వైతమునకు భిన్నమైన దున్నదా? ఆవాక్యములో 'మధ్వ' శబ్దము లేకుండానే సరిపోవును గదా! రెండో వాక్యములో భాగవత పాంచరాత్రము లనే మతవాచక శబ్దములతో మధ్వాచార్యు డనే వ్యక్తిపేరును శ్రీపతిపండితుడు చేర్చి ఉండడు. 'మధ్వ' అనేది భాగవత పాంచరాత్రములవలె ఒక మతము కాదు. ఆవాక్యములలో 'మధ్వ' శబ్ద మప్రస్తుతము, అసంబద్ధమునని తలచి, హయవదనరావుగా రచ్చువేయడమునకు మూలప్రతి నిచ్చిన దేవిడీ జమీందారుగారికి జాబు వ్రాయగా వారు

మూలమందు లేని అంశములు అర్థములలో 'సర్వ' శబ్దము చేర్చి నారు ... నారు. కాబట్టి శ్రీపతిపండితుని కాలము క్రీ. శ. ౧౧౦౦ అని కొందరు ... గా ఉంటుందని కొందరు అభిప్రాయపడ్డారు ... చేర్చి ఉంటారని నిశ్చయించుకొన్నాను. శ్రీకర భాష్యములో ద్వైతమతప్రతిపాదనము లేదు. ద్వైతము ఆనందతీర్థమతము కాదు. ఆనందతీర్థుడు ద్వైతమత పునఃప్రతిష్ఠాపకుడు మాత్రము.

"శ్రీకర భాష్యము శ్రీపతిపండిత విరచితము కాదనియే నా నమ్మకము" అని ప్రభాకరశాస్త్రులవారు వ్రాసి, తమ నమ్మకమునకు కారణముగా, "నవీన ద్వైతము ప్రబలిన పిదప నాగమశాస్త్రములవారు అపుడు తమ మతములు బ్రహ్మసూత్రోక్తములే యని నిరూపించుటకు యత్నించిరి. స్వసిద్ధాంతానుసారముగా బ్రహ్మసూత్రములకు భాష్యములు రచించిరి. ఈ ప్రాచీన శంకరులకుం బూర్వకాలమున నున్నట్లు గానరాదు" అని తెలిపినారు. ఈ కారణము సరిగా లేదు. రామానుజానందతీర్థులు స్వసిద్ధాంతానుసారముగా భాష్యములు వ్రాయుటకు లేని అభ్యంతరము శ్రీపతిపండితుని కేల ఉండవలెనో తెలియదు. వీరశైవము వైదికమతము కాదనే అభిప్రాయము కలవారు కాబట్టే ప్రభాకరశాస్త్రులవారట్లు వ్రాసి ఉంటారు. వీరశైవము వైదికమతమా, కాదా అనే విషయము గురించి ముందు చర్చిస్తాను.

శ్రీకరభాష్యమును శ్రీపతిపండితుడే రచించియుంటాడని నా నమ్మకము. అతడు రామానుజునికి పూర్వుడని నే ననుకొంటున్నాను; పంద్రెండవ శతాబ్దమువాడుమాత్రము కాడని నా నమ్మకము. శ్రీకరభాష్యములో అద్వైతసిద్ధాంతవిమర్శయే ఎక్కువగా ఉన్నది.

ఇతరసిద్ధాంతముల విమర్శకూడా ఉన్నా, ఆ సిద్ధాంతములు రామానుజానందతీర్థులు ప్రతిపాదించినవే అని చెప్పడానికి వీలు లేదు.

అది అట్లా ఉండనివ్వండి. కాశీనాథుని వీరారాధ్య రచితమయిన 'ధర్మగుప్తాభ్యుదయము'లో శ్రీపతిపండితుని గూర్చిన నిప్పును పట్టుపచ్చడములో కట్టిన మహిమవర్ణన మున్నది. ఆ కావ్యము నవీనమయినది. దానివల్ల ప్రత్యేకముగా శ్రీపతిపండితుని కాలమును సాధించడమునకు సాధనములు కానరావు.

ఇక శ్రీపతిపండితుడు తన మహిమను అనంతపాలుని సభలో చూపినాడన్న ఐతిహ్యమున్నది గనుక దానివిషయమై ఆలోచింతాము. అనంతపాలదండనాయకుడు త్రిభువనమల్లుని కొలువులో ఉన్నవాడు. ఇతడు ద్రాక్షారామములోను, చేబ్రోలులోను, నాదెండ్లలోను శాసనములు వేయించినాడు. త్రిపురాంతకములోని ఒక శాసనములోకూడా ఇతనిపేరున్నది. ఇతడు క్రీ. శ. ౧౧౨౬-౨౭ ప్రాంతమువాడు. కాని, ఈతని శాసనములో శ్రీపతిపండితుని గురించిన ప్రస్తావన లేదు. శ్రీపతిపండితుడు తన మహిమను చూపినదీ అనంతపాలుని ఆస్థానములోనే అయితే, శ్రీపతిపండితుని కాలముకూడా క్రీ. శ. ౧౧౨౬-౨౭ ప్రాంతమని నిర్ణయించవచ్చును. కాని, పాల్కురికి సోమనాథు డనంతపాలునిగురించి తెలిసి వ్రాయలేదని నా విశ్వాసము. కుమారపాల ఘూర్జరుని వృత్తాంతమువంటిదే అనంతపాలునివృత్తాంతము కూడాను. గుజరాతు నేలిన కుమారపాలుడు పండ్రెండో శతాబ్దమువాడు. చాలా సుప్రసిద్ధుడయిన చారిత్రకపురుషుడు. అతనిని సోమనాథుడు పరమ వీరశైవునిగా, ఓహిళునికంటె గొప్ప భక్తునిగా వర్ణించినాడు. ఓహిళుడు తానొక్కడే గంటవాయించుకొంటూ కైలాసానికి పోతూఉంటే, అతని ఒంటెత్తుతనము నాక్షేపించి తనఊరిలోని ప్రజలనందరిని పిలిపించు

కొని వారి అందరితోను కైలాసమునకు పోయిన భక్తాగ్రేసరునిగా సోమనాథు డాతనిని వర్ణించినాడు. కాని, చారిత్రక పురుషుడయిన కుమారపాలఘూర్జరుడు శైవుడు కాడు; పరమజైనుడు. జైనమత ప్రధానధర్మమైన అహింసాతత్త్వమును తనరాజ్యములో శాసనమూలముగా వ్యాపింపజేసినవాడు. అహింసాధర్మము నతిక్రమించినవారి నాతడు ఘోరముగా దండిస్తూ వచ్చినాడు. ఒక నాడొక సెట్టి తలలోని పేనును గోళ్లతో నొక్కి చంపినాడట. అందు కాతనిని ప్రత్యేకధర్మసభకు పిలిపించి, అతని ధనమునంతటిని లాగుకొని, దానితో ఒక జినాలయమును కట్టించినాడట. మరొకడు పచ్చి మాంసమును పట్టణములోనికి తేగా, వానితల దీయించినాడట. ఇట్టి జినభక్తుని వీరశైవునిగా వర్ణించడము బుద్ధిపూర్వకముగా కాదు. లోకములో కథల గతి అంతా ఇట్లే ఉంటుంది. కథలు జనులలో వ్యాపించినకొద్దీ వాటిలో ఎన్నో తబ్బిబ్బులు కలుగుతూఉంటవి. వాటికి చారిత్రకసత్యముతో సంబంధము లేదు. ఇందువల్ల కుమారపాలఘూర్జరుడు పాల్కురికి సోమనాథునికి చాలా పూర్వుడనిన్ని, కుమారపాలునికి పూర్వుడయిన శ్రీపతిపండితు డింకా పూర్వుడనిన్ని, తేలుతున్నది.

కాని, శ్రీపతిపండితుని కాలమునుగురించిన చర్చనుబట్టి పాల్కురికి సోమనాథునికాలమును నిర్ణయించడాని కేమిన్ని వీలులేకున్నది. సోమనాథుడు పేర్కొన్న మరికొంతమంది చారిత్రకపురుషులనుబట్టి యేమయినా నిర్ణయింపవచ్చునేమో ఆలోచింతాము:

౧. కుమారపాలఘూర్జరుడు భార్యతో చెప్పుతున్నాడు:

"ధరణీశు లన మున్న గరికాలచోడుఁ,
గరమూరిచోడు విక్రమచోడు వీర

చోడు నయ్యుత్తుంగచోడు, నరేంద్ర
చోడు, నారాజేంద్రచోడు, నీశ్వరుఁడు
దవులక నిర్ధనతనువంచకులను
దవిలెనే ? భక్తికి ధరణిపుల్ వెలియె ?" అని
(పండి. చ. I. ౮౧౨)

౨. పండితారాధ్యుడు చెప్పుతున్నాడు:
"స్తుతియింప నుత్తుంగచోడనిపగిది
భూసురుల కగునె భూతయజ్ఞంబు ?"
(పండి. చ. I. ౧౮౨.)

శివద్విజుడు నంబెన్న భార్యతో నంబితరుణి పరమనాచి ఉత్తుంగచోడనిచేత పిండమును రుద్రపాదముపై పెట్టించి పితాళ్లను రప్పించిన కథను పండితారాధ్యుడు చెప్పినాడు.
(పండి. చ. II. ౧౮౦—౧౫౮.)

ఉత్తుంగదేవుడు శివైక్యమును పొందిన విషయమును పండితారాధ్యుడు స్మరించినాడు. (పండి. చ. II. ౨౧౬.)

3. గురుభక్తాండారి వేశ్యతో అన్నమాట:
"వీరచోడనిభంగి మారారిపురికిఁ
బోయెదే ?" ....
(పండి. చ. I. 33౭.)

వీరచోడడు పండితారాధ్యునిచేత యోగాచార్యగణములో కీర్తింపబడ్డాడు. (పండి. చ. II. ౭3.)

శ్రీశైలయాత్రలో పిడ్చుకనుంట్లు వీరచోడని స్మరించినారు.
(పండి. చ. II. ౩౪౭.)

౮. పండితారాధ్యుడు కల్యాణకటకమునకు పోతూ, పానుగంటిలో విడిసి ఉన్నప్పుడు గోవిందప్రెగడ అతనికి సకలోపచారములున్నూ చేస్తున్నాడు. రాజు పేరుదయావనీసుడు. అతని లెంక గవళేశు నామయ్య. నామయ్య శైవభక్తిని పరిపాలిస్తూ ఉంటే తోడి లెంకలు రాజుతో చెప్పినారు. రాజు తనతమ్మ తిను మరి ఇచ్చినాడు. అతడు నిరాకరించినాడు. రాజంటున్నాడు:

"పానలొండేల మీబసవరాజాది
గా నడవరె సేవకప్రకారమున ?"

అని ఇట్లు బసవని దూషిస్తే "మృడుండవర్గణంబ, కంటకాసురుఁ డనఁగా నొక్కఁడు దనుజకంటకుఁ బ్రతిపక్షుగాఁ బంప నసుర పృథివిపై జనియించి బిజ్జలుఁ డనఁగఁ బ్రఖ్యాతిబల్లహాపట్టభద్రుఁడై ... కప్పడి సంగమేశ్వరం బేఁగి, బసవయ్యఁ దోడ్తెచ్చి బండరు విచ్చి, యసమసకల నియోగాధ్యక్షుఁ" జేయగా అతడు బండరువుడు మిండజంగములకు చూరవిడువడము చూచి బిజ్జలుడు బసవని దండింపబంపుతే, బసవన్న 'చాళుక్యులను పేరు హరుశికవిలియఁదుడిపించి', కల్యాణకటకము పాడుగా శపించినాడు. జగదేవ, మల్లెబ్రమ్మయలు బిజ్జలుని పొరిగొన్నారు. (పండి. చ. II. ౧౭౮—౯౦.)

నామయ్య ఉదయావనీశుని దూషణను సహింపక తనతల కోసుకొన్నాడు. పండితారాధ్యుడు రాజును శపిస్తే, రాజు తన వంశముతో కూడా నాశనమైనాడు. (పండి. చ. II. ౧౯౭.)

పైని చెప్పినరాజులు చారిత్రక పురుషులు. వీరుకాక కరికాల చోడ, కరయూరిచోడుల పేళ్లుకూడా బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రములలో స్మరింపబడినవి. వీరిలో కరికాలచోడుడు క్రీ. శ. ౧౫౦ నుంచి ౧౮౦ సం॥ రము వరకున్ను రాజ్యముచేసినాడని తమిళ చరిత్రకారు లంటున్నారు గాని తగిన సాక్ష్యము చూపలేరు. కరయూరిచోడ డెవరో తెలియదు. త్రిభువనచక్రవర్తి కోనేరిన్మై కొండాన్ అనే మూడో కులోత్తుంగచోడుడే (౧౧౭౮–౧౨౧౬) కరయూరిచోడు డని కొంద రంటున్నారు. రాజేంద్రచోళులలో ఒకడు ౧౦౧౨-౧౦౪౩; రెండోవాడు ౧౦౫౨-౬౩; (అధి-రాజేంద్రుడు ౧౦౭౦లో చంపబడ్డాడు); మూడోవాడు (౧౨౪౬-౬౭) వరకు రాజ్యముచేసినారు. సోమనాథుడు పేర్కొన్న రాజేంద్రచోళుడు మొదటి యిద్దరిలో ఒకడై ఉంటాడు. కులోత్తుంగచోళులు కూడా ముగ్గురున్నారు. వీరిలో మొదటివాడు ౧౦౭౦-౧౧౧౮ ల మధ్యను, రెండోవాడు ౧౧౩౩ నుంచి ౧౧౪౬ వరకును, మూడోవాడు ౧౧౭౮ నుంచి ౧౨౧౬ వరకును రాజ్యముచేసినారు. సోమనాథుడు తెలిపిన ఉత్తుంగచోళు డీముగ్గురిలో ఎవడైనా కావచ్చును. వీరచోడుడు మొదటి కులోత్తుంగుని కొడుకు. ఇతడు ౧౦౭౮ నుంచి ౧౦౮౪ వరకున్ను, ౧౦౮౮-౯ నుంచి ౧౦౯౨-౩ వరకున్ను రెండుసార్లు వేంగీదేశములో తండ్రిపరిపాలనకాలములో మహామండలేశ్వరుడుగా ఉన్నాడు. విక్రమచోడుడు కూడా మొదటి కులోత్తుంగునికొడుకే.

ఇతడు తండ్రికాలములో ౧౦౯౨-౩ నుంచి ౧౧౧౮ వరకు వేంగీదేశమును మహామండలేశ్వరుడుగా పరిపాలించి, తండ్రితరువాత సింహాసనమునకు వచ్చినాడు. ఇతనికి 'అకలంక', 'త్యాగసముద్ర' అనే బిరుదము లుండేవి. ఇతనికొడుకే రెండో కులోత్తుంగుడు.

నరేంద్రచోడు డెవరో తెలియదు. తూర్పు చాళుక్యుల వంశములోని ఒక శాఖవారు పిఠాపురము రాజధానిగా పరిపాలనము చేసినారు. వారిలో మూడో విజయాదిత్యునికొడుకు నరేంద్రు డనేవాడు ౧౧౫౬ లో ఒక దానముచేసిన శ్లోకశాసన మున్నది. శత్రుమల్లబిరుదాంకితు డయిన పల్లవరాజు ఒకనరేంద్రు డున్నాడు. ఇతడే మొదటి మహేంద్రవర్మ అని పరిశోధకులంటారు. ఇతడు ౬౦౦ నుండి ౬౩౦ వరకు రాజ్యముచేసినాడు; శత్రుమల్లేశ్వరాలయము మొదలయిన అనేకశైవమహాలయములను నిర్మించినాడు. ఇతడు చోళులనుజయించి నట్లు తెలియవస్తుంది కాబట్టి సోమనాథుడు స్మరించిన నరేంద్రచోడుడు పిఠాపురపు తూర్పుచాళుక్యరాజు కాక ఇతడే అయి ఉంటాడేమో! ఇక ఉదయావనీశుడనేవాడు ఉదయాదిత్యుడై ఉంటాడా? అయితే, హొయ్సళవంశములో ఒక ఉదయాదిత్యు డున్నాడు. ఇతడు మొదటి బల్లాళునకు (౧౧౦౦-౧౧౦౬) సోదరుడు. రాజ్యము చేయలేదు. ౧౧౨౨ లో చనిపోయినాడు. పశ్చిమచాళుక్యులకు సామంతులై బళ్లారి కడపమండలములో రాజ్యముచేసిన నొళంబపల్లవులలో 'జగదేకమల్లనొళంబ' బిరుదాంకితుడయిన ఉదయాదిత్యు డొకడున్నాడు. ఇతడు పదకొండో శతాబ్దము మధ్యకాలమువాడు. ఇతని శక ౯౮౦ సం॥రమునాటి (క్రీ. శ.౧౦౫౮) శాసన మొకటి బళ్లారిజిల్లా హరపనహళ్లి తాలూకా బాగళిగ్రామములో ఉన్నది. ఇదిగాక సోమిదేవునికిని, కాంచెలాదేవికిని కొడుకయిన ఒక ఉదయాదిత్యుని శాసనము శక. ౧౧౨౦ సం॥రమునాటిది అనంతపురముజిల్లా తాడిపత్రి తాలూకా, తాడిపత్రి గ్రామములోని రామేశ్వరాలయములో ఉన్నది. ఈ ఉదయాదిత్యుడు జైనుడు. ధవళేశునామయ్యను బాధపెట్టినవాడు కాబట్టి ఉదయావనీశు డితడయిఉంటాడేమో. ఈతనిశాసనపురాతి నెక్కడనుంచియో తెచ్చి తాడిపత్రి ఆలయములో చేర్చిఉంటారని హుల్ట్ ష్ పండితు

డన్నాడు. ఉదయావనీశుడు పానుగంటి ప్రభు వని పండితారాధ్య చరిత్రము చెప్పుతున్నది. పానుగల్లుల ఒకటి చిత్తూరుజిల్లాలో ఉన్నది. ఒకటి ధార్వారుజిల్లాలో కర్ణాటకదేశములో ఉన్నది. ఇది చాలా ప్రసిద్ధమైన స్థలము. హొయ్సళరాజులలో అనేకు లిక్కడికోటను పట్టుకొన్నవారుగా వర్ణించుకొన్నారు. పండితారాధ్యచరిత్రములోని పానగల్లు అమరారామమునుంచి పండితరాధ్యుడు బయలుదేరి ఇ(ని?)రుగుడుముల గ్రామములో విడిసి, అక్కడనుంచి కల్యాణకటకమునకు పోతూ ఉన్నదారిలో ఉన్నది. కాబట్టి సోమనాథుడు చెప్పిన పానుగల్లిదే అయిఉంటుంది. పానుగంటి నేలినవారిలో ఉదయచోడుడు లేక చోడోదయుడు అనేరాజు శక. ౧౦౮౪ (క్రీ. శ. ౧౧౬౨) ప్రాంతపువాడుండినట్లు కీ. శే. కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావుగారు జడచర్ల శాసనమును అనుమకొండశాసనమును తమ శివతత్త్వసారపీఠికలో ఉదాహరించినారు.

ఇక చరిత్రపురుషులయి ఉంటారేమో అని సందేహము పుట్టించే చాలా పేర్లు బసవపురాణపండితారాధ్యచరిత్రములలో కనబడుతున్నవి.

(౧) అజగన్న (ప. (౨) ౫౧౬); అజగమ (ప. (౧) ౧౪౩);
అజగమదేవయ్య (ప. (౨) ౩౭౬);

బనవాసినేలిన కదంబవంశపురాజులలో అజవర్మ ఒకడున్నాడు. ఇతడు ౫౫౦–౬౫ సంవత్సరములమధ్య రాజుగా ఉన్న కృష్ణవర్మ కొడుకు.

(౨) అజ్జదాసయ్య (ప (౨) ౨౧౪); ఆజ్జిదాసయ్య (ప(౨)౯౨)

నిజాము రాష్ట్రములోని ఎరంబరిగె (నేటియెల్బర్గా)లో రాజ్యము చేసిన సిందరాజులలో 'దాస' నాము డొకడున్నాడు. ఇతడు ౧౧౦౦ ప్రాంతమున రాజ్యపాలనము చేసిన, పశ్చిమచాలుక్యుల సామంతు డయిన మొదటి ఆచుగికి తమ్ముడు.

(౩) అక్కవ్వ (బ. ౨౩౩; ప. (౨) ౩౭౮):

మైసూరురాష్ట్రములోని శివమొగ్గజిల్లాలోని పత్తిపొంబుచ్చ (నేటి హుమ్చ)లో రాజ్యముచేసిన సాంతరరాజులలో 'రాయ' అనే రాజు (౯౫౦ సం.) భార్య 'అక్క'.

(౪) అంగరాయుడు: ప. (౨) ౯౦:

బొంబాయిరాజధానిలోని సౌందత్తి రాజధానిగా పాలనము చేసిన రట్టరాజులలో 'అంకరాజు' ౧౦౪౮ సం॥రమువాడున్నాడు.

(౫) అడిభర్త: బ. ౧౩౬; ప. (౨) ౮౪:

ఇతడు అధిరాజేంద్రదేవుడై ఉంటాడు. ఇతడు వీరరాజేంద్ర చోళుని కొడుకు. పశ్చిమచాళుక్యరాజయిన ఆరోవిక్రమాదిత్యునికి బావ.

(౬) అణుమూర్తి: బ. ౪౫; ప. (౧) ౧౩౮, ౪౦౦; ఎణుమూర్తి బ. ౧౩౪:

పశ్చిమచాళుక్యరాజయిన రెండోజగదేకమల్లుని (౧౧౩౮-౫౦) కాలములో వీరపాండ్యదేవుని సేనానాయకుడయిన వీరపాండ్య-అణుక-పల్లవరాయ డొకడున్నాడు.

(౭) అన్నబెరసి: ప. (౨) ౮౫:

అనంతపురముజిల్లాలో ౯౩౬ సంవత్సరప్రాంతమున అన్నయ్య అనే ఒకనొళంబరాజు రాజ్యముచేసినాడు. ఇతడు రాష్ట్రకూటరాజయిన మూడోకృష్ణునితో పోరి ౯౪౦ సం॥రములో ఓడిపోయినాడు.

(౮) అమరనీతి: ప (౨) ౮౩:

చెంగల్పట్టుజిల్లా, సైదాపేటతాలూకా, తిరువొట్రియూరిలోని అధిపురీశ్వరాలయములోని ఒకశాసనములో గంగపల్లవవంశజు

డయిన కో-విజయకంప విక్రమవర్మ కాలములో పల్లవదియరైయర్ అనే అపరనామముగల కంజరన్ - అమరనీది అనే శివయోగి దీపములకుగాను బంగారము దానము చేసినట్లున్నది. ఇతడు తమిళ పెరియ పురాణములో చెప్పబడిన అమరనీది అనే శివభక్తుడై ఉంటాడు.

(౯) అమరసింహుడు: ప (I) ౬౧౫:

సుప్రసిద్ధ నిఘంటుకారుడు. కాళిదాసుకు సమకాలికు డంటారు గాని, ఇతడు పదకొండో శతాబ్దమువా డని విమర్శకు లభిప్రాయపడుతున్నారు.

(౧౦) అముగిదేవుడు; చిక్క లముగిదేవుడు: ప. (౨) ౮౭:

కాలచూరివంశమువాడు. మొదటి బిజ్జలుని తమ్ముడయిన 'రాజ' లేక 'రాజులు'ని తమ్మునికొడుకు. ౧౧౦౦ సం॥రము ప్రాంతమువాడు.

(౧౧) అరియమ: ప (౨) ౫౬; అరియమరాజయ్య:

ప (౨) ౯౧; అరియమరాజు. బ. ౧౨౭, ౧౯౬, ౧౯౭;
ప. (౧) ౫౪౩, ప (౨) ౧౪౬, ౩౪౭:

ఇతడు 'ఎరెయంగ' అయియుండవచ్చును. ఇతడు హొయ్సళ రాజయిన మొదటి బల్లాళుని(౧౧౦౦-౬?) తండ్రి. రాజ్యము చేయలేదు.

(౧౨) అల్లడదేవి ప (౨) ౩౭౮:

సాంతరరాజయిన కామదేవుని కూతురు. గంగవంశరాజయిన హొన్నయ్యను పెండ్లాడినది. ఈమె పేరు అళియా దేవి.

(౧౩) అహుతిమల్లిదేవయ్య: ప (౨) ౨౨౬:

ఇత డాహవమల్లుడై (౧౦౪౨-౧౦౮౮) ఉంటాడు. ఇతడు దీర్ఘజ్వరముతో బాధపడి, గొప్పశైవభక్తుడై తుంగభద్రలో పడి ప్రాణత్యాగము చేసినాడు.

(౧౪) ఇచ్ఛవంట సోవిదేవుడు: ప (౧) ౨౩౩ :

బనవాసి ౧౨౦౦౦ లకు రాజు 'హాంగల్' లేక పానుగల్లు రాజధానిగాగల కదంబరాజు సోయిదేవుడు కొలమారి బిజ్జలునికి సామంతుడు. ఇతని శాసనములు ౧౧౬౦ ప్రాంతములో ఉన్నవి.

కొలమారి రాజైన సోమేశ్వరునికి సోయిదేవుడని కూడా పేరు. ఇతని శాసనములు ౧౧౭౦ ప్రాంతములో ఉన్నవి.

సోమేశ్వరుడనే పేరుగల రాజులు పశ్చిమచాళుక్యులలోను, హొయ్సళులలోను కూడా ఉన్నారు.

(౧౫) ఇడువమారదేవడు ప (౧) ౭౬; ఇడువమారడను చోడనృపతి: ప (౧) ౫౭౮ :

'ఇమ్మమార' అనేమాట 'ఇరుముడి' అనేదానికి తెనుగులో కలిగిన రూపమై ఉంటుంది. రాజేంద్రచోళదేవుడు (౧౦౫౫) తన పినతండ్రి అయిన గంగైకొండ చోడునికి ఇరుముడిచోడ బిరుదము నిచ్చినాడు.

ఇట్లే తనతమ్ముడయిన ముమ్మడిచోడునికి చోళకొండ డని, ఉత్తరియూరు లేక కొంకిరా జయిన వీరచోడునికి కరికాళచోడు డని, మధురాంతకునికి చోళగంగ డని బిరుదముల నిచ్చినాడు.

(౧౬) ఉడుతడి మహాదేవి: ప (౨) ౭౭ :

ఈమె పిరుదిమహాదేవియార్ అనే నామాంతరము గల 'ఉదత్తిరకా-అరుముడి' అయి ఉంటుంది. ఈమె మొదటి రాజరాజదేవుని రాణి. (౯౮౫-౧౦౧౩.)

(౧౭) ఉద్భటుడు : ప (౨) ౭౭, ౨౧౬ ;

ఇంచుమించు తొమ్మిదో శతాబ్దములో అలంకార గ్రంథములను,

కుమారసంభవమును సంస్కృతమున రచించిన ఉద్భటుఁడొక డున్నాడు.

(౧౮) ఉరగరాయఁడు : ప (౨) ౯౧:

ఇతడు ఉఱైయూర్-చోళుడై ఉంటాడు. ఇతనికి సూరాళ్వార్ కట్టిదేవర్ అని మరి ఒకపేరు. ఇతని కూతురున్ను, రాజరాజ పట్టై సిద్ధరసు భార్యయున్ను అయిన ఇరుమడి శ్రియాదేవి వసూడ్రో కుళోత్తుంగుని రాజ్యపు ముప్పైఆరో సం॥ రములో ఇచ్చిన దానపు శాసనము నెల్లూరుజిల్లా, గూడూరు తాలూకా, రెడ్డిపాలెము-పాంత్రంగములో ఉన్నవి.

(౧౯) ఏకాంతరామయ్య : ప (౧) ౨౩౧, ౫౯౧; ప (౨) ౫౬, ౯౨, ౨౧౫,—

బొంబాయిరాజధాని, ధార్వారుజిల్లా, అబ్బలూరు గ్రామములోని ౧౨౦౦ సం॥ ర ప్రాంతమునాటి శాసనములో ఏకాంత రామయ్యకును జైనులకును గలిగిన సంఘర్షణమును, దానిలో రామయ్య తన తలను కోసుకొని ఏడోనాడు తిరిగీ తలతో సజీవుడయి తన ప్రతిజ్ఞను నిర్వహించుకొన్న విషయమును చెప్పబడినది.

(౨౦) ఏణాదినాథుడు : ప (౧) ౧౪౩, ౪౧౯; ప (౨) ౮౩, ౩౪౭; బ. ౪౬, ౧౨౨, ౧౩౭ :

'ఏణాది మేర్కుడైయన్ పెరియనాయన్' లేక 'పాత్తపిరాయన్' అనేవాడు సుందరపాండ్యదేవుని పుణ్యముకోసము చేసిన దానము చెంగల్పట్టుజిల్లా, సైదాపేటతాలూకా, తిరువొత్రియూరిలో ఉన్నది.

(౨౧) కన్నబరసి · ప (౨) ౮౬ :

మొదటి బిజ్జలుని తమ్ముడయిన గాజలుని కొడుకు 'కన్నర'.

(౨౨) కాళిసెట్టి: ప (౨) ౧౧౮-౯:

నోళంబాధిరాజు క్రిందిసామంతుడు. తెలకాపును జయించినాడు. ఇతనికిని రాష్ట్రకూట రాజయిన బల్లహానామముగల మూడో గోవిందునికిని యుద్ధము జరిగినది.

(౨౩) కాచిరాజయ్య: ప (౨) ౪౬.

ఇతడు పాండ్యరాజు (౬౭౫ సం||రము) అరికేసరి-పరాంకుశ-మారవర్మకు తండ్రి అయిన కోచ్చడైయన్ అయివుంటాడు.

(౨౪) కాళవ: ప (౨) ౪౮; కాళవ్వ. ప (౧) ౨౧౧, ౨౧౫; ప (౨) ౪౩, ౧౯౩; కుమచెకాళవ్వ. ప (౧) ౨౧౩, ౨౩౨; సురజకాళవ్వ. బ. ౫౨, ౨౨౮, ౨౩౩.

హొయ్సళరాజయిన వినయాదిత్యుని (౧౦౪౦-౧౧౦౦) భార్య 'కెలయబ్బె' ఒకతె ఉన్నది.

(౨౫) కూనపాండ్యుడు: ప (౧) ౫౯౮.

ఇతడు చారిత్రకపురుషుడు కాడని కొంతమంది అంటారు. కాని, ఇతని పేరుగల ఒకనాణెము దొరకినది. అరికేసరి-పరాంకుశ-మారవర్మయే (సుమారు ౭౦౦ సం||రము) ఇతడని నీలకంఠశాస్త్రిగారన్నారు. ఇతడు తిరుజ్ఞానసంబందర్, తిరుత్తొండర్ అనే శైవభక్తులకు సమకాలికుడు.

(౨౬) కొండగుడికేశిరాజు:

ప (౧) ౨౩౩, ౨౫౫; ప (౨) ౧౦; ఇతడొక కన్నడకవి, శైవభక్తుడు. షడక్షరకంద, కొండగూళికేశిరాజయ్య వచనగళు అనే కన్నడగ్రంథములను వ్రాసినాడనిన్ని, ౧౧౬౦ ప్రాంతమువాడనిన్ని కర్ణాటకకవిచరిత్రకారులు చెప్పుతున్నారు. మైసూరురాజ్యములోని

శికారపురజిల్లా ౧౧౯,౧౩౩ శాసనముల ప్రకార మీతడు బిజ్జలుని వద్ద దండనాయకుడై ప్రసిద్ధిపొందినట్లు తెలియవస్తున్నది. కాని, ఈవిషయ మాశాసనములో జనశ్రుతిగామాత్రము వివరింపబడి ఉన్నది.

(౨౭) గుగ్గులం కళియారు: ప (౧) ౩౯౯; దీపదకళియారు ప (౧) ౪౦౦; హావినహాల్లి కల్లిదేవయ్య: ప (౨) ౧౪౨; చెంగల్పట్టు జిల్లా, సైదాపేట తాలూకా, తిరువొత్రియూరిలోని ఒకశాసనములో చోళరాజయిన త్రిభువనచక్రవర్తిరాజాధిరాజదేవుని కాలములో కళియన్-తండై-తిరునట్టపెరుమాళ్ (విక్కిరమ-శోళ-పడువూర్నాడాళ్వన్) అనేవాడు ఆదిపురీశ్వరాలయమునకు కావలివాడుగా ఉండి, ఆలయమున కొంకదానము చేసిన ట్లున్నది.

(౨౮) గొంగ్గయ్య: బ. ౨౨౭; ప (౨) ౩౭౫.

మైసూరులోని పత్తిపొంబుచ్చ (నేటిహుంచ్చ) రాజధానిగా రాజ్యముచేసిన సాంతరరాజులలో గొగ్గిగ లేక గొగ్గియ అనేవాడున్నాడు. ఇతడు రెండో తైలపుని (౧౦౭౭) తమ్ముడు.

(౨౯) గుండచక్రవర్తి: ప (౨) ౯౦; గుండయ్య. ప (౧) ౨౮౦; కుమ్మరగుండయ్య: బ. ౪౫-౬, ౬౮, ౧౨౦, ౧౩౯, ౨౦౫,౨౨౫; గుండయ్యప్రభువు: ప (౨) ౧౦; గుడ్డయ్య: ప(౨) ౯౩:

సాళువవంశములో ముగ్గురు గుండరాజు లున్నారు. కాని, వారికిని పైపురుషులకున్ను సంబంధము లేదు. తూర్పు గాంగులలో ఇద్దరు గుండమరాజు లున్నారు. వీరిలో మొదటివాడు ౯౫౧ నుంచి ౯౫౮ వరకున్నూ, రెండోవాడు, ౧౧౦౧ నుంచి ౧౧౦౯ వరకున్ను రాజ్యము చేసినారు. కాని, వీ రిద్ద రున్నూ అంతప్రసిద్ధులు

కారు. ఒకవేళ పండితారాధ్యచరిత్రములో పేర్కొనబడ్డ గుండ చక్రవర్తి పై రెండో గుండనురాజై ఉంటే ఉండ వచ్చును. ఇతని తమ్ముడయిన ఆరోమధుకామార్ణవుడు వైదుంబవంశపు రాజకుమారి అయిన వినయమహాదేవిని పెండ్లాడినాడు.

౮౮౮ నుంచి ౯౧౮ వరకు గలకాలములో రాష్ట్రకూటుల దండనాయకు డయిన గుండయ్య ఒక డున్నాడు. ఇతనిని చాళుక్య భీముడు యుద్ధములో చంపినాడు.

(౩౦) **గుడ్డలదేవి**: బ. ౨౨౩; **గుడ్డవ**: ప (౨) ౫౬, ౮౬, ౩౭౭, **గుడ్డవ్వ**: ప (౧) ౧౪౯, ౧౫౦; ప (౨) ౨౪౬; బ. ౬౨, ౧౯౪, ౨౨౩-౪:

గుండాంబిక వెలనాటి చోడవంశమువాడయి, తూర్పు చాళుక్య రాజయిన మొదటి రాజరాజుకు దండనాయకుడుగా ఉండిన నన్నని భార్య ఒకతె ఉన్నది. మొదటి రాజేంద్రచోడుని (౧౧౧౫-౩౦) భార్య పేరు కూడా గుండాంబిక. గుడ్డవ్వ ఈమెయే అయిఉంటుంది.

(౩౧) గోయిదేవయ్య: ప (౨) ౯౩; (బండరువు) గోవింద ప్రెగడ: ప (౨) ౧౭౯, ౧౮౦, ౧౮౨, గోవిందభట్టారకుడు: జ. ౧౭౧; ప (౧) ౨౩౪, ప (౨) ౮౭, ౨౧౭:

రాయసాంతర బిరుదము గల గోయిందు (౧౦౯౬) మూడో తైలపుని తమ్ము డున్నాడు.

రాష్ట్రకూటరాజయిన మూడో గోవిందుడు సుప్రసిద్ధుడు.

(౩౨) చట్టయ్యగారు: ప (౨) ౯౧:

బళ్లారిజిల్లా హడగల్లితాలూకాలోని హూలలు అనేగ్రామము లోని ఒకశాసనములో చాళుక్యవిక్రమసం॥ ౨ రములో చట్టియయ్య అనేవాడు దేవాలయమునకు దానముచేసినట్లున్నది.

అదేతాలూకా మోరిగెరిగ్రామములో శక సం. ౯౬౭ (క్రీ.శ. ౧౦౪౫) నాటి పశ్చిమ చాలుక్యరాజు మొదటి సోమేశ్వరుని శాసనములో సామంతగరుడుని సామంతరాజయిన చట్టరసు లేక ఘట్టియరసు అనేవాడు దేవాలయమునకు దానములు చేసినట్లున్నది.

(౩౩) చాదలదేవి: బ. ౨౩౩; ప (౨) ౪౯, ౪౭౧ :

మొదటి బల్లాళుని (౧౧౦౦-౬) భార్య 'చవలాదేవి' అనే పేరి కిది తెనుగురూపమేమో!

(౩౪) చామయ్య: బ. ౨౨౭; ప (౧) ౨౫౫, ౪౫౯, ౫౧౬.

నైజాము రాజ్యములోని ఎరంబరిగె (నేటియెల్బర్గా) రాజధానిగ ఏలిన సిందరాజవంశములోనివాడు. ఆచుగి తమ్ముడు. ౧౧౦౦ ప్రాంతమువాడు. 'చావ' అని యితని పేరు.

(౩౫) చాళుక్య భీమయ్య: ప (౨) ౯౧:

పశ్చిమచాళుక్యరాజులలో ౮౫౦ సం॥ర ప్రాంతములవాడు రెండో భీము డున్నాడు. తూర్పుచాలుక్యులలో ముగ్గురు భీము లున్నారు. మొదటితూర్పు చాలుక్యభీములలో ఒకడు ౮౮౮ నుంచి ౮౧౮ వరకు రాజ్యముచేసినాడు. ఇతనికి 'ద్రోహరార్జున' అనేది బిరుదము. ఇతనినే రెండో భీము డంటారు. మరొక్క భీముడు మొదటి అమ్మరాజు కొడుకు, ౯౨౬-౭ సం॥ రములో ఎనిమిదినెలలుమాత్రము రాజ్యముచేసినాడు. సోమనాథుడు పేర్కొన్న చాళుక్య భీమయ్య ఇతడే అయిఉంటాడు.

దేవరసు: ప (౨) ౮౫, ౯౨ :

(౩౬) నైజామురాజ్యములోని ఎరంబరగె (నేటి యెల్బర్గా)లో రాజ్యముచేసిన సిందవంశమువాడయిన 'దామ' లేక 'దావ' అనే పేరుగలవా డితడే అయిఉంటాడు.. ఇతడు సుమారు ౧౧౨౦ ప్రాంతమువాడు.

(౩౭) నాకయ్య: ప (౨) ౭౭.

ఎరంబరగెలో రాజ్యముచేసిన సిందవంశమువాడు. ఇతని పేరు 'నాక'; ౧౧౨౦ ప్రాంతమువాడు.

(౩౮) నిమ్మవ్వ: ప (౧) ౧౩౯, ౨౦౬, ౪౪౯, ౪౭౩; ప (౨) ౯౮, ౩౭౧.

విరాటదేశములోని తిల్లైగ్రామవాసి అయిన ఇందళదేవుని భార్య నింబలాదేవి పరకేసరివర్మ మొదటి రాజేంద్రచోళదేవుని రాజ్యకాలములో (౧౩ సంవత్సరము) చెంగల్పట్టుజిల్లా, సైదాపేట తాలూకా, తిరువొత్తియూరులోని ఆదిపురీశ్వరాలయములో ఒక దానశాసనము వేయించినది. తిల్లైగ్రామ మనగా ధార్వాడుజిల్లాలోని హాంగల్లు లేక హానుగల్లు. నిమ్మవ్వ ఈమెయే అయియుంటుంది.

(౩౯) మైలి(నేమద): ప (౨) ౨౧౬–

కాకతీయగణపతిదేవుని చెల్లెలు మైలాళమహాదేవి. ఈమెకు మేలాంబిక అని కూడా పేరున్నది. ఈమెయే సోమనాథుడు చెప్పిన మైలి అయితే అతనికాలమును రెండో ప్రతాపరుద్రునికాలములోనికి తీసుకొని రావలసి ఉంటుందేమో!

(౪౦) పాండ్యనాయుడు: ప (౨) ౭౪–

ఉచ్చంగి రాజధానిగా నొళంబవాడిని పరిపాలించిన పాండ్య రాజులలోని వీరపాండ్యుడో (౧౧౬౨), విజయపాండ్యుడో (౧౧౬౩–౮౩) అయియుంటాడు.

(౪౧) బంకిదేవయ్య: ప (౨) ౧౩.

మైసూరురాజ్యము, నగరతాలూకాలో పట్టిపొంబుచ్చ లేక హుమ్మపట్టణములో రాజ్యముచేసిన అళుప (ఆళ్వ, అళువ) రాజు

లలో బంకిదేవు డొకడు ౧౩౦౩ సంవత్సరమునాటివా డున్నాడు. సోమనాథు డితనికి తాత తాత అయిఉంటాడు.

(౪౨) బల్లవరాయుడు ప (౨) ౯౦; బల్లహుడు: ప ౪౬, ౫౧, ౧౦౧, ౧౨౩, ౧౮౧-౨, ౧౮౬, ౧౯౯; ప (౧) ౧౩౭, ౧౭౨; ప (౨) ౫౭, ౧౯౯, ౪౭౨, ౪౭౩, ౫౩౧.—

మూడో రాజేంద్రచోళునికి 'బల్లహ' అని బిరుద మున్నది.

(౪౩) బాచలదేవి: ప (౨) ౮౫, ౩౭౯; బైచలమాయి, ప (౨) ౯౨:

బళ్లారిజిల్లా, హడగల్లి తాలూకా, హిరేహడగలి గ్రామములోని ఒకశాసనములో విక్రమపాండ్యుడు తనభార్య బాచలదేవికిన్ని, కుమార్తె మహాదేవియరసికిన్ని పుణ్యముగా చేసిన దానమును గురించి ఉన్నది. శాసనకాలము శకసం. ౧౦౮౧ (క్రీ. శ. ౧౧౫౮.)

రెండో బల్లాళునిభార్య బైచలాదేవి మరి ఒకతె ఉన్నది. ఈమె క్రీ. శ. ౧౨౧౮ సంవత్సరమునాటిది. సోమనాథుడు చెప్పిన బాచలదేవి ఈమె అయిఉండదు.

(౪౪) బెజ్జమహాదేవి ప (౨) ౮౮;

నెల్లూరుజిల్లా, వెంకటగిరితాలూకా, చాపలపల్లి గ్రామములో శకసం. ౧౧౫౨ రమునాటి రెండు శాసనములలో యాదవరాయ భుజబలసిద్ధరసుభార్య బెజ్జదేవి దానము చేసినట్లున్నది.

(౪౫) బొంతాదేవి: ప (౨) ౯౩.—

పశ్చిమచాలుక్యరాజు నాలుగో విక్రమాదిత్యునిభార్య బొంతాదేవి. ఈమె చేదిరాజయిన లక్ష్మణుని కూతురు.

(౪౬) బొప్పలదేవి: ప (౨) ౮౫; బొప్పవ్వ: ప (౨) ౩౭౮:

మొదటి బల్లాళుని భార్యలలో ఒకతె అయిన బొప్పాదేవి ఈమెయే అయిఉంటుంది.

(౪౭) బొప్పయ: ప (౨) ౯౦, ౩౭౫.—

బళ్లారిజిల్లా, హూవగల్లి తాలూకాలోని సోగి గ్రామములోని కల్లేశ్వరాలయములో ధవళచ్ఛత్రాధికారి అయిన బొప్పయదణ్ణాయకుని అనుమతిని కొన్ని దానములు చేయబడినవి. కాలము క్రీ. శ. ౧౧౮౮ సంవత్సరము.

కర్ణాటకశాసనసంపుటము VIII. Sb. ౩౪౮ లో సోయిదేవుని పూర్వులలో బొమ్మరాజు, అతనికొడుకు బొప్పరాజు ఉన్నారు. సోయిదేవుని కూతురు లచహాలాదేవి ఒక బొప్పదేవుని పెండ్లాడినది. సోయిదేవుని శాసనములు ౧౧౮౦ సంవత్సర ప్రాంతములలో కనబడుతున్నవి.

(౪౮) బ్రహ్మదేవయ్య (కన్నద): ప (౧) ౨౩౨; బ్రహ్మదేవయ్య (కిన్నర) ప (౧) ౨౩౦.—

మైసూరురాజ్యము, పత్తిపొంబుచ్చలో రాజ్యముచేసిన సాంతరప్రభువులలో ఇద్దరు బర్మ (బమ్మ) దేవులున్నారు. రెండో బమ్మదేవుడు మొదటివాని అన్న అయిన రెండో వీరుని (బీరుగ) కొడుకు. ఇత డించుమించు ౧౧౦౦ సంవత్సర ప్రాంతములో ఉండేవాడు.

(౪౯) భల్లట: ప (౩) ౧౦౪.

ఇతడు కాశ్మీరరాజయిన శంకరవర్మ (క్రీ. శ. ౮౮౪-౯౦౭) ఆస్థానములోనివాడు. ఇతనిపేరు మల్లభట్టనిన్ని భట్టమల్ల అనిన్ని కూడా ఉన్నట్లు తెలుస్తున్నది:

(౫౦) మల్హణ: ప (౧) ౩౫౮; (౨) ౪౩౨ —

ఇత డేకాలపువాడో తెలియదు. కల్హణ బిల్హణ జల్హణులవలె కాశ్మీరమువాడై ఉంటాడు. ఇతడున్ను క్రీ. శ. పదోశతాబ్దమునకు పూర్వుడే అయిఉండవలెను.

(౫౧) మల్లిదేవుడు : ప (౨) ౪౯.

సిందవాడివంశమువాడు. చత్తరసుకొడుకు. ౧౧౫౦ సం॥ ర ప్రాంతమువాడు. అదేవంశమువా డొక మల్లిదేవు డున్నాడు. అతని శాసనములు ౧౧౭౮, ౧౧౯౫, ౧౨౦౦ టి సం॥రముల నాటివి కనబడుతున్నవి.

(౫౨) మల్లెబొమ్మ, మొల్లెబ్రహ్మయం : ప (౨) ౧౨, ౯౦ ౯౯ :

మైసూరురాజ్యములో ఉత్తరమున నిడుగల్లు రాజధానిగా ఏలిన 'చోళమహారాజు' లున్నారు. వీరు కరికాలచోడుని వంశమువార మని చెప్పుకొన్నారు. వీరి కొరయూరిపురవరాధీశ్వర అని బిరుద మున్నది. పశ్చిమచాలుక్యరాజ్యమును కాలమూరిబిజ్జలుడు నాశనము చేసినప్పు డీ రాజులు స్వతంత్రు లయినారు. వీరిలో మల్లిదేవుడనే రాజు శాసనములు ౧౧౬౮, ౧౧౬౯, ౧౧౮౬ సం॥రములనాటివి కనుబడుతున్నవి. ఇతనికొడుకు బ్రహ్మనృపాలుడు లేక బమ్మిదేవుడు. ఇతడే బిజ్జలుని చంపినవాడయి ఉంటాడు.

(౫౩) మాచిదేవ: ప (౧) ౨౪౪, ౨౪౯—

సిందవాడిరాజు. సిందవంశజుడు. రెండో చిత్తరసుకొడుకు ౧౧౩౦ సం॥ర ప్రాంతమువాడు-రాష్ట్రకూటరాజయిన మూడోకృష్ణునికి లోబడి బనవాసినేలిన ఒక మాచియరసున్నాడు. (౯-౩౭.)

(౫౪) మహాదేవి: ప (౧) ౪౬౩; మహాదేవియక్క : ప (౧) ౩౩౭;

మాదేవి: ప (౧) ౪౫౯—

బళ్లారిజిల్లా, హడగల్లితాలూకా, హిరేహడగల్లిగ్రామములోని

భీమేశ్వర - దేమేశ్వరాలయములోని శాసనము, శక ౧౦౮౧ సం॥రము (క్రీ. శ. ౧౧౫౯)లో వీరపాండ్యదేవుని పినతండ్రి విక్రమపాండ్యుని కూతురు మహాదేవియరసి పేర్కొనబడినది.

చిత్తూరుజిల్లా, కాళహస్తితాలూకా, గుడిమల్లంగ్రామములోని పరశురామేశ్వరాలయములోని శాసనము, శక. ౮౨౦ సం॥రము (క్రీ. శ. ౮౯౮) లో బాణరాజయిన విజయాదిత్యమహాబలి బాణరాయని తల్లి మహాదేవి అడిగార్ పేర్కొనబడినది.

సింధవంశస్థుడు రెండో ఆచుగిభార్య మాదేవి (౧౧౨౨) ఒకతె ఉన్నది.

మైసూరురాజ్యములో నొళంబవాడినేలిన ఉచ్ఛంగి పాండ్య రాజులలో ఇరుక్కపాలుని (క్రీ. శ. ౧౦౯౮) కూతురు మహాదేవి హొయ్సలరాజయిన ఎఱెయంగను వివాహమాడినది.

(౫౫) మాదవ్వ: ప (౨) ౩౬౮; మాదాంబ. ప (౧) ౯౮.

గుంటూరుజిల్లా, ఒంగోలుతాలూకా, కొప్పోలు గ్రామము లోని భీమేశ్వరాలయములో ఒకరాజు శక ౧౧౬౬ లో తనతల్లి మాదాంబకు పుణ్యముగా దానముచేసినట్లున్నది.

(౫౬) మారయ్య:

పశ్చిమగంగరాజు మూడో మారసింహుడు (౯౬౧-౭౪) ఇతడు జైనుడు. ౯౭౪ సంవత్సరములో ఇతడు సల్లేఖనముచేసి అర్హంతులలో చేరినాడు.

(౫౭) మైలిగ: ప (౨) ౮౫

కాలచురివంశస్థుడు, రెండో బల్లాళుని తమ్ముడయిన మైలుగియే ఇతడై ఉంటాడు.

TIRUPATI
11600
035,1F60,1
G39
Central Library
Research Centre
TIRUPATI
11800

(౫౮) రాచమల్లు: ప (౨) ౯౩—

ఇతడు సిందవాడినేలిన సిందరాజులలోని రెండో రాచమల్లుడై ౧౧౪౩, ౧౧౮౧ ఉంటాడు.

౮౪౪-౪౮ ప్రాంతమువాడు గంగరాజు రాచమల్లుడు, ౯౦౭ లో రేమియవద్ద యుద్ధముచేసిన గంగరాజు మరొక రాచమల్లుడున్నాడు.

౧౧౩౮ ప్రాంతములో సిందరాజయిన ఒకరాచమల్లుడు ఉన్నాడు. పశ్చిమచాళుక్యరాజులలో నలుగురు రాచమల్లులు ఉన్నారు. వీరిలో నాలుగోరాచమల్లుడు ౯౪౭ నుంచి ౧౦౦౭ వరకు రాజ్యముచేసినాడు. ఇతనిమంత్రి చాముండుడు శ్రవణబెళ్గొళలోని గొప్ప జినవిగ్రహమును ప్రతిష్ఠించినాడు.

(౫౯) వెలనాటిచోళ: ప (౧) ౫౦౭; ప (౨) ౧౮, ౫౪.—

ఇతడు రెండో రాజరాజచోళునికి లోబడి వెలనాటినేలిన రెండో రాజేంద్రచోళుడై ఉంటాడు. ౧౧౬౩ నుంచి ౧౧౮౦ వరకు ఇతని శాసనములు కనబడుతున్నవి. ఇతనితరువాత వెలనాటివంశము క్షీణించిపోయినది.

(౬౦) శాంతిదేవయ్య: ప (౨) ౩౪౪.—

ఇతడు సాంతరిరాజయిన సాంతెయదేవు (౧౧౮౯) డై ఉంటాడు.

(౬౧) శివకుమారయ్య: ప (౩) ౯౦, ౨౧౬.—

ఇతడు పశ్చిమచాలుక్యరా జయిన రెండో శివమారు (౮౦౫-౧౦) డై ఉంటాడు.

(౬౨) సంకయ్య: ప (౨) ౩౪౫—

కాలచూరివంశపు మొదటి బిజ్జలుని తమ్మునికొడు కొకసంకమఃడున్నూ, రెండో బిజ్జలుని (౧౧౫౬-౬౪) కొడు కొకసంకము

దున్న ఉన్నారు. సోమనాథుడు పేర్కొన్న సంకయ్య పైవారిలో రెండోవాడయి ఉండవచ్చును—

(౬౩) సాంతవ్వ: ప (౨) ౩౮౭—

హొయ్సళ రాజయిన మొదటి బల్లాళుని తమ్ముడు విష్ణువర్ధనుని (౧౧౦౬–౧౧౪౧) భార్య సాంతలాదేవియే ఈమెయై ఉండవచ్చును—

(౬౪) సింగణమంచి: ప (౨) ౫౩౨—

రెండోబిజ్జలుని కొడుకు సింగణ శాసనములు ౧౧౭౩, ౧౧౭౪ సం॥రములనాటి వున్నవి—

(౬౫) సిరియక: ప (౧) ౨౭, సిరిదేవి: ప (౨) ౩౮౯—

రెండోబిజ్జలుని కూతురు సిరియాదేవి ఎరంబరగె రాజయిన యాదవవంశస్థుడు చాముండుని పెండ్లాడినది—

హుమ్చలో రాజ్యమేలిన సాంతర రాజవంశస్థుడు నన్నిరాజు (౯౨౫) భార్య సిరియాదేవి ఒకతె ఉన్నది.

పొత్తపి రాజధానిగా నేలిన కొట్యకొన శాఖవారైన తెనుగు చోళులలోని కాముని భార్య శ్రీయాదేవి శాసనము ౧౧౩౮ నాటి దున్నది. ఈమె శాసనములు ౧౧౬౮ వరకు ఉన్నవి.

(౬౬) సోయిదేవుడు: ప (౧) ౨౩౩—

రెండోబిజ్జలునికొడుకు సోమేశ్వరుడు ఇతనికి సోయిదేవ, సోయి, రాయమురారి, అనికూడా పేర్లున్నవి. (౧౧౬౮–౮౫) సోమనాథుడు పేర్కొన్నవా డీతడై ఉండడు

రెండోబిజ్జలునికి సామంతుడైన సాంతనృపుని కొడుకు సోయిదేవుడు (౧౧౬౧) హాంగలు (పానుగల్లు) రాజధానిగా రాజ్యము చేసినాడు.

(౬౭) సోమవ్వ : ప (౨) ౩౭౯—

పశ్చిమచాళుక్య రాజయిన రెండో బూతుగుని కూతురు సోమిదేవి (౯౬౧ ప్రాంతము) ఒకతె ఉన్నది.

పశ్చిమచాళుక్య రాజు మూడో జగదీశమల్లునికి లోబడి నొళంబవాడి నేలిన విజయపాండ్యుని (౧౧౬౩) తల్లి సోవలాదేవి ఒకతె ఉన్నది.

సిందరాజయిన మొదటి రాచమల్లుని భార్య సోవలాదేవి ఒకతె ఉన్నది. (౧౧౪౭.)

(౬౮) హలాయుధుడు : ప (౧) ౬౧౫.—

నిఘంటుకారుడు - రాష్ట్రకూట రాజయిన మూడో కృష్ణుని కాలమువాడు. (౯౪౦–౯౫౬.) ఇత డభిధానరత్నమాలను రచించి నాడు-కవిరహస్యమును రచించిన హలాయుధు డితడే అని కొందరును, కాడని కొందరును అంటారు. అభిధానరత్నమాలాకారుడు పదకొండో శతాబ్దాంతమువా డని వీబరు అభిప్రాయము.

(౬౯) ఏచవ్వ : ప (౨) ౩౭౯.—

హొయ్సలరాజు జగదేకమల్లబిరుదాంకితు డయిన మొదటి నరసింహుని (౧౧౪౧–౭౩) భార్య ఏచలాదేవి ఒకతె ఉన్నది.

సిందరాజయిన మొదటి రాచమల్లునికి సోమలాదేవివల్ల పుట్టిన ఇరుంగోలుని భార్య ఏచలాదేవి ఒకతె ఉన్నది. (౧౧౬౫ ప్రాంతము.)

(౭౦) హొన్నయ్య : ప (౧) ౩౯౨; ప (౨) ౯౬.—

సాంతరరాజయిన మూడో తైలపుని మనుమరాలు, కామదేవుని కూతురు అళియాదేవి గంగవంశపు ప్రభువయిన హొన్నయను పెండ్లాడినది. (౧౧౬౦ ప్రాంతము.)

పైని చెప్పినవారున్ను చారిత్రకపురుషు లయి ఉంటా రనిమే నా అభిప్రాయము. వీరందరున్ను చాలావరకు సుమారు ౧౧౦౦ నుంచి ౧౧౭౦ వరకు ఉన్నవారుగా కనబడుతున్నారు. తొమ్మిదో శతాబ్దిమునకు పూర్వమందున్న ఒక్క పేరున్ను పైనాటిలో కానరాదు. సోమనాథుడు తనకు సుమారు నూరు నూటయాభై సంవత్సరముల క్రిందట జరిగిన సంగతులను గురించి తెలుపుతున్నా డని ఇందువల్ల స్పష్ట మవుతున్నది. కాని, జనుల వ్యవహారములో ఆ గాథాశేష స్వరూపము కొంతవరకు మారినది. చారిత్రకముగ పౌర్వాపర్యము లేక అన్ని ఒక్కచో గుదిగ్రుచ్చబడినవి. అంతమాత్రముచేత అవి చారిత్రకవిషయములు కా వని కొట్టివేయరాదు. సోమనాథుడు శాస్త్రీయమయిన చరిత్రము వ్రాయ సంకల్పించలేదు. అతడు వ్రాసినది కావ్యము. ఆకావ్యము నిరర్థైన వ్యాప్తి నుపకరించవలె నని అతని ఉద్దేశము. అతని కాలమునాటికి సహజముగా ఆ గాథావిషయములగూర్చిన జ్ఞానము విస్తరించబడుతూ ఉన్నది. మతోద్రేకకాలమున ఆ గాథావ్యక్తుల కతిమానుషములు, అద్భుతములు నయిన చర్యలంటగట్టబడినవి. అట్టి అద్భుతములు జరిగి ఉండునా అని నేటి శాస్త్రీయబుద్ధులతో మనము సందేహించుటములో ఆశ్చర్యములేదు. కాని, యిప్పుడుకూడా ఈదేశములో వ్యక్తులను గూర్చిన అద్భుతవృత్తాంతము లెంత శీఘ్రముగా వ్యాపిస్తున్నవో ఆలోచిస్తే, ఆకాలములో జను లాగా అద్భుతకార్యములను సంపూర్ణముగా విశ్వసించి ఉండుటములో అబ్బుర మేమిన్ని లేదు.

కాని, ఇంతమంది చారిత్రకవ్యక్తుల పేర్లు మనకు కనబడుతూ ఉండగా, ఆ వ్యక్తుల కందరికిన్ని కేంద్రమం దుండెనని చెప్పబడిన ప్రధానపురుషుడైన బసవేశ్వరుడు నిరాకారుడై మనకుచిక్కకుండుటయే అద్భుతములలో అద్భుతము. బసవేశ్వరునికి ఉదాహరింపబడిన ఒక్క

శాసనమున్ను కానరాదు. బలదేవదండనాయకుని శాసనము కానరాదు. చెన్నబసవనిగురించి ఏమిన్ని తెలియదు. పండితారాధ్యుడు, బెద్దేవి వేమనారాధ్యులు మొదలయిన అనేకశైవభక్తులచరిత్ర తెలియరాదు. వారినిగురించి తెలుసుకొనడానికి తరువాత చాలాకాలమునకు రచింపబడిన వీరశైవగ్రంథములే ప్రమాణములుగా నున్నవి. ఈగ్రంథములు రచింపబడేసరికి కాయా పురుషులు పురాణపురుషులై, అనేక మాహాత్మ్యములతో కూడిన కథలలో చేరిపోయినారు. తుద కాపురుషులు నిజమైనవారేనా, ఎప్పుడైనా జీవించిఉన్నారా అన్న సంశయమూ వస్తకు వచ్చినారు. ఒకబసవణదండనాయకుని పేరుగల శాసనము బళ్లారిజిల్లా బళ్లారితాలూకా, ఒరువాయి(వోరవాయి) గ్రామములోఉన్నది. (ఎపి. రిపోర్టు ౧౯౦౪ సం. ౬౨ రు) అది లిఖింపబడినశిల ఆఊరిలోని బెణకప్పఆలయము గర్భగుడిద్వారమునకు కుడిప్రక్క నిలువబెట్టబడి ఉన్నది. దాని కొకప్రక్క కురుగోడులో రాజ్యముచేస్తూఉన్న సిందవంశస్థుడయిన ఇమ్మడి రాచమల్లుని కాలములో ఆనందసంవత్సరములో ఆ విఘ్నేశ్వరాలయము కట్టబడినట్లు తెలిపే ఒకశిలాశాసనమున్నది. శిలకు వెనుకభాగమున హొయ్సళవీరబల్లాళుని దండనాయకుడయిన బసవణ ఈశ్వరసంవత్సరములో ఒకదానముచేసిన వృత్తాంతము చెప్పబడినది. కురుగోడులో రాజ్యముచేసిన సిందవంశమువారిలో ఇద్దరు రాచమల్లులున్నారు. ఒకడు 'పిరియ' రాచమల్లుడు. ఇతనిశాసనములు ౧౧౪౧, ౧౧౪౭ సంవత్సరములలోనివి దొరకినవి. రెండోరాచమల్లు డీతని మనుమడు, ఇరుంగోళుని కొడుకు; ఇతని శాసనములు ౧౧౭౩, ౧౧౯౧ సం॥రములనాటివున్నవి. శిలవెనుకనున్న శాసనములోని వీరబల్లాళు డెవడై ఉంటాడు? హొయ్సళవంశస్థులు ముగ్గురుబల్లాళు లున్నారు. వీరిలో మూడోవాడు ౧౨౯౨ సం॥రములో పట్టాభిషిక్తుడై ౧౩౪౨ సం॥రములో మర

జించినాడు. శాసనములోని వీరబల్లాళుడు ఇతడే యైనచో శాసనములోని బసవణదండనాయకుడు బసవేశ్వరుడు కాజాలడు. మొదటి బల్లాళుడు ౧౧౦౦-౧౧౦౬ సం॥రముల నడుమ రాజ్యము చేసినాడు. ఇతడు ద్వారసముద్రమనే పేరుగల హళేబీడు రాజధానిగా ఏలిన మైసూరు రాజ్యమును బిట్టి బల్లారివరకు జయించినట్లు కానరాదు. ఇక రెండో బల్లాళుడు ౧౧౭౩ సం॥రములో పట్టాభిషిక్తుడయినాడు, ౧౨౨౦ సం॥ర ప్రాంతములలో చనిపోయినాడు. ౧౧౯౩ సం॥రములో కాలచురి రాజ్యములోని కొన్ని ప్రదేశములను జయించినాడు. శాసనములోని బల్లాళుడు మొదటి బల్లాళుడయినచో రెండో బిజ్జలుని దండనాయకుడని చెప్పవలె. బసవేశ్వరుని కాలమువాడు కాడు. రెండో బల్లాళుడు అయితే బల్లారిమండలము ఆ కాలములో బిజ్జలుని రాజ్యములో ఉండెనా అనే ప్రశ్న కలుగుతుంది. బల్లారి గెజెటీరును వ్రాసినవారు బల్లారిలోని కోటను కాలచురి బిజ్జలుడు కట్టించినాడని వ్రాసినారు. కాలచురి రాజయిన శంకవర్మ కాలములో శక ౧౦౯౮ (క్రీ. శ. ౧౧౭౬) హేమలంబసంవత్సరములో దండనాథుడయిన రాచమల్లుడు చేసిన దానశాసన మొకటి బల్లారితాలూకా కురుగోడు గ్రామములో ఉన్నది. రెండో బిజ్జలుని కొడుకయిన సంకమదేవుడు 'శంఖవర్మ' అనికూడా పేరున్నది కాని 'శంఖవర్మ' అని పేరులేదు- అది శాసనలేఖకుని తప్పయి ఉంటుంది- రాచమల్లుడు సంకముని అన్న అయిన సోయిదేవుని పోయి, రాయమురారి, అనే పేర్లు గల సోమేశ్వరుని (౧౧౬౭-౭౫) కి సామంతరాజుగా ఉండేవాడని తెలుస్తున్నది. అతడు సంకముని (౧౧౭౫-౧౧౮౦) క్రిందకూడా సామంతుడై ఉన్నాడని పై శాసనము తెలుపుతున్నది. రాచమల్లుని శాసనము ౧౧౭౬ లోనిది ఉన్నది కాబట్టి ౧౧౭౩లో రాజ్యమునకు వచ్చిన రెండో వీరబల్లాళుడు రాచమల్లుని జయించి బల్లారి మండలములో

హొయ్సళరాజ్యమును స్థాపించి ఉంటాడని అనుకోవలెను. అయితే, బసవేశ్వరుడు బిజ్జళునివద్ద కనతి కాలములోనే లింగైక్యము పొందినాడు కాబట్టిన్ని, బిజ్జలుడు ౧౧౬౭లో చనిపోయినాడు కాబట్టిన్ని, బసవేశ్వరుడు ౧౧౬౮ లో లింగైక్యము పొంది ఉంటాడని చరిత్రకారు లంటున్నారు. పై ఒరువాయిశాసనములోని బసవణదండనాయకుడు బసవేశ్వరుడే అని మనమనుకొంటే బసవేశ్వరుడు ౧౧౬౮ లో లింగైక్యము పొందలేదనిన్ని, హొయ్సళరాజులవద్ద చేరి కాలచురివంశనాశనమునకు తోడ్పడినాడనిన్ని నిశ్చయించ వచ్చును. బసవేశ్వరుడు లింగైక్యము నొందిన కాలము ౧౨౧౭ నకు తరువాతనయి ఉంటుంది. బసవేశ్వరుడు బిజ్జలుని కొడుకయిన సోమేశ్వరునికి భయపడి పారిపోయి కొంతకాలమువరకు ప్రచ్ఛన్నముగా ఉండడముచేత ఆతడు చనిపోయినాడన్న వదంతి కాలచురిరాజ్యములో ప్రబలిఉంటుంది. కాని, బసవేశ్వరుడు కాలచురిరాజ్యము సంపూర్ణముగా నశించినతరువాత మరి 33 ఏండ్లు బ్రతికిఉన్నాడని చెప్పవచ్చును. కాలచురిరాజులలో కడపటివాడు సింగణుడు. ఇతని తుదిశాసనము ౧౧౮౮ సంవత్సరములోనిదున్నది. ఆ తరువాత బిజ్జలుని వంశముపేరు వినబడదు.

బసవేశ్వరుడు బిజ్జలుని కొలువున చేరేసరికి ౨౫-౩౦ సంవత్సరముల వయసువాడయితే ఆతడు లింగైక్యమందేసరికి ౮౫ సంవత్సరముల వృద్ధయి ఉంటాడు. బసవడు బిజ్జలుని మంత్రిగా ఉన్నప్పుడు పిన్నవయసువాడే అని చెప్పడానికి బసవపురాణములోని (పుట. ౧౫౫.)

"శివభక్తుఁ డని విశ్వసించుట యొ్ర
వఱితిపాలుగఁ జేసెఁ, జిఱుతవాఁ డనక
యఱలేక మన్నించు టంతయుఁ గంటి ॥

అని బిజ్జలుడు చెప్పిన మాటలవల్ల స్పష్టమవుతుంది.

బిజ్జలునికిని బసవేశ్వరునికిని గల సంబంధము బిజ్జలుని శాసనములలో కనబడదు. అంతమాత్రముచేత బిజ్జలుని కొలువులో బసవేశ్వరుడుండెనా అని సందేహింప వీలులేదు. పైశాసనము ప్రకారము బసవదండనాయకుడు బిజ్జలునికాలమునాటివాడని స్థిరమవుతున్నది. బసవేశ్వరునికి కల్యాణకటకములో సమకాలికులని వీరశైవగ్రంథము లన్నీ ఏకకంఠముతో చెప్పుతూఉన్న వ్యక్తులలో అనేకులు చారిత్రక పురుషులే అయిఉంటారని పైని చూపినాను. అయితే, బిజ్జలుని కాలములో బసవని పేరు ప్రస్థముగా శాసనములలో కనబడకపోవడ మునకు కారణం ఏమైఉంటుంది? దానిని తెలుసుకొనడానికి బిజ్జలుని కాలమునాటి చారిత్రక పరిస్థితులను స్మరింపవలెను.

బిజ్జలుని తండ్రి పెర్మాడి పశ్చిమచాళుక్య డయిన మూడో సోమేశ్వర భూలోకమల్లుని క్రింద బీజాపూరు చుట్టుపట్లప్రదేశమయిన తర్దవాడిసాస్రమునకు మహామండలేశ్వరుడుగా ఉండేవాడు. బిజ్జలుడు తండ్రి అనంతరము మహామండలేశ్వరుడై రెండో జగదేక మల్లునికి (౧౧౩౮–౧౧౫౧) లోబడి ప్రఖ్యాతికి వచ్చినాడు. ఆ కాల ములో హొయ్సళులు గంగవాడి నాక్రమించుకొన్నారు. వారు బనవాసిని నొళంబవాడిని ఆక్రమించుకోజూచినారు. వారి ప్రయత్న ములు సాగకుండా ఒకప్రక్క పశ్చిమచాళుక్య చక్రవర్తియున్నూ, ఒకప్రక్క అతని మహామండలేశ్వరులున్నూ కాచుకోవలసివచ్చినది.

కాని, వీరి అందరికిన్ని హొయిసల ఒత్తిడి ఎక్కువ అయినది. ఇట్లుండగా బిజ్జలునికి లోబడి నొళంబవాడి నేలుతూఉన్న పాండ్య రాజులు ప్రబలుతూ వచ్చినారు. ఇట్లా నానా వంశములవా రధికా రముకోసము పెనగులాడుతూఉండిన సమయములో బిజ్జలుడు పశ్చిమ

చాళుక్యచక్రవర్తికి బాసటయై నిలిచి, తన శక్తిసామర్థ్యములను చూపి, చాళుక్యసామ్రాజ్యమునకు భంగము కలుగకుండా దక్షిణదేశమును సామ్రాజ్యములో నిలిపినాడు. ఇంతలోగా ఉత్తరమున కాకతీయులు ప్రబలులౌతూ వచ్చినారు. ప్రోలరాజు ౧౧౫౫ లో పశ్చిమచాళుక్యుల నోడించినాడు. వారినుండి ఉపద్రవము కలుగకుండా చేయడానికి బిజ్జలుడు చక్రవర్తికి సహాయపడినాడు. కాని, సామ్రాజ్యములో అంతఃకలహము లారంభ మయినవి. దేశములోని పరిస్థితులను గమనించి మహామండలేశ్వరులు స్వతంత్రులు కావడమునకు ప్రయత్నిస్తున్నారు. ఇంతలో విక్రమాదిత్యుడు మృతి పొందినాడు. ఇట్టిపరిస్థితులలో దక్షిణమునుంచి హొయ్సళులఒత్తిడిని ఉత్తరమునుంచి కాకతీయుల ఒత్తిడిని అరికట్టి సామ్రాజ్యమును సంరక్షించడానికి బిజ్జలుడు తాను చేసిన ప్రయత్నములవల్ల గొప్పప్రసిద్ధిని పొందినాడు. అతని శక్తిసామర్థ్యములను గుర్తించి తక్కిన మహామండలేశ్వరు లతనికి లోబడినారు. సామ్రాజ్యమును సరిగా పాలించడమునకు తగినవాడు లేకపోవడముచేత బిజ్జలుడే చక్రవర్తి పదవి నాక్రమించినాడు. ఇది అన్యాయాక్రమణ మని చరిత్రకారు లంటారు కాని, అప్పటి పరిస్థితులలో దేశము ఛిన్నాభిన్నము కాకుండా ఉండడానికి మరొకమార్గము లేకుండాపోయినది. బిజ్జలుడు కాలచురివంశమువా డయినా, చాలుక్యవంశమువాడుగనే బసవపురాణములో చెప్పబడి ఉండడమునుబట్టి చూస్తే అతడు చాలుక్య సామ్రాజ్యము నిలుపవలె ననే ఉద్దేశముతోనే సామ్రాజ్యమునకు పట్టము కట్టుకొన్నాడని తెలుసుకొనవచ్చును.

బిజ్జలుడు చక్రవర్తి కాగానే సామ్రాజ్యకోశము నభివృద్ధి చేయడానికి పూనుకొన్నాడు. ఆకార్యమునకు కశ్యపు డనేవానిని మంత్రిగాను కోశాధ్యక్షునిగాను నియమించినాడు. అతని అనుజ్ఞకు

లోబడి బమ్మరసు బనవాసెనాటిలో మహామండలేశ్వరుడుగా ఉండేవాడు.

కళ్యపు డైదుగురు కరణములను నియమించినాడు. శ్రీధర నాయకుడు, అచణనాయకుడు, చట్టిమయ్యానాయకుడు, మల్లియణ నాయకుడు, తిక్కమయ్యానాయకుడు అని వారి పేర్లు. "వీ రైదుగురున్ను బిజ్జలునికి పంచేంద్రియములవలె ఉండేవారు. వీరు దయామయులు, సముద్రగంభీరులు, అసదృశామాత్యకార్యధురీణులు, సింహధైర్యులు, మోసములను కనుగొనడములో అసమానులు, అజాతశత్రులు. తూర్యముల మ్రోతవలె వారికీర్తి దిగంతములకు వ్యాపించినది. వీరందరున్ను అగణ్యపుణ్యశీలులై, నిరుపమాన శివభక్తులై ఉండేవారు," అని ఒక శాసనములో వ్రాయబడి ఉన్నది. (ఎపిగ్రాఫియా కర్నాటికా, ఏడో సంపుటము, షికార్‌పూరు శాసనము నం ౭ ౮) బిజ్జలుడు బళిగాంవెలో విడిసిఉండగా కళ్యపనాయకుని కోరికపైని గౌతమాచార్యుని శిష్యుడయిన వామశక్తిమునీశ్వరాచార్యుడధ్యక్షుడుగా ఉన్న దక్షిణకేదారేశ్వరాలయమునకు చేరిన మఠమునకు చాలా దానములు చేసినట్లు ఆశాసనమే చెప్పుతున్నది.

బిజ్జలుని కోశాధ్యక్షుడు బండారు బసవన్న అని వీరశైవగ్రంథములు చెప్పుతున్నవి. బసవన్న శైవభక్తుల కెంతధనము పంచిపెట్టినా కోశాగారము నిండుగా ఉండేదనిన్ని, తనమీద ఎంద రెంత చెప్పినా, తన మహిమచేత కోశమున కెట్టిలోపమును కలుగకుండా రాజుకు బసవన్న చూపుతూఉండేవా డనిన్ని గ్రంథము లన్నీ చెప్పుతున్నవి. కళ్యపుడే బసవేశ్వరుడై ఉంటాడా అని సందేహము కలుగుతున్నది. అయితే అయిఉండవచ్చును.

ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా, అయిదో సంపుటము (౧౮౯౮-౯౯) లో బొంబాయిరాజధాని, బిజాపూరు జిల్లాలో బసవనిజన్మస్థల మని

శైవగ్రంథములు చెప్పే బాగేవాడికి వాయవ్యముగా పదకొండు మైళ్లదూరములో ఉన్న మనగోలిఅనేగ్రామములోని ఒకగోడలో చేర్చబడిన శాసనము గల ఒక శిల ఉన్నది. అది బిజ్జలుని రాజ్యకాలములో ఆరోసంవత్సరము క్రీ. శ. ౧౧౬౧ సం॥రమునాటిది. దానిలో బసవడు లేక బసవయ్య అనేవాడా దేవాలయమును కట్టించినవాడని ఉన్నది. దానిలోనే మాదిరాజనేవాడా గ్రామమునకు మహాప్రభువని కూడా చెప్పబడిఉన్నది. దానిలో ఆలయనిర్మాత అయిన బసవని గురించి ఉన్న వృత్తాంత మిది:—మనిగవల్లి ఏనూరిలో కశ్యపగోత్రాబ్ధి చంద్రుడయిన గోవర్ధనుడుండేవాడు. అతని కొడుకు రేవదాసు. రేవదాసుకు నలుగురు కొడుకులు. వారిలో కడపటివాడు మహాప్రఖ్యాతి వహించిన చంద్రమసుడు. అతని కొడుకు బసవడు. అతడు సాటిలేని మహేశ్వరభక్తుడు. ఆ బసవభాస్కరునివల్ల మనిగవల్లిలోని ఏనూరు బ్రాహ్మణుల హృదయాబ్జములును వికసించినవి. ప్రపంచ మంతా అతనికి 'తంద్రీ' అని ఫాలములమీద దోసిలొగ్గి నమస్కరించడముచేత అతడు లోకపిత అయినాడు. "మూడు వేదముల సార మితడే; ఆద్యంతరహితు డితడే; జ్యోతిర్లింగస్వరూపు డితడే" అని అందరున్ను జయపెట్టుతూ ఉండగా అతడు మనిగవల్లికి కీర్తిప్రతిష్ఠలను తెచ్చినాడు;—అని.

ఇక ఆ శాసనములోనే మాదిరాజునుగురించిన వృత్తాంత మిది:—చాలుక్యరాజయిన తైలుని (రెండో తైలపుడు) వంశములో మాధవుడు పుట్టినాడు. అతడు మనిగవల్లి గ్రామమునకు మహాప్రభువు, ప్రఖ్యాత హారితగోత్రమునకు విష్ణువువంటివాడు,—అని. ఈ మాధవుడే శాసనములో మాదిరాజనికూడా పేర్కొనబడినాడు.

ఈ శాసనము బసవనికాలమునాటిది కాబట్టి విశ్వాసపాత్రమని చెప్పవలెను. కాని, బసవనిది కాశ్యపగోత్రమనిన్ని, అతని

తండ్రి మాదిరాజుది హారితగోత్రమనిన్ని ఉన్నది. బసవడు మాదిరాజుకొడుకు కాడు; చంద్రమసుని కొడుకు. మరొక్క చిక్క– బసవడు బ్రాహ్మణసుతమును ధిక్కరించినాడని వీరశైవపురాణములు చెప్పతూఉంటే ఈశాసనము మనిగవల్లిలోని ఏనూర్గురు బ్రాహ్మణుల హృదయాబ్జములకున్ను అతడు సూర్యునివలె ఉన్నాడని చెప్పతున్నది.

పైశాసనములోని విషయములే సత్యములు కావచ్చును. రాను రాను జనశ్రుతిలో తార్మారులు కలిగిఉండవచ్చును. మనిగోలి శాసనములోని కాశ్యపగోత్రజుడైన బసవడు షికార్‌పూరు శాసనములో కశ్యపుడని వ్యవహరింపబడ్డాడని నా అభిప్రాయము. జనశ్రుతిలో మనిగవల్లి మహాప్రభువైన మాదిరాజు బసవనికి తండ్రి అయినాడు. షికారు పూరుశాసనములోని 'బెళగాంవె' గ్రామమే 'బెలిదేవి' గాను, వీరశైవగాథలలో మారి ఉండవచ్చునని అనుకొనడానికి అవకాశమున్నది. కశ్యపుడు (బసవేశ్వరుడు) నియమించిన అయిదుగురు కరణములలోను ఇద్దరి పేళ్లుకూడా బసవని సమకాలికులుగా వీరశైవ గ్రంథములలో చెప్పబడ్డ ఇద్దరు శైవభక్తులవిగా ఉన్నవి. చట్టిమయ్యనాయకుడు చట్టయ్యగారు [ప (2) 91] గాను, మల్లియణనాయకుడే అమాత్య మల్లయ్య [ప (2) 91] గాను పరిణమించి ఉంటారు.

పైదానినిబట్టి బండారు బసవన్న బిజ్జలుని కోశాధ్యక్షుడుగా ఉన్నాడన్న విషయ మంత సులభముగా త్రోసివేయదగినది కాదని చెప్పవచ్చునుఅతడు.పరమశైవుడు. శివభక్తులు, శివాలయములు అంటే అతనికభిమాన మెక్కువ. అందుచేతనే పరమశైవులనే కరణములుగా ఏర్పాటు చేసినాడు. వారు రాజుకోశాగారము నెప్పటికప్పుడు నింపుతూ ఉండేవారు. మొదట గుప్తముగా శివభక్తులకు చేస్తూ

ఉండిన దానములు నానాటికిన్ని బహిరంగము లయినవి. దానముల కోసము కల్యాణకటకమునకు వచ్చే జంగములసంఖ్య అమితమయి పోయినది. తక్కిన మతములవారికి బసవన్న ప్రవర్తనము సహింపరానిదైనది. బిజ్జలుడు శైవమతద్వేషి కాడు. బిజ్జలరాయచరిత్రము మొదలైన వీరశైవగ్రంథములలో చెప్పబడినట్లతడు జైనుడును కాడు. అత డన్ని మతములయెడలను సమబుద్ధి కలిగి, అన్ని మతముల వారి దేవాలయములకును సమానముగా దానములు చేసినా డని అతని శాసనములు ఘంటాఘోషముగా చాటుతున్నవి. ప్రజ లేమతమువా రయినా వారి నందరి నొక్కేవిధముగా ఆదరిస్తేనే కాని, రాజ్యమునకు క్షేమముకాదని అతని అభిప్రాయము. కాని, బసవన్న కేవలము శైవమత పక్షపాతియై, ధనమును శైవభక్తులకే ఎట్టి ఆటంకమును లేక పంచిపెట్టుతూ, ఇతరమతస్థులను సరిగా చూడకపోవడము బిజ్జలుని కసహ్యమయి బసవేశ్వరుని నిరోధించి ఉంటాడు. ఇదే రాజుకున్ను మంత్రికిన్ని గలిగిన వైరమునకు ముఖ్యకారణము. ఇట్లు కనకవిషయములోనే కాక కాంతావిషయములోను వీరిద్దరికిన్ని మనస్పర్థ లేర్పడిఉంటవి. బసవని చెల్లెలిని బిజ్జలుడు పెండ్లాడినా డని జైనగ్రంథములు, బిజ్జలుని చెల్లెలు గుర్రాలకాపరితో వ్యభిచరించిన దని వీరశైవగ్రంథములు చెప్పిన విషయములను బట్టి బిజ్జలుని మృతికి స్త్రీవాంఛకు సంబంధించిన దేదో కారణమై ఉంటుం దని ఊహించవచ్చును.

బసవని గురించి ఇక చాలును. బసవని మహిమలు దేశములో వ్యాపింపసాగినవి. బసవనిపేర ఊళ్లు లేచినవి. పిల్లలకు బసవని పేళ్లు పెట్టుకోజొచ్చినారు. మరికొంతకాలానకు బసవేశ్వరాలయములు కూడా లేచినవి. బసవని గురించి గీతములు, బసవవర్ణనలు, బసవరగడలు, బసవసూక్తములు రచింపబడినవి; జనుల నాలుకల

మీద తాండవింప నారంభించినవి. పాల్కురికి సోమనాథునికాల మునకే, అనగా, బసవేశ్వరుడు లింగైక్యము పొందిన ఏభై ఏండ్ల లోపుగానే ఇది అంతా జరిగినది. బసవనికి సమకాలికుడుగా పాల్కురికి సోమనాథుడు వర్ణించిన పండితారాధ్యుడే బసవని మహి మను గురించి తన శివతత్త్వసారములో ఉగ్గడించినాడు.

బసవేశ్వరుడు కన్నడములో షట్స్థలవచన, కాలజ్ఞానదవచన, మంత్రగోప్య, అనే గ్రంథములను రచించినాడట. ఈ రెండున్ను వచనరూపమున ఉన్నవి. ఈతని వచనరచనాస్వరూపమును తెలుపడానికి రెండు మూడుదాహరణములు:—

షట్స్థలవచన

"నరె కెన్నెగె, తెర గల్లకె శరీరగూడ వగదమున్న;
హల్లు హోగి, బెన్ను బాగి, అన్యరిగె హంగాగదమున్న;
కాలునేలె కయ్య నూరి కోల హిడియదమున్న;
ముప్పిం దొప్ప వళియదమున్న; మృత్యు ముట్టదమున్న;
పూజిసు నమ్మ కూడలి సంగమదేవరా."

నర సెంపకు, తరి గల్లమునకు, శరీరము గూడుకాకమున్న; పల్లు ఊడంగి, వెన్ను వంగి, యన్యులకు హంగు కాకమున్న; కాలి మీఁద చేతినూఁది కోల పిడికిలింపకమున్న; ముప్పుచే నొప్పడఁగకమున్న; మృత్యువు ముట్టకమున్న; పూజించు మన కూడలి సంగమ దేవరను.

"ఉళ్ళవరు శివాలయ మాడిసియారు; నా నేమా
డవె బడవనయ్యా; ఎన్న కాలే కంభ, దేహవే దేగుల, శిర
హొన్న కళస, నోడయ్యా; కూడలి సంగమదేవయ్యా,
కేళయ్యా, స్థావర క్కడి వుంటు జంగమ క్కడివుంటె?"

కలవారు శివాలయమును కట్టింతురు; నే నేమి కట్టింపఁగలను, బడవఁడను? నా కాలే కంబము, దేహమే దేవళము, శిరము పొం

గలశము, చూడవయ్యా; కూడల సంగమదేవయ్యా, వినవయ్యా, స్థావర మున కడఁగుట యుండు, జంగమమ్మున కడఁగుట యుండునే?

"జాతివిడిదు సూతకవ నరసువరె? జ్యోతివిడిదు కత్తలెయ నరసువరె? ఇదేతకొ మరుళు, మానవా? జాతియల్లి అధికవెంబె విప్రశతకోటియొళిద్దల్లి ఫలవేను, భక్తశిఖామణి యెందుదు వచన నమ్మ కూడల సంగన శరణర పరుషవ నంబు, కెడబేడ మనుజ!"

జాతి విడిచి సూతకము నరయుదురె? జ్యోతి విడిచి చీకటి నరయుదురె? ఇదేటికో మరులు, మానవా! జాతిలో అధికమంటే, విప్రశతకోటిలోనుండి ఫలమేమి? భక్తశిఖామణి యనియెడి వచనము మన కూడల సంగని శరణుల పరుసను నమ్ము, చెడిపోకు మనుజా!

కాలజ్ఞానవచన

"సృష్టియొళిరుతిహ భ్రష్టమనుషరు ఎల్ల; కెట్ట పాపవు హారివుదకె హొట్టె హొఱెసి, ఘట్టి యుడిసువదక్కె శివబిట్టు కళహువను మారియను; మళెయిల్ల, కెఱెయిల్ల, నెలవిల్ల, ఉదక మున్నిల్ల, మొళెయిల్ల, సూర్యనకళెయిల్ల, గెలవిల్ల, ఉడివిల్ల ఆపాపిగళిగె."

సృష్టిలో నున్నవారెల్ల భ్రష్ట మనుష్యులు; చెడ్డ పాపము తొలఁగ పొట్టు నెగురగొట్టి; గట్టిపోకుండుటకు శివుడు విడిచిపంపును మారిని; వాన లేదు, పంటలేదు, చెఱువు లేదు, నీవలేదు, నీరు మున్నె లేదు, మొలక లేదు, సూర్యుని కళ లేదు, గెలుపులేదు, రక్షణ లేదు, ఆ పాపులకు.

బసవనికి సమకాలికు లని వీరశైవ గ్రంథములలో పేర్కొనబడ్డ అనేకుల విషయమును గురించి యింతకుముందు తెలిపినాను. ఇంకా కొంతమందిని గురించి శాసనాధారములు లేకపోయినా,

వారు కన్నడ వాఙ్మయకర్తలుగా ఉన్నారు. వారిలో చెన్నబసవ, మడివాళ మాచయ్య, సిద్ధరామ, షడ్డళబాచరస, కాళవ్వ, ఏకాంత, ఐద్యక్కి మారయ్య, నింబొళద గణేశ్వర, శివయోగిదేవ, అనేవారు ముఖ్యులు. కాని, వీరు రచించిన గ్రంథములు, వచనములు, కాలజ్ఞానములు, మొదలయినవే కాని, పెద్ద వేవిన్ని లేవు.

ఇక, పండితత్రయమని చెప్పబడే శ్రీపతిపండితుడు, పండితారాధ్యుడు, శివలెంక మంచణ్ణ, అనేవారు బసవనికి సమకాలికు లని చరిత్రకారు లందరున్ను అంటున్నారు. వారిలో శ్రీపతిపండితుడు పండితారాధ్యునికంటె చాల పూర్వుడని యింతకుముందు సూచించినాను. శివలెంక మంచణ్ణను గురించి సోమనాథుడు బసవపురాణములో స్మరించనేలేదు. విపులవిందులో పాల్గొన్నవారిలో లెంక మంచయ్యపే రున్నది గాని, అతడు శివలెంక మంచణపండితు డయి ఉండడు. పండితారాధ్యచరిత్రలో ఆతని ప్రశంస ఉన్నది. పండితారాధ్యుడు రచించినాడని చెప్పబడే శివతత్త్వసారములో శ్రీపతిపండితుని గురించి తెలుపబడినది గాని, మంచణ్ణను గురించి తెలుపబడలేదు. మంచణ్ణ పండితారాధ్యునికి తరువాతివాడున్ను, పాల్కురికి సోమనాథునికి పూర్వుడున్ను అయిఉంటాడు. కాబట్టి పండితత్రయ మనేవారు సమకాలికులు కారని తోస్తుంది. కాని సోమనాథుడు మంచణ్ణను గణసహస్రములో చేర్చి కీర్తించినాడు.

పండితారాధ్య చరిత్రమున్ను, బసవపురాణమును ప్రకటించి ప్రచారములోనికి తే సంకల్పించిన శ్రీ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుగారు శ్రీపతిపండితుని వంశమువారు. పండితారాధ్య చరిత్ర ప్రకటనమునకు శ్రీ నాగేశ్వరరావుగారు చేసిన సంకల్పమును వారి అనంతరము నెరవేర్చిన శ్రీ శివలెంక శంభుప్రసాదుగారు, శ్రీ నాగేశ్వరరావుగారి అల్లుళ్లు ధన్యులు. చిరకాలమునుంచిన్ని ఇట్టి శివసంబంధము గలిగిన ఈ రెండు పండితవంశముల సంకల్ప సమ్మేళన మీ గ్రంథప్రకటనమువల్ల ధన్యత పొందినదని వేరే చెప్పనక్కరలేదు. శ్రీపతి మంచణ పండితుల వంశవృక్షముల నీక్రింద పొందుపరుస్తున్నాను.

శ్రీపతిపండితవంశవృక్షము

గోకర్ణుడు (పంచముని ద్విజునిగా చేసినవాడు)
|
మల్లికార్జునుడు (శిష్యునికోసము కృష్ణాజలము నింకించినవాడు)
|
చిన మల్లికార్జునుడు
(ఎనభైయేళ్ల వృద్ధపుణ్యస్త్రీకి సంతానము కలిగించినాడు)
|
పండితుడు
|
గోకర్ణుడు
|
మల్లికార్జునుడు (ఇతని పరంపరలో)
|
లింగన
|
అనంతన
|
కాశీనాథుడు

- కాశీనాథుడు సంతతి:
  - పెద సోమేశ
    - కాశీనాథ
      - అనంతుడు
        - మల్లికార్జునుడు
          - లింగన
            - కాశీనాథుడు
              - అనంతుడు
              - గౌతముడు
      - పండితుడు
    - తిమ్మన
    - పండితుడు
  - పిన సోమేశ
  - లింగయ్య
  - బసవన్న
  - కోటిపల్లీశ్వరుడు

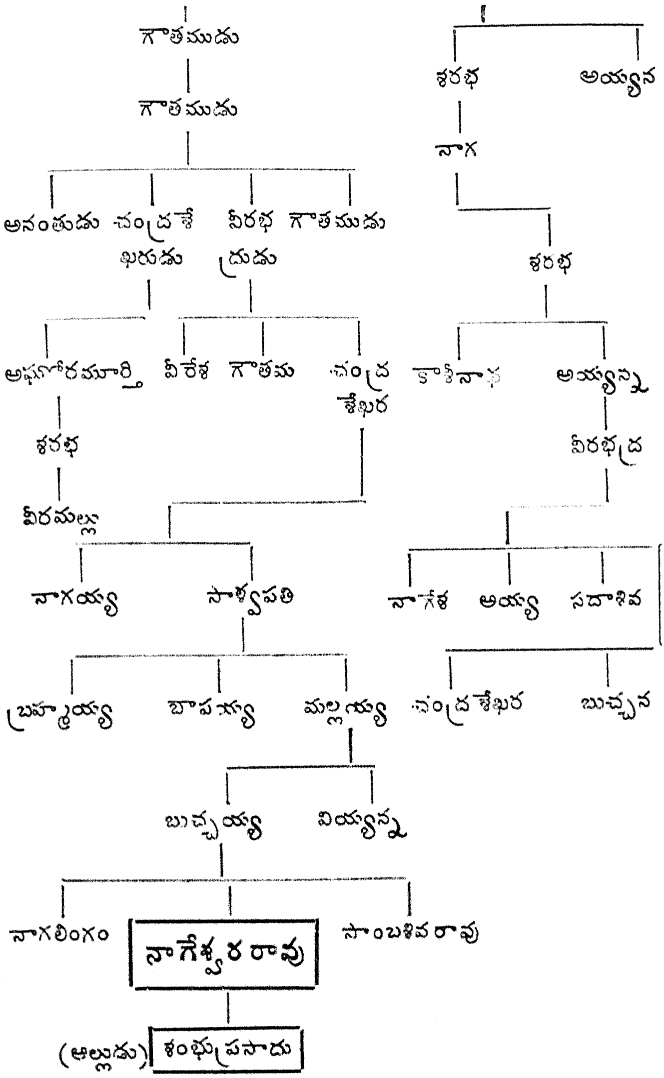

గౌతముడు
గౌతముడు
అనంతుడు
చంద్రశేఖరుడు
వీరభద్రుడు
గౌతముడు
అఘోరమూర్తి
వీరేశ
గౌతమ
చంద్రశేఖర
శరభ
వీరమల్లు
నాగయ్య
సాల్వపతి
బ్రహ్మయ్య
బాపయ్య
మల్లయ్య
బుచ్చయ్య
వియ్యన్న
నాగలింగం
నాగేశ్వరరావు
సాంబశివరావు
(అల్లుడు) శంభుప్రసాదు
శరభ
అయ్యన
నాగ
శరభ
కాశీనాథ
అయ్యన్న
వీరభద్ర
నాగేశ
అయ్య
సదాశివ
చంద్రశేఖర
బుచ్చన

శివ లెంక మంచణపండితుని వంశవృక్షము

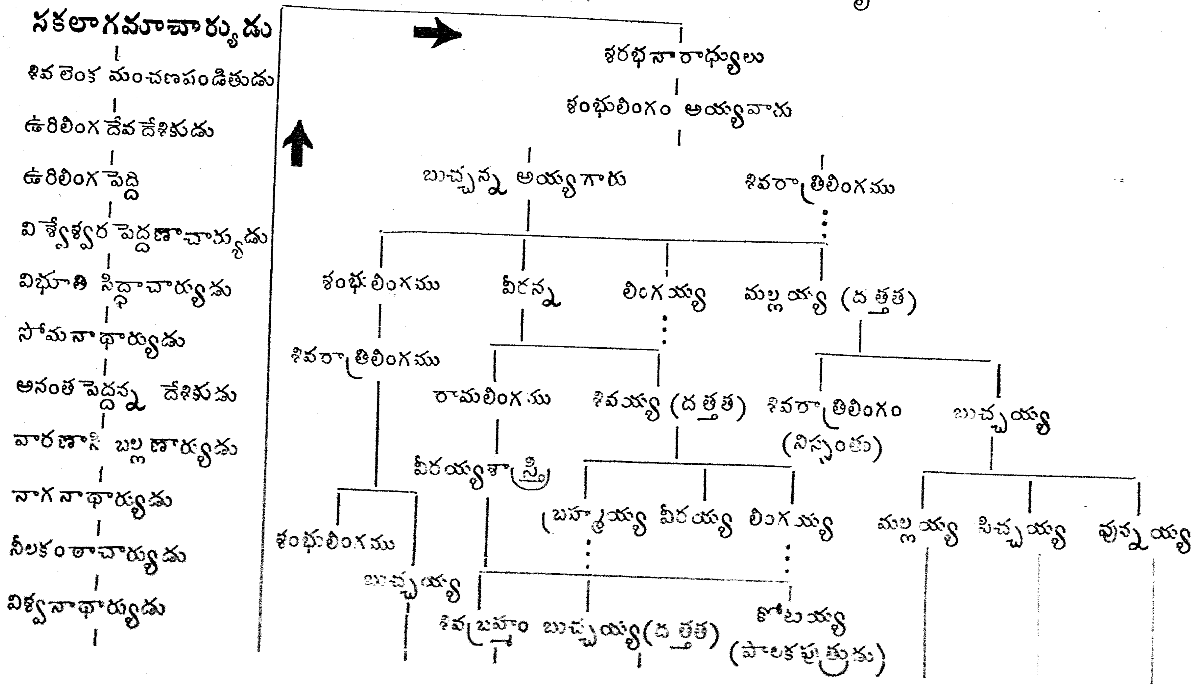

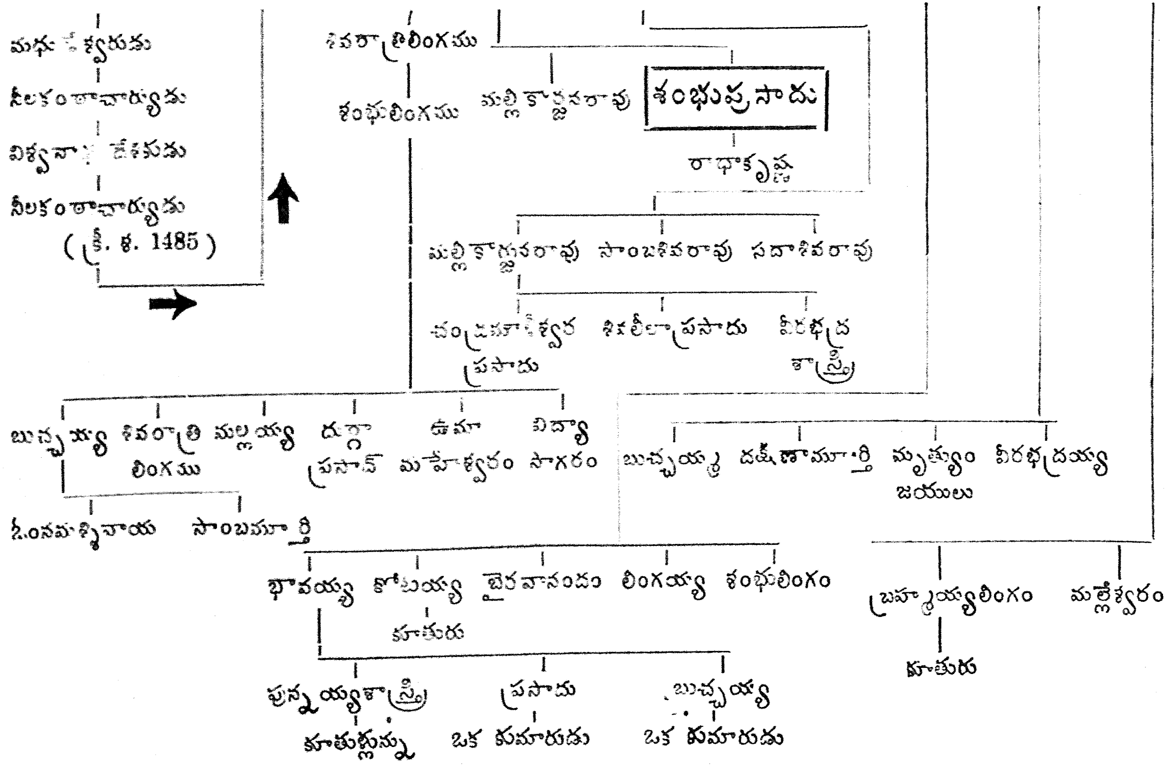
మహేశ్వరుడు
నీలకంఠాచార్యుడు
విశ్వనా దేశికుడు
నీలకంఠాచార్యుడు
(క్రీ. శ. 1485)
శివరాత్రిలింగము
శంభులింగము
మల్లికార్జునరావు
శంభుప్రసాదు
రాధాకృష్ణ
మల్లికార్జునరావు
సాంబశివరావు
సదాశివరావు
చంద్రమౌళీశ్వర ప్రసాదు
శివలీలాప్రసాదు
వీరభద్ర శాస్త్రి
బుచ్చయ్య
శివరాత్రి లింగము
మల్లయ్య
దుర్గా ప్రసాద్
ఉమా మహేశ్వరం
విద్యాసాగరం
ఓంనమశ్శివాయ
సాంబమూర్తి
బుచ్చయ్య
దక్షిణామూర్తి
మృత్యుంజయులు
వీరభద్రయ్య
భావయ్య
కోటయ్య
కూతురు
భైరవానందం
లింగయ్య
శంభులింగం
బ్రహ్మయ్యలింగం
మల్లేశ్వరం
కూతురు
పున్నయ్యశాస్త్రి
కూతుళ్లున్నా
ప్రసాదు
ఒక కుమారుడు
బుచ్చయ్య
ఒక కుమారుడు

కన్నడ గ్రంథములలో శివలెంక మంచణను గురించిన యీ క్రింది విషయములు తెలియవస్తున్నవి. ఈతని తాత సోమశంభు దేశికుడు. తండ్రి "కామికాద్యఖిల శివకథిత తంత్రావళికి ప్రేమతో వృత్తిదీపికలను త్తరించి సోమధరసమయమును ధరణిలో నిలిపిన సకలాగమాచార్యుడు." ఇతడు కాశీక్షేత్రములో శివుడే సర్వదేవతలకంటె పూజ్యుడని స్థాపించి, బిందుమాధవుని విశ్వేశ్వరుని సన్నిధానమునకు రప్పించి, శత్రుపక్షమును విచ్ఛేదము చేసినాడనిన్ని, కల్యాణమునకువచ్చి బసవని చూచెననిన్ని ఆగ్రంథములో చెప్పబడినది. ఇతడు తన పది వ్రేళ్లను విశ్వనాథునికి సమర్పించి, మళ్లీ పొందినాడట. ఇతడు కన్నడ గ్రంథములనుగాని, తెనుగు గ్రంథములనుగాని వ్రాసినట్లు కాన్పించదు. కాని, కన్నడములో 'మంచణ్ణగళ వచన' అనే ఒక గ్రంథమున్నది. దీనిని మంచణ్ణ కాక మరి యెవరో తరువాతివారు రచించి ఉంటారు.

ఇక పండితారాధ్యుని గురించి వ్రాసినవారిలో పాల్కురికి సోమనాథుడే మొదటివాడు. పండితారాధ్య చరిత్రమును సోమనాథుడు చెప్పినదానినీక్రింద సంగ్రహముగా తెలుపుతున్నాను.

భూలోకములో సద్భక్తివర్ధనార్థము శివుడు వృషాధినాయకుని పంపుతూ, తనపాదభక్తి, నందికేశుని సర్వజ్ఞత, భృంగి సహజనిష్ఠ, దుర్వాసాదుల శాపశక్తి, అక్షపాదాదుల వాగ్విచక్షత, ఉపమన్యు సద్గురుత్వము, రుద్ర ప్రమథగణాధిపుల సహజ స్వకీయప్రసాదైకరతి, ప్రాక్తన నూతన భక్తుల వ్యక్తదృష్ట ప్రత్యయారూఢ మహిమ, వీరభద్రుని శౌర్యము, అనే గుణము లన్నీ ఒక్కమూర్తిలో ఉండేటట్లు భావింపగా, ఆభావన ఒకమూర్తి అయి, శివునికి మ్రొక్కినది. శివుడు సంతోషించి, అతనికి నానాపురాణ విజ్ఞానము నిచ్చి, "ప్రమథగణములతో బసవని భూలోకమునకు పంపుతున్నాను. నీవున్నూ పోయి బసవకుమారుని పజ్జ నుండు. నేనున్ను కరచరణాద్యంగకము

లతో భూమిమీదికి వస్తాను. నిన్ను శిష్యునిగా స్వీకరించి, నిన్ను సమస్తవిధములా మహిమాన్వితునిగా చేస్తాను. వేంగీదేశములోని దక్షారామములో భీమేశ్వరలింగముసన్నిధిని పురోహితుడు, వానస వంశమువాడు, భీమనపండితుఁ డున్నాడు.అతడు పుత్రార్థియై పంచాక్షరీ మంత్రమును బహుపురశ్చరణలు చేసినాడు. ఇప్పుడు శ్రీశైల మల్లికార్జునలింగసన్నిధిలో పురశ్చరణ చేస్తున్నాడు. అతనికి కొడుకవు గాపుట్టు" అని చెప్పినాడు. ఆమాటప్రకారము ఆమూర్తి భీమనపండితుని భార్య అయిన గౌరాంబ గర్భములో పుట్టినాడు. అతనికి పండిత మల్లికార్జును డని పేరు కలిగినది. అతడు దక్షారామమునకు పోయి కోటిపల్లి ఆరాధ్యదేవునివల్ల వీరభక్తి దీక్షనుగ్రహించి, వీరవ్రతమును పాలిస్తూఉండగా, అచటి భూసురు లతనిని చూచి, "పండితయ్యా, నీవు విద్వాంసుడవు; పురాణములు చదివినావు, వేదములు చదివినావు. ఈ రుద్రాక్షలు ధరించడ మేమిటి? విభూతి పూసుకొనడ మేమిటి? లింగము కట్టుకొనడ మేమిటి? పాదోదకము త్రాగడ మేమిటి?" అని ఆక్షేపించినారు. దాని కాతడు చిరునవ్వు నవ్వి సమస్త శ్రుతిస్మృతి పురాణేతిహాసాది ప్రమాణములతో విభూతిమహిమ, రుద్రాక్షమహిమ, పాదోదకమహిమ, లింగార్చనమహిమ, లింగధారణమహిమ, ప్రసాదస్వీకార మహిమలను వివరించి, ఇష్టలింగ నిర్మాల్య పుష్పానుగత మకరందము నాకర్షించిన సూర్యుని ఘంటాకర్ణుడు కుష్ఠురోగి వగు మని శపించిన కథను, భీతుడు, దుర్వాసుడు, సుకేశి, సూరసాని, సామవేది, తిరునాళ్ల పోప్వ మొదలయిన భక్తుల కథలను తెలిపి, బ్రాహ్మణుల కందరికిన్ని శివభక్త్యుద్రేకమును కల్పించి, భక్తులు తనకు బసవని చరితము చెప్పి యతనికంటె ఎక్కువ భక్తు డని తన్ను కీర్తించేటట్లు లింగార్చనలు సాగించినాడు.

ఒకనాడు మల్లికార్జునపండితారాధ్యుడు లింగార్చనకోసము పుష్పములు కోయబోయినాడు. అప్పుడు వెల్లగొండ మహాదేవయ్యా అనే మహాభక్తుడు పుష్పములు కోసి శివార్చనకు ప్రొద్దు పోతుం దని తొందరగా పోతూఉండగా అతనిపాదములు శివార్చోపకరణములను తాకినవి. అత డా అపరాధమునకుగాను తన పాదములు రెండింటిని నరకుకొని పడిఉన్నాడు. పండితారాధ్యు డతనిని చూచి, అతని భక్తి పెంపున కాశ్చర్యపడి, లింగమువద్ద వెలుగుతూఉన్న దీవపు ప్రమిదలోని నూనెను తీసి మహాదేవయ్యాపాదములకు మర్దింపగా అతనిపాదములు మళ్లీ శరీరముతో కలుసుకొన్నవి. పండితారాధ్యుని ఈ మహిమ శివభక్తుల కనేకుల కున్నదే అనడానికి కలియంబ, పిళ్లనయనారు, వెలమడు, వాగీశనైనారు, దసరయ్యా, గురుభక్తయ్యా, శ్వేతుడు, మలహణుడు, కుమారపాల ఘూర్జరుడు, ఓహిళుడు, బెలిదేవి వేమనారాధ్యుడు, సకలేశ్వర మాదిరాజయ్యా, కదిరెరేమయ్యా, చేటలవేమయ్యా అనే పురాతన భక్తుల చరిత్రములు తార్కాణములు.

పండితారాధ్యుడు సనదవోలులో ఉండి తన మహిమను చూపిస్తూఉండగా వెలనాటిచోడునికి గురువైన బౌద్ధు డొకడు రాజుతో తాను వాదములో పండితారాధ్యు నోడించి బౌద్ధమే ఉత్కృష్టమైనదని స్థిరపరుస్తా నని చెప్పగా రాజున్ను సభచేయించి, అన్నిమతములవారిని పిలిపించినాడు. పండితారాధ్యుడు శివభక్తులతో కూడి సభను ప్రవేశించి 'గరిడికెక్కిన యంకకాండును బోలె' వేదవాదము, కర్మవాదము, కాలవాదము, వేదాంతమతము, సాంఖ్యవాదము, యోగవాదము, చార్వాకవాదము, పాంచరాత్రవాదము, బౌద్ధవాదము, జైనవాదము అనే వివిధవాదములను శ్రుతి, స్మృతి, పురాణేతిహాసోదాహరణ పూర్వకముగా ఖండించినాడు. బౌద్ధు డోర్వలేక శివుని ఇందుధారణము, బ్రహ్మముఖానిర్భావము, కపాలాస్థిమాలా

చర్మధారణము, ఉమాపతిత్వము, భిక్షాటనము, గంగాధారణము, త్రివిక్రమ ఖండనము, హరిహరాక్షేపము, గరళధారణము, నగ్నత్వము, దక్షాధ్వరధ్వంసములు శివుని సర్వాధిక్యమును స్థాపింపజాలవని నిందింపగా, ఆయా విషయములు శివుని ఆధిక్యము నెట్లు స్థాపిస్తున్నవో నిరూపించి, హరుని పంచవింశతి లీలాపరిగణనము చేసి, రుద్రాధికత్వమును, హరిహరతారతమ్యమును నిరూపించి, శివుని ప్రలయలీలను, మహాతాండవలీలను వర్ణించి, సభలోనివా రంతా నివ్వెరగు పొందేట్లు చేయగా, అందరున్ను పండితారాధ్యుని కీర్తింప మొదలు పెట్టినారు.

దానిని చూచి సహించలేక, మారుమాట పలుకలేక, బౌద్ధుడు కోపోద్రిక్తుడై, పండితుని ధిక్కరించి సభాస్థలిని విడిచి పోయినాడు. అక్కడ చేరినవారి కందరికిన్ని బౌద్ధునిమీద కోపమును ఏవయు కలిగినవి. వారిలో కేముడు, దేవయ అనేవారు బౌద్ధుని చంపుతా మని కంకణము కట్టి, అతను సముద్రములోని ఒక లంకలో బుద్ధవిగ్రహమును పూజించడానికి పోతాడని తెలిసి, వాడు రాకముందే బుద్ధవిగ్రహము వెనక దాగొనియుండి, వాడున్ను రాగానే వానిపైబడి వధించినారు. ఇంతటంతటికిన్ని తమ గురువు మరలి రాకుండుటను చూచి, బౌద్ధుని శిష్యులు పోయి, వాని శవమును చూచి, ఏడ్చుకొంటూ రాజుతో మొరపెట్టుకోగా, రాజు పండితారాధ్యుని పిలిపించి, 'నీవేనా ఈ పనిని చేయించినది' అని అడిగినాడు. 'అవును, నేనే చంపించినాను. బుద్ధుడే పరదైవమో, శివుడే పరదైవమో నీవు చూచినావు కదా! నీవు నన్ను దండించ నెంచుకున్నావు. నీవు నన్ను దండించే దేమిటి? నన్ను నేనే దండించుకొంటాను, చూడు. మూడుసార్లు తల కోసుకొంటే, మూడుసార్లున్ను తల మొలవవలెను. మూడుసార్లు కళ్లను పెరుకుకొంటే, మూడుసార్లు మళ్లీ అవి రావలెను. దేశదేశముల

లోను చాటించి అందరినీ రప్పించు. వారందరున్ను చూస్తారు' అని పలుకగా రాజప్లే అందరినీ రప్పించినాడు. అందరున్ను చూస్తూ ఉండగా పండితుడు ఇనుమారు కన్నులు గోరుగొంటితో పెకలించి తీసినాడు. రెండు సార్లతనికి కళ్లు వచ్చినవి. చోడనికి క్రోధము హెచ్చినది. ఇకమూడోసారి తానే కింకరులచేత పండితుని కన్నులను పెరికించి, 'జీళ్లపాల్ తెప్పించి, నిండఁ బోయించి' చోడుడు పోయినాడు. అప్పుడు పండితుడు, "అసంఖ్యాత మాహేశ్వరోత్థిత సమాయత క్రోధోత్కటానలపటల విరచితజ్వాలల వెలనాఁటిచోడ ధరణీతలేశ్వరాధమపతంగంబు భస్మమయ్యెడుమ! తద్బంధులు సుతులు విస్మయంబుగ నిప్డ భస్మమైపోదురు!" అని శాపమిచ్చినాడు. వెలనాటిచోడని వంశమాశాపము ప్రకారము నాశనము పొందినది.

పండితుడు బౌద్ధునితో సంభాషించడము, వాడు శివనింద చేయగా వినడము మొదలయిన పాపములను తొలగించుకొనడానికి మహాప్రమథగణ సంకీర్తనము, రుద్రగణసంకీర్తనము, యోగాచార్యగణ సంకీర్తనము, షోడశగణ సంకీర్తనము, దశగణసంకీర్తనము, త్రయోదశగణ సంకీర్తనము చేసి, గణసహస్రనామములు పఠించి, అమరారామమునకు పోయి, అమరేశ్వరుని అమరేశ్వరాష్టకముతో కీర్తించి, తన కన్నుల నెప్పటివలె పొందినాడు. పూర్వకాలములోను విష్ణ్వాదులెందరో ఈ రీతిగానే కన్నులను పొందినారు. ఇరిత్తాండి, నంబెన్న మొదలయినవారి చరిత్రము లిట్టివే.

పండితుడాతరువాత బసవేశ్వరుని చూడవలె నని కల్యాణకటకమునకు బయలుదేరి, త్రోవలో ఊరూర శివభక్తులు తన కెదురు వచ్చి పూజిస్తూఉండగా ఇరు (నిడు) గుడుముల అనే గ్రామము చేరి, అచ్చట వీరచాకిదేవయ్యచేత ప్రణిపత్తి చేయించుకొని, అక్కడ ఉండగా బసవేశ్వరు డతనికి విభూతి పంపినాడు. దానివల్ల అతనికి

కర్ణాట భాషవచ్చినది. ఆభాషలో పండితుడు బసవయ్యను కీర్తించినాడు. ఇరు(నిడు)గుడుగుములనుండి, పానుగంటికి రాగా, అచ్చట బంపరువు గోవిందప్రెగడ అతనిని మహావైభవముతో పూజించినాడు. పానుగంటికి ఉదయావనీశు డనేవాడు రాజు. ధవళేశు నామయ్య అతనిలెంక. నామయ్య శివభక్తి పెంపుతో సంచరిస్తున్నాడు. తక్కిన లెంక లది చూచి సహించక రాజుతో కొండెములు చెప్పినారు. రా జతనిని పిలిచి తన తమ్మ తినుమంటే అత డట్లు చేయ నిరాకరించినాడు. తన్ను దండించకముందే నామయ్య రాజుకు బసవని మహిమలను తెలిపి, తన తలను తానే ఖండించుకొని కైలాసమునకు పోయినాడు. ఉదయావవనీశుడు వంశముతో నాశన మయినాడు.

పండితు డక్కడనుంచి వనిపురమునకు పోగా శంకరయ్య అనే భక్తు డతనికి సకలోపచారములున్ను చేసి ఆదరించినాడు. అక్కడనుంచి కల్యాణకటకమునకు పండితారాధ్యులు బయలుదేరుతూ ఉండగా, ఒకడు కల్యాణములో భక్తి గజిబిజి పుట్టి బిజ్జలుని జగదేవ మొల్లెబొమ్మయలు చంపినారనిన్ని, బసవేశ్వరుడు కప్పడి సంగమేశ్వరమునకు పోయి దేహముతో సంగమేశుని గర్భములో చొచ్చినాడనిన్ని చెప్పగా విని, పట్టరాని దుఃఖముతో పలవించినాడు.

మల్లికార్జున పండితారాధ్యుడు వనిపుర శంకరయ్యగారిని వీడ్కొని బయలుదేరి శ్రీశైలమును చేరుకొన్నాడు. అతని కాశైలము తనభక్తిదృష్టికి లింగాకారముగాతోచినది. శ్రీశైలోత్పత్తిని స్మరించి, దాని మహిమను స్తుతించి, దానిపై నెక్కి పాదములతో తాకడమునకు జంకి, శిష్యుడైన దోనయ్యను శైలము నెక్కి మల్లికార్జునస్వామి దర్శనము చేసి, తనభక్తిని నివేదించవలసిన దని నియోగించినాడు. నానాదేశములనుంచి శ్రీశైలయాత్రార్థమై వచ్చిన భక్త

సంఘములతో దోనయ్య కొండ యెక్కుతూఉండగా, మల్లికార్జున స్వామి అతనికి వృద్ధతపోధనునివేషముతో ఎదురై, పండితారాధ్యుని కుశల మడిగి, దోనయ్యకు శ్రీశైలములో నుండే అన్ని ప్రదేశములను ఒక దీపవృక్షము మీదనుంచి చూపినాడు. దోనయ్య పట్టరాని సంతోషముతో అన్నిటినీ చూచి, పండితుని ప్రసాదముచేత గదా ఈభాగ్యము నాకు కలిగినదని వెల్లటూరికి పోయి జరిగిన దంతా విన్నవించినాడు. పండితుడున్ను "నేనేకదా చరితార్థుడను! మల్లికార్జునస్వామి నన్ను తలచినాడా ? నీవంటి శిష్యుడు కలుగబట్టి కదా నేను ధన్యుడనైనాను" అని తన్ను ప్రమథగణములలో చేర్చుకోవలసినదిగా మల్లికార్జునస్వామిని వేడుకొన్నాడు. ఆ ప్రార్థన నాలించి అభవు డతని నాత్మగర్భస్థుని చేసినాడు. అంతలోనే పండితారాధ్యుని ఆత్మసంతతి కులసతీసమేతముగా లింగోదరములో లీనమైనది.

పండితారాధ్యుడు గొప్ప వీరశైవకవిగా సోమనాథుడు పేర్కొన్నాడు. హరలీల, మహిమ్నస్తవము, మలహణము, అనామయము, హలాయుధము, పంచగద్యములు, శివతత్త్వసారము, రుద్రమహిమ, సంసార మాయాస్తవము, శంకరగీత, ఆనందగీతములు, బసవగీతములు, (3) 180–1 ; దక్షాధ్వరము, న్యాసాష్టకము, గణాడంబరము, శారభము, తుమ్మెదపదములు, ప్రభాతపదములు, పర్వతపదములు, ఆనందపదములు, శంకరపదములు, నివాళిపదములు, వాలేశుపదములు, గొబ్బి పదములు, వెన్నెల పదములు, సంజవర్ణన, గణవర్ణన పదములు (1) 512–13 ; బాణగద్య అక్షరగద్య, వర్ణాడంబరము, నీలకంఠస్తవము, మయూరస్తవము, మలయరాజీయము, మానిదండకము, మహాస్తోత్రసూత్రములు, శతకము, దీపకళిక, మహానాటకము, ఉదాహరణములు, ముక్తకములు, గీతసూక్తములు, భృంగిస్తవము, రుద్రసహస్రనామము, (౨) ౮3౨–3,

మొదలయిన గ్రంథముల పేళ్లను సోమనాథుడు మల్లికార్జున పండితారాధ్య రచితములుగా ధ్వనించేటట్లు సూచించినాడు. వీటిలో శివతత్త్వసార మొక్కటిమాత్రము బయలుపడినది. తక్కిన వన్నీ ఏమయినవో తెలియదు. సోమనాథుడు శివతత్త్వ సారమును పండితారాధ్యకృతిగా చెప్పడమేకాకుండా, దానిలోని చాలాభాగము నున్నదున్నట్లు ద్విపదలో ఇమిడ్చి పండితారాధ్య చరిత్రములో చేర్చివేసుకొన్నాడు. ఇట్లే తక్కినవాటిలో అనేకము లున్నా పండితారాధ్యచరిత్ర బసవపురాణములలో చేరినవేమో చెప్పలేము. శ్రీశైలయాత్రా సందర్భములో యాత్రికులు పాడిన పాటలు కొన్ని ఈ గ్రంథములలోనివేమో !

3

సోమనాథుని కులగోత్రములు

సోమనాథుడు ఆరాధ్యబ్రాహ్మణు డని కొందరున్ను, జంగము డని కొందరున్ను అంటున్నారు. వేదాదివిద్యల నభ్యసించి, అనేక శాస్త్రముల పారమును చూచినవాడున్ను, హారితస గోత్రోద్భవుడయిన పాల్కురికి సూరనామాత్యునికి 'ముద్దుమఱది' న్ని అయిన సోమనాథుడు బ్రాహ్మణుడే అయిఉండెవలె నని మొదటివారివాదము. భృంగిరిటిగోత్రు డయినవాడు జంగముడే అయి ఉండవలెనని రెండోపక్షమువారి వాదము. జంగములకు కూడా వేదవిద్యాధికార మున్నదని వీరిసిద్ధాంతము. ఇది ప్రయోజనము లేనివాద మని నా తలంపు. సోమనాథుని కాలములో ఆరాధ్య బ్రాహ్మణశాఖగాని, జంగమజాతిగాని ఉన్నవనడాని కాధారములు కానరావు. వ్యక్తులపేళ్లకు ఆరాధ్య అనే ఉపపదమును చేర్చినంతమాత్రముచేత ఆరాధ్య బ్రాహ్మణశాఖ ఆ కాలములో ఉండేదని చెప్ప వీలులేదు. ఆపదము పూజార్థమున చేరుతూ ఉండేది. అది పరమశివ నిష్ఠాపరులై, శివాచారమును పరిపాలించే నైష్ఠికుల పేళ్లకనుబంధముగా ఉండేది. అట్లే, జంగమ శబ్దము సంసారబంధములను విడిచిన యతులకుమాత్ర మన్వయించేది. యత్యాశ్రమము ద్విజుల కందరికిన్ని ఉన్నది. యతులైన జంగములు ద్విజులలో ఎవ్వరయినా సరే పూజ్యులే అయినా, సోమనాథుని కాలమునాటికి బ్రాహ్మణులయిన శివద్విజులే జంగములై ఉంటూ ఉండేవారు. శూద్రులలోను, పంచములలోను జంగము లుండేవా రనడాని కాధారములు లేవు. వారిలో శివభక్తు లనేకులు

మహిమవంతు లుండేవారు. కాని, వారు జంగమ శబ్దవాచ్యులు కారేమో అని తోస్తుంది. ఎట్లయినా ఆకాలములో జంగమజాతి మాత్రము లేదని నిశ్చయముగా చెప్పవచ్చును.

బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రములలో చాలచోట్ల శివద్విజుల ప్రసక్తిఉన్నది. (౨) ౧౫౪, ౧౬౭ మొద. శైవభక్తులు భూదేవ, భూసురాదినామములతో సంబోధింపబడినారు. వీటికి యౌగికార్థమును మాత్రము చెప్పడము సరికాదు. శ్రీశైలమును "'బ్రాహ్మణ' క్షత్రియ, వైశ్య శూద్రాదిసత్కులజులును దుష్కులజులు, సెట్టిమానవులు" మెట్టినా వారి పాపములుపోయి అభిమతసిద్ధి కలుగుతుంది. (పండి. చ. ౨. ౨౬౭.) దీనినిబట్టి ఆకాలములో శైవులలో వర్ణవిభేద మున్నదనే చెప్పవలెను. 'వెలివాడ గలుగునే వేదఘోషంబు?' (బస. పురా. పు. ౧౫౪) అనడముచేత ఆకాలములో పంచములు వెలివాడలో నివసించి, వేదాధికారము లేనివారుగా ఉండేవారని తెలుస్తుంది. వీరశైవులలో వర్ణవిభేదము లేదని అభిప్రాయము కలవాడయితే సోమనాథు డీరీతిగా అనడు. శాసనములలో శివద్విజులు, శివబ్రాహ్మణులు అనేపేళ్లు తరచుగా కనబడుతున్నవి. ఉదాహరణములు: ఎ. పి. రిపో. సం. ౯౧౧, నం ౫౩౦ రు. క్రీ. శ. ౧౦౩౦. శివద్విజులు; సం. ౯౦౯, నం ౪౧౮ రు, క్రీ. శ. ౧౨౪౩. శివబ్రాహ్మణులు; సం. ౯౦౯, నం ౩౧౪ రు, క్రీ. శ. ౧౨౮౫, "నం ౩౧౨ రు, క్రీ. శ. ౧౦౬౧;" ౯౦౮, నం ౨౯ రు, క్రీ. శ. ౧౦౨౧; "౯౦౮, నం ౧౬౧ రు, క్రీ. శ. ౧౦౬౦;" నం ౫౫౯ రు;" ౯౧౨, నం ౫౦౫ రు, క్రీ. శ. ౧౦౮౦; సం ౯౦౯. నం ౭౩౧ రు; శివబ్రాహ్మణులు. శివయోగుల ప్రస్తావనకూడా అనేక శాసనములలో కనబడుతున్నది. ౯౧౧, నం ౧౨౪, ౨౨౫, ౨౨౭ రులు; ౯౦౮, నం ౧౭౭ రు, మొదలయినవి ఉదాహరణ

ములు. శివయోగులతోపాటు దేవరడియర్, తపస్వులు, అపూర్వులు, శైవాచార్యులు, కడిగై మధ్యస్థులు, కారణత్తార్, వైఖానసులు మొదలయినవారి పేళ్లుకూడా శాసనములలో కనబడుతున్నవి. కాని, ఒక్క దానిలోను ఆరాధ్య బ్రాహ్మణులు జంగములు, అనే పేళ్లు జాతివాచకపదములుగా కానరావు. 'ఆరాధ్య' అనేపదము శైవులకే కాక ఇతరులకు కూడా వర్తిస్తూఉండే దనడానికి 'ఆరాధ్య తీర్థాచార్య' అనే మాధ్వాచార్యుని పేరు ప్రమాణముగా ఉన్నది (మెకెన్‌జీవ్రాతప్రతులు, సంపుటము౧౭, పుట౧౫౪.) ఈ మాధ్వ గురువు శక.౧౬౪౦ సం.రమువాడు.

పైదానినిబట్టి చూస్తే, సోమనాథుని కాలములోనే కాక, అంతకు పూర్వమున్న తరువాతనుకూడా శైవులలో చాతుర్వర్ణ్య ముండేదనిన్ని, జంగము లనేవారు గృహస్థాశ్రమమును విడిచి సన్న్యాసులవలె శైవధర్మ ప్రచారముకోసము దేశసంచారము చేసేవారనిన్ని, వారిలో వర్ణభేదము పాటింపబడేది కాదనిన్ని, అన్నివర్ణముల వారినుంచిన్ని జంగములలో చేరుతూ ఉండేవారనిన్ని, జంగములు కాని శైవగృహస్థులు తమతమ వర్ణాచారములను యథావిధిగా పరిపాలిస్తూ ఉండేవారనిన్ని, వారిలో శైవబ్రాహ్మణులు సాధారణ బ్రాహ్మణులవలెనే వేద వేదాంగాదివిద్యల కధికారము కలిగి, ((౧) ౫౧౫ మొద.) వాటికి శైవపరముగా అర్థము చెప్పకొంటూ ఉండేవారనిన్ని తేలుతున్నది- శైవబ్రాహ్మణులు మహా బ్రాహ్మణులట. (౧) ౫౧౫.

శైవులలో లింగధారులు, లింగధారులు కానివారు కూడా ఉండేవారు. వీర శైవసిద్ధాంతము నంగీకరించినవారు సాహిత్యలింగములను ధరించేవారు. మల్లికార్జునపండితారాధ్యుడు లింగధారియే. 'భూతియు రుద్రాక్షములుఁ దాల్పనగునె? నీతియే లింగసన్నిహిత మైయున్కి? అని పండితుని బ్రాహ్మణు లాక్షేపించినారు. అతడు లింగధారణ

మహిమను గురించి ఉపన్యసించినాడు. బసవపురాణకథాశ్రోత అయిన గొబ్బూరి సంగనామాత్యుడున్ను, పాల్కురికి సూరామాత్యుడున్ను అట్టివారై ఉంటారు. సూరామాత్యునికి 'ముద్దుమఱంది' అయిన సోమనాథుడున్ను అట్టివాడే అని నా అభిప్రాయము.

సోమనాథుడు బ్రాహ్మణుడు కాడనడాని కతని భృంగిరిటి గోత్రత్వము నుదాహరించి, హారితసగోత్రుడయిన సూరనామాత్యునితో అతనికిగల 'ముద్దుమఱంది' సంబంధము ఔపచారికముమాత్ర మని కొందరంటారు. పాల్కురికి సోమనాథుని కదే యింటిపేరుగల సూరనామాత్యుడు 'మఱంది' ఎట్లవుతాడని వారి సందేహము. పాల్కురికి అనేది ఊరి పేరు; గృహనామముగా ఇద్దరికిన్ని కుదురుకొన్నది. ఏకగ్రామమువారు భిన్నగోత్రస్థులు కావడాని కాటంకము లేదు. ఉదాహరణమునకు - చిలుకూరి నారాయణరావునైననాది ఆత్రేయసగోత్రము, చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారిది వాధూలసగోత్రము. నేను మాధ్వుడను, ఆయన నియోగి. అయితే సాధారణబ్రాహ్మణులలో భృంగిరిటి గోత్రము లేదు. అది వీరశైవులలో ప్రచారములో ఉన్నది. సూరనామాత్యునిది హారితసగోత్రము. హారితసగోత్రము సాధారణబ్రాహ్మణులలో నేయున్నది గాని వీరశైవులలో లేదు. అందుచేత 'ముద్దుమఱంది'తనము నిజమైనది కాదనేదానికి సమాధానము చెప్పవలసి ఉన్నది. వీరశైవులలో వృష, నంది, భృంగి, వీర, స్కందు లెప్పటినుంచి గోత్రకర్తలుగా ఏర్పడినారో తెలియదు. సుప్రభేదాగమ మాధారముగా చేసుకొని 'శ్రీ వీరశైవబ్రాహ్మణ కులదీపిక' అనే గ్రంథమును వ్రాస్తున్నా మని తత్కర్తలు రేవణ, మరుళసిద్ధ, ఏకోరామ, పండితార్య, విశ్వారాధ్య, అనే పంచాచార్యులవంశములవారికి వరుసగా పైని చెప్పిన అయిదుగోత్రములున్ను కలిగిన వని వివరించినారు. పై పంచాచార్యుల పేళ్లు కలియుగములోనివట. ద్వాపరయుగములో

ఆ పేళ్లు వరుసగా రేణుక, దారుక, గజకర్ణ, ఘంటాకర్ణ, విశ్వకర్మ అని ఉండేవట. ఈ ద్వాపర యుగములోని పేళ్లే వీరశైవులకు గోత్రనామములుగా కూడా ఉన్నవని అచ్చటి వీరశైవ సంప్రదాయజ్ఞులు చెప్పినట్లు ౧౯౦౧ సం॥ రపు మైసూరు జనాభా రిపోర్టులో వ్రాయబడినది. ఈ గోత్రములు సన్న్యాసులయిన జంగములలోనే ఉండేవికాని, సాధారణవీరశైవగృహస్థులకుకూడా వర్తించేవో లేదో చెప్పలేము. మధురలోని కలక్టరు బంగాళాలోని ఒక శిలాశాసనములో మూడో కులోత్తుంగదేవుని పధ్నాలుగో రాజ్యసంవత్సరము నాటి (క్రీ. శ. ౧౧౯౨) ఒక శాసనములో ఆముండమఠములోని నందికేశ్వర సంతానమునకు చెందిన జ్ఞానమూర్తిదేవుని పేరున్నది. నందికేశ్వరసంతానమంటే నందిగోత్రమని చెప్పవలెనేమో తెలియదు. అట్లు చెప్పకొన్నా ఆగోత్రము సన్న్యాసి అయిన జ్ఞానమూర్తిదేవునికిమాత్రమే వర్తిస్తుంది. నందికేశ్వరసంతానమువలె తక్కిన వృష, భృంగి, వీర, స్కందుల సంతానములున్నూ ఉండేవేమో తెలియదు. శివదీక్షను పొందినవారు గురువు గోత్రమును చెప్పకొనడమాచారము. ఆ ఆచారముచొప్పన పాల్కురికి సోమనాథుడున్ను తాను భృంగిరిటి గోత్రజుడనని చెప్పకొన్నాడో, ఈశ్వర కులజుండ, బసవగోత్రుండ, అని చెప్పకొన్నట్లే శివగణమయిన భృంగిరిటి గోత్రుడ నని చెప్పకొన్నాడో నిర్ణయించడము కష్టము. శివబ్రాహ్మణులాకాలములో భరద్వాజ, హరితాది ఋషులను గోత్రకర్తలుగా చెప్పకొనడము కలదు. కొండగుడికేశిరాజు వీరశైవుడేకదా. అతడు భరద్వాజగోత్రజుడయినట్లు ఎపిగ్రాఫియా కర్నాటికా, షికారుపూరు ౧౯౯, ౧౬౩ శాసనములలో చెప్పబడినది. నెల్లూరిలో కలక్టరు కచేరీగోడలో కట్టబడిన శిలమీది శాసనములో కులోత్తుంగుని ముప్పయి ఆరో రాజ్యసంవత్సరములో భారద్వాజగోత్రుడయిన శ్రీ మాదేవభట్టు

మొదలయినవారు ఆళుడైయార్ మనుమసిద్ధేశ్వరాలయములో త్రైనెల నుంచిన్ని సంధ్యాదీపమును వెలిగించడాని కంగీకరించినట్లు తెలుపబడి నది- ఈ కులోత్తుంగుడు మూడో కులోత్తుంగు డయితే శాసనకాలము క్రీ. శ. ౧౨౧౮ సం॥రమునాటి దవుతుంది. మాదేవభట్టు శివబ్రాహ్మణుడు. అట్లే పాల్కురికి సూరనామాత్యుడుకూడా శివబ్రాహ్మణుడున్ను నైష్ఠికుడున్ను అయినా, సోమనాథునివలె విరాగియై జంగముడు కాకపోవడముచేత హారీతసగోత్రజుడుగానే చెప్పబడి ఉంటాడు. సోమనాథుడు జంగము కావడముచేత తన పూర్వాశ్రమములోని గోత్రమును ప్రశంసించుకోలేదు. అట్లు ప్రశంసించడము పాతకహేతువని అతని అభిప్రాయము. ఒకవేళ కావ్యములో తన పూర్వాశ్రమములోని గోత్రము స్మరించడానికి సందర్భపడకపోయి అయినా ఉంటుంది. సూరనామాత్యునిగోత్రమును చెప్పి, బసవపురాణకథాశ్రోత అయిన గొబ్బూరి సంగనామాత్యుని కట్టిగోత్రమును అతడు చెప్పలేదు గదా. సోమనాథుని పూర్వాశ్రమములోని గోత్రము మనకు తెలియనంతమాత్రమున అతని శివబ్రాహ్మణత్వమునకు క్షతి లేదు. శివబ్రాహ్మణులలో హారితాది గోత్రములుండేవి- వారు భవులు కారు. అట్టిగోత్రములు కలవారు భవులే అయితే, భవులంటే కిట్టని సోమనాథు డతనిని 'ముద్దుమఱంది' అని సంబోధించి పండితారాధ్యచరిత్ర కథాశ్రోతగా చేయడమే ఉండదు.

౪

సోమనాథుని వైదుష్యము

సోమనాథుడు కేవల కవి కాడు. అతడు కవిత్వము మూలముగా వీరశైవమతవ్యాప్తికి కంకణము కట్టుకొన్న అసమాన మేధాశాలి. లోకములో వ్యాపించి ఉన్న బౌద్ధ, జైన, వైష్ణవాది మతములను, శంకరాచార్యుని అద్వైతవేదాంతము మొదలైన సిద్ధాంతములను ప్రతిఘటించి, వాటిని త్రోసిరాజు చేసి వాటి ఆటను కట్టడానికి కావలసిన పాండిత్యము నంతటిని సంపాదించుకొన్నవాడు. ఆపాండిత్యమును చతుర్వేదసారము, సోమనాథభాష్యము మొదలయిన గ్రంథములలో వినియోగించినాడు. కాని, వాటివల్ల శాస్త్రీయముగా వీరశైవసిద్ధాంతము స్థాపితమవుతుందే కాని, అది జనసామాన్యములో వ్యాపించవలె నంటే, కేవల విద్వాంసుడున్ను, పండితుడున్ను పనికిరాడు. దాని ననుష్ఠించి, ఆచరణలో పెట్టి, లోకమునకు లక్ష్యప్రాయుడై ఉండేవాడు కావలెను. తనవలె ఇతరులున్ను అనుష్ఠింపవలె ననే బుద్ధిని కలుగజేయవలెను. వారి కుత్సాహమే కాక ఆవేశమున్ను పుట్టవలెను. ఆవేశము పుట్టించడానికి తానున్ను ఆవేశపరుడు కావలెను. జనులలో ఆవేశము పుట్టించడానికి దేశభాషలో, దేశీయచ్ఛందస్సులో దేశీయరీతిని కవిత్వము చెప్పడముకంటె మరొక మార్గము లేదనే రహస్యమును తెలుసుకొని ఉండవలెను.

ఈ గుణము లన్నీ సోమనాథునిలో నిండుకొని ఉన్నవి. అతని పాండిత్యము నిరుపమానమైనది. పండితారాధ్య చరిత్రము చదివినవారి కా పాండిత్య విస్తారమేకాక, దాని లోతుకూడా బోధ

పడుతుంది. ఆత డుదాహరించిన గ్రంథముల పేళ్లనుబట్టి చూస్తేనే మన కాశ్చర్యము కలుగుతుంది. పండితారాధ్యచరిత్రములో అతడు పేరుపెట్టి చెప్పిన గ్రంథములను చూడండి :—

ఋగ్యజుస్సామాథర్వవేదసంహితలు, బ్రాహ్మణములు, రుద్రసూక్తములు, శతరుద్రీయము, పురుషసూక్తము, చరణవ్యూహము, వేదభాష్యములు, వ్యాసభాష్యము, మహాస్తోత్రము, పవమాన, కైవల్య, కేన, ఈశ, జాబాల, కాలాగ్నిరుద్ర, మానవ, జైగీష, మారుత, నారాయణ, బ్రాహ్మణ, శివసంకల్ప, రుద్రచయ, అథర్వశిరస్, అథర్వశిఖ, బృహదారణ్య, గర్భ, హంస, శ్వేతాశ్వతర, రుద్రోపనిషత్తులు.

కాత్యాయనగృహ్యసూత్రము, జాబాలిస్మృతి, కాద్రబోధాయనస్మృతి, శాతాతపస్మృతి, విజ్ఞానేశ్వరము, వృద్ధశాతాతపము, లౌగాక్షికస్మృతి, యజుర్వేదసూత్రము, పారాశరస్మృతి, యమస్మృతి, రుద్రాక్షకల్పము, వ్యాసస్మృతి, బోధాయనస్మృతి, వసిష్ఠస్మృతి, వాల్మీకిస్మృతి, వాధూలము, గౌతమస్మృతి, ఈశానసంహిత, జాబాలస్మృతి, కైవల్యస్మృతి, యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి.

శైవ, స్కాంద, కూర్మ, లింగ, వాయు, వామన, బ్రహ్మకైవర్త, పద్మ, నారద, బ్రహ్మాండ, వారాహ, గారుడ, మత్స్య, మార్కండేయ, భాగవత, భవిష్యత్, బ్రహ్మ, వైష్ణవ, ఆగ్నేయ, మానవ, వాసిష్ఠరామాయణ, వాసిష్ఠలైంగ, సూతసంహిత, భారత, హరివంశ, సావర్ణిసంహిత, శివ, శివధర్మశాస్త్ర, ఈశానసంహిత, బృహత్కాలోత్తరము, వ్యాస జైమినిసంవాదము మొదలయిన పురాణోపపురాణేతిహాసములు.

వీరశైవధర్మశాస్త్రము, భీమాగమము, సర్వాగమోత్తరము, కారణాగమము, పాశుపతిలము, దివ్యాగమము, ఈశ్వరాగమము మొదలయిన వీరశైవధర్మప్రపాదకాగమాదిగ్రంథములు.

వ్యాకరణ, చ్ఛందోలంకార, షట్తర్క, వైశేషిక, సాంఖ్య యోగ, నేత్రవైద్య, విషవైద్య, రసవాద, జ్యోతిష, కొక్కోక, భరత, సంగీతాదిశాస్త్రములు.

ఆంధ్ర, కర్ణాట, తమిళ, మహారాష్ట్ర, సంస్కృత భాషా పాండిత్యము.

ఇన్నివిషయములననుసరించిన్ని సోమనాథునికి సంపూర్ణముగా తెలియడమే కాకుండా, నానాదేశాచారములు, నానామతసిద్ధాంతములు, నానావిధాహార, విహార, వేషసంప్రదాయములున్ను తెలుసును. అతడు ఉత్త వేదజడుడు కాడు. గొప్ప లౌకికుడు. ఉద్ధతుడు. ఒకరిని లక్ష్యపెట్టేవాడు కాడు. పాండిత్యవిషయములో శ్రీనాథుని కంటె నూరు రెట్లెక్కువ అని చెప్పవచ్చును. శ్రీనాథుడు గౌడ డిండిమభట్టుకంచుఢక్క నొక్కదానిని పగులగొట్ట గలుగునే, ఇత డెన్ని ఢక్కలను ఎట్టిఢక్కలనైనా పగులగొట్టుగల అపారపాండితీ ప్రజ్ఞాధురంధరుడు, నోటిబూకరము కలవాడు కూడాను.

పరమతఖండనమున కితడవలంబించిన పద్ధతిలో ఒక విశిష్టత ఉన్నది. అత డొకొక్కవాదమును తీసుకొని, దాని స్వరూపమును ముందుగా తెలిపి, తరువాత వేదవాక్యముల నుదాహరించి, ఆ వాక్యముల కావాద మెట్లు విరుద్ధముగా ఉన్నదో స్పష్టము చేసి, తరువాత పురాణేతిహాసములనుండి ఐతిహ్యముల ననుసంధించి, దానిని తుక్కుతుక్కుగా ధూళి కెగురగొట్టుతాడు. ఆ వాదపద్ధతి సంపూర్ణముగా నైయాయికపద్ధతి ననుసరించి ఉంటుంది. వీరశైవ సిద్ధాంతమే సరియైనసిద్ధాంత మని సంపూర్ణమైన విశ్వాస ముండడము చేత అతని కెక్కడను లేని వాగౌద్ధత్యము కలిగినది. అతని కొకరి లక్ష్యము లేదు. ఎదిరిపక్షముసా డతని కొక చీమవలెనో, దోమవలెనో కనబడతాడు. వాదప్రకరణములో ఒకొక్కవాదము

నెత్తుకొని దానిని చీల్చి, చెండాడి, దుమ్మున కత్తిపోసి, తుట్టతుదకు శివపరమోత్తమత్వమును సిద్ధాంతించి, అదే సరియైన సిద్ధాంతమని ఋజువుచేయడానికి, "గౌరీశుమీఁద దైవంబులేఁడని తలయిచ్చి పడయుదును, మంటఁబెట్టుదుఁ, దొడరిన గెలుతుఁబనుగొన వాద వితండ జల్పములను" అని ప్రతిజ్ఞ చేసి, "శివుమీఁద నొకఁడు గలఁడన్న నాయఱకాలెత్తి వాని నడుఁదలఁ దన్నుదు" అని గర్జించినాడు. ఎంతటి ఔద్ధత్యము! ఎంతటి సాహసము! ఎంత పొగరు!

సోమనాథుని వైదుష్యమును, లోకజ్ఞానమును బసవపురాణ పండితారాధ్యచరిత్రములలో అనేకవిధములుగా ప్రస్ఫుటితమైనది. హఠయోగము. బ. ౧౫, (౨) ౩౬౬-౮ ; రసవాదము (౧) ౪౭౭-౮౦; నేత్రవైద్యము (౨) ౧౦౮-౯; సర్పవైద్యము (౧) ౪౩౬, ౫౧౩; ద్యూతవిద్య (౧) ౩౬౮, ౪౧౩, శకునశాస్త్రము బ. ౨౪౨, ౨౪౪; (౨) ౫౯-౬౦, ౧౯౩; వేశ్యావర్ణనము (౧) ౩౪౩-౩౪౯; కామశాస్త్రము (౧) ౩౩౫-౩౭; చోరవిద్య బ. ౧౫౪; మృగయ బ ౯౬, ౧౬౯; గర్భచిహ్నాలు బ. ౧౪; పిల్లలను పెంచేవిధము బ. ౬౭; పిల్లలను లాలించే విధము (౧) ౪౫౬, బ. ౭౦; పిల్లల ఆటలు (౧) ౪౬౦; శరీరావయవకర్మలు (౧) ౪౮౫; వస్త్రభేదములు; బ ౫౬ (పంద్రెండేండ్లు చేసిన పసిఁడిపటవలి పుట్టమును గురించి సోమనాథుడు చెప్పినాడు బ. ౫౭; కోటలనిర్మాణము బ. ౭౪; ఈరీతిగా ఎన్నో విషయములను గురించి సోమనాథుడు విస్తరించి చెప్పినాడు.

౫

సోమనాథుని గ్రంథములు

బసవపురాణము, పండితారాధ్యచరిత్రము, అనుభవసారము, చతుర్వేదసారము, సోమనాథభాష్యము, రుద్రభాష్యము, బసవరగడ, గంగోత్పత్తిరగడ, సద్గురు రగడ, చెన్నమల్లుసీసములు, నమస్కారగద్య, వృషాధిపశతకము, అక్షరాంకగద్యపద్యములు, పంచప్రకారగద్య, అష్టకము, పంచకము, రెండుదాహరణములు, మొదలయిన కృతులను పాల్కురికి సోమనాథుడు రచించినాడని పిడుపర్తి సోమన తన పద్య బసవపురాణములో చెప్పినాడు. వీటిలో కొన్ని సంస్కృతములోను కొన్ని కన్నడములోను ఉన్నవి. బసవపురాణము, పండితారాధ్య చరిత్రము, అనుభవసారము, చతుర్వేద సారము, చెన్నమల్లు సీసములు, వృషాధిపశతకము, ఒక బసవోదాహరణము, తెలుగు గ్రంథములు. సోమనాథుని సంస్కృత కర్ణాటక గ్రంథములతో మన కిక్కడ పని లేదు. వాటినిగురించి తెలుసుకొననెంచిన వారు శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రులవారు రచించిన బసవపురాణ పీఠికలో చూచుకోవచ్చును.

సోమన తెనుగుకృతులలో అనుభవసారము, చెన్నమల్లు సీసములు, అనే గ్రంథములలోని విషయములు కేవలము వీరశైవమత బోధను ప్రతిపాదించడమే లక్ష్యములో ఉంచుకొని వ్రాసినవి. వీటిలో సోమనాథుని కవితాగౌరవము తేటపడదు. వృషాధిపశతకము కొంత మేలు. బసవపురాణ కథాసార మిందులో చేరినది. కవిత శబ్దవైచిత్రి గలిగి, ధారావాహికగా ఉన్నది. దీనిలోని సంస్కృత,

ద్రావిడ, కర్ణాట, మహారాష్ట్ర భాషలలో రచింపబడిన పద్యములున్ను, మణిప్రవాళశైలిలో రచితము లయినవిన్ని సోముని వివిధ భాషాపాండిత్యముల వెల్లడిస్తున్నవి. బసవోదాహరణము తెనుగు వాఙ్మయములో ఒక విశిష్టకృతి. ఉదాహరణకృతులు మరికొన్ని త్రిపురాంతకోదాహరణములవంటివి తెనుగులో వెలసినవి.

సోమనాథస్తవ మనే గ్రంథ మొకటి సోమనాథకృత మని బండారు తమ్మయ్యగారు చెప్పినారు. అది సోమనాథునికృతి కాదని ప్రభాకరశాస్త్రిగారి తలంపు. ఈ తలంపున కా గ్రంథములోని కవిత్వరీతి అంత ప్రశస్తమైనది కాకపోవడమే కారణము. పిడుపర్తి సోమన్న పాల్కురికి సోమునికృతులలో ఈ గ్రంథమును చేర్చకపోవడ మొక ఉపకారణము. పిడుపర్తిసోమన్న వివరించిన గ్రంథముల పట్టికతరువాత 'ఆదియగు కృతుల్' అని చెప్పినాడు కాబట్టి వాటిలో ఈ సోమనాథస్తవమేకాక, మల్లమదేవి పురాణము, భక్తస్తవము, అనేవికూడా చేరి ఉండవచ్చునని తమ్మయ్యగారు వ్రాసినారు. (ఆం. సా. పరి. ప. xxi పే.) తమ తలంపున కాధారముగా బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రములకున్ను వీటికిన్ని రచనలలో కొన్ని పోలికలు చూపినారు. ప్రాసయతినియమమున నీ గ్రంథమునకున్ను, బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రములకున్ను భేద మున్నా, సోమనాథస్తవము, సోమనాథుని ప్రథమకృతి అయి ఉండవచ్చునని అభిప్రాయపడినారు. కాని రచనలో అక్కడక్కడ కొన్ని పోలిక లున్నంతమాత్రము చేత నే ఆ గ్రంథము సోమనాథ కృతి కాజాలదు. సూక్ష్మముగా ఆలోచిస్తే ఆగ్రంథముధోరణి పాల్కురికి సోమనాథుని నుడికారమునకు దగ్గరగా కూడ రాదు. అయినా, ఇతరాధారములవల్ల దీని కర్తృత్వమును నిర్ధారణ చేసేవరకున్ను ఏమి చెప్పడానికిన్ని వీలులేదు.

సోమనాథుని ఆంధ్ర కృతులలో బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రములు పేరెన్నిక గన్నవి. ఈ రెండింటిలోను పండితారాధ్య చరిత్ర మెన్నో రెట్లు కవిత్వవైభవములో అతిశయిస్తున్నది. అయినా బసవపురాణరచనపోకడలు కొన్ని పండితారాధ్య చరిత్రములోను ప్రతిఫలించినవి. ఒక్క ఉదాహరణము.

“హరుఁడు నిరాకారుఁ డైనచో బసవఁ
డరయంగ సాకారుఁ డై చరియించు,
హరుఁడు సాకారుఁడై యలరుట సూచి
శరణుఁడై బసవండు సందు లేకుండు,
శరణుఁడై బసవండు సందు సేకొన్నఁ
బరమభక్తిస్థితి బసవన్న గొలుచు,
భక్తుఁడై లింగంబు ప్రకృతి సేకొన్న
వ్యక్తిగా బసవన్న వరవుడు సేయుఁ,
... ...
సాలోక్య సామీప్య సారూప్య పదవు
లోలిని బొంద సాయుజ్యంబుఁ జెంద
వచ్చుఁగా కిల బసవస్వామిగాఁగ
వచ్చునే పెఱపెఱవారల కెల్ల.”

బస. పు. ౫, ౬ పుటలు.

పై పంక్తులలో హరునకున్ను బసవన్నకున్ను అభేదమును కల్పించిన కవి పండితారాధ్యచరిత్రములో పండితుని హరునికంటె అధికునిగా చేసినాడు.

"చిరతమోగుణపరిస్ఫీతుఁడు శివుఁడు
వరసత్త్వగుణవికస్వరుఁడు పండితుఁడు,
అరయ నచరలింగ మాలింగమూర్తి
యరయఁగాఁ జరలింగ మా పండితయ్య,
యసమలోకాధీశుఁ డంబికాధవుఁడు
అసమలోకారాధ్యుఁ డా పండితయ్య,
యఖిలలోకమయుండు హైమవతీశుఁ
డఖిలలోకాతీతుఁ డా పండితయ్య,
లోకానుసారి త్రిలోచనుం డిల న-
లోకానుసారశీలుఁడు పండితయ్య,
యరుదగు లోకసంహారుండు శూలి
గరుణనై లోకోపకారి పండితుఁడు,
అసితకంఠుండు దా నసమలోచనుఁడు
భసితకంఠుండు శ్రీ పండితేంద్రుండు,
ఊర్ధ్వైకలోచనుం డుడురాజమౌళి,
యూర్ధ్వద్విలోచనుం డోగిఁ బండితయ్య,
భక్తైకదేహుండు పరమేశ్వరుండు
భక్తసత్ప్రాణుండు పండితస్వామి,
మల్లికార్జునసామి మల్లికార్జునుఁడు
మల్లికార్జునకీర్తి మల్లికార్జునుఁడు,

మహిలోనం బండితమల్లికార్జునుని
మహిమలు వర్ణింప మనుజులతరమె ?"

పండి.. చ I. ౫-౭

ఇటువంటి పోలిక లీ రెండు గ్రంథములలోను అడుగడుగు కున్నూ కనబడుతవి. కాని, ఎత్తుబడిలో, తూగులో, ధారలో, నడకలో, జిగిబిగులలో బసవపురాణము పండితారాధ్య చరిత్రమునకు తీసిపోతుంది. దీనిలోని పాండిత్యము దానిలో లేదు, దీనిలోని ఆవేశము దానిలో లేదు. దీనిలోని ఔద్ధత్యము దానిలో లేదు. నూతన పురాతన శైవభక్తులకథలు బసవపురాణములో ఒక మాహాత్మ్య దర్శనము గల గ్రంథమువలె ఎదుగుబొదుగులు లేని గోకటిపాటవలె నడిచే ద్విపదలలో చెప్పబడినవి. బసవపురాణమునకు కావ్యలక్షణము లేదని కాదు. కాని, పండితారాధ్యచరిత్రమున కావ్యలక్షణము సంపూర్ణముగా పట్టినది. భవికవుల ఆంధ్ర గ్రంథములలో మహాభారత మెట్టిదో శివకవుల గ్రంథములలో సోమన రచించిన పండితారాధ్యచరిత్ర మట్టిదని చెప్పడ మతిశయోక్తి కానేరదు.

"ధర్మతత్త్వజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రం బని,
వేదాంతవిదులు వేదాంత మనియు,
నీతివిచక్షణుల్ నీతిశాస్త్రం బని,
కవివృషభులు మహాకావ్య మనియు,
లాక్షణికులు సర్వలక్ష్యసంగ్రహ మని,
యైతిహాసికు లితిహాస మనియుం,
బరమపౌరాణికుల్ బహుపురాణసముచ్చ-
యం బని మహిం గొనియాడుచుండ,

వివిధవేదతత్త్వవేది వేదవ్యాసుఁ
డాదిముని పరాశరాత్మజుండు
విష్ణుసన్నిభుండు విశ్వజనీనమై
పరగుచుండఁ జేసె భారతంబు"

పై పద్యములోని ఎత్తుగీతిలోని వేదవ్యాసునికి బదులుగా పాల్కురికి సోమనాథుని పేరును భారతమునకు మారుగా పండితారాధ్య చరిత్రమును, విష్ణుసన్నిభుఁ డనే మాటకు మారుగా హరసన్నిభుడనిన్ని సరిస్తే పండితారాధ్యచరిత్ర స్వరూపమునకు సరిపోతుంది.

పండితారాధ్యచరిత్రములో వీరశైవ ధర్మము సంపూర్ణముగా వివరింపబడినది. వీరశైవ సిద్ధాంతము నిష్కర్షగా ప్రపంచింపబడినది. వీరశైవనీతిమార్గము బాహాటముగా వర్ణింపబడినది. దానిలో ఎన్నో అపూర్వములైన ఇతిహాసములు చేరినవి. నూత్న పురాతన శైవభక్తులను సరించిన పురాణకథలు చేరినవి. దాని కావ్యత్వవిషయమున్ను, లక్ష్యసంగ్రహత్వ విషయమున్ను చెప్పనే అక్కరలేదు.

౬

కావ్యకళ

కావ్యకలను గురించి సోమనాథు డిట్లు చెప్పినాడు :—

"ఉరుతర గద్య పద్యోక్తులకంటె
సరసమై పరగిన జానుఁదెనుంగు
సర్చింపఁగా సర్వసామాన్యమగుటఁ
గూర్చెద ద్విపదలు గోర్కి దైవారఁ;
దెలుఁగుమాట లనంగవలదు; వేదముల
కొలఁదియకాఁ జూడుఁ డిల,—నెట్లు లనినఁ,
బాటితూమునకును బాటియానేనిఁ
బాటింప సోలయుఁ బాటియ కాదె?
అల్పాక్షరముల ననల్పార్థరచన
గల్పించుటయకాదె కవివివేకంబు?
అలరుచు బసవనిఁ దలఁచుతలంపు-
బలుపునఁ గాఁజేసి భావమ్ము మెఱసి
యకలంక లింగరహస్యసిద్ధాంత
సకలవేదపురాణసమ్మతం బైన
యాతత బసవపురాతన భక్త
గీతార్థసమితియే మాతృక గాఁగఁ

బూరితంబై యొప్పుపూసలలోఁ
దారలక్క్రియఁ బురాతనభక్తవితతి
చరితలలోపల సంధిల్ల బసవ
చరిత మే వర్ణింతు సత్కృతి యనఁగ"

బస. పు. ౫.

"ఐనను లోకహితార్థంబు గాఁగ
నా నేర్చుకొలఁది వర్ణన సేయువాఁడ;
నవరసరసికత భువిని బేర్కొన్న
శివకవిప్రవరుల చిత్తంబు లలర;
నిప్పాట నితరులఁ జెప్పెడి దేమి ?
తప్పులు దారులు దడఁబడఁ బలికి
తెలిసిన చదువులు వీటిఁబో ద్రొక్కి
పొలిసిపోయిరి దమపురులు దూలంగ;
మృదుమహత్త్వముఁ గానమిని బొంకులనఁగఁ
బడుఁ 'గవయః కిం న పశ్యంతి' యనుట
యనుచుఁ గుకవులగీటునఁబుచ్చి పేర్చి
వినుతింతు."

బస. పు. ౬

"బసవవర్ణనల్ సేసితి వరుసన వీనులారంగ;"
"తన్మహాభక్త్యైకమహిమఁ బసరింపు, మనమ
వాక్పాటవశక్తి నొసగితిమి."

పండి. చ. (౧) ౧౨

"బసవపురాణ ప్రబంధ మన్ పేరి
బసవపురాణ మన్ పట్టి గలాఁడ;

... ...

బసవన్నఁ బొగడఁ బొల్పడు కవీంద్రుఁడను
బసవన్నఁ బొగడఁ బొల్పడుపాఠకుండ"

పం. చ. (౧) ౧౪

"వాయూర భక్తుల వర్ణింపఁ గంటిఁ
బాయక నాజిహ్వా పావనం బయ్యె,
బ్రదికితి.

పం. చ. (౨) ౧౩

"బసవేశు డక్కిన భక్తుండ వనియు
నసదృశలీల మా కనుగులం బనియు
మచ్చిక నాముద్దుమఱఁది వీ వనియు
నెచ్చెలికాఁడవు నీవ కా కనియుఁ
జాతుర్యసాహిత్యశాలి వీ వనియు,
శ్రోతృత్వమునకుఁ బాత్రుండ వీ వనియు
రచియింతుఁ బండితారాధ్యచరిత్ర;

... ...

దీవించి, నిన్ను సంభావించి, శ్రోతఁ
గావింతు సచివాగ్రగణ్యా! సూరార్య!"

పం. చ. (౧) ౧౬-౧౭

"సత్కృతి యన నూత్నసంగతి దనరఁ
దొమ్మిదిరసములు దులు కాఁడ, దాని
యిమ్మడివర్ణన లెసగంగ, ద్విగుణ
మగునలంకారంబు లసలార, దాని
ద్విగుణార్థభావముల్ దీటుకొనంగఁ
దేట తెనుంగున ద్విపద రచింతు"

పం. చ. (౧) ౧౮

"ఆమూఢ గద్యపద్యాది ప్రబంధ-
పూరిత సంస్కృతభూయిష్ఠరచన
మానుగా సర్వసామాన్యంబు గామి
జాను తెనుఁగు విశేషము ప్రసన్నతకు"

పం. చ. (౧) ౧౮

"జాతులు రచనాప్రణీతులు గావ్య -
నీతులు రీతులు నేతులుట్టంగ
వరకవుల్ గొనియాడ వర్ణనకెక్క-
ధరఁ జెప్పఁ గృతియు నుద్యత్కృతి."

పం. చ. (౧) ౧౯-౨౦

"వస్తునుఁ బెరుఁగుఁ బిసుకుచందపు బిలిబిలి
కృతుల్ గృతులె;"

పం. చ. (౧) ౨౦

"పటుగద్యపద్యప్రబంధసామ్యముగఁ
గావ్యకళాప్రౌఢిఁ గల్పింతు ద్విపద
కావ్యంబు భావ్యంబు గాన."

పం. చ. (౧) ౨౦

"తిన్నని సూక్తుల ద్విపద రచింతు."

పం. చ. (౧) ౨౨

పైని బసపురాణపండితారాధ్యచరిత్రములనుంచి ఉద్ధరించిన వాక్యములలో సోమనాథుని కావ్యకలాసిద్ధాంతము నిర్వచింపబడినది. కావ్యమునకు వస్తువు, స్వరూపము, రెండున్ను ముఖ్యములే. వస్తువు పురాతనమైనదిగా ఉండవలెను. ఆద్యసత్కథలతో ఒప్పవలెను. ఆ వస్తువు కవిజీవితాశయముల కనుసంధానము కలిగిఉండవలెను. అందు చేతనే సోమన్న తనదృష్టిలో హరునితో సమానుడైన బసవన్నను, హరు నతిశయించిన మల్లికార్జున పండితారాధ్యుని తనకావ్యములకు నాయకులగా చేసినాడు. వారిచరిత్రలను పూసలలో దారమువలె పురాతనభక్తవితతిచరితలలోపల సంధించినాడు. తనకావ్యనాయకుల యెడల కవి కసమానగౌరవము, భక్తి, ప్రపత్తి ఉన్నది. పురాతన భక్తుల కతడు పెంపుడుకొడుకు. బసవడు నందికేసుని అవతారమూర్తి సోమన్న బసవగోత్రుడు, బసవని పాదపద్మసేవకుడు, అతనికవీంద్రుడు, అతనిపాఠకుడు. అతనికి దూత, బంటు, లెంక, లెంగి, ఇలువుట్టుబానిసకొడుకు, అతనిపన్నలపన్న. ఇక పండితారాధ్యుడు మనుష్యుడేకాడు. వివిధప్రమథగణముల ప్రత్యేకగుణములు ప్రోవయి యేర్పడినమూర్తి. పరమపరానందమొసగే శివభక్తి, నందికేసుసర్వజ్ఞత, భృంగిసహజనిష్ఠ, దుర్వాసాదులశాపశక్తి, అక్షపాదాదులవాగ్విచక్షత, ఉపమన్యుసద్గురుత్వంబు, ప్రమథగణములప్రసాదైకరతి, ప్రాక్తన

నూతనభక్తగణముల వ్యక్తదృష్టప్రత్యయారూఢమహిమ, వీరభద్రుని శౌర్యము, ఇవన్నీ తెగినపాళ్లలో మేళనము పొంది, ముద్దగించి, కరుడుగట్టి, ఘనీభవించినమూర్తి అతనిది. అట్టినాయకులను 'తలఁచు తలంపు బలుపునఁగాఁజేసి' అతనిభావము మెరసినది. 'అకలంక లింగరహస్య సిద్ధాంత సకలవేదపురాణసమ్మతమైన భక్తగీతార్థసమితి' తనకావ్యములకు మాతృక.

వస్తు వెంత మంచిదయినా, శిల్పి దాని నుపయోగించి, దిద్ది తీర్చడములో దాని మేలిమి బయలుపడుతుంది. ఉన్నదున్నట్టుగా బోడిగా వస్తువును నిర్మించడము పురాణమార్గము. భక్తమాహాత్మ్యములు, స్థలమాహాత్మ్యములు మొదలయినవి పురాణవస్తువులు. కాని, పురాణ వస్తువుల కందము కల్పించి కావ్యవస్తువులుగా మార్చడానికి 'మాత్న సంగతి'ని కల్పించవలెను. నాచనసోమనాథుడు నవీనగుణసనాథుడ నని వర్ణించుకొన్నాడు. నవీనగుణము లంటే నవీనకావ్యగుణము లని అతని అర్థము. అతని నవీనకావ్యగుణములను శ్రీమాన్ రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు తమ 'సారస్వతోపన్యాసము'లనే గ్రంథములో వివరించినారు. పాలుకూరికి సోమనాథుని మాత్నసంగతి నాచన సోముని నవీనతకు చాలా విలక్షణమయినది. అతని నవీనగుణములను వివరించి చెప్పడానికి ఇక్కడ తావు చాలదు. అయినా సంగ్రహముగా చెప్ప యత్నిస్తాను:

(౧) కథావస్తువులో క్రొత్తదనము. ఇతనికి పూర్వము శైవ కావ్యము లున్నా, వాటికిన్ని సోమనాథుని గ్రంథములకున్ను పోలిక లేదు.

(౨) వీరశైవసిద్ధాంతమును వివరించే ఉద్దేశముతో కావ్యమునే ఆధారముగా కల్పించుకొని, సిద్ధాంతమును ప్రత్యేకముగా విస్తరించి

చెప్పక కథలో మేళగించి, కవి తనసిద్ధాంతమును ప్రతిపాదిస్తున్నా డనే విషయము పాఠకులకు తోచకుండా చేయడము.

(౩) అనేకములయిన విడివిడి భక్తమహాత్మ్యకథల నొక్క చోట చేర్చి, అవి అన్నీ ప్రత్యేకకథలు కానట్లు కావ్యస్వరూపమును కల్పించడము.

(౪) తనకుగల ప్రత్యేకవిద్యలను గురించినజ్ఞానమును విస్తరించి చెప్పినా, పాండిత్యప్రకటనముకోస మిట్లు చేస్తున్నా డన్న భావము చదువరులకు కలుగనివ్వకపోవడము.

(౫) వేద, వేదాంగ, స్మృతి, పురాణేతిహాసములనుంచి వాక్యముల నున్న వున్నట్లుగా ఉదాహరించినా, అవి ఉద్ధృతవాక్యములనే జ్ఞానమును కల్పించక, తనకవితాధారలో వాటిని లయముచేయడము.

(౬) వేదశాఖలు, పురాణములు, ఉపనిషత్తులపేళ్లు, రాగములు, అభినయభేదముల పేళ్లు, పత్తిరి, పండ్లు, కాయలు, పువ్వుముల పేళ్లు, మనుష్యులపేళ్లు ఈరీతిగా ఎన్నో ఉత్తపేళ్ల గుత్తడములమ పుటలకొలది నింపినప్పటికిన్ని, విసుగెత్తించకుండా ద్విపదలను సాగించడము.

(౭) చెప్పినవిషయమునే మళ్లీ చెప్పుతూఉన్నా, అది పునరుక్తిగా తోచకుండా చెప్పడము.

(౮) తనకు పూర్వము కేవలము పాటలకు, పదములకు మాత్రముపకరిస్తూఉండే ద్విపదాచ్ఛందస్సును మహాకావ్యోపయోగిగా దిద్ది తీర్చడము.

(౯) ద్విపదలలోని మాత్రాగణముల సులువుగా నుపయోగించుఇని, ఆయామనోవస్థల కనుకూలపడేటట్లు వాటిని సవరించడము.

(౧౧) అంతకుపూర్వము సంస్కృతభూయిష్ఠముగా ఉండే ఆంధ్రకావ్యరచనలను నిరసించి జాను తెనుగను పేర సమసంస్కృతోక్తులతో రచనను సాగించడము.

(౧౨) దేశిసుడికారమును సంపూర్ణముగా అవలంబించి, తెనుగు తీయదనమునకు లోనై, 'జాతులు రీతులు సేతులుట్టంగ' రచించడము.

(౧౩) కేవల దేశీయపదముల నుపయోగిస్తూ, ఉపయోగిస్తూ, వాటివల్ల కవిత పేలవము కాకుండా మధ్యమధ్య సందర్భము ననుసరించి దీర్ఘసంస్కృతసమాసములను గుప్పించడము.

(౧౪) ప్రాచీనకావ్యలక్షణముమీద దృష్టిని విడువకుండా ఇటూ అటూ పరుగులెత్తి, మళ్ళీ స్థాయికి రావడము.

(౧౫) అనుప్రాసాదిశబ్దాలంకారములను బలాత్కరించి తెచ్చిపెట్టకుండా, ఉత్సాహము, ఆవేశము, భావప్రవాహము, సిద్ధాంతస్థాపనము, మొదలయిన సందర్భాలలో ఇక్కడ ఈ అలంకార మున్న దని తోచనీయకుండానే పాఠకుని తనకవితాప్రవాహములో ఈడ్చుకొని పోవడము.

(౧౬) ఉపమాద్యర్థాలంకారములను సహజముగా ఉండవలసిన చోట్ల ఉపయోగించి, మనస్సుకు ఆనందము కూర్చడము.

(౧౭) ఉపమానములను కుప్పలుతిప్పలుగా గుప్పించి పాఠకుని కూపిరి తిరుగకుండా చేయడము.

(౧౮) సంపూర్ణాసంపూర్ణక్రియాపదములను విధివిరామములు లేకుండా, ప్రక్క తిరుగకుండా, ఒకదానివెంట నొకదానిని గుండ్ల బారులవలె ప్రయోగించడము.

(౧౯) ఆమ్రేడితోక్తులచేత భావమున కందము తేవడము.

(౨౦) కావ్యలక్షణమునకు తాను వశుడు కాక, లక్షణమును సంపూర్ణముగా తనవశములో ఉంచుకొనడము.

(౨౧) ద్విపదలను గోకటిపాటగా చేయక, మహావేగముతో పోతూఉన్న మెయిలుట్రెయిను నడకవలె, అనేక ప్రకారములుగా నడిపించడము.

(౨౨) శబ్దముల ధ్వని, నడక, వేగములతోనే ఆయాసందర్భముల కర్థస్ఫూర్తి నతిశయింపజేయడము.

(౨౩) వీరశైవేతరుల కపరిచితులైన శైవభక్తుల పేళ్లు, కథలు, మొదలయినవాటినికూడా చెవులలో గింగురుమన్నట్లు ప్రయోగించి ప్రయోగించి, అవి పరిచితము లయినట్లు చేయడము.

(౨౪) వీరశైవేతరపాఠకుని కితరసమయములలో వెగటుగా తోచే విషయములనయినా తనకవితానైపుణ్యము చేత హితవుగా ఉన్నట్లే తోపజేయడము.

(౨౫) సందర్భమునుసరించి భావపోకడలను మార్చివేయడము. ఈరీతిగా పాల్కురికి సోమనాథుని కవితలోని నూత్నసంగతి నెంతయినా వివరించి చెప్పవచ్చును. ఈ నూత్నగుణము లడుగడుగునకున్న కనబడుతవి కాబట్టి వాటి కుదాహరణముల నివ్వనవసరములేదు. కవిత చెప్పితే జిహ్వ పావనమయేటట్టు 'వాయార' చెప్పవలెను. ఆ కవిత వినేవారు 'వీనులార' వినడానికి యోగ్యత కలిగి ఉండవలెను.

కావ్యములో తొమ్మిది రసములును తులకాడవలెనని చెప్పి సోమనాథుడు తులకాడించినాడు. శృంగార, హాస్య; రౌద్ర, కరుణ; వీర, అద్భుత; బీభత్స, భయానక; శాంతరసముల కుదాహరణములను బసవపురాణ, పండితారాధ్యచరిత్రములనుండి ఎన్నిటినయినా ఈయవచ్చును.

లక్షణగ్రంథములలో చెప్పబడిన శృంగార మీకావ్యములలో ఉన్నదానికి కొంత విలక్షణముగా ఉన్నది. ఈ కావ్యములలోని నాయకులు సాధారణకావ్యములలోని నాయకులవంటివారు కారు. నాయకునికిన్ని నాయికకున్ను గల సంబంధముచేత శృంగారరస మేర్పడుతుంది. కాని, సాధారణకావ్యములలోని నాయికలవంటి నాయికలకు సోమనాథుని గ్రంథములలో తావు లేకపోయినది. అందుచేత అతడు భక్తిశృంగారమనే ఒక క్రొత్తరీతిశృంగారమును కల్పించినాడు. బసవేశ్వరుని పెండ్లికొడుకువేషము భక్తిశృంగార మయినట్లు కవి వర్ణించినాడు. కాని, కావ్యరసనిరూపణవిషయములో నిజముగా బసవేశ్వరుడున్ను పండితారాధ్యుడున్ను నాయకులుకారు. వారు నాయికలు; శివుడు నాయకుడు. ఈ అపూర్వ నాయికా నాయకులకు గల సంబంధముచేత ఏర్పడిన భక్తిశృంగారమును సోమ నాథు డత్యద్భుతముగా నిరూపించినాడు. బసవేశ్వరునికిన్ని శివుని కిన్ని గల నాయికానాయకశృంగారభావనను చూడవచ్చును:

పనుగొన గురుమూర్తి పతి కూటమునకు
మనసు నపుంసకం బన నెట్లు వచ్చుఁ
బున్న పుంసకగుణంబులు గల్గెనేని
నెన్నంగ నతికామియే, యట్లుఁగాక—
మగలకు మగఁడగు మత్పతిఁ గవయ
మగవాండ్రు నాండ్రుగా మనుగుదు రనిన
మనసుగూడుట సోద్యమా పతినంట
మనసున కటమున్న తనవిభుఁ గదిసి
మనికుఁడై తనుదాన మఱచియున్నట్టి

యనువు దానిదియొకో!-యట్లనుగాక,
సొగయంగ నొక్కటఁ, జూచుట రెంట,
వగ మూఁట, నూర్పులు నిగుడనాల్గింటఁ,
దాప మైదంటను, దయ్యు డాఱింట,
నేవారఁ గుడువమి యేడింట మరులు,
నొక్కండుఁ బలుకమి యొగి నెన్మిదింట,
నిక్కమూర్పులు లేమి నెఱిఁ దొమ్మిదింటఁ,
జావుపదింటఁ గ్రచ్చుఱ విరహులకు
భావింప నివియ దశావస్థ లండ్రు;
దా విభుఁ బాయక చావక చచ్చు
నీవిషయావస్థ లితరుల కగునె

... ...

నంబి పరమనాముల కథలో కొక్కోకశాస్త్రము నంతటిని ఇమిడించిన సోమనాథకవికి శృంగారవర్ణనసామర్థ్యములో ఏమి కొరత ఉంటుంది ?

హాస్యరసము భారతీయవాఙ్మయములో మృగ్యము. వికారము లైన అంగవ్యాపారములవర్ణనముల చేతను, తిండిపోతుతనము త్రాగుబోతుతనముల వర్ణనము చేతను, శీఘ్రముగా వెగటుపుట్టించే హాస్య మక్కడక్కడ కనబడుతుంది గాని, చల్లని హాస్యము, చిరునవ్వును పుట్టించి మనస్సు నానందింపజేసే హాస్యము సంస్కృతములో వలెనే తెనుగులో కూడా చాలా తక్కువ అని చెప్పవచ్చును. పింగళిసూరన గ్రంథములలో అది కొంచెముగా కనబడుతుంది; ఆతరువాత చేమకూరి వేంకటకవి విజయవిలాసములో కొంత గోచరిస్తుంది. ఆంధ్రములో పూర్వకావ్యములలో ఇట్టి నిజమైన హాస్యరసము లేనేలేదనడ

మతిశయోక్తి కాదు. పాల్కురికి సోమనాథుని పండితారాధ్యచరిత్ర ములో అట్టిహాస్యము కొంత దోబూచులాడుచున్నది. సూరసాని యింటిలో మాదిగవేషములో ఉన్నశివుడు మాదిగయే అని నిశ్చయించి అచ్చట చేరిన బ్రాహ్మణులు:

అగ్రహారంబను నలుకువ లేక

... ...

ఉక్కసంగింతు రన్నలుకును లేక
యాడుచుఁ దానొక యయగారువోలె
నిలవేషధారి జంగిలియున్నవాఁడు,
నచ్చెఁదనకు జావువడిఁ దప్ప దనుచుఁ
జెచ్చెరఁ గుడిచియే చచ్చెద ననుచు
నాయంత్యజుం డమాదెంబో.........

పం. చ. (౧) ౧౨౪

అని పలికిన వెటకారపు మాటలలోని హాస్యము రమ్యముగా ఉన్నది.

మాయలు నన్నక మాఁదిగకొయ్యఁ
జూపుము చూపుమెచ్చోట దాచితివో

పం. చ. (౧) ౧౩౧

'మాదిగకొయ్య' అని బ్రాహ్మణు లనుటలో వెగటైన హాస్య మున్నది.

పండితారాధ్యుడు వేదాంతవాదమును పడగొట్టి,

మొదల నీవేదాంతమున కభిప్రాయ
మిదమిత్థ మని నిశ్చయింపక సకల

వేదాంతవిషయవివేకంబు నీకు
లేదు; - కించిత్సాంఖ్యవాదివో కాని

పం. చ. (౧) ౫౬౦

పైదానిలో 'కించిత్' అనేశబ్దము మందహాసప్రేరక మవుతున్నది. బౌద్ధులు 'చంపిపెట్టినఁ దిం'డ్రట, కాని 'చంపగా' దండ్రట కూడాను. పం. చ. (౧) ౫౪౪. పండితునితో వాదమునకు వచ్చిన ప్రతిపక్షు లంటున్నారు:

(శివుని) అపవిత్రు నొకదైవమని సమర్థించి
పలికెద విదియు, నీపండితత్వంబు -
కలిమియె? విద్వన్నికాయంబునగరె?
పోదపద మింక నీపొత్తంబు గట్టి
చదువులు గిదువులు సాలింపుము"

పం. చ. (౧) ౬౦౮

అనడమువల్ల పండితుని చూచి అతని విద్వేషులు కూడా నవ్వి ఉండవలెను. అంచెన్నశివునితో మోటుగా బావమరదిహాస్యము చేస్తున్నాడు.

'జడ్డలాడెదుకాక శంకర! యేను
గ్రుడ్డినో మఱి నీవు గ్రుడ్డివో చెపుమ;
కోల నిచ్చెడువాడు గుడికడ నుండఁ
జాలక నసః బెట్టి చనియె నింటికిని;
నంబే యనిన నొంటి నరుగుదేనేర,
నంబా యనిన నొంటి నరుగుదేనేర' అని

పం. చ. (౨) ౧౧౨

[illegible] దక్షాధ్వరధ్వంసము, ప్రళయలీల మొదలయినవాటి వర్ణనములలో నిండుకొని ఉన్నది. బసవని నిర్యాణవార్త విని పండితుడు పలవించినపట్టు కరుణరసముప్పొంగి అనేకమయినవాటిలో ఒకటి. వీరరసము మడివాలు మాచయ్య మొదలయిన వీరభక్తుల కథలలో వెల్లివిరిసినది. అద్భుతరసము మల్లికార్జునశివుడు సోనయ్యకు శ్రీశైలమువిూది అద్భుతవిషయములను చూపించే సందర్భమున అందగించినది. బీభత్సము అల్పాయుష్కుడని తెలియనముచేత బెలిదేవి వేమనారాధ్యు లాశీర్వదింపకపోగా కాలగతిపొందిన రాజు శవము వర్ణనము ఏవపుట్టించి భీతిగొలిపిన పట్టున కనబడుతున్నది. భయానకరసము పల్నాటి చోడుని వంశక్షయవర్ణనము చేసినచోట ప్రవహించినది. పండితారాధ్యుని లింగార్చనావర్ణనసమయములలో శాంతిరసము మూర్తీభవించినది. ఆయారసముల కుదాహరణములు సోమనాథుని కావ్యములలో నిండుకొని ఉన్నవి. ఎక్కువ ఉదాహరణము లిచ్చి గ్రంథవిస్తరము చేయబనిలేదు.

మహాకావ్యములో పద్ధెనిమిది వర్ణనము లుండవలె ననడము లాక్షణికసంప్రదాయము. కాని, ఈ అష్టాదశవర్ణనము లేవి అన్నే విషయములో అభిప్రాయ భేదమున్నది. శైలము, అంబుధి, పురము, రాజు, ఋతువులు, యాత్ర, యుద్ధము, మంత్రము, ఉద్యానము, చారుడు, సురతము, వివాహము, జలక్రీడ, విప్రలంభము, చంద్రోదయము, సూర్యోదయము, పుత్త్రిము, మధుపానము అని ఒక పట్టిక ఉన్నది. కావ్యములో ఈ వర్ణనలే ఉండవలె ననడము కావ్యరచన క్షీణదశకు వచ్చిననాటి సంప్రదాయము. పాల్కురికి సోమనాథుని పట్టి లాక్షణికకాంక్షలకు లోబడే ఘటము కాదు. అష్టాదశవర్ణనలే ఉండవలె ననడ మెందుకు? వాటికి ముమ్మడి నలుమడి వర్ణనలనుకూడా అతడు చేసినాడు. వాటిలో కావలిస్తే ఈ పద్ధెనిమిదివర్ణనలుకూడా

ఉన్నవి. కావ్యములో పద్ధెమినిది వర్ణన లున్నది సత్కృతి అవుతుంది అని అతడు చెప్పినదానికి వర్ణన లాసంఖ్యకు తక్కువ పడకూడదు, కావ్యము వర్ణనబహుళముగా ఉండవలెను అని అర్థము.

సత్కృతిలో అలంకారములు ముప్పైఆరుండవలెనని సోమనాథుడు చెప్పడ మాతనికాలమునాటి సంప్రదాయమై అతని ప్రాచీనత్వమును తెలియజేస్తుంది. భామహ, దండి, ఉద్భట, వామనులు చెప్పిన అలంకారములసంఖ్య ముప్పైఆరు ఆప్రాంతములో ఉంటుంది. భామహు డలంకారములను నాలుగువర్గములుగా విభజించినాడు. మొదటివర్గములో (౧) అనుప్రాసము (౨) యమకము (3) రూపకము (౪) దీపకము, (౫) ఉపమ, అనేవి చేరినవి. రెండో వర్గములో (౧) ఆక్షేపము (౨) అర్థాంతరన్యాసము (3) వ్యతిరేకము (౪) విభావన (౫) సమాసోక్తి, (౬) అతిశయోక్తి అనేవి చేరినవి. యథాసంఖ్యము, ఉత్ప్రేక్ష, అనేవి మూడోవర్గములోనివి. నాలుగోవర్గములో అతడు ఇరవై నాలుగలంకారములను చేర్చినాడు. ఈరీతిగా భామహుడు చెప్పిన అలంకారములసంఖ్య ముప్పై ఏడయినది. భామహునికి తరువాతివాడైనదండి ముప్పైఅయిదుఅర్థాలంకారములను పేర్కొన్నాడు. శబ్దాలంకారముల నన్నీ ఒక్కరీతివే అని అతని అభిప్రాయము కాబట్టి, అతడు వివరించిన ప్రధానాలంకారముల సంఖ్య ముప్పైఆరవుతుంది. ఈప్రధానాలంకారములలో కొన్ని ఉపభేదముల నాతడు వివరించినాడు కాని ప్రధానాలంకారసంఖ్యా గణనములో వాటిని చేర్చకూడదు. వామనుడున్నూ ఉద్భటుడున్నూ చిన్నచిన్న భేదములతో అలంకారములసంఖ్యను ముప్పైఆరింటి ప్రాంతములోనే ఉంచినారు. ఆ తరువాతివా రాసంఖ్య నమితముగా పెంచినారు. కాబట్టి పాల్కురికి సోమనాథుడు అలంకారములు ముప్పైఆరు అనే ఆలంకారికసంప్రదాయము ప్రబలముగా ఉండిన కాలమువా డని నిశ్చయింపవచ్చును. నిరలంకృతిగా సోమనాథుని

పలుకు బయలుదేరదు కాబట్టి ఆయా అలంకారముల కుదాహరణములను సులభముగా ఏర్పాటు చేయవచ్చును.

అలంకారముల తరువాత కావ్యమునకు ముఖ్యమని సోమనాథుడు వచించినవి అర్థభావములు. ఇవి [illegible] రెండవి అతని అభిప్రాయము. స్థాయిభావములు, విభావములు, అనుభావములు, సాత్త్వికభావములు, సంచారిభావములు, అనేవే అర్థభావములని సోమనాథుని అభిప్రాయమై ఉంటుంది.

ఈ రీతిగా సోమనాథుడు తననాటి అలంకారికసిద్ధాంతమును పేర్కొని కావ్యత్వసిద్ధివిషయమై తన అభిప్రాయమునుకూడా సూచించినాడు. రసమునకు భావము ప్రధానము. భావము 'తలఁపు బలుపు' మూలముగా బయలు దేరవలెను. పనిపట్టి బలాత్కారముగా సృష్టి చేసినది భావము కానేరదు. కావ్యరచన లోకప్రయోజన ముండవలెను. ప్రతిపాదితవిషయము 'సకలవేదపురాణ సమ్మత'మై, వేదాంత 'రహస్యసిద్ధాంత'స్థాపనమూలముగా మోక్షహేతువు కావలెను. కావ్యము 'లోకహితార్థ'ముగా రచింపబడవలెను. కావ్యవస్తువు కేవల కల్పితమై ఉండక శ్రుతిస్మృతిపురాణేతిహాసములలోని కథలను 'మాతృక'గా కలిగిఉండవలెను. కవికి 'వాక్పాటవశక్తి' ఉండవలెను. అతడు 'అల్పాక్షరముల ననల్పార్థరచన' చేయగల ప్రజ్ఞ కలవాడు కావలెను. 'కవయః కిం నపశ్యంతి' అనే సూక్తి చొప్పున కవి సమస్తవిషయములను తెలిసినవాడుగా ఉండవలెను. కావ్యబంధము బిగువుగా ఉండవలెను గాని 'వడ్లను బెరుఁగుఁ బిసుకుచందపుబిలిబిలికృతి'గా ఉండకూడదు. 'జాతులు రచనాప్రణీతులు కావ్యనీతులు రీతులు నేఁకుబుట్టంగ' కావ్యమును సాగించవలెను. కావ్యములో కథాప్రౌఢి నిండుకొని ఉండవలెను. చెప్పిన విషయము వాయూర జిహ్వా పావనమైనట్లు చెప్పవలెను. వినేవారు వీనులార

వినేటట్లు చెప్పవలెను. నవరసరసికతకు పేరుగొన్న వరకవులు మెచ్చుకొనేటట్లు కావ్య ముండవలెను.

సోమనాథుడు విస్తరించిన కావ్యగుణములున్ను దోషము లున్ను లాక్షణికులు వివరించినవాటికి భిన్నముగా ఉన్నవి. లక్షణ గ్రంథములలో కావ్యగుణములు శ్లేష, ప్రసాదము, సమత, మాధుర్యము, సుకుమారత, అర్థవ్యక్తి, ఉదారత్వము, ఓజస్సు, కాంతి, సమాధి అని పది. కాని సోమనాథుడు సరళత, ప్రసన్నత, చెన్ను, పరిణతి, గణపదపద్ధతి, శబ్దశుద్ధి, ప్రయోగప్రసిద్ధి, కళాసమృద్ధి, నానుడి, వడి, మితి, రతి, అర్థపుష్టి, నైజము, రసపుష్టి, వినూత్నసృష్టి, విశేష్యవిశేషణశ్లేష, సొంపు, కుమారత, పెంపు, మాధుర్యము, మృదుత్వము, ఓజ, ఋజువు, యమకము, గమకము, యతి, గతి, కారకము, పూరకము, క్రియ, కాంతి, విశ్రాంతి, రంగు, బెడంగు మెఱుంగు, సమానసంగతి, అక్షరశయ్యాసంఘటన, నిపుణత, రసికత, సమాధానము, ఉపమానము, అవధానము, ఉత్ప్రేక్ష, లక్ష్యలక్షణవ్యక్తి, అలంకారయుక్తి, చక్షుత, సుమతి, విచక్షత, అని నలభైతొమ్మిదింటిని ప్రపంచించినాడు. పైని పెద్దచ్చులో ముద్రించిన పదింటిలో తొమ్మిదిపేళ్లించుమించుగా లక్షణగ్రంథములలోని కావ్య గుణముల పేళ్లే. 'బెడంగు' అనేది దశగుణములలోని ఉదారత, అవుతుందేమో! 'యస్మిన్ సతి నృత్యంతీవ పదాని' అని శబ్దగుణమైన ఉదారత్వము పరముగాను, అగ్రామ్యత్వమని అర్థగుణమైన ఉదారత్వము పరముగాను వామను డాపదమునకు నిర్వచనముచేసినాడు. వామనుని ప్రకారము కావ్యగుణములు పదే అయినా శబ్దార్థములకు ప్రత్యేకముగా సంబంధించినవై అవి ఇరవై అవుతున్నవి. కాని, సోమనాథుడు కావ్యగుణములను వివరించేటప్పుడీ యాలంకారికుల మార్గము నవలబించలేదన్నమాట స్పష్టము.

సంస్కృతలాక్షణికులు కావ్యదోషములనుకూడా పదింటిని చెప్పినారు. సంఖ్య పదే అయినా ఆలంకారికుల ప్రకారమా దోషములపేర్లలో కొంచెము భేదము కనబడుచున్నది. భరతుడు ప్రపంచించిన దోషములు గూఢార్థత, అర్థాంతరము, అర్థహీనత, భిన్నార్థము, ఏకార్థము, అభిప్లుతార్థము, న్యాయాపేతము, విషమము, విసంధి, శబ్దహీనత, అని పది. భామహుని ప్రకారము అపార్థము, వ్యర్థము, ఏకార్థము, ససంశయము, అపక్రమము, శబ్దహీనత, యతిభ్రంశము, భిన్నవృత్తము, దేశ-కాల-కలా-లోకన్యా-యాగమవిరోధము అని పదిదోషములు. అతడు నేయార్థము, క్లిష్టము, అన్యార్థము, అవాచకత, గూఢశబ్దాభిధానము, అయుక్తిమత్త్వము, శ్రుతిదుష్టము, అర్థదుష్టము, కల్పనాదుష్టము, శ్రుతికష్టము, అని మరి పదిదోషములనుకూడా పేర్కొన్నాడు. భామహుడు చెప్పిన దోషములనే దండికూడా వివరించినాడు; కాని, ఆ దోషముల నిర్వచనములో ఇద్దరికిన్ని భేద మున్నది. గుణమునకు వ్యతిరేకమైనది దోషమనికూడా దండి చెప్పుతూ (౧) శ్లేషకు వ్యతిరేకమైనది శిథిలము (౨) ప్రసాదమునకు వ్యుత్పన్నము (౩) సమతకు వైషమ్యము (౪) సుకుమారతకు దీప్తము (౫) కాంతికి అత్యుక్తి (౬) అర్థవ్యక్తికి నేయత్వము, అనేవి దోషములుగా వివరించి ఊరకొన్నాడు. తక్కిన నాలుగుగుణములకున్న వ్యతిరేకములయిన దోషముల నాతడు పేర్కొలేదు. ఆలంకారికదోషనిరూపణ మిట్లుండగా సోమనాథుడు తాను స్వయముగా జల్లి, పూరకము, అపశబ్దము, అక్రమము, పొల్లు, నిక్రియ, జడ్డు, పాపవు, అసంఘటన, కాకు, వ్యర్థము, అసంగతి, విరసము, వైకల్యము, అత్యుక్తి, వైరిపదము, తలవిరుపు, అసమగ్రత, శిథిలబంధము, ఒలుపు, అబంధము, గ్రామ్యోక్తి, కంటకము, ద్రాప, ఛందోవిరుద్ధము, అని ఇరవైయయిదు కావ్య

దోషములను వివరించినాడు. ఈ గుణదోషములనే సోమనాథుని బసవపురాణమును కన్నడించిన భీమన ఈ క్రింది షట్పదులలో సంగ్రహించి చెప్పినాడు.

గుణములు

సరస మృదుతర యమక గమక వి -
సర సమానప్రాస దేశీ -
సరణి శబ్దార్థోపమాచాతుర్య మాధుర్య
సరళ పదశయ్యా దృఢ వ్యా -
కరణ యుత లాలిత్య నియమా -
క్షర సలక్షణ భావమాగిరె రచిసువెం కృతియాం.

దోషములు

వైరిపద మపశబ్ద మచమ -
త్కార మధమోపమె వియతి పద
పూరకం దుస్సంధి యనిబద్ధం విరుద్ధార్థం,
నీరసం శైథిల్యవర్ణం
కారకవిరహితం క్రియాలం
కారహీనమెనిప్ప పొళ్ళం తూఱి, కళెదింతూ

కావ్యము లోకహితార్థము రచింపబడవలెనంటే, అ 'సర్వసామాన్యము'గా, అనగా, పండితపామరుల కందరికిన్ని ఆనంద జనకముగా ఉండవలెను గాని, ఏకొలదిమంది విద్వత్కవుల మెప్పు కోసము మాత్రమే వ్రాయబడకూడదు. సోమనాథునికి పూర్వమం

గుండినది 'అగాధ గద్య పద్య ప్రబంధపూరిత సంస్కృతభూయిష్ఠ రచన'. అది 'సర్వసామాన్యము' కాదు. కావ్యమునకు ప్రసాదగుణము ముఖ్యము. ఈగుణము కలుగడానికి 'జానుతెనుగు' పనికివచ్చేటట్లు మరొకటి పనికిరాదు. 'జాను' అనేది 'చదువు' శబ్దమునకు రూపాంతరము. 'చదువు' 'చదురు'నకు రూపాంతరము. ఇది 'చతుర' శబ్దభవము.

'జానుతెనుగు' లేక 'చదువైన తెనుగు' అంటే లోకవ్యవహారములోనున్న, సర్వజన సుబోధమైన తెనుగు. దీనినే సోమనాథుడు 'తేటతెనుగు' 'తిన్నని' సూక్తి అనికూడా అన్నాడు. దీనినే కర్ణాటకలాక్షణికులు 'సమసంస్కృతోక్తి' అన్నారు. ఆదికవుల విద్వత్తను ప్రకటించడానికి నిఘంటువ్యాకరణముల మూలముగా బోధపడే సంస్కృతపదభూయిష్ఠముకాక, అదేపనిగా, వికారముగా, బలవంతముగా, ఏర్చికూర్చిన 'అచ్చతెలుగు' మాటలతో మాత్రము కూడిన భాషయున్ను కాక, లోకవ్యవహారసిద్ధములైన సంస్కృతాంధ్రపదములతో వెలయవలెను. 'తెలుగుమాటలయ్యా!' అని ఎవరైనా యీసడిస్తారేమో - నా రవి వేరు. తెలుగుమాట లయితే నేమి? వాటిని 'వేదముల కొలఁదియగాఁజూడ' వలెను.

భాష ఎట్లో ఛందస్సుకూడా అట్లే 'సర్వసామాన్యము'గా ఉండవలెను. 'ఉరుతరగద్యపద్యోక్తులకంటె' ద్విపదలు 'సరసము'లైనవి. ద్విపద అంటే సామాన్యమైనదా? 'ఐహికాముష్మికద్విపద పోషకమగుట చేత' దాని కా పేరు కలిగినది.

సోమనాథుని రచనకు ప్రత్యేకలక్షణముల నింతకుపూర్వము పేర్కొన్నాను. వాటిలో కొన్నిటికిమాత్రము ఉదాహరణములను సూచిస్తున్నాను:

ప్రభాతవర్ణనము (౧) ౨౬౧-౨; సూర్యాస్తమయవర్ణనము (౨) ౪౨౧; భాషాసౌభాగ్యము (౧) ౧౮౬, ౧౮౭, ౧౭౭-౯, ౨౪౧; మొద; ఉపమానపరంపర I. ౭; ఆవేశము వచ్చినప్పటిభాష (౧) ౬౨; సిద్ధాంతమును నిష్కర్ష చేసేవిధము (౧) ౮౮; నోటి బూకరము, ఔద్ధత్యము (౧) ౫౭౬, ౬౮౬; కోపము వచ్చినప్పటి రచన (౧) ౨౭౩; శబ్దమర్థమునకు మెరుగెక్కించడము (౧) ౨౧౯; (౨) ౪౦౦-౨; కంటికి కట్టినట్లు చిత్రించడము (౧) ౧౧౬-౧౮, ౧౨౩, ౧౩౩, ౧౪౮, ౩౯౩, ౫౯౫ (౨) ౬౭; మొద; కవితా ప్రవాహము (౧) ౭౫, ౪౨౩; అనుప్రాసరచన (౧) ౯, ౧౬౧, ౧౬౩, ౨౦౩, ౨౬౮, ౨౬౯, ౩౭౫, ౪౬౩, ౪౬౫, (౨) ౧౮౮-౭, ౧౭౧-౨, ౨౩౭-౪౦, ౩౦౩, ౩౨౪, ౩౬౩, ౩౬౪, ౩౯౩ మొద.

సమానసందర్భములలో పూర్వమువాడిన వాక్యములనే మళ్లీ వాడడము. ఒక్క ఉదాహరణము:

మస్తకవిన్యస్త హస్తుఁడైతన్నుఁ బ్రస్తుతింపుచు. బ. ౧౨, మస్తకతట న్యస్తముకుళితహస్తుఁడై బ. ౫౩; మస్తకవిన్యస్తహస్తులై మునులు, ప్రస్తుతం బెలుఁగుచుఁ బ్రస్తుతుల్ సేయ, బ. ౭౬, ౧౪౧ సకలమానవులు మస్తకతటన్యస్తముకుళితహస్తులై మొగి జయవెట్ట (౧) ౧౫౯; మస్తకవిన్యస్తహస్తుఁడై (౧) ౨౪౨, ౮౦౮; (౨)౧౪౩, ౧౫౩; ఇట్లే (౧) ౨౯౨, ౩౧౬, ౩౨౩, ౩౨౮; (౨) ౧౮౫; మొద.

మళ్లీ మళ్లీ అవేవాక్యములను చేర్చడానికి మరికొన్ని ఉదాహరణములు :

జనని జఠర కఠోరపిఠరాపహరణ కర్తయుఁడు (౨) ౯౫; అన్యోన్య సందర్శనాన్యోన్య వినమితాన్యోన్య వాగ్బంధురాలింగ

నాది సముచితసవినయ సత్కారపూర్వకముగ. (౨) ౧౬౦; మందరభూధర సుందరసుకరకందరాంతర్బిల మందిరం బనుచు (౧) ౧౧౧, కన్నప్పదేవునికన్నులసఖులా...బ. ౭౬; తిరిగీ ఇట్లే పండితారాధ్యుడు అమరారామములో కన్నులను పొందినప్పుడుకూడా; బసవపురాణములోని శివతాండవవర్ణన. బ. ౮౭, అట్లే పండితారాధ్యచరిత్రములోనున్న; బసవపురాణములోని గణవర్ణనకును (బ. ౩౯) పం. చ. లోనిదానికిన్ని పోలిక; ఇట్లే (౧) ౧౨౫, ౨౭౫; (౧) ౨౨౫, ౨౭౫, ౩౦౨; (౧) ౪౬౪, ౫౭౬, ౬౮౬; (౧) ౨౨౦, ౨౬౯, ౨౮౧

ద్విపదల నడకలోనిమార్పు: (౧) ౯, ౨౪౮, ౨౫౧, ౨౫౩, ౨౬౮, ౨౯౮, ౩౯౮, ౪౦౦, ౫౨౬, ౬౫౨-౩; (౨) ౨౮; ౬౬, ౨౭౪-౫; ౨౯౮, ౩౪౭, ౩౮౧-౨; ౩౮౯, ౪౨౮-౯, ౪౫౮, ౪౭౯,

దీర్ఘసంస్కృత సమాసరచన: (౧) ౫౧, ౧౮౨, ౨౫౨ ౬౧౩, ౬౫౯-౬౧; ౬౮౨-౩; (౨) ౩౬-౮;

సోమనాథుని వర్ణనలన్నీ లాక్షణికుల సూత్రముల ననుసరించి ఉండక, లాక్షణికులే ప్రత్యేకముగా గురుతింపవలసినవిగా ఉన్నాయి, ఈ మహాగ్రంథములో ఒక్కచోటమాత్ర మతడు కొంచెము కక్కుర్తిపడినాడు. నవనవోన్మేషశాలిత్వమునకు పేరు నిలుపుకొన్న సోమనాథుడీక్రింది ద్విపదల నెందుకు వ్రాసినాడా అని సందేహము కలుగుచున్నది. కొన్ని ప్రతులలో ఆ పంక్తులు లేకుండా ఉంటే అవి ప్రక్షిప్తములని త్రోసివేసి ఉందును. కాని, అవి అన్ని ప్రతులలోను ఉన్నవి. లాక్షణికసంప్రదాయము తనకు తెలియకపోలేదని చూపించడానికి కట్లు వ్రాసిఉంటాడా? ఎట్లయినా అవి ఆ సందర్భములో అందమును తగ్గిస్తున్నవని చెప్పకతప్పదు. పరమనాచిని తలచుకొ

సంజెన్న విరహావస్థపొందుతూ 'ఓ మాతమా, ఓ నారికేలమా, ఓ అశోకమా, ఓ ఘనసారమా, ఓ వప్రమా' అని యీరీతిగా కనబడిన చెట్లను, వస్తువులను సంబోధిస్తున్నాడు. వాల్మీకి రామాయణములో కూడా రాముడు సీతనుంచి ఎడబాసి విరహార్తుడై ఇట్లే పలవించినాడు. ఇది రామాయణానుసరణ మని తృప్తిపడినా, సోమనాథుని ఇతర రచనకున్ను దీనికిన్ని పొత్తు కుదురలేదు. (౧) ౪౨౬-౭.

సోమనాథు డష్టవిధకవిత్వములను చెప్పగలడు. కాని, అతడు ముఖ్యముగా వాచకుడు. వర్ణనలను చేసేటప్పుడు ఒకటిరెండు విషయములను తెలిపి తక్కినవాటిని వ్యంగ్యార్థములకు విడిచిపెట్టక, తాపట్టిన విషయమును సంపూర్ణముగా, సవిస్తరముగా వర్ణిస్తేనేకాని అతనికి తృప్తి లేదు. ఈ విషయములో నాచనసోము డితని కీడవుతాడు.

౭

ద్విపద

కన్నడులకు త్రిపద ఎట్లో, అట్లే తెనుగువారికి ద్విపద జాతీయచ్ఛందస్సై అనాదినుంచిన్ని వెలసినది. అది తెనుగువారి జీవితములో అల్లుకొనిపోయినది. తెనుగులో కావ్యమనేది పొడచూపక ముందటినుంచిన్ని దీని ఉనికి కనబడుతున్నది. తొమ్మిదో శతాబ్దము వాడయిన గుణగవిజయాదిత్యుని శాసనములో ద్విపదవిశేషమయిన తరువోజ కనబడుతున్నది. నన్నయకూడా తరువోజను వాడినాడు. దాని ప్రచారము నాటినుంచి నేటివరకున్ను పల్లెపాటలలో, పడవపాటలలో, విసుగురాతిపాటలలో, దంపుడుపాటలలో, జోలపాటలలో, పెండ్లిపాటలలో, తెనుగువారి జీవితములోని సమస్త విషయములలోను, వారిఆనందము, వారినవ్వు, వారి కోపము, వారి జాలి, వారికన్నీళ్లు, వారి ఉత్సాహము కనబడిన-చోట్లన్నిటిలోను సాగుతూనే ఉన్నది. ఇట్టి సర్వసామాన్యమైన ద్విపదాచ్ఛందస్సు ఆంధ్రవాఙ్మయము కేవలసంస్కృతపండితుల చేతులలో పడడముచేత కొన్నాళ్లు అజ్ఞాతముగా జనులలోనే నిలిచినది. దాని కొక ఉన్నతి నిచ్చి పైకి తెచ్చినవారిలో మొదటివాడు పాల్కురికి సోమనాథుడు.

అన్నిఛందస్సులలోను ద్విపద అప్రయత్నముగా అనాయాసముగా కూర్పదగినది. మూడింద్రగణములమీద ఒక సూర్యగణము చేరుస్తే ఒకపాద మవుతుంది. పాదములోని మొదటి రెండు గణముల మీద యతి ఉంటుంది. ఏపాదముయతి ఆపాదముతో సరి. అటువంటి రెండుపాదములను ప్రాసాక్షరము కలుపుతుంది. యతికిమారుగా ప్రాస

యతినికూడా వేసేసంప్రదాయము ప్రాచీనమైనదని సోమనాథుడన్నాడు. కాని, ఆతని కాలమున కెందుచేతనో అట్లు చేయకూడదనే నిషేధము వచ్చినది. సోమనాథుడా నిషేధమును గణించలేదు. ఏపాదమున కాపాదము ప్రత్యేకముగా ఉండవలెననిన్ని, పాదము కొన నున్న పదము తరువాతిపాదములలోనికి సంక్రమింపకూడదనిన్ని మరొక సంప్రదాయ మేర్పడినది. దీనినికూడా సోమనాథుడు మన్నించలేదు.

సోమనాథుని తరువాత ద్విపదవాఙ్మయ మమితముగా బయలుదేరినది. విస్తారమునుబట్టి చూస్తే ఇతరవాఙ్మయముకంటె ద్విపద వాఙ్మయమే ఎక్కువగా ఉన్నట్లు కనిపిస్తుంది. ఈక్రింద తెనుగులో బయలుదేరిన ద్విపద వాఙ్మయమును గురించి కనబడినంతమట్టుకుసంగ్రహముగా తెలుపబడుతున్నది.

ద్విపదకావ్య కవుల చరిత్రము

పాల్కురికి సోమనాథుడు

ఇతడు రచించిన ద్విపదకావ్యములలో బసవపురాణము, పండితారాధ్యచరిత్రమును ముఖ్యములు—సోమనాథుని జీవితమును గురించిన్ని, కృతులను గురించిన్ని ఈపీఠికలో ఇతరత్ర చూచుకోవలెను.

గో (కో) న బుద్ధరాజు

ఇతడు విఠ్ఠలభూవిభునిపుత్త్రుడు. బుద్ధభూవిభుని పౌత్త్రుడు — ఈ బుద్ధభూవిభుని తాత పేరు రుద్రనరేంద్రుడు. రుద్రనరేంద్రుని తండ్రి గోనకాటిభూపతి.

గోన బుద్ధరాజుకవి తనతండ్రి విఠ్ఠలుని ఆజ్ఞచొప్పున రామాయణము షట్కాండలను ద్విపదకావ్యముగా రచించినాడు. ఈరామా

యణము లోకములో రంగనాథరామాయణ మని ప్రసిద్ధికెక్కినది. రంగనాథుడనే ఒకానొక కవి ఈ గ్రంథమును వ్రాసి విఠ్ఠల, బుద్ధరాజుల పేర్లను గ్రంథములో చేర్చినాడని పండితలోకములో ఒక జనశ్రుతి ఉన్నది. పూర్వకవిస్తుతులలో సాధారణముగా రంగనాథుని పేరే ఆంధ్రకావ్యములలో కనబడుతూ ఉండడమే ఈ వాడుకకు కారణము కావచ్చును. కాని, (రంగనాథ) విఠ్ఠలుని కంకితముగా రచింపబడడముచేతనే గ్రంథమునకు రంగనాథరామాయణ మనే పేరు కలిగిన దని నా అభిప్రాయము. రంగనాథు డనేకవియే గ్రంథమును రచించినట్లయితే అతని ఊరిపేరుగాని, కులగోత్రములుగాని, తల్లిదండ్రుల పేర్లుగాని మనకు తెలియవు.

కాచభూవిభుడు - విఠ్ఠలభూవిభుడు

వీరు సోదరకవులు. ఇంటిపేరు గోనవారు. బుద్ధభూవిభుని కొడుకులు. బుద్ధభూవిభుడు రామాయణము షట్కాండములను తెనుగున ద్విపదగా రచించినాడు. దీనినే రంగనాథరామాయణ మంటారు. (పాండురంగ) విఠ్ఠలభూపుడనే పేరు గల తన తండ్రిని కృతిపతిగా గల రామాయణము కాబట్టి దీనికి రంగనాథరామాయణమనే పేరు వచ్చి ఉండవచ్చును. రంగనాథుడనేఒక కవి ఉండేవాడనిన్ని, అతడు గ్రంథములో విఠ్ఠల, బుద్ధభూవిభులపేర్లు చేర్చి గ్రంథమును రచించినాడనిన్ని ఒక కథ ఉన్నది. తెనుగుకవులు పూర్వకవులను స్తుతించేటప్పుడు రంగనాథునిపేరే ఉదాహరించినారు. రంగనాథు డనగా బుద్ధభూవిభుని తండ్రి అయిన (పాండురంగ) విఠ్ఠలభూవిభుడే కాని మరిఒకడు కాడు.

బుద్ధభూవిభుడు రామాయణమును రచించి ఉత్తర రామాయణమును తన కొడుకు లిద్దరిచేతను చెప్పించి, తానే దాని అంకితము నందు

కొని, స్వయముగా కవి కావడమే కాక, కవి జనకుడు కూడా అయినాడు.

కాచభూవిభునికి 'మీసరగండ' అనిన్ని, విఠలభూవిభునకు 'మను' అనే బిరుదమున్ను ఉన్నవి.

పినయెల్లయ

ఇతడు 'ఎఱ్ఱగడ్డ పాటిపోట్లాట' అనే వీరకథను ద్విపదగా రచించిన కవి; కోమనాలగోత్రుడైన గంగుల యెల్లయ్యకొడుకు. ఈకథనే శ్రీనాథుడీకవికి పూర్వము ద్విపదకావ్యముగా రచించి ఉండెనట. అది యిప్పుడు లభ్యముకాదు. ఈ కథనే కాటమరాజు కథ అని కూడా అంటారు. దీనిలోనిదే అయిన బట్టురాయబారము ప్రత్యేక గ్రంథముగా ప్రచారములో ఉన్నది. ఇది పదములను పాడేవారి వోళ్లలో పడి భాషావిషయములో చాలా వికారములకులోనైనది. తప్పుల తడకగా అచ్చుపడిన ప్రతులు గుజిలీబజారులలో లభ్యమవుతున్నవి. ఈ గ్రంథము శ్రీనాథుని పల్నాటి వీరుల చరిత్రమునుపోలి, వీరరస ప్రధానముగా ఉన్నది.

పల్నాటి భారతకవులు

పల్నాటి వీరచరిత్రము ప్రతులు లోకములో అనేకములుగా ఉన్నవి. కాని, ఇవేవిన్ని సంపూర్ణమైనవి కావు. ఒకొక్కదానిలో కొంతకొంత భాగముమాత్రము కనిపిస్తున్నది.

బాలునియుద్ధము, కన్నమనేనియుద్ధము, అనే భాగములుగల ప్రతులలో కవి శ్రీనాథుడని చెప్పబడినది.

ఒక ప్రతిలో :

వలను భరద్వాజ వంశవర్ధనుడ
మారయపుణ్యభీమాంబకడ్పునను

స్థిరముగాఁగలిగిన తేజంబుఘనుఁడ
గారవంబైనట్టి ఘనుఁడ శ్రీనాథు
చేపట్టివీరుల చరితమంతయును
తగఁజెప్పె నాచంద్రతారార్కముగను

అని ఉన్నది. దీనినిబట్టి శ్రీనాథుని సహాయముతో ఎవడో ఈ గ్రంథమును రచించినట్లు తేలుచున్నది. మరిఒక ప్రతిలో—

ఘనుఁడైన శ్రీనాథకవిరాజరాజు
చెన్నునికృపచేతఁ జిత్త ముప్పొంగి
బాలుని విక్రమ ప్రౌఢియంతయును
విరచించె జనులకు విదితంబుగాను.

అని ఉన్నది. దీనినిబట్టి గ్రంథము శ్రీనాథవిరచితమే అని చెప్పవలెను. ఇట్టినీరసరచనమును శ్రీనాథునంతటివాడు రచించి ఉంటాడా అని సందేహము కలుగుచున్నది. కాని, ఇది పామరజనుల నుద్దేశించబడినది. కాబట్టి చాలా తేలికగా రచింపబడి ఉంటుంది. ఇదిగాక, పాటుగాండ్లనోళ్లలో పడి మూల మనేకవికారములకు లోనై ఉండవచ్చును.

'కోళ్లపోట్లాట' భాగముగల ఒకప్రతిలో దానికర్త మల్లయ అని తెలుపబడినది. ఈ మల్లయ కౌండిన్యగోత్రుడయిన గౌరయామాత్యుని కొడుకయిన రామనమంత్రికిన్ని అమలాంబకున్ను పుత్త్రుడు.

'కొమ్మరాజుయుద్ధము' అనేభాగముగల ఒకప్రతిలో—

"సంగీత సాహిత్య చాతుర్యకవితఁ
జెప్ప నేర్చినవాఁడఁ జేజెర్ల చెన్న

రాయని...మహిమఁ బెంపొందువాఁడ,
.........................రామిసెట్టి
సర్వనార్యసుతుఁడ,............
...కొండనాహ్వయుఁడను..."

అని కవి తన్ను గురించి చెప్పుకొన్నాడు.

ఈ రీతిగా పల్నాటివీరుల చరిత్రమును భారతచరిత్రమును వలెనే శ్రీనాథ, మల్లయ, కొండనలు వేర్వేరు భాగములుగా రచించి అయినా ఉంటారు. లేదా, ఆముగ్గురున్ను గ్రంథమును సంపూర్ణము గానే ప్రత్యేకముగా వ్రాసి ఉంటే, వాటివాటిలోని భాగములు మాత్రము మిగిలి అయినా ఉంబవి అని ఊహించుకోవలెను.

మడికిసింగన

ఇతడు జ్ఞానవాసిష్ఠమనే పద్యకావ్యమును, భాగవతమనే ద్విపద కావ్యమును రచించినాడు. రుక్మిణీకల్యాణ మనేపేర ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారములో ఉన్న ద్విపదకావ్య మీతనిభాగవతము లోని దని భాండాగారనివేదికలో తెలిపినారు కాని, అది దోనూరు కోనేరునాథుని బాలభాగవతములోనిదై ఉండవచ్చును.

నాదిండ్ల గోపనమంత్రి

ఇతడు శ్రీకృష్ణదేవరాయలకాలములో కొండవీటి దుర్గాధ్య క్షుడుగా ఉండేవాడు. ఇతడున్ను ఇతనితమ్ముడు అప్పన్నయున్ను తిమ్మ మంత్రి కృష్ణాంబల కొడుకులు - వరదధీమణి పౌత్రులు - కృష్ణ రాయని మంత్రిఅయిన సాళ్వ తిమ్మనికి మేనల్లుళ్లు - గోపనమంత్రి కొండవీటిలోని రాఘవస్వామి ఆలయమునకు ప్రాకారమును, గోపుర మును, మంటపములను కట్టించి, గుడికి బంగారుకలశము నెత్తించి,

స్వామికి మైదవోలు అనేగ్రామము నిచ్చినాడు. ఇతడు ప్రబోధ సంప్రోదయమునకు సంస్కృతవ్యాఖ్యను వ్రాసినాడు. మాదయ్యగారి మల్లన్న తన రాజశేఖరవిలాసమును గోపనతమ్ముడు అప్పనమంత్రి కంకితము చేసినాడు.

ఇతడు 'కృష్ణార్జునసంవాదము' అనేపేర గయామాహాత్మ్యకథను ద్విపదకావ్యముగా రచించినాడు. ఈగ్రంథములో ఈతనివంశక్రమ మిట్లు చెప్పబడినది—వరదధీమణికిన్ని గోపమాంబికకున్ను తిమ్మమంత్రి, చినతిమ్మన, కొండన, అని ముగ్గురుకొడుకులు - వారిలో తిమ్మమంత్రికిన్ని కృష్ణమాంబకున్ను కోనమంత్రి, అప్పమంత్రి, అని యిద్దరు కొడుకులు పుట్టినారు. వారిలో అప్పయమంత్రి రాజశేఖర చరిత్ర కథినాయకుడు. అతడు 'శ్రీకృష్ణదేవరాయ సామ్రాజ్యభార ధురంధరు'డైన సాళువతిమ్మదండనాయకునికిన్ని లక్ష్మమ్మకున్ను పుత్రిక అయిన తిరుమలాంబను పెండ్లిచేసుకొన్నాడు. గోపన్న మంత్రి నాదిండ్లశాసనుడై 'సాళ్వతిమ్మ దండనాయకుని సంతత కృపామహిమ వినుతికెక్కిన కొండవీటిదుర్గంబు, నేలినవాడు. ఇతడు రచించిన కృష్ణార్జునసంవాదము రసవంతముగా ఉన్నది.

కవి కృష్ణదేవరాయల కాలమువాడు కాబట్టి క్రీ. శ. ౧౫౧౦ సం॥ ర ప్రాంతములవాడని చెప్పవచ్చును.

పిడుపర్తి బసవన

ఇతడు పిడుపర్తి రమణయ్యకున్ను మల్లమాంబకున్ను పుత్రుడుని వీరశైవుడు; 'పాలుకురికి సోమేశ్వరారాధ్య శిష్యశిష్యప్రశిష్యుడ'న. ఇతడు చెప్పుకొన్నాడు. ఇతడు "వీరశైవ దీక్షాబోధ" అనే గ్రంథమును కన్నడములో కెరయ పద్మరసు రచించిన గ్రంథము|నాధార ముగా చేసుకొని రచించినాడట. కెరెయపద్మరసు వీరశైవ దీక్షాబో

ధను మొదట సంస్కృతములోను, తరువాత కన్నడములోను రచించి నాడట. పద్మరసు క్రీ. శ. ౧౧౬౫ సం॥ ర ప్రాంతమువాడు పాల్కురికి సోమనాథునికి పూర్వుడు.

బసవన తనగ్రంథమును తిమ్మభూపతిపుత్రుడయిన వీరభూపతి కంకితము చేసినాడు. తిమ్మభూపతికి రాజశేఖరుడు, వీరభూషణుడు, గుర్వరాజు, వీరభూపతి అని నలుగురు కొడుకులు. ఈ నాలుగో కొడుకే వీరశైవదీక్షాబోధకు కృతిభర్త. వీరశైవధర్మ ప్రచారము కోసము చెన్నబసవయ్య అనేయోగి వీరభూపాలునివద్దకు వచ్చి వీర శైవతత్త్వమును వినిపింపగా, అది తెనుగులో ఉంటే బాగుంటుం దని అంతకు పూర్వమే బసవపురాణమనే పద్యకావ్యము మొదలయిన కృతులను రచించిన పిడుపర్తి బసవన్న చేత ఈ గ్రంథమును వ్రాయించి, కృతిపొందినాడు. వీరభూపతి మధుర నేలిన వీరప్పనాయ కుడైతే క్రీ. శ. ౧౫౭౨-౯౫ సం॥ రముల మధ్య ఉన్నవాడు. కాబట్టి పిడుపర్తి బసవనకాలముకూడా అదే అయిఉంటుంది.

పిడుపర్తి సోమన

ఇతనితండ్రి దీక్షాబోధ అనే గ్రంథమును వ్రాసిన పిడుపర్తి బసవన. బసవన పాలుకురికి సోమేశుడు చెప్పిన కృతులను భూమిలో వెలయించినవాడు. సోమన తన్నుగురించి "పాలుకురికి సోమేశ ప్రసాద విదితాష్టభాషాకవిత్వ ప్రవీణ భామిత్ర పిడుపర్తి బసవేశ పుత్త్రి సోమయదేవాఖ్యుడ" నని చెప్పుకొన్నాడు. ఇతడు బసవ పురాణము, ప్రభులింగలీల అనే రెండు గ్రంథములను వ్రాసినాడు. వీటిలో బసవపురాణము పద్యకావ్యము. ప్రభులింగలీల ద్విపదలుగా రచింపబడినది.

ప్రభులింగలీల కన్నడభాషలో చామరసు అనేకవి రచించిన ప్రభులింగలీలకు తెనుగు అనువాదము. చామరసు తనగ్రంథమును

వెయ్యినూటపదకొండుపదములుగా రచించినాడు. దాని నితడిరవై యైదు "గతులు"గా అయిదాశ్వాసములలో రచించినాడు. చామరసు పదిహేనోశతాబ్దము వాడు. అతని కావ్యము భామినీషట్పదములలో వ్రాయబడినది. సోమన గ్రంథము—ప్రథమాశ్వాసములో: (౧) భక్త నమస్కారము, గురుస్తుతి; (౨) కైలాసవర్ణనము; (౩) మాయా జననము; (౪) గురుస్తుతి; (౫) అల్లమమాయనాడించుట; అనే అయిదుగతులున్నూ;

రెండో ఆశ్వాసములో (౧) విమలాగమము (౨) ప్రభువ దృశ్యుడగుట (౩) మాయ పార్వతియొద్దకుఁ బోవుట (౪) ప్రమథాగమము (౫) అక్కమదేవి అనే అయిదుగతులున్నూ—

మూడో ఆశ్వాసములో (౧) గొగ్గయ్య (౨) ముక్తాయి (౩) సిద్ధరామయ్య (౪) ప్రభువుకల్యాణమునకు వచ్చుట (౫) మరుళశంకరుడు అనే అయిదుగతులున్నూ,

నాలుగో ఆశ్వాసములో (౧) ఇష్టలింగము (౨) అక్కమహాదేవి (౩) ప్రాణలింగము (౪) గోరక్షుఁడు (౫) ప్రభువు మునుల కుపదేశ మిచ్చుట అనే అయిదుగతులున్నూ

అయిదో ఆశ్వాసములో (౧) శూన్యసింహాసనము కట్టుట (౨) ప్రభువు శూన్యసింహాసన మెక్కుట (౩) ఆరగింపు (౪) భావలింగము (౫) వీరశైవమహిమ అనే అయిదుగతులున్నూ మొత్తమిరవై అయిదు గతు లున్నవి.

కాంచీనగరములో 'ధర్మద్రావిళ' అనే బిరుదముతో ధర్మవాణిజ్యము చేసే నెల్లూరి రామలింగయ్య ప్రేరణచేత సోమన ఈ గ్రంథమును రచించి తనగురువైన సిద్ధవీరేశ్వరుని కంకితము చేసినాడు. ఈ సిద్ధవీరేశ్వరగురువు రామలింగయ్యకును, అతనితల్లి తిరువమ్మకును,

ష్యులు చినసురవప్ప, సిద్ధవీరయ, నముశ్శివాయ, కాళహస్తి అనే వారికినికూడా హరదీక్ష నిచ్చినాడు.

పోచిరాజు వీరకవి

ఇతడు 'విభూతిరుద్రాక్షమాహాత్మ్యము' అనే ద్విపదకావ్యమునకు కర్త. గ్రంథారంభములో శ్రీపతి పండితేంద్రుని తలచినాడు. "శ్రీపతిపండితుడు కౌశికగోత్రజుడు. నాగలింగారాధ్యునిపుత్త్రుడు. మహాదేవుని పౌత్త్రుడు" అని కవిచెప్పినాడు. కవి ఉద్దేశించిన యీ శ్రీపతి పండితత్రయములో ఒక డనడానికి సందేహములేదు. ఇతనిని గురించి

"అనుదినశివసపర్యాసక్తు పేర
అభియుక్తివీరశైవాచారు పేర
శుభకరోద్యద్గుణశోభితు పేర
విజయవాటీపురవిభుకృపాలబ్ధ
నిజమహత్త్వోదార్యనిర్ణయు పేర
పటుశమీశాఖానిబద్ధవస్త్రాంత
ఘటితవైశ్వానరకల్పను పేర"

శ్రీపతి పండితునిపేర తనగ్రంథమును రచించినానని కవి చెప్పినమాటలను గమనించవలెను.

కవి తనవంశక్రమము నిట్లు చెప్పుకొన్నాడు.—శాండిల్యగోత్రజుడు, ఆపస్తంబసూత్రుడు, ఈవనిపురవాసుడు, వీరభద్రభక్తుడు అయిన భద్రనమంత్రికిన్ని ఎల్లాంబకున్ను వీరయామాత్యుడు పుత్త్రుడు. అతనికిన్ని కొండమాంబకున్ను వీరభద్రుడు, భద్రుడు అని యిద్దరు

కొడుకులు పుట్టినారు. వారిలో వీరభద్రునికిన్ని మూర్తిమాంబకున్ను వీరకవి తనయుడు. ఇతడు రచించిన గ్రంథమువిషయము బ్రహ్మోత్తరఖండమునుంచి గ్రహించబడినదట.

ఈవనివీరభద్రకవి

ఇతడు శ్రీపతిపండితారాధ్యులి వంశమువాడ నని చెప్పుకొన్నాడు. శ్రీపతిపండితుడు విజయవాటీపుర విదితసంచారుడు, కృష్ణవేణీతీరకేళీవిహారుడు, ఇంద్రకీలాఖ్యపర్వతముఖ్య నవ్యశృంగాలోకన విలోలలోకుడు, నాగలింగారాధ్యపౌత్రుడు, శ్రీమహాదేవుని పుణ్యతనూజుడు అని కవి వర్ణించినాడు. పోచిరాజు వీరకవి కూడా శ్రీపతిపండితునిగురించి ఇదేరీతిగా చెప్పినాడు.

వీరభద్రకవి బ్రహ్మోత్తరఖండములోని సోమవారమాహాత్మ్యకథను 'సీమంతినీకథ' అనే పేర ద్విపదకావ్యముగా రచించినాడు.

శంభుసద్గురుడున్ను లింగాంబయున్ను తన తల్లిదండ్రు లని చెప్పుకొన్నాడు. ఇతనికిన్ని ఈవనిపురవాసియే అయిన పోచిరాజు వీరకవికిన్ని ఏమయినా సంబంధ మున్నదేమో తెలియదు.

దోనూరు కోనేరునాథుడు

ఇతడు శ్రీవత్సగోత్రుడు, అశ్వలాయనసూత్రుడు, దోనూరు నాగయమంత్రి కొడుకు. ఇతడు బాలభాగవతమును శక ౧౪౬౯ ప్లవంగనామసంవత్సరములో (క్రీ. శ. ౧౫౪౭) రచించినట్లు గ్రంథములో తెలిపినాడు. గ్రంథ మార్వీటి తిమ్మభూపాలుని మూడోకొడు కయిన చిన్నతిమ్మభూపాలుని కగ్రజుడు తిరుమలభూపాలుని కంకితము చేయబడినది.

సోమవంశాంబుధిసోముడు, ఆపస్తంబసూత్రుడు, ఆత్రేయగోత్రుడు అయిన బుక్కరాజుకు రామభూపతి తిమ్మరాజు ప్రపౌ

త్రుడు. అతనికొడుకు రామభూపతి తిమ్మరాజు. అతనికొడుకు తిరుమల రాయడు. విఠ్ఠలరాయడు, చినతిమ్మరాయడు, పాపతిమ్మరాజు అనేవా రితని సోదరులు.

దోనూరి కోనేరునాథకవి బాలభాగవతమును పద్యకావ్యముగా కూడా రచించి, తిరుమలరాజు తండ్రి అయిన తిమ్మరాయని కంకితము చేసినాడు. దానినే ద్విపదకావ్యముగా రచించి, తమ్ముడయిన చినతిమ్మ రాయల కంకితముచేయవలసినదిగా తిరుమలరాయడు కోరినందున అట్లే చేసినట్లు గ్రంథములో చెప్పబడినది.

కృతిభర్తవంశక్రమ మీ క్రిందివిధముగా బాలభాగవతములో చెప్పబడినది. ఆ రెవిటిబుక్కరాయలకు సాల్వ నరసింగ రాయడు సఖుడు. బుక్కరాయలకున్ను బల్లాంబికకున్ను రామ రాయలు పుట్టి, కందనవోలిదుర్గమున కధినాథుడై, జాతివీరులైన డెబ్బదివేవురాశ్వికులు తన్నుకొలువగా 'సవా' సైన్యముపైకి పోయి, దానిని పంచబంగాళము చేసినాడు. ఆదవేనిదుర్గము నేలుతూ ఉండిన కాచరాజును జయించి అతని సప్తాంగములను హరించినాడు. బుక్క రాయలకున్ను లక్కాంబికకున్ను తిమ్మరాజు పుట్టినాడు. అతడు వేంకటేశ్వరుని అనుగ్రహముచేత ఒకకంటిచూపును పొంది, దానిని తనసభకు వచ్చిన ఒకగుడ్డిగొల్లవాని కిచ్చినాడట. అతడొక చైత్ర మాసములో సైన్యముతో దండువెడలుతూ త్రోవలో నీరు లేక సైన్యము దప్పికతో బాధపడుతూఉండగా, డోనిశిరంగరాజుకొండ నెత్తములో విష్ణుమూర్తిని తలంచగా, ఒకబుగ్గ బయలుదేరి, రెండు గడియలసేపట్లే ఉండెనట. మానువకర(డ) అనే రణరంగములో అతడు ఏదులఖానును జయించి, ఆదవేనిదుర్గమును సాధించి, వీరనరసింహ రాయలకు ద్రోహి అయిన ఆదుర్గమునధిపతికి ఒప్పగించి, రాయల నుంచి స్వామిద్రోహరగండపెండారమును పొందినాడు. ఇతడే బాల

భాగవతప్రబంధనాయకుడు. ఈ తిమ్మరాజుకున్ను గోపమాంబకున్ను తిరుమలరాయడు, విఠ్ఠలరాయడు, చినతిమ్మరాయలు, పాపతిమ్మరాయలు మొదలయిన పలువురు కొడుకులు పుట్టినారు. తిమ్మరాజు రెండో భార్య అయిన తిరుమలదేవికి గోసపరాయలు, శ్రీరంగరాయలు అని ఇద్దరుకొడుకులు పుట్టినారు.

పైవారిలో తిరుమలరాయలు అహోబలపతికి వనము, మంటపము, సత్రములును చేయించినాడు. గరుడాద్రినాథునికి కర్పూరకస్తూరికా కాగంధసేవ చేయించినాడు. శ్రీ నృసింహునికి కోనేరు కట్టించినాడు.

చినతిమ్మరాయలకు కేరళ, తిరువడి, పాండ్య, చేర, చోళ రాజులు కాయనము లిస్తూ ఉండేవారు. పూర్వము శ్రీరాముడు లంకకు విభీషణునికి పట్టముగట్టినాడు కాని, అతని నక్కడ నిలుప లేకపోయినాడు. ఆకొదువను తీర్చడానికి శ్రీరాముడే చినతిమ్మ రాయలుగా పుట్టి, తిరువడిని జయించి, దానికి రాజును స్థిరముగా ఏర్పాటుచేసినాడు. ఇతనికి 'విజయమోదవంత', 'హళాసబిరుదరగండ', 'మన్నెవిభాళభీమ', 'సమరగాండివశరాసన', 'కొమరువేశ్యాభుజంగ', 'అవఘళరాయలమానమర్దన', 'కొనరానికోటలగొంగ', 'సుజన మనితపోషకదానమండలేంద్ర', 'గండరగూళి', 'గండరగండ', 'వగటుమన్నియమృగవేటకార', 'ఇనద్రోహరగండ', 'ధరణీవరాహ', 'అశితప్పవరగండ' అనేబిరుదము లుండేవి. ఇతడు చంద్రగిరిదుర్గవితత మహైశ్వర్యవిలసితాత్ముడు, కేరళులకు భయోత్పాతహేతువు, తిరువడి రాజ్యప్రతిష్ఠాపకుడు, పాండ్యరాజశాసనుడు, చేరచోళాదిరాజు లితనికి సామంతులు.

దోనేరు కోనేరు నాథకవి తన్ను కవిసార్వభౌమునిగా వర్ణించుకొన్నాడు.

బాలభాగవతము మిక్కిలి రసవంతమైనగ్రంథము.

రత్నాకర గోపాలకవి

ఇతడు భారద్వాజ గోత్రుడు, కొండఘున కృష్ణధన్వాని సుతుడు. ఇతడు తానురచించిన "సౌగంధికాహరణము" అనే ద్విపద కావ్యమును రావిళ్ల కొండరాజు పుత్త్రుడయిన లింగభూపాలుని కంకితము చేసినాడు. ఈ లింగభూపాలుడు నరపతిసింహాసనస్థాపకు డని కవి చెప్పినాడు. నరపతిసింహాసన మనగా విజయనగరరాజ్యము. లింగభూపాలుడు వెల్లుట్లగోత్రుడు. నరపతిదత్త నానారత్నభూష కరి తురంగాది గాంభీర్యుడు; సింధురాజార్పిత సింధురచ్ఛత్ర సైంధవబంధుర స్యందనుడు! సౌరాష్ట్రనృపదత్త రత్నహారుడు! వేగినాయకుడు. ఇతనికి పరబలభీమ, సత్యహరిశ్చంద్ర, కేళాడిరాయ, చలమర్తిగండ, జగనొబ్బగండ, హత్తుమూవరగండ, గగ్గోలురాయ, మొదలయిన బిరుదము లుండినట్లు కవి వర్ణించినాడు.

కొండరాజు ఆరవీటి బుక్కరాజవంశమువా డని సర్ వాల్టర్ ఇలియటుగారి బ్రిటిషుమ్యూజియములో ఉన్న శక౧౪౭౬లో కొండరాజు కోరికపైని రామరాయలు సదాశివరాయలచేత రామానుజయుతికనేక గ్రామముల నిప్పించి నాడని చెప్పబడ్డ తామ్రశాసనములో ఉదాహరింపబడినవాడై ఉంటాడు. గుంటూరుజిల్లా, వినుకొండ తాలూకా, వినుకొండ నరసింహస్వామి ఆలయములోని ఒక శిలాశాసనములో ఈ కొండరాజే కొండరాజయ్యదేవమహారాజు అని చెప్పబడ్డాడు. ఇతనికి మహామండలేశ్వర రామరాజ తిరుమలరాజయ్యదేవ మహారాజు వినుకొండసీమను నాయంకరమున కిచ్చినా డని ఈశాసనములోన ఉన్నది. ఈశాసనము శక ౧౪౮౪ దుందుభి సం॥ ర॥ ఆషాఢ శుద్ధ ౧౧ ఏకాదశి శుక్రవారమునాటిది. రత్నాకర గోపాలకవి తన గ్రంథము నతని కుమారుని కంకితము చేసినాడు

గనుక క్రీ. శ. ౧౫౭౦-౮౦ సంవత్సరముల ప్రాంతములో ఉండి ఉంటాడు.

గౌరనామాత్యుడు

ఇతనిది గౌతమగోత్రము. ఇతడు సింగయమాధవ నృపాలుని మంత్రి అయిన పోతరాజుకు తమ్ముడయిన అయ్యలుమంత్రి కొడుకు. ఇతడు రచించిన ద్విపదకావ్యము సుప్రసిద్ధము. ఇతడు నవనాథచరిత్రమునుకూడా ద్విపదగా రచించినాడు. నవనాథు లనగా (౧) శివుడు (౨) మీననాథుడు (౩) చౌరంగి (సారంగధరుడు) (౪) గోరక్షనాథుడు (౫) మేఘనాథుడు (౬) నాగార్జునుడు (౭) సిద్ధబుద్ధుడు (౮) విరూపాక్షుడు (౯) కణికుడు — అనే తొమ్మండుగురుసిద్ధులు. పైవారిలో తుది ఆరుగురున్ను దేశాటనముచేసి శిష్యులకు తమవిద్యల ననుగ్రహించినారట. వారిలో విరూపాక్షుడో అతని శిష్యులో 'అమృతసిద్ధి' 'అమృతము' అనే గ్రంథములను రచించినారట.

నవనాథచరిత్రమును గౌరనకు పూర్వము శ్రీగిరి అనే కవి తెనుగులో పద్యప్రబంధముగా రచించినాడట. దాని ననుసరించి తా నీగ్రంథమును వ్రాసినానని గౌరన చెప్పకొన్నాడు. శ్రీగిరి ఎవడో తెలియదు; అతని గ్రంథము కానరాదు. నవనాథచరిత్రము 'కుహనావిరుదవైనకోలాహల,' 'రాయగురుశిఖామణి', 'గజ్జలరాయమానమర్దన', 'సన్నాహగజపతి సప్తాంగహర' అనేబిరుదులు కలిగినట్టిన్ని, శ్రీశైలమల్లికార్జునస్వామి సర్వసామ్రాజ్యభారనిర్వాహకుడు, శైవదీక్షాగురుడు, సకలకర్ణాట మండలాధీశరమావిలసనుడు, సర్వభాషావిశేషకోవిదుడు అయినట్టిన్ని ముక్తికాంతభిక్షావృత్తిరాయడనే వీరశైవగురువుమీదిభక్తితో, అతని కనవరతాభ్యుదయాభివృద్ధియును, తపోరాజ్యసౌఖ్యప్రసిద్ధియును

కలిగేటట్లు రచించి గ్రంథమును శ్రీగిరి మల్లికార్జునస్వామి కంకితము చేసినాడు.

ఇతడు రచించిన రెండో ద్విపదకావ్యము 'హరిశ్చంద్రచరిత్ర'. నవనాథచరిత్రములో దీనిపేరుగాని దీనిలో దానిపేరుగాని ఉదాహరింపబడలేదు గాని రెండుగ్రంథములలోని కవివంశక్రమమునుబట్టి చూస్తే అవి ఏకకర్తృకము లనడాని కెట్టిసందేహమున్నూ లేదు. హరిశ్చంద్రచరిత్రములో కవివంశక్రమము కొంచెము విపులముగా ఉన్నది.

సింగనమాధవక్షితిపాలునికి మంత్రి అయిన పెద్దనపోతరాజుగు తమ్ముడైన ఎల్లమంత్రికిని, వల్లభమంత్రికిని గంగాంబకును కూతురైన పోచాంబకును గౌరన పుత్త్రుడు. ధరణిమంత్రి గౌరనకు అన్న. నవనాథచరిత్రములో గౌరనతండ్రిపేరు అయ్యలుమంత్రి అనిన్ని, హరిశ్చంద్ర చరిత్రలో ఎల్లమంత్రి అనిన్ని ఉన్నా, తక్కిన వివరములనుబట్టి ఆలోచిస్తే వీ రిద్దరున్నూ ఒక్కరే అయిఉంటారని తెలుసుకోవచ్చును. వెలుగోటివారి వంశచరిత్రములో సింగయమాధవ, పెద్దపోతరాజులను గురించిన శక ౧౨౭౭ సంవత్సరపు శిలాశాసన మొకటి ప్రకటింపబడినది. ఇది యెంతవరకు విశ్వసింపదగిన శాసనమో తెలియదు. అది విశ్వాసార్హమే అయినయెడల గౌరన ఆకాలమునకు ముప్పైయేళ్ల తరువాతివాడై క్రీ. శ. సం|| ౧౪౦౭ రపు ప్రాంతపువాడై ఉండవలెను. కాని, శ్రీశైలములో శాంతిభిక్షావృత్తి అయ్యవారు అనే వీరశైవగురువు కోరికపైని విజయనగరరాజయిన వీర తిరుమలయ్యదేవమహారాజు కొడుకు వీరప్రతాప రామరాజయ్యదేవ మహారాజు ఆజ్ఞచొప్పున దంతికంటి లింగప్పణ భోగావతీ నదికట్ట తెగిపోగా దానిని బాగుచేయించినట్లు శక ౧౪౫౬ భావ సం||ర వైశాఖ బహుళ ౩౦ అమావాస్యనాటి ఒకశిలాశాసన మున్నది.

గౌరన చెప్పిన ముక్తికాంత శాంతిభిక్షారాయడున్ను ఈ శాసనములోని వారున్ను ఒక్కరే అయితే గౌరన క్రీ. శ. ౧౫౬౬ సం॥ర ప్రాంతములవాడై ఉంటాడు.

భాస్కరాచార్యుడు

ఇతడు బ్రాహ్మణుడు, గౌతమ గోత్రమువాడు, అనే విషయములు తప్ప మరేమిన్ని తెలియదు. ఇతడు వైశ్యపురాణము రచించి వైశ్యులందరికిన్ని అంకితము చేసినాడు. పెనుగొండలో వెలసిన కన్యకాపరమేశ్వరికథ ఈ గ్రంథములో వర్ణింపబడినది.

కర్నూలుజిల్లా, సిరివేలుతాలూకా, దిగువ అహోబలములో కంచుగుంబ గోపురద్వారమునకు కుడిప్రక్కన ఉన్న శిలాశాసనములో భాస్కరాచార్యుని శిష్యులున్ను వాసవ కన్యకారాధకులున్ను అయిన వైశ్యుల ప్రస్తావన ఉన్నది. ఈశాసనము విజయనగరరాజయిన వీరవేంకటపతిరాయదేవ మహారాయల కాలమునాటిది. శక ౧౫౩౧ (క్రీ. శ ౧౬౦౯) సౌమ్య సం॥ర జ్యేష్ఠ బహుళదశమీ శుక్రవారమునాటిది. కాబట్టి భాస్కరాచార్యులు క్రీ. శ. ౧౬౦౯ సం॥రమునకు నాటివాడై ఉండవలెను.

భద్రకవిలింగభూవిభుడు

భద్రకవిలింగభూవిభుడనే ఈకవి రామయప్రభుని కుమారుడు, సంగమేశ్వరుని శిష్యుడు. ఇతడు దేవాంగపురాణమనే గ్రంథమును రచించి, ముదనూరిలోని రామేశ్వరదేవుని కంకితము చేసినాడు. గ్రంథములో పాలకూరి (పాలకురికి కాదు) సోమనారాధ్యుడు, పిడుపర్తిబసవన్న, శేషయోగీంద్రుడు, రంగనాథుడు, గోవింద భట్టారకుడు అనేవారు స్మరింపబడ్డారు. శేషయోగీంద్రుడు, గోవింద భట్టారకుడు ఎవరో తెలియదు; కవులై ఉంటారు. పిడుపర్తి

బసవన్నను కవి స్మరించినాడు. ఇతడు క్రీ. శ. పదహారోశతాబ్దమునకు తరువాతివాడై ఉంటాడు. ఇతడు తనతండ్రి 'శివధర్మశాస్త్ర కోవిదుడు', 'పరమశివజ్ఞానభరితాత్ముడు' అని చెప్పినాడు. "ద్రావిడ మధ్యదేశమున"కు 'పడవీడు' రాజధాని. దానికి 'కాళహస్తీశ్వరు' డనేవాడు ప్రభువు. ఆ పట్టణములో రామేశ్వరుని దేవాలయ మున్నది. నూలిపౌర్ణిమనాడు దేవాలయముఖమంటపముమీద కూర్చుండి, ఊరిలోని పదివేలమంది దేవాంగప్రభువులు కాశ్యప గోత్రజులు దేవాంగమునీశ్వరుని చరిత్రమును ద్విపదగా రచింపగల కవు లెవరైనా ఉన్నారా అని కాళహస్తీశ్వరు డడుగగా, సూచలిస్థలిలో భద్రకవిలింగవిభు డున్నాడని చెప్పినారు. పడవీటి ప్రభు వారిని పిలిపించి దేవాంగపురాణమును వ్రాయించినాడు.

దేవాంగవంశక్రమ మీ రీతిగా గ్రంథములో చెప్పబడినది. (దేడర?) దాసయ్యకున్ను మూర్తెమ్మకున్ను కృష్ణమ్మ అనేవాడు పుట్టినాడు. కృష్ణమ్మకున్ను రాగమ్మకున్ను చెన్నయ్య పుట్టినాడు. చెన్నయ్యకున్ను పళ్లెమ్మకున్ను కామరేంద్రుడు పుట్టినాడు కామరేంద్రునికిన్ని లింగమ్మకున్ను కామారుసామి పుట్టినాడు. కామరుసామి భద్రమ్మను పెండ్లాడినాడు. అతనికలలో బసవేశుడు కనబడి అతను ౧౧౫ సం॥రములు బ్రతికి వంశాభివృద్ధికి మూలపురుషుడౌతావని వర మిచ్చినాడు. ఆ వరము ప్రకారము దేవాంగకులము నానాటికిన్ని వృద్ధిపొందినది.

భద్రకవి లింగకవి సానందచరిత్రమనే మరొక ద్విపదకావ్యమునుకూడా రచించినాడు. దానినిబట్టి అతడు శోణాద్రి (తిరువణ్ణామలై) కుత్తరముగా ఉన్న అరుణాద్రిమంగళమనే గ్రామమువాడు. ఇతని తండ్రి రామయప్రభువు, తల్లి అమలాంబ. కాళహస్తిలోని శివయోగి చెన్నవీరభద్రేశ్వరుని శిష్యుడయిన సంగయదేవరకు వీర

భద్రయ్య, మహాంత(ర్త?)య్య అనేవారు కొడుకులు. మహాంతయ్య ప్రేరణముచేత లింగకవిచేత సానందమునీశ్వరుని చరిత్రమును వీరభద్రయ్య వ్రాయించినాడు. కవి తనగ్రంథమును శివయోగి చెన్నవీరుని శిష్యుడయిన శివయోగి వీరేశ్వరుని పేర రచించినాడు. గ్రంథములో పండితత్రయము, పాలకురికి సోమనారాధ్యులు, రంగనాథులను స్మరించినాడు.

పచ్చకప్పురపు తిరువెంగళ కవి

ఇతడు భట్రాజుకులమునకు చెందినవాడు. ఇతడు తిప్పరాజు కొడుకు, తిమ్మరాజు మనుమడు. తిమ్మరాజున్ను ఆతనితమ్ముడు అయ్యలరాజున్ను కన్నడరాయడైన ప్రౌఢరాయని మెప్పించి ఘనసారదానమును పొంది 'పచ్చకప్పురపువా'రనే బిరుదమును గృహనామముగా పొందినారట.

తిరువెంగళకవి చెయ్యేటిదరినున్న 'ఓరుగంటమ్మ' అనేశాంభవికి భక్తుడు. చెయ్యేరు అనంతపురమునకు ఏడుమైళ్ల దూరములో ఉన్నది. ఇతడు 'అఖిలసామ్రాజ్య వైభవు'డైన 'చినరామపార్థివేశ్వరు'ని ఆజ్ఞప్రకారము 'చొక్కనాథచరిత్ర' మనే ద్విపదకావ్యముగా రచించి, చినరామరాజు అన్నయైన పెదరామరాజు కంకితముచేసినాడు. ఈపెద రామరాజునకు 'ఉపనారిసింహము' 'అచ్యుతదేవరాయప్రతాప దక్షిణబాహుదండాంకుడు', 'కొదమనాయంకరగండ,' 'స్వామిద్రోహ గండ' అనేబిరుదములున్నవనిన్ని, అతడు 'అరుణాచలేంద్ర పూజా మోద విధిజ్ఞుడై', 'నన్నవంచలి' పురమున కధ్యక్షుడై ఉండేవాడనిన్ని, పిప్పాలగోత్రుడనిన్ని, వ్యాసతీర్థులవారి ప్రియశిష్యుడనిన్ని, అచ్యుత దేవరాయప్రతాపకార్యధురంధరుడనిన్ని, కమ్మవంశమువాడనిన్ని, గోళ్ల బసవరాజుకున్ను, తిప్పమాంబకున్ను పుత్రుడనిన్ని, వాకిటి చిన్నభూవరునికి హితుడనిన్ని కవివర్ణించినాడు.

కవిరచించిన 'చొక్కనాథచరిత్రము' ఎనిమిదాశ్వాసముల ద్విపదకావ్యము. చొక్కనాథు డనగా మధురలో వెలసిన సుందరేశ్వరస్వామి. కథ హాలాస్యమాహాత్మ్యములోని మధురాకాండములోనిది. శివుని చౌషష్టి (64) లీల లీ గ్రంథములో వర్ణింపబడినవి. కవి వేములవాడ భీమన, నన్నయ, తిక్కన, ఎఱ్ఱన, శ్రీనాథులను స్మరించినాడు.

కట్టా వరదరాజు

కావేరికి కట్టకట్టించిన కరికాలచోడుని వంశములో కట్టాన్వయుడైన తెలుగు బిజ్జనకు 'హత్తుమావరగండ, హన్నిబ్బరగండ, వెండికిగండ, వాండికిగండ, బారా మండలికరగండ, నాళీకతాటకీ నారాయణ, నవలక్షదళవిభాళాంక, మీసరగండ, పాతకీపుత్ర' అనే బిరుదము లుండేవి. అతని వంశములోని 'తాతనకేసరి' అనే బిరుదము గల కట్ట రంగరాజునకు హరిదాసరాజు పుత్త్రుడు. అతడు పోచిరాజు సింగరిరాజు కూతురైన కృష్ణమాంబను పెండ్లాడినాడు. కృష్ణమాంబ చెల్లెలయిన ఓబమాంబను శ్రీరంగరాయలు పరిణయమైనాడు. ఓబమాంబకు రామదేవరాయలు పుట్టినాడు. హరిదాసరాజుకున్ను కృష్ణమాంబకున్ను రామరాజు, వరదరాజు, తాతరాజు, అనే ముగ్గురుకొడుకులు పుట్టినారు. వీరిలో రెండోవాడైన వరదరాజే రామాయణము యథావాల్మీకముగా ద్విపదకావ్యముగా సంతరించినాడు. యతిరాజయోగి ఈతనిగురువు. వరదరాజు తాను 'పరమభాగవతచరిత్రము,' 'రంగమాహాత్మ్యము' అనే పద్యకావ్యములను రచించినాడు. రంగమాహాత్మ్యము' నూరధ్యాయముల గ్రంథమట. ఈ గ్రంథముల నన్నిటిని కవి తిరువంగళనాథదేవుని కంకితము చేసినాడు.

కవి రామాయణములో కావ్యదోషముల నీ క్రింది వినయముగా వివరించినాడు:

'జల్లిమాటలు, నసశబ్దముల్, జజ్జ-
టల్లికల్, ప్రావ, ఉందదుకుంబల్కులును,
పునరుక్తములు, వట్టిపూవెలు, కాకుఁ-
వెనుఁగు, లీచలును, సందిగ్ధముల్, ప్రాలు-
మాలికల్, కటువు, లేమఱపులు, కొసరు,
లాలంబనములు, వైక్లిష్టతకడంబులును,
ఛాయలెత్తుట, లర్థచౌర్యముల్, పెట్టుఁ
జాగులు.........................'

కవిత యెట్లుండవలెనో యీరీతిగా చెప్పినాఁడు.

'...కావ్య మందమై, తేఁట-
పుట్టుఁగ నవరసంబులు పిచ్చిలంగ,
.................లక్షణసమ్మతముగ
సంపన్నమై, సుకవు లౌరా యనఁ, జెవుల-
విందుగా, కప్పురంబువెద చల్లినట్లు,
ధ్వనులు, వ్యంగ్యములు, వింతలు, వాసనలును,
మినుకులుఁజిగిబిగి, మెరవడుల్, జాతి,
వార్తలు, నుడుములు, వర్ణనాంశములు,
మూర్తిమద్వాక్యముల్ ముద్దులు చూప,
నొకమాటకన్న వేఱొకమాట వింత,
యొకపాదమునకన్న నొకపాద మొరపు,
నొకదళంబునకన్న నొకదళం బంద,

మొకయుత్తరము మించ నొకయుత్తరంబు,
వెలయంగ ద్విపద' గావింపవలెనట !

భోసల ఏకోజీకవి (౧౬౭౬-౮౩.)

ఇతడు తంజావూరిని క్రీ. శ. ౧౬౭౬ నుండి ౧౬౮౩ సం॥రము వరకు పాలించిన మహారాష్ట్ర రాజు. విజయనగరపు తెనుగురాజుల అనంతరము తంజావూరిని మహారాష్ట్రు లేలినారు. మహారాష్ట్ర రాజవంశము వారే కాక, వారి అనుయాయులై తంజావూరు రాజ్యములో నివాసము లేర్పరుచుకొన్న ఇతర మహారాష్ట్రులును తెనుగుపై మక్కువతో అనే కాంధ్రకావ్యములను రచించినారు. ఏకోజీ వాల్మీకి రామాయణమును యథామాతృకాక్రమముగా ద్విపద కావ్యముగా రస ముప్పతిల్లునట్లు రచించినాడు. గ్రంథములో కవి తనవంశము నీరీతిగా వర్ణించుకొన్నాడు.

భోసలవంశస్థు డైన మాళోజీకి శాహరాజున్ను, అతనికి ఏకోజీ, అతనికి శాహాజీ, శరభోజీఅనే యిద్దరుకొడుకులున్ను పుట్టినారు. శరభోజీతల్లి దీపాంబ. అతనికొడుకు తుళుజభూపాలుడు. అతనికొడుకే రామాయణకర్త అయిన ఏకోజీ. ఇతడు తనరామాయణమును తన తండ్రి కంకితము చేసినాడు.

చక్రపురిరాఘవాచార్యుడు (౧౬౯౦)

ఇతడు తిరువెంగళాచార్యుని పుత్త్రుడు. కందాళ దొడ్డయాచార్యుని శిష్యుడైన చక్రపురి దొడ్డయాచార్యుని పౌత్త్రుడు. ఇతడు తానురచించిన 'నలచక్రవర్తి చరిత్ర' మనే ద్విపదకావ్యమును ఘటికాచలక్షేత్రములో వెలసిన నృసింహస్వామి కంకితము చేసినాడు. ఇతడు 'విష్ణుభక్తచరిత్రము' అనే ద్విపదకావ్యమునుకూడా రచించి, దానిలో పన్నిద్దరాళ్వారులు మొదలయిన విష్ణుభక్తులచరిత్రమును

చెప్పినాడు. ఈ గ్రంథముకూడా ఘటికాచల నృసింహస్వామికే అంకితము.

నెల్లూరుజిల్లా, ఉదయగిరితాలూకా, సింగరెడ్డిపల్లి అనేగ్రామములోని ఒక శిలాశాసనముప్రకారము సింగరెడ్డిపల్లిని శ్రీవాడ పెద్ద వేంకటాద్రినాయనింగారు శక ౧౪౭౩, నందన, చైత్ర పౌర్ణమినాడు (క్రీ. శ. ౧౫౫౨-౫౩) కందాళ దొడ్డయాచార్ల అయ్యవార్లుగారికి జాగీరుగా ఇచ్చినట్లున్నది. ఈ దొడ్డయాచార్యులే షోలింగరు నివాసి అయిన మహాచార్యులు. కాబట్టి చక్రపురి రాఘవాచార్యులు క్రీ. శ. ౧౫౫౦ ప్రాంతములవాడై ఉంటాడు.

తాళ్లపాక తిరువెంగళనాథుడు

ఇతడు భారద్వాజగోత్రుడు, ఆశ్వలాయన సూత్రుడు, నందవరీకస్మార్త బ్రాహ్మణుడు. తాళ్లపాక అన్నయ పౌత్రుడు, తిరుమలార్యుని పుత్త్రుడు. ఇతడు హరివంశోక్తమయిన ఉషాపరిణయకథను తీసుకొని ద్విపదకావ్యముగా ఉషాకల్యాణమనే పేర రచించినాడు. గ్రంథాదియం దితడు తిరుమలార్యుని పుత్త్రుడ నని న్ని, ఆశ్వాసాంతములలో 'తిమ్మార్యతనుజన్ముడ' నని న్ని వ్రాసుకొన్నాడు.

ఇతడు పరమహంసకల్యాణము, పరమయోగివిలాసము అనే మరి రెండు ద్విపదకావ్యములనుకూడా రచించినాడు. దానిలో తనవంశము విరివిగా చెప్పుకొన్నాడు. తాళ్లపాక అన్నయాచార్యుని మొదటి భార్య తిమ్మాంబకు నరసింహుడున్ను, రెండో భార్య అక్కాంబకు తిరుమలాచార్యుడనే పుత్త్రుడున్ను, నరసమ్మ, తిరుమలాంబ అనే ఇద్దరు పుత్త్రికలున్ను పుట్టినారు. తిమ్మాంబకొడుకు నరసింహుని మొదటిభార్య నాచారియమ్మకు నారాయణుడనే కొడుకున్ను, రెండో భార్య అనంతమ్మకు అప్పలాచార్య, అన్నయాచార్యులనే ఇద్దరు

కొడుకులున్ను పుట్టినారు. అక్కాంబ కొడుకు తిరుమలాచార్యునికి చినతిమ్మయ, అన్నయాచార్య, తిరువేంగళ, తిరువేంగళ, కోనేటి వెంగళ, అనే అయిదుగురు కొడుకులు పుట్టినారు.

పైవారిలో మూలపురుషుడైన అన్నయాచార్యుడు వేంకటేశ్వరస్వామిమీద పదములను రచించినాడు; పంచమాగమ సార్వభౌము డని పేరుపొందినాడు. నరసింహుడు సంగీత విద్యా పారంగతుడు. అక్కాంబ కొడుకు తిరుమలాచార్యుడు ఆంధ్రవేదాంతము, ఆంధ్రహరివంశము, చక్రవాళమంజరి, రేఫఱకార నిర్ణయము, అనే ద్విపదకావ్యములను రచించినాడు. తిరుమలాచార్యుని కొడుకులలో రెండో తిరువెంగళుడే అష్టమహిషీకల్యాణకర్త. ఇతడు తన కవితా సామర్థ్యమునుగురించి "కావ్యంబు సెప్పి, యెనలేని శ్రీవేంకటేశు మెప్పించి, సకలంబు నెఱుఁగ నసాధారణాంక మకరకుండలము లిమ్మహిఁగొన్నవాఁడ, దినములోనను వేయిద్విపదలింపొంద వినుతవర్ణనలతో విరచించువాఁడః గవిశిరఃకంపయోగ్య ప్రతిద్విపద నవబిరుదాంకుండ" నని చెప్పుకొన్నాడు.

ఇతడు రచించిన పరమయోగివిలాస మెనిమిదాశ్వాసముల గ్రంథము. అలమేలుమంగా వేంకటేశ్వరుల కంకితము. పన్నిద్దరాళ్వారుల చరిత్రము లీగ్రంథములో వర్ణింపబడినవి. ఆళవందారు, రామమిత్రుడు, పుండరీకాక్షుడు, నాథముని, పరాంకుశుడు, వేంకటాచలపూర్ణుడు, గుర్వనంబి, తొండమాన్ చక్రవర్తి, దాశరథి, భట్టనాచార్యుడు, అనంతాళ్వారు, శఠగోపముని అనేవారు పన్నిద్దరాళ్వారులు. ఈ గ్రంథపీఠికలో "వేదంబు తెనుఁగుగావించి సంసార ఖేదంబు మాన్పినకృష్ణమాచార్య" డొకడు స్తుతింపబడినాడు. వేదమనగా ద్రావిడాగమమై ఉంటుంది. "కృష్ణమాచార్య సంకీర్తనములు" అనే గేయగ్రంథమును వ్రాసినవాడీ కృష్ణమాచార్యుడేనేమో! ద్రావిడ

గ్రంథము నాధారముగా చేసుకొని కవి పరమయోగి విలాసమును రచించినాడట.

ద్విపద భారతకవిత్రయము

(౧) తిమ్మన

ఇతడు కాశ్యపగోత్రుడు, వల్లభసూరికొడుకు. ఇతని ఇంటి పేరు ఆకుమూరివారు. ఇతడు మహాభారతములోని ఆది, ఆరణ్య, విరాట, ఉద్యోగ, భీష్మ, ద్రోణపర్వములను ద్విపదరూపముగా రచించినాడు. విఙ్ణ (వర్ధ?) మానపురవరాధీశ్వరుడును, 'చెరవీర(చలమర్తి?) గండ', 'కర్ణాటతిలక', బిరుదాంకితుడును, పంటరెడ్డిప్రభువును, బట్టెపాడు గ్రామనివాసిన్ని అయిన దేవయమ్మయకు పుత్రుడున్ను, మలిరెడ్డికి పౌత్రుడున్ను అయిన జంగాలమ్మయరెడ్డికి విరాట పర్వమును, వేంకటేశ్వరస్వామికి ఉద్యోగపర్వమును, భీష్మ ద్రోణ పర్వములను రామచంద్రమూర్తికిని అంకితము చేసినాడు. విరాట పర్వమునకొక ప్రతిలో దానిని 'శాహవనీపతి' కోసము నింబాజి సుప్పయమంత్రిచేత వ్రాయించినాడని ఉండటముచేత కవి సహాజీ కాలమువాడో, అంతకుపూర్వుడో అయిఉంటాడు.

(౨) సోమయ

ఇతడు తిమ్మనపుత్రుడు. ఇతడు కర్ణపర్వమునుంచి తక్కిన మహాభారతములోని అన్నిపర్వములను రచించినాడు. విరాటపర్వములోని ఒక ఆశ్వాసమునుకూడా ఈతడే రచించిన వ్రాతప్రతిలో ఉన్నది. ఇతడు తాను రచించిన అన్నిపర్వములను వేంకటేశ్వర స్వామికే అంకితము చేసినాడు.

(౩) బాలసరస్వతీశ్వరుడు

తిమ్మన యేకారణముచేతనో సభాపర్వమును వ్రాయక విడిచి పెట్టగా దానిని బాలసరస్వతీశ్వరుడనే కవి పూర్తిచేసి 'శ్రీరంగయామాత్య శేఖరపుత్త్రు'డైన 'శ్రీనంతయామాత్య శేఖరు'ని కంకితము చేసినాడు.

గోవర్ధన అనంతకవి (౧౭౯౪)

ఇతడు వేంకటరాయనిపుత్త్రుడు. వేంకటకృష్ణుని శిష్యుడు. ఇతడు 'మువ్వార్తవైభవము' అనే ద్విపదకావ్యమును శక ౧౭౧౬ సం॥రము (క్రీ. శ. ౧౭౯౪) ఆనందసంవత్సరములో రచించినాడు. గ్రంథములో సౌమ్యజమాతృముని, పరవస్తులక్ష్మణమునీంద్రుడు అనే వారి ప్రస్తావన ఉన్నది. మువ్వార్తవైభవము శ్రీవైష్ణవగ్రంథము. దీనిలో పరవాసుదేవుని పర, వ్యూహ, విభవ, అంతర్యామి, అర్చావతారములనే పరిణామములు వివరింపబడినవి.

కొండయ్య

ఇతడు చెన్నమల్లికార్జున ప్రపౌత్త్రుడు. చిట్టయ ప్రభుతిమ్మ శేఖరుని పుత్త్రుడు. మెచ్చుగండపట్టణము చెన్నమల్లు కసవయచిట్టయామాత్యుని మనుమడు. ఇతడు "ద్వాత్రింశత్సాలభంజికల కథలను" విక్రమార్కుని కథలు" అనేపేర అయిదాశ్వాసములుగా ద్విపద కావ్యము రచించి, కాశ్యప గోత్రోద్భవుడున్ను, దేవయమంత్రి కొడుకున్ను అయిన పెద్దయమంత్రి కంకితము చేసినాడు.

బచ్చు సిద్ధకవి

ఇతడు మటిబసపురాణమును రచించినాడు. ఇతడు సిరిపురి వీరసింగయ్య కరగర్భజనితుడననిన్నీ చరలింగమర్దల పర్వతార్యుని

శిష్యుడ ననిన్ని చెప్పుకొన్నాడు. గ్రంథమున సంగయ అనేవానిని కథా శ్రోతగా నిలిపినాడు. పాల్కురికి సోమనాథుడు గొబ్బూరి సంగనను బసవపురాణమునకున్ను, సూరన్నను పండితారాధ్యచరిత్రమున కున్ను కథాశ్రోతలనుగా చేయడమును చూచి ఇతడున్ను ఆ సంప్రదాయము ననుసరించి ఉంటాడు. చిక్క వీరాచార్యుడు తనకు వినిపించిన రీతిగా గ్రంథములోని కథను వ్రాసినానని కవి వ్రాసినాడు. పాలకురికి సోమనాథుడు తన ద్విపదలలో ప్రాసయతులను వాడినాడు కాబట్టి అతని అనుమతిని తానున్ను వాడినాననిన్ని, రేఫ అకారమైత్రి శివకావ్యములలో చెల్లుతవి కాబట్టి ఆ రెండింటికిని భేదమును పాటించ లేదనిన్ని చెప్పుకొన్నాడు.

బసవేశ్వరుడు కాక మరొక బసవేశ్వరుడున్నాడనిన్ని, ఆ బసవేశుని చరిత్రము కాబట్టి గ్రంథమునకు మఱి బసవపురాణమనే పేరు వచ్చినదని కొందరున్ను, బసవపురాణములో చెప్పబడని 'మఱి' కొన్ని కథలు బసవని గురించినవి చెప్పబడడముచేతనే గ్రంథమున కాపేరు కలిగినదని కొందరున్ను అంటారు. 'మఱిబసవేశ శ్రీమన్మహామూర్తి' అని కవి ఒకచోట సంబోధించి ఉండడముచేత బసవనాముడే మరొకడున్నాడని మనమనుకోవచ్చును. కాని, కన్నడవాఙ్మయములో 'మల (లె) బసవపురాణ' అనే గ్రంథమున్ను, 'మలెయ బసవరాజ' అనే వ్యక్తి పేరున్ను కనబడుతున్నది. 'మలె బసవ' డే తెనుగులో 'మఱిబసవడు' గా మారిఉంటాడు.

తరిగొండ వేంగమాంబ

ఈమె సుప్రసిద్ధురాలైన కవయిత్రి. నందవరీక బ్రాహ్మణుడున్ను, వసిష్ఠగోత్రుడున్ను కానాలవంశ్యుడున్ను అయిన కృష్ణార్యునకున్ను మంగమాంబకున్ను ఈమె పుత్త్రిక. ఈమెకు చిన్నతనములోనే వైధవ్యము ప్రాప్తించగా, అప్పటినుంచిన్ని శ్రీవేంకటే

శ్వర భర్తరాలై సద్గ్రంథరచనతో కాలము వెళ్లబుచ్చుకొన్నది. సుబ్రహ్మణ్యుడనేవాడామెకు గురువు. ఈమె రచించిన శ్రీభాగవతములో శ్రీవత్సగోత్రుడు, నుంజేటి వంశ్యుడు అయిన తిమ్మయార్యు కొడుకు వేంకటాచలపతి పాదపద్మములను మనస్సులో ఉంచుకొని వేంగమాంబ ఆ గ్రంథమును రచించినట్లు చెప్పుకొన్నది. ఈవేంకటాచలపతి తన చిన్నతనములో చనిపోయినభర్త అయి ఉంటాడు. ఈమె అనేకగ్రంథములను రచించినది. (౧) నారసింహశతకము (౨) నారసింహవిలాసకథ, (౩) శివనాటకము, (౪) రాజయోగసారము (ద్విపద) (౫) కృష్ణనాటకము, (౬) పారిజాతాపహరణము, (౭) రమాపరిణయమనే పెండ్లిపాట, (౮) చెంచునాటకము, (౯) శ్రీకృష్ణ మంజరి, (౧౦) రుక్మిణీనాటకము, (౧౧) గోపికానాటకము, (౧౨) వేంకటాచలమాహాత్మ్యము, (౧౩) వాసిష్ఠరామాయణము, (౧౪) శ్రీభాగవతము, అనేవి వాటిలో ముఖ్యములు. ఈమె తన గ్రంథములను తరిగొండ నరసింహస్వామికిన్ని, తిరుపతి వేంకటేశ్వరునికిన్ని అంకితము చేసినది.

పేకువల్ల రంగశాయి

ఈతడు రచించిన శ్రీభాగవతమనే గ్రంథ మొకటి ప్రాచ్య లిఖితభాండాగారములో ఉన్నది కాని, అది చాలా శిథిలావస్థలో ఉన్నది. మాతృకనుబట్టి కొంతభాగము నెత్తి వ్రాసినారుగాని దానిని సంపూర్ణముగా నుద్ధరించడానికి సాధ్యము కాలేదు. ఉద్ధృతభాగమునుబట్టి కవినిగూర్చిన విషయములేవిన్ని తెలియరాకున్నవి.

శ్రేష్ఠలూరి వేంకటార్యుడు

ఇతడు భరద్వాజగోత్రుడు, ఆపస్తంబసూత్రుడు. కృష్ణార్యునికిని లక్ష్మమ్మకిని పుత్త్రుడు. వాధూలగోత్రుడయిన అన్నావినప్పలాచార్యుని శిష్యుడు. ఈతడు సంస్కృత, ప్రాకృత, ద్రవి, డాంధ్రభాష

లలో ప్రబంధము "తెన్నిరైన" రచించి తిరుపతి శ్రీనివాసదేవుని కంకితము చేసినాననిన్ని, "అష్టభాషా కవిత్వార్జిత ప్రౌఢ్యదష్టావధాన విఖ్యాత భైరుదుఁడ" ననిన్ని చెప్పుకొన్నాడు. వేంకటాచల మాహాత్మ్యకథలు వారాహ, వామన, పాద్మ, గరుడపురాణములలో ఉన్నవాటికి పరస్పరవైరుధ్యము సంభవించకుండా కథ నేర్పాటుచేసుకొని 'శ్రీనివాసవిలాససేవధి' అనే ద్విపదకావ్యము నారాశ్వాసములుగా రచించినాడు. ఇది చాలా ప్రశస్తమైన గ్రంథము. "రసభావయుక్తి సంగతుల, అష్టాదశవర్ణనల్ మెఱయ, మహాకావ్య పూర్ణలక్షణము" పట్టునట్లుగా గ్రంథమును రచిస్తినని కవి చెప్పుకొన్నాడు. ఈగ్రంథము తిరుపతి గోవిందరాజస్వామి కంకితము చేయబడినది.

ముకుందయోగి

ఇతడు కాశ్యపగోత్రజుడు. కాశ్యప గోత్రుడైన కోవిల కందాడయణ్ణ పెద్దకొడుకయిన నాయనయ్య తమ్ముడు. అప్పలాచార్యుని శిష్యుడు. ఇతడు బ్రహ్మాండ పురాణములోని శ్రీరంగమాహాత్మ్య వర్ణన ననుసరించి తన శ్రీరంగ మాహాత్మ్యమును ద్విపదకావ్యముగా రచించినాడు.

శ్రీగిరి మల్లికార్జునస్వామి

ఇతడు సోమవారమాహాత్మ్యమును మంజరీద్విపదకావ్యముగా రచించినాడు. శైవులకు సోమవారవ్రతము చాలా ముఖ్యమయినది. సోమవారములలో మాఘసోమవారములు చాలా ముఖ్యములని కవి చెప్పినాడు.

శేషము చెన్నుభట్టారకుడు

ఇతడు కౌండిన్యగోత్రోద్భవుడు - వేంకటార్యునికిన్ని లక్ష్మమ్మకున్ను పుత్త్రుడు. వైష్ణవమతమును వృద్ధిచేసిన రామానుజసురునకును సీతమ దేవికిన్ని భట్టరార్యుడు పుత్త్రుడు. భట్టరార్యునికి, రాగమ్మ, సత్యభామ, అని యిద్దరు భార్యలు. వారిలో రాగమ్మకు వేంకటార్యుడు

పుట్టినాడు. వేంకటార్యునికిన్ని లక్ష్మమ్మకున్ను రఘునాథుడు, రామానుజుడు, చెన్నభట్టారకుడు అని ముగ్గురుకొడుకులు పుట్టినారు. ఈ చెన్నభట్టారకుడే అభిమన్యుకల్యాణ మనేపేర శశిరేఖాపరిణయ కథను ద్విపదకావ్యముగా రచించి శ్రీరాముని కంకితము చేసినాడు.

గద్దె చంద్రశేఖరకవి

ఇతడు సానగగోత్రుడయిన గద్దె వీరశరభాచార్యుని కుమారుడు. ఇతడు వీరశైవకవి. ఇతడు రచించిన ఉత్తర హరిశ్చంద్ర చరిత్రమనే ద్విపదకావ్యమును చెంగరాయాపరనామముడగు కుమారస్వామి కంకితము చేసినాడు.

విజయరాఘవుడు

ఇతర వంశక్రమ మీ క్రిందివిధముగా నున్నది.

కృష్ణభూవరుడు
|
తిమ్మభూపాలుడు
(భార్య: బయ్యాంబిక)
|
పెద చెవ్వనాయడు | చిన చెవ్వనాయక1 | పెద్ద మల్ల | చిన మల్ల

(చిన చెవ్వనాయక1) ఇతని భార్య అచ్యుతరాయని భార్యకు సోదరి అయిన మూర్తిమాంబ
|
అచ్యుతరాయడు2
(భార్య: మూర్తిమాంబ)
|
రఘునాథుడు3 (౧౬౩౩—౭౩)
(భార్య: చెంపరాజు కుమార్తె లక్ష్మాంబ అనే కళావతి)
|
విదియరాఘవుడు4.

ఇతడు 'రఘునాథనాయకాభ్యుదయము'ను ద్విపదకావ్యముగా రచించిన కవి. ఆ గ్రంథములో అతడు తనవంశక్రమము నీ క్రిందివిధముగా చెప్పకొన్నాడు.

౧. చినచెవ్వనాయకుడు శ్రీశైలమల్లికార్జునునికి నానావిధ కైంకర్యములను చేసినాడు.

౨. అచ్యుతరాయడు శ్రీరంగనాథునికి బంగారుసజ్జలు, ప్రాకారములు, కిరీటము, శృంగారవనములు ఇచ్చినాడు. మన్నీలను యుద్ధములో జయించినాడు.

౩. రఘునాథనాయకుడు తుండీరరాజు నోడించినాడు. జగ్గరాజును యుద్ధములో చంపినాడు. పాండ్యరాజును జయించి అతనిపుత్త్రికలను తనజోదులచేత చెరపట్టించి తెప్పించినాడు. పెనుగొండసింహాసనమువిూద రామదేవరాయలను నిలిపినాడు. షోడశ మహాదానములు చేసినాడు.

౪. కవి అయిన విజయరాఘవుడు పసుమటినోరను గెలిచి, పట్టాభిషేకదినమున షోడశమహాదానములు చేసినాడు. యుద్ధములో సవరము వేంకటపతినిత్రోలి, పందనెల్లూరవేపట్టణము నొకగడియలో నిర్మించినాడు. శ్రీరంగరాయలను సింహాసనమువిూద నిలిపి, పాండ్య తుండీరపతులను ఖండించి వారిని వాకిటికావలికి నిలిపినాడు. రఘునాథపురము, చంపకవల్లి మొదలయిన ఎన్నో అగ్రహారములను నిలిపినాడు. ఇతడు శ్రీతిరుమల తాతాచార్యదేశికునిచేత వైష్ణవమత దీక్షను పొంది. తండ్రియే దైవమని భావించేవాడు. ఇతడు తనతండ్రి రఘునాథరాయలచరిత్రమును రఘునాథాభ్యుదయములో వర్ణించి మన్నారు రాజగోపాలస్వామి కంకిత మిచ్చినాడు.

ఇతడు 'అష్టభాషావిశేషాభిజ్ఞ సుకవి పుష్టిదాన నిదాన భోజభూజాని' నని వర్ణించుకొన్నాడు.

రఘునాథరాయలు రుక్మిణీకల్యాణము మొదలయిన నాటకములను వ్రాసినాడు. 'మహనీయపదపద్యమంజరీముఖ్య బహుళప్రబంధనిబంధనశాలి' అట ఇతడు.

దర్భా కవిగిరి

ఇతనికి వేంకటగిరి అనిన్ని పేరున్నది. ఇతడు 'రుక్మాంగదచరిత్ర'మును ద్విపదకావ్యముగా వ్రాసినాడు. ఇతని వంశము గ్రంథములో నిట్లు వర్ణితమైనది.

దర్భావంశమువాడు, లోహితగోత్రోద్భవుడు, ఆపస్తంబసూత్రుడు, అయినగోపాలమంత్రికిన్ని చెంగమాంబికకున్ను ఔభలన్న పుట్టినాడు. ఔభలన్నకున్ను జానకాంబకున్ను గోపన్న, గిరిరాజకవి, వెంగనార్యుడు, వేంకటకవిగిరి, అని నలుగురుపుత్త్రులు ప్రభవించినారు. వారిలో అగ్రజుడైన గోపన్న శాహాజీరాజుసభలో కీర్తి కెక్కినాడు.

వేంకటకవిగిరి రుక్మాంగదచరిత్రమును మాళివంశమువాడైన విచిత్రరాయనికొడుకు ఖండోజీరాయని కోరికపై వ్రాసి, మన్నారు రాజగోపాలుని కంకితముచేసినాడు.

ఓబళయ్య

ఇతడు సర్వయ్యాపుత్త్రుడు. కపోతవాక్యమనే ద్విపద గ్రంథమును రచించినాడు. ఇది భారతములోని కపోతలుబ్ధకోపాఖ్యానపు కథ. కపోతవాక్యమనేపేర ఆర్వేలనియోగి బ్రాహ్మణుడయిన వేంకటగిరి అనేకవి రచించిన ద్విపదకావ్యము మరొకటున్నది. ఈ రెండు గ్రంథములను రచించినవాడొక్కడే అయి ఉంటాడు.

భారతకథకాక కల్పితమైన కథకలిగిన కపోతవాక్యమనే ఒక ద్విపదకావ్య మున్నది. కాని దానికర్తయెవరో తెలియదు. విభీష

ణుడు రామునికి శరణాగతుడై రాగా సుగ్రీవుడు విభీషణుని చేరదీయవద్దని వారించినాడు. అప్పుడొక కపోతము వచ్చి రామునితో విభీషణుని చేరదీసి తనశరణాగతవత్సల బిరుదమును నిలుపుకోవలసినదని హెచ్చరిస్తుంది.

రేటూరి (రెట్టూరి) భావయామాత్యుడు

ఆదిలక్ష్మి అయిన కామేశ్వరికిన్ని కృష్ణునికిన్ని జరిగిన పరిణయకథ నీకవి కామేశ్వరీచరిత్ర మనే ద్విపదకావ్యముగా రచించినాడు. దీనికి 'ఆదిలక్ష్మీవిలాస' మనికూడా పేరున్నది. కవి శ్రీవత్సగోత్రుడు, ప్రెగడయామాత్యుని పౌత్రుడు. రామధీమణికిన్ని నాచారమ్మకును పుత్రుడు. అద్దంకి సింగరాచార్యు డితనిగురువు. కవి తన గ్రంథమును గుంటచెర్వు ఖంచ కామేశ్వరీదేవి కంకితము చేసినాడు. కామేశ్వరికి 'కామవల్లి' అనికూడా కవి పేరుపెట్టినాడు.

కామేశ్వరి ఆదిలక్ష్మి. ఈమెను 'అక్కలు' అనేపేర బ్రాహ్మణులు మొదలయినవారిలువేల్పుగా ఆరాధిస్తున్నారు. శ్రీరామమూర్తిని ఆదిలక్ష్మి మోహించినది. కాని, ఇష్టార్థసిద్ధి కలుగలేదు. అందుచేత ఆమె ఆదేవుని కృష్ణావతార మెత్తవలసినదిగా శపించినది. కృష్ణుడామెను కామేశ్వరిగా అవతరించవలసినదని ప్రతిశాప మిచ్చినాడు. శ్రీకృష్ణుడవతరించినప్పుడు కామేశ్వరి సప్తకన్యలుగా అవతరించినది. కాని, ఆతనిప్రేమను పొందలేక పోయినది. అందుచేత అనేకులయిండ్లలో ఇలువేల్పుగా నెలకొని, వారికి కోరినకోర్కె లిస్తూ, విరహతాపమును భరించుకొంటూ ఉన్నవిషయము "కామేశ్వరీ చరిత్రము"లో వర్ణింపబడినది.

తావనూరి రామనార్యుడు

ఇతడు జైమినీభారతాంతర్గతమైన కుశలవోపాఖ్యానమును ద్విపదకావ్యముగా రచించినాడు. కవి నందవరీక నియోగిబ్రాహ్మణుడు.

11600

‘ప్రాచీనవేదమార్గప్రతిష్ఠాపనాచార్యు’ డైన శ్రీ సింగరాచార్యుని ప్రపౌత్రుడు. తిరుమలాచార్యుని పౌత్రుడు. జౌబళమంత్రికిని సిరియమాంబకును పుత్రుడు. సిరియాంబ బ్రహ్మశిష్టనామాత్యవరుని అనుజుడైన దుర్గన్నకు జ్యేష్ఠపుత్రుడైన మాచయప్రోలు గ్రామవాస్తవ్యుడైన చిలుకలనారయకు పుత్రిక. కవికుటుంబము లావనూరిలో ఉండేది గనుక అతనియింటిపేరు లావనూరివా రని వచ్చినది. జౌబళమంత్రి నందనగరాగ్రహారపతి అట. రామనామాత్యుడు తిరుమలాచార్యుని శిష్యుడనన్ని, సంగీతసాహిత్యచతురుడనన్ని, రామకథావిశారదుడనన్ని, "రామాయణచక్రవర్తి" అనేబిరుదము కలవాడనన్ని చెప్పుకొన్నాడు.

పైనిచెప్పిన సింగరాచార్యుడు కామేశ్వరీచరిత్రమును వ్రాసిన రేటూరి భావయామాత్యుని గురువైన అద్దంకి సింగరాచార్యుడై ఉంటాడు.

తిరుమలాచార్య శిష్యు డొకడు నలచరిత్రమును వ్రాసినాడు. అతనిపేరు వ్రాతప్రతిలో కానరాదు. అతడున్ను రామనార్యుడే అయిఉంటాడేమో!

చిత్తూరు గంగాధరుడు

ఇతడు జంగమకులమువాడు. శిరువకోడ్పూర క్షేత్రనివాసి. నాగలింగయ్యకును సోమాంబకును పౌత్రుడు. వీరయ్యకును మల్లాంబకును పుత్రుడు. జాలరికులములో ఏలూరిలో అవతరించిన గంగకున్ను శివునికిన్ని జరిగిన వివాహకథ నితడు ‘గంగావివాహము’ అనే పేర ద్విపదకావ్యముగా రచించి చిరిచకోడూరిలోని శ్రీరామేశ్వర దేవుని కంకితమిచ్చినాడు. మల్లయ్య, వీరయ్య అనేవారు కవికి అన్నలు.

ఈకవియే 'భల్లాణచరిత్రము' అనే మరొక ద్విపదకావ్యమును వ్రాసి రాచవీటి వీరభద్రస్వామి కంకితము చేసినాడు.

"సిరియాళచరిత్రము" అనే మరొకద్విపదకావ్య మున్నది. దానికర్త వెనువెళ్ల గంగాధరుడని కలదు కాని, ఇతడున్ను తన తలిదండ్రుల పేళ్లను వీరయ్య మల్లాంబలుగా చెప్పడముచేతనున్ను, సిరియాళచరిత్రము భల్లాణచరిత్రమువలెనే రాచవీటి వీరభద్రస్వామి కంకితము కావడముచేతనున్ను వీరిద్దరున్ను ఒక్కరేఅని చెప్పడాని కవకాశ మున్నది.

నరసింహుడు

ఇతడు కడముతాతార్యుని శిష్యుడట. ఇతనినిగురించి ఇతర విషయములు తెలియవు. ఇతడు 'ధర్మజకృష్ణసంవాదము' అనేద్విపద కావ్యమును రచించినాడు. గ్రంథనామము గ్రంథములో కానరాదు. విషయమునుబట్టి పే రూహింపబడినది.

బొమ్మకంటి నరసింహము

ఇతడు కౌండిన్యగోత్రుడు. మాధవునికిని నర్సమాంబ (సర్వాంబ) కును పుత్త్రుడు., అని ఒక ప్రతిలో ఉన్నది. ఇతడు 'ధర్మాంగద చరిత్ర' మనే ద్విపదకావ్యమును రచించి, మారకాపుర చెన్నకేశవ స్వామి కంకితము చేసినాడు.

ధర్మాంగదు డనేరాజుకు సర్పాకారముతో ఒక కొడుకు పుట్టినాడు. ఆకొడుకు మనుష్యుడే అని లోకమునకు నమ్మకముపుట్టేటట్లు పెంచి, పాముకు సత్యవతి అనేకన్యక నిచ్చి పెండ్లిచేసినారు. సతనివతి పామే తన భర్తగా ఎంచుకొని దానిని బుట్టలో పెట్టుకొని రక్షిస్తూ, తీర్థముల వెంబడి తిరుగుతూ, తుదకు బ్రహ్మకుండములో దానిని కడుగగా, పా మొక రాజకుమారుడైన కథ ఈ కావ్యములో

అతి సరసముగా చెప్పబడినది. ఈ గ్రంథమును లోకములో 'పాము కథ' 'పాముపాట' అనే పేర్లతో స్త్రీలు మిక్కిలి గారాముతో పాడుకొంటూ ఉంటారు.

తిమ్మన

ఇతడు కౌశ్యపగోత్రుడు, వలభసూరిపుత్రుడు. నల చక్రవర్తి చరిత్రము'ను వ్రాసి శ్రీరామాంకితము చేసినాడు.

ఈ గ్రంథపు ఒకానొక వ్రాతప్రతిలో 'పుష్కరిణీతటమున', 'ఉభయకావేరీమధ్యమున' నెలకొన్న గోవిందునికి కవి భక్తు డనిన్ని తిరుమలాచార్యునిశిష్యు డనిన్ని ఉన్నది. కాని దానిలో తిమ్మయ నామ ముదాహరింపబడలేదు. గ్రంథభాగము లీ రెండింటికిని చాలామట్టుకు సామాన్యముగా ఉండడముచేత ఈ రెండింటికిన్ని కర్త తిమ్మనయే అని అనుకోవచ్చును.

పోలిశెట్టి లింగనకవి

ఈకవి వీరశైవుడు. బగిరాముపల్లి నివాసి అయిన చకిలాల లింగప్ప కోరికచొప్పున ఈతడు 'నవచోళచరిత్రము' అనే పేర ద్విపద కావ్యమును రచించి బగిరాముపల్లిలోని మృత్యుంజయేశ్వరుని కంకితము చేసినాడు. కవి యింటిపేరు 'పోశెట్టి' అని ఉన్నది.

'పోల్ శెట్టి' అని ఉండవలెనేమో. కవి తనకు పూర్వులుగా పాలకురికి సోమేశుని, గార్లపాటి లక్ష్మణుని స్మరించినాడు. చకిలాల లింగప్ప గుండయ్య బ్రహ్మయ్యగారి అంశమున పుట్టినాడట. కన్నర మఠమందలి సదాగారగురువుకు శిష్యుడయిన చెన్నబసవన్న కవికి కవితాగురువు.

లింగనకవి నవచోళచరిత్రమునేకాక, శంకర దాసమయ్య చరితము, వీరసంగయదేవచరితము, మల్హణచరితము, శివతత్త్వప్రబోధనము, అనే గ్రంథములనుకూడా రచించినట్లు చెప్పుకొన్నాడు.

నవచోళు లనేవారు గొప్ప శివభక్తులుగా వీరశైవ కావ్యములలో స్తుతింపబడ్డారు. కరికాలచోడుడు, కరయూరిచోడుడు, రాజేంద్రచోడుడు, నరేంద్రచోడుడు, ఉత్తుంగచోళుడు, విక్రమచోడుడు, నంబిచోడుడు, వీరచోడుడు, వెలనాటిచోడుడు, అనేవారు నవచోళులు. వీరందరున్ను చరిత్రప్రసిద్ధులు.

నవచోళచరిత్రమును తనకు పూర్వము కన్నడకవులు కన్నడములో వ్రాసినా రనిన్ని, దానిని 'తెనుగున ద్విపదగా తేటతెల్లమిగ' రచింపవలెననిన్ని చకిలాల లింగప్ప తన్ను కోరినట్లు కవి వ్రాసినాడు. కన్నడములో 'నవచోళచరిత్ర' అనే గ్రంథము బయలుపడలేదు. కాని, చోళసాంగత్య, చోళరాజసాంగత్య, అనే రెండు గ్రంథములున్నవి. మొదటిది పదిహేనో శతాబ్దమునాటిది, కర్త పేరు తెలియదు. రెండోది పదహారో శతాబ్దమునాటిది, దీనిని లింగకవి రచించినాడు. సాంగత్య మనేది ఒకరీతి కావ్యరచన, పాటలరూపముగా యక్షగానమును పోలిఉంటుంది.

ఔబళకవి

ఇతని తండ్రి వింటి సిద్ధన. ఇతడు స్కాందపురాణాంతర్గతమైన శివరహస్యఖండమును తెనుగున ద్విపదకావ్యముగా రచించినాడు.

ఉలిచి భావజ్ఞుడు

ఇతనిని గూర్చిన వివరము లేవిన్ని తెలియరాకున్నవి. పరశురాముడు కార్తవీర్యార్జునుని నోడించిన కథను 'పరశురామాయణ' మనేపేర మంజరీద్విపదకావ్యముగా రచించినాడు.

చంద్రశేఖర కవి

ఇతడు "విశ్వకర్మాన్వయము"న జనించిన కిన్నెర బ్రహ్మ వంశజుడు. సుపర్ణసగోత్రుడు. ప్రముఖయాచార్య పౌత్రుడు. కంచెర్ల య్యవారి పుత్రుడు. ఇతడు బ్రహ్మ కుమార్తెయైన సంజ్ఞాదేవిని సూర్యుడు వివాహమాడినకథను "భానుకల్యాణ" మనే పేర ద్విపదకావ్యముగా రచించినాడు. కవిత్వము చాలా చక్కగా ఉన్నది.

కాచన

ఇతడు కౌశికగోత్రుడు, మల్లరి అయ్యలన్నకున్ను లక్కమాంబకున్ను పుత్రుడు. శ్రీహరికులజుడ నని చెప్పుకొన్నాడు. ఇతడు రచించిన ద్విపదకావ్యము మైరావణచరిత్రము. దీని నాతడు శ్రీశైలమున కుత్తరముగా ఉన్న చెలలూరిలో నెలసిన చెన్నకృష్ణుని కంకితము చేసినాడు. గ్రంథము మంజరీద్విపదాచ్ఛందస్సులో ఉన్నది.

సిద్ధేంద్రయోగి

ఇతనిని గురించిన వివరములు తెలియవు. ఇతడు 'బాలబ్రహ్మ లింగ విగ్రహవిశాల కృపాలబ్ధ సత్కవిత్వంబు శ్రీమతిఁ గైకొన్న వాడ'నని చెప్పుకొన్నాడు. ఇతడు రచించిన ద్విపదకావ్యము 'యోగీశ్వరవిలాసము.' అల్లమప్రభువు అక్కమహాదేవి కుపదేశించినట్లు దీనిలో వీరశైవసిద్ధాంతము వివరింపబడినది.

బాణాల శంభుదాసుడు

ఇతడు విశ్వకర్మకులమువాడు. గౌతమగోత్రుడు. నాగాంబకున్ను అప్పయకున్ను పుత్రుడు. ఇతడు కొండపల్లి (పల్లికొండ అని ఒకప్రతిలో ఉన్నది.) గోపాలుని వరముచేత కవిత్వ శక్తిని సంపాదించినాడట. 'సారంగధరచరిత్రము' అనే ద్విపదకావ్య

విూతనికృతి. దీనిని బూదవాహె నీలకంఠేశ్వరస్వామి కంకితము. చేసినాడు

"కర మనురక్త్యుక్తి గల చేమకూర
యప్పన చెప్పినయా ప్రకారమున"

సారంగధరుని కథను చెప్పినా నన్నాళుగాని, ఈ అప్పన యెవరో తెలియదు. అతడు రచించిన సారంగధరచరిత్ర కానరాదు. చేమకూరి వేంకటకవికే అప్పన అని సురొక పేరున్నదేమో! వేంకట కవి కృతిలోని కథకున్ను ఈ కవి చెప్పిన కథకున్ను కొన్ని భేదము లున్నవి.

గురవయ్య

ఇతడు బాదరాయణ గోత్రమువాడ నని చెప్పుకొన్నాడు. బాదరాయణుడు గోత్రకర్తగా ఎక్కడను చెప్పబడలేదు. ఇతని తండ్రి రావులపురమునకు కరణమైన వెంకటనరసింహము. ఇతడు కాశీ ఖండములోని సురాభాండేశకథను 'సురాభాండేశ్వరము' అనేపేర ద్విపదకావ్యముగా రచించినాడు. దీనిలో ఇంచుమించు ౨౨౦ ద్విపదలలో కామశాస్త్రము వివరింపబడినది.

పరమానంద తీర్థుడు

ఇతడు దత్తాత్రేయయోగికి శిష్యుడు. ఇతడు రచించినది 'శివ జ్ఞానమంజరి' అనే ద్విపదకావ్యము. దీనిలో శైవవేదాంతము ప్రతి పాదింపబడినది.

"సిద్ధానుభూతి సంసిద్ధి వహించు
సిద్ధులు లోకప్రసిద్ధులు నెమ్మి

మున్ను సేసినయట్టి ముఖ్యశాస్త్రంబు
లన్నియుఁ జూచి నే నందలియర్థ
భావ మెల్లను దేటపఱిచెదఁ బ్రౌఢి"

అని కవి చెప్పినాడు.

ఇతడే 'అనుభవదర్పణము' అనే మరొక ద్విపదకావ్యమును రచించినాడు.

మరిగంటి వేంకటాచార్యుడు

ఇతడు మల్లారిచరిత్రమును ద్విపదకావ్యముగా వ్రాసినాడు. భారతయోధుడయిన కర్ణుని వంశచరిత్రము దీనిలో వర్ణింపబడినది.

ఎఱ్ఱమిల్లి వీరరాజకవి (౧౮౬౦)

ఇతడు మరిగంటి వేంకటాచార్యుడు రచించిన మల్లారి చరిత్రము సంగ్రహముగా ఉండడను చూచి గోడే సూర్యప్రకాశ రావుభార్య జానకయ్యమ్మ ఆజ్ఞప్రకారము మూలద్విపదగ్రంథమునకు మంజరీద్విపదలనుచేర్చి విస్తరించినాడు. మల్లారికరుణచేత గోడేవారికి రాజ్యము వచ్చినదట. అందుచేత జానకయ్యమ్మ ఈగ్రంథమును విస్తరింపజేయించినది. మల్లారిచరిత్రములో భారతవీరుడైన కర్ణునివంశము వర్ణింపబడినది.

ఈకవి ౧౮౫౦ - ౬౦ ప్రాంతములలో ఉండిఉంటాడు.

పర్వతమంత్రి లింగనామాత్యుడు

ఇతనిని గురించిన వివరము లేమిన్ని తెలియరావు. ఇతడు వీరశైవుడై ఉంటాడు. ఇతడు 'రుద్రాక్షమాహాత్మ్యము'ను ద్విపదలో రచించినాడు.

చౌదరి రామదాసు

ఇతనిది కొలుమనూళ్ల గోత్రము. ముత్తనకున్ను, వెంకమ్మకున్ను నాయడు పుట్టినాడు. అతనికిన్ని గంగమ్మకున్ను గుర్వప్ప పుట్టినాడు. అతనికిన్ని కోనమ్మకున్ను రాయప్ప పుట్టినాడు. చౌదరి రామదాసు రాయప్పకు కొడుకు.

ఇతడు రుక్మిణీకల్యాణమును ద్విపదకావ్యముగా రచించినాడు.

చల్లా గురవయ్య

ఇతడు శుక్లయజుశ్శాఖీయుడు, పేరయ్యకు పుత్త్రుడు, 'బాలసరస్వతి' బిరుదాంచితుడు. ఇతడు కృష్ణాపాత్రుని వేంకట మంత్రి ప్రేరణచేత 'యాజ్ఞవల్క్యవిజయము' అనే ద్విపదకావ్యమును షట్కాండలుగా రచించినాడు. జన్మకాండ, వేదకాండ, మైత్రేయకాండ, పరబ్రహ్మకాండ, యజ్ఞకాండ, విశ్వజిత్కాండ అని ఆ కాండముల పేళ్లు.

కొచ్చెర్లకోటలో మంత్రిగా ఉండిన అమరన్నకున్ను లక్ష్మమ్మకున్ను మాదనమంత్రి పుట్టినాడు. అతనికిన్ని తిరుమలమ్మకున్ను కొడుకు కేసప్రధాని. అతనికిన్ని తిప్పమ్మకున్ను ఏటామహాపాత్రుడు జన్మించినాడు. అతనికిన్ని గోపమ్మకున్ను పుత్త్రుడు కృష్ణామహాపాత్రుడు. ఇతడే యాజ్ఞవల్క్యవిజయ కృతిభర్త. ఇతనిభార్య అమ్మమాంబ.

కొండపల్లి నివాసి చల్ల అనంతయ్యకున్ను, యజ్ఞమ్మకున్ను తిప్పయమంత్రి పుట్టినాడు. ఆతనికిన్ని వీరమాంబకున్ను పేరప్రధాని, మల్లమంత్రి కూనయమంత్రి అని ముగ్గురు కొడుకులు. వారిలో పేరమంత్రికిన్ని ఎల్లమాంబకున్ను గురవయ్య, గురువయ్య, మల్లికార్జునుడు అనేవారు కొడుకులు. వీరిలో పెద్దవాడే యాజ్ఞవల్క్య విజయ

కృతికర్త. తాను యాజ్ఞవల్క్యవంశజుడననిన్ని కౌండిన్యగోత్రజుడ ననిన్ని చెప్పుకొన్నాడు.

పాతూరి తిరుపతికవి

ఇతడు ఆరూఢ అమ్మయామాత్యుని పుత్త్రుడు, పేరనమంత్రి పౌత్త్రుడు, శ్రీవత్సగోత్రజుడు, తుమ్మపూడి నివాసి. ఇతడు మైరావణ చరిత్రమును ద్విపదగా రచించినాడు. ఇతడు హనుమద్విజయమనే ప్రబంధమునుకూడా రచించినట్లు చెప్పుకొన్నాడు.

లక్ష్మణార్యకవి

ఇతడు రామానుజాచార్యులవారి విశిష్టాద్వైతసిద్ధాంతమును 'తత్త్వార్థదర్పణము' అనేపేర ద్విపదకావ్యములో వివరించినాడు. ఇతనినిగురించి ఇతరవిషయము లేవిన్ని తెలియరావు.

యోగానందావధూత

ఇత డద్వైతవేదాంతబోధకముగా 'ఆత్మైకబోధ' అనే ద్విపద కావ్యమును రచించినాడు. ఇతడు లింగగురునిశిష్యుడు.

రాచూరి వేంకటలింగకవి

ఇత డార్వేలనియోగిబ్రాహ్మణుడు. సుబ్బమాంబారామయార్యుల పుత్త్రుడు. ఇతడు బంగారు వేంకటవీరభూపాలుని ప్రేరణచేత సంస్కృతభాషలో కృష్ణమిశ్రుడు రచించిన ప్రబోధచంద్రోదయ నాటకకథ నెత్తుకొని ద్విపదకావ్యముగా రచించినాడు. ఇతడు సద్గు ణేంద్రునిశిష్యుడు.

కౌండిన్యగోత్రుడు, ఆపస్తంబసూత్రుడు, ఆర్వేలతిలకుడు, అయిన రాచూరి తిమ్మయయామాత్యునికిన్ని లింగాంబకున్ను వరద మంత్రి కొడుకు. అతనికిన్ని జ్ఞానాంబకున్ను రామమంత్రి, కృష్ణ

మంత్రి, అని యిద్దరు పుత్త్రులు పుట్టినారు. వీరిలో రామమంత్రి కసువా నరసార్యుని కూతురయిన సుబ్బమాంబను పెండ్లాడినాడు. వీరిద్దరికిన్ని రాచూరి వేంకటలింగకవి జనించినాడు. ఇతడు పెరపురి చంద్రశేఖరుని పుత్త్రుడైన బంగారు వేంకటవీర పృథ్వీవల్లభునికిన్ని, అతనికొడుకు చంద్రశేఖరరాజుకున్ను సన్నిధినుండి తన గ్రంథమును రచించినానని చెప్పుకొన్నాడు.

కన్నడ నరసకవి

ఇతడు కన్నడనరసమంత్రికొడుకు. బడగలనాటి బ్రాహ్మణుడు. 'నింబజామాహాత్మ్య' మనే ద్విపదకావ్య మీతనికృతి. గ్రంథము ప్రథమాశ్వాసాంతములో దీనిపేరు 'ఏకవీరామాహాత్మ్యము' అని కలదు కాని, తక్కిన ఆశ్వాసాంతద్విపదలలోను గ్రంథము మధ్య అచ్చటచ్చటను 'నింబజామాహాత్మ్యము' అనియే ఉన్నది. మన్నారు శెట్టి అనే అతడు కవితో

'దేవమల్లుని కథ దేవిమాహాత్మ్య
మీవిధం బని శాఖ లేర్పాటుగాఁగ
రమణ బ్రహ్మాండపురాణసంహితల
విమలమౌ దశగోత్రవిధము లేర్పడఁగఁ
దెనుఁగునఁ దేఁటగా ద్విపదకావ్యంబు
నొనరించి రఘుపతి కొప్పించుము'

అన్నాడట. మన్నారుశెట్టివంశ మిట్లు తెలుపబడినది.

దేవమల్లకులములో విశ్వామిత్రగోత్రము, ఋక్శాఖ, ఆశ్వలాయనసూత్రము వాడయిన కలిగె విఠ్ఠలశెట్టికి వెంకటశెట్టి, గోవింద శెట్టి అని యిద్దరు కొడుకులు. వెంకటశెట్టికి తొక్కసాను వెంకట

శెట్టి అనికూడా పేరున్నది. అతనికిన్ని రంగమాంబకున్ను మన్నారు శెట్టి, రామా శెట్టి అని యిద్దరుకొడుకులు పుట్టినారు. వారిలో కృష్ణమాంబ భర్త అయిన మన్నారుశెట్టియే నింబజామాహాత్మ్యమును వరసకవిచేత వ్రాయించినవాడు. గ్రంథము 'ధేనువాళము గరిడిలోన వెలసిన శ్రీరఘురాముని' కంకితము.

లోకేరావుసోమన

ఇత డాశ్వలాయనసూత్రుడు, హారితసగోత్రుడు. ఇతని మూల పురుషుడైన శివదేవమంత్రి లోకేరావు అనే ఊరిని ప్రతిష్ఠించడము చేత ఆవంశమునకు లోకేరావువా రని పేరు వచ్చినది. శివదేవమంత్రి వంశములో మాయదేవునికి పావనామాత్యుడున్ను, అతనికి ఆరుగురు కొడుకులున్ను పుట్టినారు. ఆ ఆరుగురిలోను నాగమాంబవల్ల పుట్టిన నాగనార్యునికి చెన్నయ్య, విత్తయ్య అని యిద్దరుపుత్రులు పుట్టినారు. విత్తయ్య లింగమంత్రి, ...మంత్రి, ధర్మమంత్రి, అని ముగ్గురుకొడుకులను కన్నాడు. ధర్మమంత్రికిన్ని లక్కమాంబకున్ను సోమన్న, విత్తన్న, కొండన్న, అని ముగ్గురుకొడుకులు. సోమన్నయే 'బలభద్ర విజయము' అనే ద్విపదకావ్యమును వ్రాసినాడు. తా నింకను బల్లాణ చరితము (పద్యకావ్యము,) శివరాత్రి మహత్త్వము (వచనము), లక్షణాదేవి కల్యాణము (ద్విపద యక్షగానము), శుకరంభాసంవాదము (యక్షగానము) అనే గ్రంథములను రచించినట్లు బలభద్రవిజయావతారికభాగములో కవి చెప్పుకొన్నాడు.

సింగనామాత్యుడు

ఇతడు భరద్వాజగోత్రుడు, అయ్యలార్యునిపుత్రుడు. ఇతడు భాగవత దశమస్కంధమును ద్విపద కావ్యముగా రచించి ఔభవమంత్రి గంధామాత్యుని కంకితము చేసినాడు.

౮

సోమనాథుని ద్విపదారచన

సోమనాథుడు బసవపురాణ, పండితారాధ్య చరిత్రములలో 'వేదవేదాంతేతిహాస వివిధాగమ పురాణ విహితసూక్తముల నిదమిత్థ మనుచోట నివియ ప్రమాణపదము' లనేటట్లు ద్విపదలలో ఆయా ప్రమాణవాక్యములను చేర్చినాడు. ఆ వాక్యముల నట్లు చేర్చడమే తన ప్రజ్ఞ అని చాటుకొన్నాడుకూడాను. ఆ చేర్చడములో కొన్ని జల్లిపదములు చేర్చవలసివచ్చినది. అట్లు చేర్చుతున్నా నన్న విషయ మతనికి తెలియకపోలేదు. కాని, దానికి సమాధానము చెప్పుకొన్నాడు. 'సాటైనరత్నంబుచుట్టునుఁ బసిడిగట్టినభావన' 'అని తనరచనను చూడు మన్నాడు. 'వేదవాక్యంబు ద్విపదకొలఁదిన పలుకుటకును మది మెచ్చు' మన్నాడు. 'శ్రేలిముద్రిక రత్నకీలన సేయుచో లేశమైన వచ్చునె రత్తిమొత్త ?' రత్నమునొత్తుటకు వీలులేదు. రత్నము సాటిదయితే 'దానిచుట్టును బసిఁడిగట్టుట యది వివేకంబు'అని సమర్థించుకొన్నాడు. అతడుదాహరించిన వేదవాక్యములు రత్నములే అయినా, వాటిని ద్విపదలలో అతకించడాని కుపయోగించిన 'జల్లి'పదములు పసిడి అవుతుందో కాదో చెప్పలేముగాని, అతని కవితా ప్రవాహములో వాటి ఉనికి అంతగా పట్టి ఇవ్వదనిచెప్పడ మతిశయోక్తికాదు. ఆయా గ్రంథములనుంచి యెత్తి ఉదాహరించడాని కాతడుపయోగించిన నిరర్థక పదము లనేకము లున్నవి. వాటి నీక్రింద ఇస్తున్నాను.

అట, అడె, అనగఁజాలి, అనదె, అనుషక్తిన్, అమరి, అరయన్, అరుదుగా, అలరి, అలరుచున్, అవల, అవున్, అసలారన్;

ఆయతిన్, ఆరన్; ఇదె, ఇలన్; ఉఱున్, ఉలియన్; ఎనయంగన్, ఎనయు, ఎలమిన్, ఎసగి; ఒగిన్, ఒనరన్, ఒలయన్, కడునర్థిన్, క్రియన్, కడుభక్తితో, కదలి, కదిరి, కనలి, కయికొని, కరమర్థిన్, కరము, క్రియగొని; ఖ్యాతిన్; గతిన్, సుజేన్; చనన్, చనదె, చను, చెనసి; జగతి, జడను; తగన్, తగి, తగిలి, తతిన్, తనరన్, తనరి, తనరారుచున్, తరమిడి, తఱిన్, అత్తఱిన్, తలంపన్, తవిలి, తా, తాన, తివిరి, తుదిన్, తెలియంగన్, తొడంగి, తొడరి; ధరన్, ధృతిన్; నవిచి, నన్ని, నలిన్, నలుపొందన్, నిగుడన్, నియతమతిన్, నియతిన్, నెగడన్, నెగడి, నెఱిన్; పదరుచున్, పరగన్, పరిన్, పరువడిన్, పాయక, పెనఁగి, పెనుపొందన్, పెలుచన్, పొగడంగ, పొదలి, పొనరంగన్, పొరిన్, పొలంగన్, ప్రతిన్, ప్రబలి, ప్రయతిన్, ప్రాప్తిన్, ప్రీతిన్; బిగిన్; భంగిగా, భాతిగా, భువినొప్పన్; మగుడన్, మతిన్, మనసిడి, మఱి, మసలి, మాపు, మానక, మానరీతిన్, మును, మున్న, మృదురీతిన్, మొగిన్, మొదలన్, మొనసి; యశమ్మారగాన్; రంగద్గతిన్, రతిన్, రూఢిమైన్; లలిన్, లలితోక్తిన్, లలిదలిర్పంగన్, లీలన్; వగవన్, వగవంగన్, వడిన్, వరుసన్, వలనొప్పన్, వలన, వసుధన్, వారక, వావిరిన్, విధృతశీల, వినన్, విరలము, విసశ్రుతిన్, వెలయన్, వ్యక్తము, వ్రతయుక్తిన్; సడిసనన్, సత్తుగా, సఫలతన్, సరిన్, సహజంబు, సొగసి, మొదలైనవి.

ఇక నాయా వాక్యములను ద్విపదలతో కవిచేర్చినవిధము నాలోచింతాము. అత డుదాహరించిన ఒక్కవాక్యమైనా సంపూర్ణముగా ఒక్కచోట చేరలేదు. ద్విపదలో అది చేరడానికి కష్టమైనది. కాబట్టి ఆ వాక్యముల నాతడు తుండుతుండ్లుగా తెగగొట్టినాడు. రెం డుదాహరణాలు.

"తవశ్రియం మరుతో మర్జయంత రుద్ర యత్తే
జనిమ చారు చిత్రమ్." ఋక్సంహిత

దీనిని ద్విపదలలో పొందించినవిధము:—

...............వీరభక్తి స్థలచిత్తు
లయి 'మరుతో మర్జయంత' నాశ్రుతిఁజ-
నిన 'రుద్రయత్తే జనిమ చారుచిత్ర'
మనదె?

పండి. చ. (౧) ౪౯

దీనిలో 'తవశ్రియం' అనే భాగము లోపించినది.

"యశ్శ్రాద్ధకాలే హరభుక్తశేషం
దదాతి భక్త్యా పితృదేవతానాం
తేనైవ పిండైశ్చ తిలైర్విమిశ్రై
రాకల్పకోట్యాం పితరః సుతృప్తాః"

కూర్మపురాణము.

దీనికి ద్విపదలు:—

ఓలిన "యశ్శ్రాద్ధకాలే' యనంగఁ
జెనసి తా 'హరభుక్తశేషం దదాతి'
యన హరభుక్త శేషాన్నపానములు
దివిరి 'భక్త్యా పితృదేవతానా' మ-
న వినుఁడు పితృదేవనివహంబులకుఁ దొ-

డంగి 'తేనైవ పిండైః స్మృతిలై ర-
నంగఁ బిండము దర్పణము సమర్పింపఁ
బ్రాప్తి 'నాకల్పకోట్యాం పితరస్సు-
తృప్త' నాఁబితృకోటి దృప్తి నొందంగ.

పండి. చ. (౧) ౮౩.

దీనిలో 'పిండైశ్చ' లోని 'చ' లోపించినది.
'సుతృప్తాః' అనేది 'సుతృప్త' అయినది.

ఒకొక్కచోట ఉదాహృత వాక్యములను ద్విపదలలో కూర్చ డానికి సోమనాథుడు చాలా కష్టపడ్డాడు. ఒక్క ఉదాహరణము చాలును.

ఉర్వి వెండియును దదుక్తిమధ్యమున
'సర్వజ్ఞతా చ సంజాత దేవేంద్ర
న హి సంశయో' యనన్ సర్వజ్ఞతయును
సహజంబువడసె నిస్సంశయం 'బింద్ర
చ ననంద సాక్షాత్ప్రసాదభోగేన'
యన మఱి 'భక్తోఽయ' మన 'లభతే ఫ-
ల' మ్మన శివుకేవలప్రసాదము ము-
దమ్మునఁ గుడుచుఫలమ్ము 'దద్వక్తు'
నున 'నహి మే శక్తి' రన 'న గిరో'' య-
న 'న గిరాం పతయే' యనఁగ......

ఒకొక్కప్పుడు ఉదాహృత వాక్యమునే కొంచెము మార్పు చేసినాడు.

(౧) ౩౫. "ఇట్లు, లిఘు 'స్రష్ట స్పష్టిచ్ఛతేనాహ, యనఁగ. దీనిలో 'స్రష్టా' అనేమాటను 'స్రష్ట'గా మార్చినాడు.

(౧) ౩౬. మలిన మొందఁ 'గో ౨ పి మలినధారి' యనఁగ.

'మలినధారీ' అని ఉండవలెను.

(౧) ౩౯. 'నాధికుర్వంతి దగ్ధాంగ' నా కెట్లు. —'దగ్ధాంగాః'అని ఉండవలెను.

(౧) ౪౨. 'యస్విప్ర సంధ్యాదిషు చక ర్మసు, యనఁగ 'విప్రస్సంధ్యాదిషు' అని ఉండవలెను.

(౧) ౪౩. 'త్రిపుండ్రావలిప్తాంగి' యనఁగ. 'లిప్తాంగీ' అనడానికి.

(౧) ౪౪. 'త్రిపుండ్రాంకితసర్వాంగి యనఁగ.-'సర్వాంగీ' అనడానికి.

(౧) ౫౨ 'అయం మాతా అయం పితా' యనఁగ. 'అయం మాతా౨యం పితా.—' అనడానికి ఇట్లు చేయడము తప్పని కాదు.

(౧) ౬౦ తుద 'స భూమిం విశ్వతో వృత్వా' యనఁగ. 'వృత్వా' అనడానికి.

(౧) ౬౦. ఎనయంగ 'నమృతత్వస్యేశాన' అనఁగ:— 'త్వ' గురువై గణము చెడినది.

(౧) ౬౨. ఆదిన 'రేతసి ఆపో' యనంగ. 'రేతస్యాపో' అని ఉండవలెను.

(౨) ౭౩. ప్రాప్తి 'నాకల్పకోట్యాం పితరస్సుతృప్త' నా 'సుతృప్తా' అనడానికి.

(౨) ౭౫. నిష్ఠిత వృత్తర్క విధులు 'వ్యాసో వసిష్ఠ వాల్మీకి' నా. 'వ్యాసో వసిష్ఠో వాల్మీకిః' అనడానికి.

(౧) ౮౮. అ, హంక్మతిఁ బాసి, 'వ్యంహ విగతపాప'.—'వ్యం...' అని ఉండవలెను.

(౧) ౯౦. పరగి 'యా త్తమ్మన్న భక్షణే' యనఁగ.—'ఆత్తమన్న భక్షణే' అనవలెను.

(౧) ౯౩. అనుమతి 'యా యా క్రియా విధాతవ్య' యనుచు. 'విధాతవ్యా' అని ఉండవలెను.

(౧) ౯౪. సరిఁ 'కర్మణా మనసా వాచ' యనఁగ. 'వాచా' అనవలెను. ఒకప్పు డనుకరణము చేయకుండానే ఉదాహరిస్తాడు.

(౧) ౯౬. 'బహ్వాపి స్తోకమేవాపి శిష్టమన్నం విమిశ్రిత' మానుగాన.

సాధారణముగా ఉదాహృత సంపూర్ణ వాక్యమును చిన్న చిన్న ఖండములుగా కీలనచేసి ద్విపదలలో పొదిగినా, ఒకొక్కప్పుడు పెద్దఖండమునుకూడా కూర్చడాని కవకాశము కల్పించుకొన్నాడు.

(౧) ౯౬. 'ప్రవితత మాహేశ్వర వినిశ్చ్యత- విఘసీభూత వేద్రాగమైశ్చ శబ్దరూపైశ్చ'నా.

(౧) ౯౯. నిస్సంశయం బింద్ర, చ సనంద సాక్షాత్ ప్రసాదభోగేన. 'ఇంద్రశ్చ' అనడానికి.

(౧) ౧౦౦. 'మార్తాండ భానో కుష్ఠ'యనుచు. దీనిలో 'కుష్ఠో భవ' అని ఉండవలెను- త్రుంచివేసినాడు.

(౧) ౫౩౦. క్షితి 'జనితాగ్నే ర్జనితసూర్య'యనఁగ. 'జనితా సూర్యస్య' అనడానికి. తలఁపఁ 'బితా దేవతా ప్రష్ట' యనఁగ. 'ప్రష్టా' అనవలెను.

(౧) ౫౩౦. సృష్టంబు మఱియును "దేవాశ్చ పశవస్సృష్టా" యనఁగ.
పాదాంతములో సగణము.

(౧) ౫౩౫. 'అంగుష్ఠ తర్జనీభ్యాం సభస్మా'యనంగ.
దీనిలో 'భస్మ' 'భస్మా' అని పొడిగింపబడినది.

(౧) ౫౩౫. పురాణ, మితి 'తవోన్మేషని మేషేభ్య' యనఁగ.—
దీనిలో 'నిమేషాభ్యాం' అనేద్వివచనరూపమునకు బహు
వచనరూపము వచ్చినది.

(౧) ౫౩౫. భగ్నంబునొంద 'న బ్రహ్మో న విష్ణుర్ నాగ్నిర్న సూర్యో'
నా. 'విష్ణుర్' అని గగము చేర్చబడినది.

(౧) ౬౪౯. 'ధీయతే రుద్రాయతే రసతే నమో' యని.
'రసవతే' అనడానికి ఛందస్సుకోసము 'రసతే' అని పడినది.

(౧) ౭౦౬. భయంకరంబయ్యె న 'య్యత్యతిష్ఠద్దశాంగులం' బన
'ఆ' అనే విశేషణము ఛందస్సుకోసము కష్టార్తి. వందలకొద్దీ
ఉదాహరింపబడినవాటిలో ఈపందొమ్మిదింటిలోమాత్రము చిన్న
మార్పులు పొందవ మంతగా పాటింపదగినది కాదు.

బ. ౨౦౩. సంతతంబును శ్రుతి సన 'హరిగుంతంహరం' బనుచు.

'హరిమ్' అనే దానిని వేదములో 'హరిగ్' అని
పలుకుతారు. ఆంధ్రదేశోచ్చారణములో అది 'హరిగుం'
అని అవుతుంది. ఆ ఉచ్చారణము నుపయోగించుకొని కవి
దానిని ద్విపదలో పొందించినాడు. కాని, 'రతిబుతగ్'
సత్యం పరబ్రహ్మ, యనఁగ, అనే పాదములో ఇట్లు చేయ
లేదు.

బ. ౨౦౨ రమణఁ దద్విష్ణోః పరం పద.—మనఁగ, 'పరమం, అనేది
కుదరక 'పరం' అని కుద్దించినాఁడు.

బ. ౧౬౪. పాయక శ్రుతి 'రసాన్ భక్తస్య జిహ్వాగ్రే' యని.— పాదాంతములో గగము.

బ. ౧౦౬. ప్రేమం బెలర్పంగ 'భృత్యాపరాధస్వామిశో దంపేయన్ చదువు'.— పాదాంతములో గగము.

(౧) ౩౨౨. ధృతిఁగాని 'గురుణా అధిష్ఠిత' మ్మనియు: — గణముకోసము సంస్కృతవిసంధి.

అనుకరణవిషయములోనే కాక సంస్కృతసమాసములలో కూడా ద్విత్వాక్షరపూర్వాక్షరము గురువు కానట్లుగా చదువుకో వలసిన దని కవి సూచించినాడు.

బ. ౧౯౫. గోవిందప్రతిప సద్భావం బెలర్ప.

పం.చ. (౧) ౨౮. మల్లికార్జునకీర్తి మహిత శ్రీశైల

,, (౧) ౩౦. పడసి తత్తను సమర్పణ ప్రసాదంబు

,, (౧) ౫౬౪. సాంగోక్త శ్రుతులు దా 'రత్యతిష్ఠద్దశాంగులం' బనుఁగాన.

,, (౧) ౩౮. పాపాత్ముఁ డతఁడట్లు వారాశరాది ఖ్యాపితలీల.

,, (౧) ౨౧౬. నిజగురుశ్రీహస్త నీరజోద్భూత ద్విజుఁడు.

తెనుగుమాటలలోకూడా ఒకప్పుడు ద్విత్వాక్షర పూర్వాక్షరమును తేల్చి పలుకవలెను.

బ. ౧౪౪. అట్టియు నీడ్పించి యగత్త్వైపించె.

౬

కొన్ని ఛందో విశేషములు

ప్రా స య తి

ద్విపదలలో ప్రాసయతి కూడదనే నియమ మిటీవల లాక్షణికు లేర్పఱిచినారు. అయినా, కవు లందరున్ను ద్విపదలలో ప్రాసయతి నుపయోగిస్తూనే వచ్చినారు. అయినా ద్విపదలలో ప్రాసయతి క్వాచిత్క మనే చెప్పవలెను. సాధ్యమయినంతమట్టుకు దానిని వాడకుండడమే కవిసంప్రదాయ మని చెప్పవచ్చును. ప్రాసయతి నుపయోగించడము కపుక్కర్తి అనే అభిప్రాయము సోమనాథుని కాలములో ప్రబలి ఉంటుంది. దాని నానాటి పండితు లాక్షేపించిఉంటారు. అందులో బ్రాహ్మణనింద నపరిమితముగా చేసిన వీరశైవకవి అయిన సోమనాథుని ఈ విషయములో బ్రాహ్మణకవులు నిరసించడ మాశ్చర్యముకాదు. 'పాల్కురికి సోమపతితుండు ప్రాసవళ్లు పెట్టి రచించిన అప్రమాణపు బసవపురాణము' అని వారన్నమాట సత్యమే అయిఉంటుంది. సోమనాథుడు బసవపురాణములో ప్రాసయతిని చాలా తక్కువగా వాడినాడు. కాని, దాని నాధారముగా చేసుకొని శైవేతరకవులు తనకవిత్వమును నిందించడముచేత వారిని మరింత ఏడ్పించడానికో అన్నట్లుగా ప్రాసయతిని ద్విపదలలో వాడడానికి ప్రమాణవాక్యము నెచ్చటినుంచో సంపాదించి,—

"......'అనియతగణై' ర

రనియమం 'బ్రాసోవా' యనియు 'యతిర్వా'య

నియుఁ జెప్పఛందోవినిహితోక్తి గాన
ప్రాసమైనను యతిపై వడియైన
దేసిగా నిలిపి యాదిప్రాసనియతిఁ
దప్పకుండఁగ ద్విపదలు రచియింతు"

అని ఢంకాపాయించి పండితారాధ్య చరిత్రములో ప్రాసయతిని ఎక్కువగా వాడినాడు. అయినా, ఈవిషయములో అతడు మితిమీరిపోలేదు అతడు రచించిన ముప్పైరెండువేలకు పైగా ఉన్న ద్విపద పంక్తులలో ఇంచుమించు ఇన్నూరింటిలోమాత్రము ప్రాసయతిని వాడినా డన్న సంగతి గుర్తిస్తే అతనికికూడా ద్విపదలలో ప్రాసయతిని వాడడ మంత యిష్టములేదని తెలుస్తుంది. అతడు ప్రాసయతిని రెండుసందర్భాలలోమాత్ర ముపయోగించినాడు. మొదటిది అను ప్రాసావేశము వచ్చినప్పుడు,

"......శ్రీ పర్వతక్షేత్ర
వాసులు, యామ్యకైలాసచూడాని –
భాసితకీర్తివిభ్రాజితమణులు,
వరభుక్తి చిరముక్తికర భక్తిరతులు,
నరచర్మధర కర్మహర ధర్మవరులు,
గృతకృత్య హితభృత్య ధృతసత్యరతులు,
వ్రతధామ భృతసీమ జితకామముఖులు,
హారతంత్ర గురుమంత్ర పరతంత్రచరులు,
ధన్యులు, సుకృతవదాన్యులు, విగత –
దైన్యులు, లోకైకమాన్యులు, వరమ –

పాత్రప్రసాదైక గాత్రులు, గర్త -
జైత్రులు, భవలతాదాత్రులు, త్రిమల -
దూరులు, శుభతరాకారులు, గతవి -
కారులు, విజితసంసారుల్ దయావి -
నిద్రులు, గలియుగరుద్రులు, వీర -
భద్రులు, గరుణాసముద్రులు, బుధమ -
నోజ్ఞులు, దూరీకృతాజ్ఞులు, శ్రుతివి -
ధిజ్ఞులు, వినుతశైవజ్ఞు, లవార్య -
వీర్యులు, శివపదాచార్యులు, ప్రణమి
తార్యులు, త్రిభువనవర్యు లనంగ.

(౧) ౯–౧౦.

రెండోసందర్భము సంస్కృతవాక్యముల కనుకరణము చేసే టప్పుడు. చిన్నచిన్న వాక్యముల నుదాహరించేటప్పుడు సాధారణ ముగా సాధారణయతినే వాడినాడు. పెద్దవాక్యముల నుదాహరించి నప్పుడయినా వీలయితే జాగ్రత్తగా సాధారణయతిమాత్రము పడే టట్లు చూచుకొంటూ, అట్లు చేయడము సాధ్యము కానప్పుడే ప్రాస యతిని వాడినాడు. ఉదా. భంగిగా 'రాజా' యనంగ, 'దేశా' త్త నంగ...(౧)౪౧.

బసవపురాణములో ప్రాసయతి విరళముగా ఉన్నది. పండితా రాధ్యచరిత్రములో ఎక్కువగా ఉన్నది. దీనికి కారణము తెలుసు కొనడానికి బసవపురాణ రచనకున్ను పండితారాధ్యరచనకున్ను గల భేదమును మనము గమనించవలెను. బసవపురాణములో ద్విపదపాద ములు సాధ్యమయినంతమట్టుకు దేనికది ప్రత్యేకముగా ఉండి, ఒక పాదములోని తుదిపదము రెండో పాదములోనికి సంక్రమించలేదు.

అట్టి సంక్రమణము చాలా కొద్దిచోట్లమాత్రము జరిగినది. అందుచేత బసవపురాణపుద్విపదలు గోకటిపాటలుగా ఏర్పడినవి. పండితారాధ్యచరిత్రములో సోమనాథుడు ద్విపదననేకవిధములుగా నడిపించినాడు. దాని కెంతస్వాతంత్ర్యము నివ్వడానికి సాధ్యమవుతుందో అంత స్వాతంత్ర్యమును ఇచ్చినాడు. గణవిభజనము చేసుకొంటే అది ద్విపదగా కనిపిస్తుంది కాని, సర్వసాధారణముగా పండితారాధ్యచరిత్రమును చదువుతున్నప్పుడు మనకు ఛందస్సుమీద గురుతే ఉండదు. క్షణక్షణమునకున్ను ద్విపదనడక మారిపోతూ ఉంటుంది. మహాసముద్రములోని అలలవలె పదము లనేకవిధములుగా ప్రవహిస్తూ ఉంటవి. ఆ అల లొకప్పుడు భంగము పొందుతవి. ఒకప్పుడభంగములుగా నడుస్తవి. ఒకప్పుడు చిన్నఅలలు, ఒకప్పుడు మహాతరంగములు లేస్తూఉంటవి. అవి మనలను క్రిందికి మీదికి, ఈప్రక్కకు ఆప్రక్కకు, అన్ని ప్రక్కలకు ఊగులాడిస్తూ, ఒకప్పుడు లాలించి, ఒకప్పుడు జోకొట్టి, ఒకసారి పైకెత్తి, ఒకసారి క్రిందికి పడవేసి, అనేకవిధములుగా మనకు సంతోషము కూరుస్తవి. ఇట్టిరచనలో ప్రాసయతులు పడితేనేమి, సాధారణయతులు పడితేనేమి? ఒకచోట ఒకఅక్షర మిటుపోతేనేమి, అటు పోతేనేమి? ఆ కవితాలయముతో తన మనస్సునుకూడా లయము చేసుకోలేనివా డరసికుడు.

సోమనాథుడు ప్రాసయతిని వాడేటప్పుడు ద్విపద మొదటి పాదములో ప్రాసయతి, రెండోదానిలో యతి; మొదటిపాదములో యతి, రెండోదానిలో ప్రాసయతి; రెండుపాదములలోను ప్రాసయతి;—ఈ మూడువిధములుగా కూడా వాడినాడు. ఈ మూడు పద్ధతుల కున్ను పై నుద్ధరించి వ్రాసిన పంక్తులలోనే ఉదాహరణము లున్నవి.

కొన్ని విశేషప్రాసములు

(౧) ట, ఠ, ప్రాసము:

హఠయోగ రాజయోగాది విభ్రాంతిఁ
బటువగు పశుయోగ బంధంబులేమి.

(౨) ౩౨౭.

(౨) డ, ఢ, ప్రాసము:

రూఢి నసంఖ్యాత రుద్రులబంటఁ
బోఁడానఁబాడిన ప్రమథులబంట.

(౧) ౧౩౮

రూఢి 'సర్వం నమో రుద్రాయ' యనఁగఁ
గూఢంగ 'నిత్యేన కుర్యా'త్తనంగ.

(౧) ౯౩

వేడుక నాయజుర్వేదసూత్రోక్తి
రూఢిమై 'భగవాంశ్చ రుద్రం పవిత్ర'
మన.

(౧) ౪౬

(౩) ద, ధ, ప్రాసము:

వ, సుధ 'గృహేయస్మిన్ ప్రసూతా' యనంగ
వదరుచు నంద......

(౧) ౪౮.

(౪) ధ, థ, ప్రాసము:

మేధావిరుద్రుండు మిండసంగయ్య
మైథునరామయ్య మగతిలకవ్వ

(౨) ౯౦

(౫) శ, స, ప్రాసము :

శశిలేనినిశి, దివస్పతిలేని పగలుఁ
బసులకాఁపరిలేని పశునివహంబు.

దీనిలో 'పసుల' అనరాదు. అది సోమనాథుని తెలుఁగువాడుకకు విరుద్ధము.

(౬) ష, స, ప్రాసము :

దూషక! వినుము 'మాదుష్టతిర్ వృషభ
మాసహతాతి' యనుచుమహిమ్రోయుచుండ

(౧) ౬౮౧

(౭) ౭౧౮ లో 'రసహీనమైన నిస్సారంపుఁ గవిత' అనే పాదములో యతిభంగమయినట్లు కనబడుతుంది గాని 'నిర్ + సారము'=నిస్సారము, అని యిక్కడ సంధి కాబట్టి సోమనాథుడిక్కడ 'ఉపసర్గయతి'విశేషముగ వాడి ఉంటాడు.

(౫) శ, స, ప్రాసము :

శశిలేనినిశి, దివస్పతిలేని పగలుఁ
బసులకాఁపరిలేని పశునివహంబు.

దీనిలో 'పసుల' అనకూడదు. అది సోమనాథుని తెనుఁగువాడు కకు విరుద్ధము.

(౬) ష, స, ప్రాసము :

దూషక! వినుము 'మాదుష్టతిర్ వృషభ
మాసహూతి' యనుచుమహిమ్రోయుచుండ

(౧) ౬౮౧

(౨) ౨౧౮ లో 'రసహీనమైన నిస్సారంపుఁ గవిత' అనే పాదములో యతిభంగ మయినట్లు కనబడుతుంది గాని 'నిర్ + సారము'=నిస్సారము, అని యిక్కడ సంధి కాబట్టి సోమనాథు డిక్కడ 'ఉపసర్గయతి'విశేషముగ వాడి ఉంటాడు.

౧౦

పాల్కురికి సోమనాథునిభాష

సోమనాథుని భాషనుగురించి విస్తరించి వ్రాయడానికి పీఠికలో స్థలము చాలదు. తెనుగుభాష అతనిసొమ్ము. తక్కిన అనేక కవులవలె అతడు భాషకు అధీనుడు కాలేదు. భాష అతడుచెప్పినట్లుతని నోటిలో తిరిగినది. దానిని పరిచ్ఛేదించి వర్ణించడము కష్టసాధ్యమైనపని. ఈక్రింద అత డుపయోగించిన కొన్ని ప్రయోగములనుమాత్రము కొన్నివర్గములక్రింద ఏర్పరిచి చూపుతున్నాను.

అజ్లోపము

పదమధ్య అకారము:

కర్వన్ (౧) ౪౬౯; కస్వ (బ. ౭౫); తర్ఘ (౧) ౩౮౩

పదమధ్య ఇకారము

అర్ది (౨) ౧౧౭; ఉల్వ బ. ౧౩౦,౧౫౫; పెర్కలు బ. ౧౧౪; కన్నెర్కము (౧) ౩౪౦; బడ్తె (౧) ౧౨౬; లంజెర్కము బ. ౬౨,౧౪౪౪; ఎర్గి బ. ౭; కడ్గి బ. ౧౫౩; (౧) ౧౧౫; కన్నెర్గి. బ. ౭; (౧) ౪౧౭; చివ్కి బ. ౭౩; చెర్చి బ. ౮౨; నర్కి (౧) ౨౮౫; కుర్యన్ బ. ౮౬, (౧) ౧౪౧; తివ్యన్ బ. ౧౯౦; మర్గెదరు (౧) ౧౨౭,౧౨౮; కుర్యునే? బ. ౨౦౯; తివ్యించెన్ బ. ౧౭౮;

కొనిపోవన్ = కొంపోవన్ (ఇత్వలోపము, నకారమున కనుస్వారాదేశము) బ. ౭౯; వెల్లి + విరియన్ = వెల్విరియన్ (ఇత్వలోపము, ద్విత్వహల్లోపము) బ. ౧౨; (౨) ౪౦౦

పదమధ్య ఉకారము:

ఇష్టు బ. ౫౫, ౭౪, ౭౭; ఉర్కు (౧) ౧౨౬; ఎర్గుదురె? (౧) ౩౩౧; కద్వ బ. ౧౯౭; కొంబెర్కులు బ. ౨౨౦; కొల్దుము= కొలుదుము బ. ౨౨౮; కుద్తురు (౧) ౯౧; కుద్వనైతి బ. ౬౮; కుర్చు (౧) ౫౭౪; పెర్గు (౧) ౩౮౨; తూంపొంద్వన్. బ. ౬౫; తొండ్కుంగన్. ౨౧-౮౭; నిద్ద (౧) ౫౭౪; సెన్నడుమ్మ (౧) ౩౬౩; పర్సవేదుల బ. ౧౫౬; పల్వర్స (౧) ౨౯౮; పొర్గింటి కిర్గింటికిని (౧) ౪౭౩; మిడ్తలట్లు బ. ౨౧౫; మెర్గు బ. ౧౭, ౭౫; వల్వ బ. ౫౭; విర్గన్ (౧) ౧౨౬.

అంత్య ఉకారము

అనియెదర్ (౧) ౩౨౬; అన్రవము (౧) ౧౧౨; అర్పించుకొన్ భాతి (౧) ౧౦౮; తొంగిళ్ళఁ గార్చిరు బ. ౬౭; నేఁడ్ వింత వాఁడు. బ. ౧౦౧; పదటిపాల్ నేసి. బ. ౨౪౨; పదన్ సెడకుండ. బ. ౨౩౮; ఏఁగెడువార్ జంగమములు బ. ౫౮; కొనఁగివార్ (౧) ౪౮౧; వచ్చువార్ గలరు. బ. ౧౫౧; వెడల్ (౧) ౪౨౫; వ్రాలుదుర్ (౧) ౩౪౯; ముత్తవవు + నాకు = ముత్తవవ్నాకు. బ. ౭౦.

ద్విత్వహల్లోపము

చిటిపొటి సమయంబులు బ. ౧౯౭.

అర్ధానుస్వారము

ఈ క్రింది పదములలో యతిప్రాసముల ననుసరించి అర్ధానుస్వారము లున్నవని నిర్ణయించవచ్చును.—

అనఁగి పెనంగి. బ. ౧౩

ఆఁకొను - వీఁకతో. బ. ౧౩౮; సాఁకించి. బ. ౬౭

ఆఁగు - మూఁగుచు నేఁగుచు, వీఁగుమ నాఁగుమ (౨) ౨౯౫-౬

ఆఁటది — మాఁటిమాఁటికి (౧) ౨౭౫

ఆంపరి - (౧) ౪౨౯

ఆఁడురూపము - వీఁడు (౧) ౬౧౯; పోఁడిగా (౧) ౬౧౯

ఆఁబోఁతు - ఏఁబత్తిరి (౨) ౪౯౯

ఊఁకరల్ - మూఁకకు. బ. ౧౬౦,౨౩౯

జోంపి - ఎ, లుంగరె. బ. ౪౭

ఎ,లుంగ - అ,నంగ (౨) ౨౭౪

ఏఁగు - మీఁగాలు (౧) ౩౯౧; కౌఁగిలింపఁగ. (౧) ౪౨౪

కలఁగు - పొంగ, క,లంగ (౨) ౨౭౪

కౌఁచుట - పాఁచియో. బ. ౮౦ కలఁగు - సొంగమై - క,లంగ (౨) ౨౭౪

కౌఁగిలించు - ఏఁగు (౧) ౪౨౪

చాంగు! - వీంగు (౨) ౩౪,౪౩౪

చూఁడు - వీఁడు.

చెలఁగు - పొంగి బొబ్బిడుచుఁ జె-లంగి. బ. ౨౪౪

చేఁదు (క్రియ) (౨) ౩౮౦

తలఁకు - రవిశశల్ స్రుంకఁ గూర్మంబు దలంక. బ. ౧౦, ౧౫౮

తాఁకు - సోఁక (౧) ౩౦౯, ౪౪౯

తేఁటులు - దాఁటులు-(౧) ౨౬౬

తొడఁగు - ఆంగీకరణ...తొ,డంగి. (౨) ౧౦౪; సొంగమై మ్రోయఁదొ-డంగిన (౨) ౨౭౪

తోఁపు ౨౧౮౯

దాఁటు - తేఁటులు (౧) ౨౬౬

నాఁటు - బ. ౮౪

నాఁడు – వేఁటాడ. బ. ౪౯; వీఁడు; వేఁడునే బ. ౮౪;
పోఁడి. బ. ౮౪

నేఁడు – వీఁడు; పోఁడి. బ. ౪౬, ౮౮; పట్టి, నాఁడు (౧) ౪౫౬; వాఁడో (౧) ౬౭౯; మూఁడు (౧) ౬౩౨

నోఁచు. బ. ౧౩

పాఁగము. బ. ౧౪

పాఁచి – కొఁచుట. బ. ౪౦

పాఁతర – లోఁతు. బ. ౪౭

పీఁకె. బ. ౧౫౭

పెనఁగు – అనఁగిపెనంగి. బ. ౧౩

ప్రాఁత. బ. ౧౭౦

ప్రోఁగు బ. ౧౬౬

పూఁట బ. ౩౭

పోఁడి– ఆఁడురూపము (౧) ౬౧౯; నాఁడు బ. ౪౬; ౮౪; నేఁడు బ. ౮౮; మూఁడు బ. ౨౬; (౨) ౬౨,౫౨౦; వేఁడుఁడు. బ. ౬౬; వేఁడుము. (౨) ౨౫౯; వేఁడక (౨) ౫౦౫ (కాని, బ. ౪౧. లో 'పోఁడశపండువు... పోఁడిగా, అని సానుస్వారనిరను స్వారప్రాస మున్నది. ఈ పాఠము తప్పయి ఉంటుంది.)

పోఁడు = పొద – లేఁడు (౧) ౧౩౦

మాఁకులు బ. ౪౫

మాఁటిమాటికి – ఆఁటదానిని (౧) ౨౮౫

మాదిఁగి – లింగులకాక మా – దింగు లున్నారె? (౧) ౧౨౪

మీఁగాలు – ఏఁగంగ (౧) ౩౯౧

మీఁదు – రాఁదివ్వ (౧) ౬౯౪; ఏఁదెచ్చ బ. ౪౧

మూఁక - ఊఁకరల్. బ. ౧౬౦; మూఁగుచు నేఁగుచు మూఁకలు గొనుచు, వీఁగుచు నాఁగుచు. (౨) ౨౯౫, ౬

మూఁడఁడవులు - (౧) ౫౬౭

మూఁడు - నేఁడు (౧) ౬౩౨; వీఁడు;

రేఁగు. బ. ౧౫౫; నాఁగమలజ. (౧) ౯౪

రోఁజు (?) (క్రియ) బ. ౮౭

వీఁక - ఆఁకొంటి బ. ౧౩౯; తాఁకిన (౧) ౩౦౯; తాఁకు (౧) ౪౪౯

వీంగు - చాంగు భళా! (౨) ౩౪

వీఁగు - తాఁగరిగొన్న (బ) ౨౩౬

వేఁచు బ. ౫౫

వేఁటాడు - నాఁటి బ. ౮౯

వేఁడిమి - వీఁడు

వేఁడు (క్రియ) - వీఁడు; నాఁడ. బ. ౭౮; పోఁడిగా బ. ౬౬; (౨) ౨౫౯, ౫౦౫

సాఁకించు - ఆఁకొనఁగా బ. ౬౮

సాందు - (౨) ౪౨౯

సంధివశమున వచ్చిన అరసున్నలుగల కొన్నిపదముల కుదాహరణములు.—

ఎక్కుడుఁగుఱ్ఱ. బ. ౧౪౧, కోటానఁగోట్లు. బ. ౧౯౯; (౧) ౫౪౮, ౬౨౨; గీటునఁబుచ్చి. బ. ౬,౫౮; చుబ్బనఁజూఱ, బ. ౮; చెల్లఁబో!. బ. ౧౦౭; తోడిఁదోడికే (౧) ౪౬౯; పాడానఁబాడు. (౧) ౧౩౯; లేఁబురులు. బ. ౧౭; మొదలయినవి.

ఈ క్రిందిమాటలలో అరసున్నలు లేవు.—

ఇగ-జగము. బ. ౧౪౫

ఎ,సగు-అగు,(౧)౩౮; ౫౫ జగతి (౧) ౫౯; మొగి (౧)౫౩

త్రాగు-సాగర (౧) ౯౫

వేగు-రాగిల్లె. బ. ౧౬

పోటరులు-కోట. బ. ౬౪

ఇట్లే, పరగు, తోచు, ఒసగు, లలోకూడా అరసున్నలు లేవు.

కొన్ని పదములలో అరసున్నలున్నవో లేవో నిర్ణయించడము కష్టము.

(౧) బ. ౧౧౪. ఈగి చెల్లింపక యెట్లు నాచేతఁ జాగదవని.

'ఈగి' శ. ర. లో అరసున్న లేదు. 'ఈఁగు'లో ఉన్నది. భార. శాంతి. (౨) ౩౬౨ లో నిరనుస్వారము. కాని, 'చాగు'=పోవు అనే అర్థములో నిరనుస్వారముగా శ. ర. లో ఉన్నది. అయినా అనుస్వారనిర్ణయమున కనుకూలమైన ప్రయోగము లివ్వబడలేదు. 'చాఁగు' అని సానుస్వారముగా కూడా అర్థభేదముతో ఒక పదము శ. ర. లో ఉన్నది గాని, దాని నిర్ణయమునకున్ను అనుకూలపడే ప్రయోగ ముదాహరింపబడలేదు.

'ఒఱగు'లో అరసున్న ఉన్నదా?బ. ౪౮లో ప్రభాకరశాస్త్రి గా రరసున్న పెట్టలేదు. నేను పండి. చ. (౨) ౪౦౪లో పెట్టినాను. వారు పెట్టకపోవడానికిగాని, నేను పెట్టడమునకుగాని ప్రమాణము లేదు.

చాడయ్య (బ.౯౯), చాడరసు (బ.౩౬)లలో ప్రభాకర శాస్త్రిగా రరసున్న నుంచలేదు. నేనుంచినాను. ఇద్దరికిన్ని ప్రమాణ ములు లేవు. కాని, కన్నడములో 'చాండ', 'చాండరస' అని ఉండ డముచేత నేనరసున్న నుంచినాను.

బ. ౫౬లో 'తొరిగన్' అని ప్రభాకరశాస్త్రులుగారు. శ.ర.లో 'తొఱఁగు అని అత్వమధ్యమము, శకటరేఫము, సార్ధాను స్వారము. 'భంగించి యితరకాంతఁ దొ,ఱంగుట తప్పొ తడంబ-ఱచి పురుషులకున్' కళా. ౬. ప్రయోగము. కాబట్టి, బసవపురాణములోను పండితారాధ్యచరిత్రములోనుకూడా 'తొఱఁగు' అని చదువుకోవలెను.

(౧) ౫౦౯ దోనమ రాజయ్యగారు. 'అయ్యంగారు', అయ్య గారు, అని రెండువిధములుగాను వ్యవహారములోను శాసనములలోను కనబడుతున్నది- 'కాఁడు' అనేదానికి 'కారు' బహువచనమయితే, దానికి 'గారు' రూపాంతరమయితే 'గా'కు పూర్వ మరసున్న ఉండవలెను.

మామిడి, మావిడి. బ. ౨౧. వీటిలో అరసున్న ఉండవలెను. 'మావిణ్డివాడ' అని శాసనప్రయోగము.

మూతులు. బ. ౨౩౮. మూతిలో అరసున్న ఉన్నదా? ఆపదము 'మూయు' ధాతువుతో సంబంధించినదైతే ఉండవలెను. ముట్టి, ముట్టెలతో సంబంధించినదైతే ఉండకూడదేమో. రూపనిర్ణయము చేయడానికి ప్రమాణాలు దొరకలేదు.

'వరవుడు'లో 'డు'కుపూర్వ మరసున్న ఉన్నదా? అది మహన్మహతీవాచకముగా ఉండడముచేత అరసున్న ఉంచుతే కేవల మహద్వాచకముగా స్ఫురిస్తుం దని అరసున్నను వదలుతారు. కాని, డుజ్వర్ణకము కేవల మహద్వాచకపదములలో మాత్రమే ఉండ నక్కరలేదు- అయినా, దీనిలో అరసున్నను ఉంచడానికి కాని, ఉంచకపోవడానికి గాని ప్రమాణములు లేవు.

'సురుగు'లో అరసున్నకు, 'ఒంది సురిఁగిపోయిన' అని విక్రమార్క చరిత్రములోని ప్రయోగము ప్రమాణము. కాని తత్పూర్వ కావ్యములలో ప్రమాణములు కానరావు.

రేఫనిర్ణయంము

(బ = బసవపురాణము; ప. (౧). పండితారాధ్యచరిత్రము, ప్రథమ సంపుటము; ప. (౨). పండితారాధ్యచరిత్రము, ద్వితీయసంపుటము;-అంకెలు పుటలను తెలియజేస్తవి. పదము తరువాతచూపిన పదములు ప్రాసస్థానములో వచ్చినవి. ప్రాసయతిస్థానములోవస్తే ప్రా య అని తెలువఁబడుతవి.)

అర=సగము. ప (౧) ౪౪౩. తిరిగిన

అరగంట. బ ౧౪౬. దరహసిత

అరగలి. ప (౧) ౪౫౧. అరుఁగు; బ. ౧౨౪. ధరన్; బ.౨౩౨.పరమ; ప (౨) ౩౮౪, ౩౭౯ పరుస

అరయు. ప (౧) ౧౧౪. అరయన్; బ. ౪౭. అరిగి; ప (౧) ౨౭౭. ఇరుగింటి; ప (౧) ౩౮౦. ఇరువురము; (౨) ౬౦౬. ఉరగంబు; ప (౧) ౫౭౩. ఉరులింగ; బ. ౨౨౯, ఎరియుదురు; ప (౧) ౩౨౨. కరణిన్; బ. ౧౨౪, ప. (౧) ౭౨,౧౦౧; ప (౨) ౪౬౪. గరుడ; బ. ౪౦. గిరిజ; ప (౧) ౧౪౪. తరుణి;బ. ౬౮. తరుణియ; ప (౨) ౪౭౮. దరులు; ప (౨) ౧౭౫. ధరణీశ; ప (౧) ౧౧౪, ౫౦౮, ప (౨) ౨౫౮. ధరణి; ప (౧) ౨౯౨, ౩౪౮ ప (౨) ౨౮౭, ౫౨౨, ౫౮౦, ౬౧౫, ధర; బ. ౨. నరులకు; ప (౧) ౪౪, ౫౫౯, ౫౬౩, ౫౩౪. పరగు; బ. ౨౩౧. పరమేశు; బ ౧౧౬. పరికించి; బ ౯౬. పరిగొని; ప (౧) ౧౦౯. పరిమితంబు; బ. ౨౧౭; ప (౧) ౧౪౯. పొరలన్; ప (౧) ౬౪౨, పొరిన్; ప (౧) ౩౪౧, ౪౨౦. బెరయు; ప (౧) ౫౨౫. మరిగిన. ప (౧) ౧౧౫. మరులు; బ. ౧౬౮; ప (౨) ౧౮౬. వర; ప (౧) ౭౦; ప (౨) ౬౨, ౩౩౬. వరుస; బ.౪౩.విరచితంబు; బ. ౧౫౬; ప (౧) ౫౫౬. విరచించు ప (౧) ౨౩౫, ౨౩౭, ౨౮౭. సరసరన్; ప (౧) ౪౧, ౫౨౫, ౫౭౬; ప (౨) ౨౬, ౫౬, ౨౪౭. సరిన్, బ. ౨౧౧; ప (౧) ౬౩౮, ౬౪౭; ప (౨) ౨౪౧. హరి; బ. ౫, ౨౦౦; ప (౧) ౬౨౪; ప (౨) ౨౬. హరు;

అరికట్టు. బ. ౨౨౩. శరణు.

అరిది. ప (౧) ౧౧౪. అరయన్; ప (౧) ౩౫౨. దురిత; ప (౨)

౪౮౭. నరుఁడు; బ. ౧౨౨ పెరిగి నది.

అరియాము. బ. ౧౯౮. కరి; బ. ౧౯౮. పరము; ప (౨) ౩౪౮. సిరియాల సెట్టి; ప (౨) ౧౪౬. హరు.

అరివాళునయనారి. బ. ౧౩౫. పరమ

అరుఁగు. ప (౧) ౪౫౧. అరగలి; ప (౮౧) ౧౨౨. చెదివిన.

అరుగు. ప (౧) ౩౭౦. ప (౨) ౪౦, ౫౧౧. అరుగు; బ. ౪౭. అరయు; బ. ౧౫౫, ప (౧) ౪౦౯, ౪౬౯. అరుదు; బ. ౧౬౦. ఉరవడిన్; బ. ౫౭, ౧౨౧, ౧౬౭; ప (౧) ౧౩౨; ప (౨) ౧౮౯. కరము= చాలా; బ. ౧౪౦. కరములు; ప (౨) ౪౯౪. గిరిజ. ప (౨) ౨౪౭. చరణ; ప (౧) ౩౯౦. చొరకుము; ప (౨) ౫౩౪. తరమిడి; ప (౧) ౫౭. తిరము; బ. ౨౩౪. తెరచీర; ప (౨) ౫౧౯. తెరవు; బ. ౧౬౧. దరహసిత; ప (౧) ౫౭౨. ధర; ప (౨) ౨౭౭, ధరణిని; ప (౧) ౧౪౫. ధరియించు; బ. ౩౯. పరగన్; ప (౨) ౫౯. పరవు; ప (౧) ౪౫౫. పరిపూర్తి; ప (౨) ౫౧౪. పరిగొని; బ. ౧౫౭. పరిణయంబు; బ. ౧౬౧. పరితోష; బ ౮౬; ప (౧) ౪౦౬. పురహరు; ప (౧) ౨౭౧, ప (౨) ౫౯. పురి; ప (౧) ౫౭౮. భరితము; ప (౨) ౧౮౨. వర; బ. ౪౦. సరసరన్; ప (౧) ౬౬౪. హరి; ప (౧) ౧౪౫, ప (౨) ౧౨౩. హరు.

అరుగుదెంచు. ప (౧) ౩౯౨. ధరణ్; ప (౨) ౧౧. ధరణీశు; ప (౧) ౫౭౨. పరగన్; ప (౨) ౫౦౮. పురహరు; ప (౧) ౪౮౨. మరలి; ప (౧) ౩౯౩. హరుఁడు.

అరుదెంచు. బ. ౭౩, ౧౫౫; ప (౧) ౪౦౯, ౪౬౯. అరుదు; బ. ౧౮౫. తిరునావలూరు; బ. ౩౮. తెరవు; బ ౧౩. నరలోకము; బ. ౨౨. నరులు; బ. ౧౧౩, ౧౬౩ పర; బ. ౩౯, ౧౨౩, ౧౩౭, ౧౬౩, పరమ; ప (౨) ౩౬౭. పరుస; బ. ౧౨౩. వర; బ. ౧౫౯. శరణ, బ ౧౬౭. సరసరన్; బ. ౪౪. సరస; బ. ౧౦౫. హర.

అరుదు. ప (౧) ౬౪౪. అరుదు; బ. ౭౩. అరుదెంచు; ప (౧) ౭. ఉరుమంటప; ప (౧) ౫౫౩. కరుణించు; ప (౨) ౪౨౫. కరణముల్; బ. ౬౧, ౧౨౨, ౧౬౫, ౨౧౯, ౨౩౪. ప (౧) ౫౯, ౧౯౭, ౨౮౩, ౫౯౪. ప (౨) ౧౩౩. కరము=చాలా; బ ౨౨౬ గరళ, బ ౧౮౩. గురుమూర్తి; ప (౧) ౬౮౭. చిరకీర్తి; ప (౨)

౨౮౯. పుణ్యతరముః; ప (౧) ౩౨౦. తెరవు; బ ౧౧, ౧౭౧. దరహాస; బ.౨౪౫ ప (౨) ౧౯౭, ౪౬౧, ౪౭౦. ధరన్; ప (౧) ౧౬౧, ౫౪౪, ౬౭౫. ప (౨) ౨౮౯, ౪౭౧. పరసు; ప (౧) ౫౪౬. పరిహరింపంగ; ప (౧) ౭౦. పరువడిన్; బ. ౧౯౧. పరువులు, ప (౨) ౩౮౫, ౩౯౧. పరుస; బ. ౭౩. పురములు; ప (౧) ౮౦, ౮౧. పురుష, ప (౧) ౪౫. పొరిన్; ప (౨) ౭౮. పొరిం బొరిన్; ప (౨) ౩౬౬. భరతోక్తి; ప (౧) ౧౩౨. మరలి; బ. ౩౦, ౧౨౯, ౨౧౨. వర; బ. ౫౫. వర (రు?) వుడు; ప (౨) ౧౮౩. వరుస; ప (౨) ౨౯౧. విరచిత; ప (౨) ౫౧౭. సరకు సేయక; ప (౨) ౪౫౬. సరి; బ. ౧౨౩. సిరియాల; ప (౧)౪౩. సురలకు; బ. ౧౨౪, ౧౬౭; ప (౧) ౧౨౬. హర; బ. ౧౭౭, ౨౨౧; ప (౧) ౬౩౭, ౮౦౮. హరి. బ. ౧౨౪, ప (౨) ౧౬౪, ౧౬౮, ౨౩౧, ౩౩౫. హరు.

అరువు. క్రి. బ. ౧౩౯. ధరణీశ.

అలరు. క్రి. ప (౧) ౮౩. చరణ; ప (౧) ౫౨. పొరిన్; ప (౧) ౫౮౪. సరిన్.

ఆరగించు. బ. ౧౬౪, ప (౧) ౧౩౮, ౧౪౦. అగు. క్రి; ప (౧) ౧౩౮. ఆరయు; ప (౧) ౧౯౪. ఆ, రుచి; బ. ౬౩. ఆ, రుద్ర; బ. ౯౧. ఈ, రమ్యమగు; బ. ౩౭. కారుణ్య; ప (౧) ౧౩౮. కూరిమి; కూరు; బ. ౬౭, ౮౦, ౮౨. కోర=గిన్నె; బ. ౮౦; ప (౧) ౧౩౮. కోరు. క్రి; ప (౧) ౧౩౮. చేరము; చేరు, క్రి; ధీరుడు; ప (౧) ౩౭౫. పూరించి; బ. ౧౬౫, పేరు; ప (౨) ౨౯౭. బారెండు; ప (౧) ౧౩౮. వారక; బ. ౧౫౯. వారు; బ. ౪౬. వీరచోడవ; ప(౧)౧౩౮. సారంపు; బ. ౨౨౨ హారంబు; ప (౧) ౧౩౨. అగ్ర, హారంబు;

ఆరయు. ప (౧) ౧౩౮. ఆరగింపక; ప (౧) ౧౯౮. ఆరాధ్య; ప (౧) ౪౧౬. ఊరికి; ప (౨) ౩౬౭. ఘోరన; బ.౨౩౦. వీరమాహేశ్వర.

ఆరు. క్రి=నిండు. ప (౧) ౫౨. తనూరఘోరా; బ. ౧౬౪. ఆరు=నిండు; ప (౧) ౧౪౦. ఆరగించు; ప(౧) ౧౨. పండితారాధ్య; ప (౧) ౧౫౧. ఆరాధ్య; బ. ౬౮, ౨౪౫. ఊరక; ప (౧) ౪౬౯. ఊరికి; ప (౨) ౧౫౮. ఏరాలి; బ. ౧౨౫. ఓర; బ. ౧౪౭. కోరి; ప (౧) ౪౩౮. గారుడ; బ. ౪౮. గారి; బ ౧౫౪. చారు; బ. ౯౨. ద్వార; ప (౨) ౪౬౩. ద్వారపాలకులు;

ప (౧) ౪౫౦. ధారలు; ప (౧) ౪౬౦. పేరు; ప(౨)౪౩౫. భారతి; ప (౨) ౩౬౮. భూరి; ప (౧) ౪౪౩, ౬౬౭. భోరన; బ. ౧౫౪. మారయ్య; బ. ౩౯. మారారి; బ. ౧౮౬. మారుడిగ; ప (౧) ౫౯౩. మారుశిగె; ప (౧) ౯౨, ౧౬౦. వారక, బ. ౧౫౭. వారి; ప (౧) ౧౪౧. వారివారికి; ప (౨) ౧౯. ఉన్న, వారము; ప (౨) ౩౬౬. వారు; బ. ౭౭. వేరువెల్లంకి; ప (౧) ౧౫౧. శారద; బ. ౨౧౨ సారమేయము; ప (౨) ౪౭౮. సారూప్య;

ఆరు = శుష్కించు. బ. ౨౩౮. నీరు;

ఆరు = ఆడు. బ. ౧౭౧. కేరెడు

ఆరె. ప (౧) ౧౧౮. వారి; ప(౧) ౧౧౭. వారెన.

ఇరవు. ప (౨) ౪౯౬. కరవీర; ప (౧) ౩౨౦. గురు; బ. ౧౪౦. తిరునావకపురి; ప (౧) ౬౦, ౪౬౧. ధర; ప (౧) ౫౩౧. విరచించి

ఇరుకు. క్రి. ప (౧) ౪౬౧. ధర

ఇరుకు. వి. ప (౧) ౪౬౧. ధర

ఇరుగు. ప (౧) ౨౮౮. అరసి. ప (౧) ౪౭౧. భక్త, వరులు;

ఇరువదెన్మిది. బ. ౨౧ ధర.

ఇరువురు. ప (౧) ౩౭౦. అరయంగ బ. ౬౬. కరుణా; బ. ౧౫౧. సరస,

ఉరవడి. బ. ౧౬౦. అరుగఁగ; బ. ౨౧. పరమార్థ.

ఉరవు. ప (౧) ౩౮౭. నెరయన్

ఉరువడిన్. ప (౨) ౧౦౨. కరము నన్; ప (౧) ౫౧౮. పరసమయు; ప (౧) ౬౯౮. సురగిరి

ఊరక. బ. ౬౭, ౨౪౫. ఆరంగన్; ప (౧) ౪౫౪. ఊరక; బ. ౭౧, ౧౦౩; ప (౧) ౩౩౮. కారణ; బ. ౭౪. త్రారత్న; బ. ౧౭౭, ౨౨౯. ధారుణి; ప (౨) ౪౬౭. పారణ; ప (౧) ౪౩౨. మీరని; బ. ౧౩౩. వారక; బ. ౧౭౬. వారిన్; ప (౧) ౩౭౧. సారియ;

ఊరకుండు. ప (౧) ౪౨౭. అసంఖ్యాతు, లార!

ఊరకో! బ. ౮౪. ఊరకో!

ఊరడిల్లు. ప (౧) ౪౨౯. కాఱెకు (?) ర, ఱ, ప్రాస

ఊరు=ద్రవించు. ప (౨) ౫౨౦. తొరుచున్

ఊరు=గ్రామము. ప (౧) ౪౬౮. ఆరంగన్; ప (౧) ౪౧౬. అరయన్; బ ౧౩౦. ఉరుత్త,రారణ్యామో; ప (౧) ౪౦౯. కోరి; బ. ౭౨. తొరు; బ. ౨౧౩. రాలైరి; బ. ౨౧౭. అగ్రహారము

ఊరూరన్. ప (౧) ౧౭౮. మారారి; ప (౧) ౫౮౩. వారింపన్;

ఎరియు. బ. ౨౨౯. అరయక; ప(౧) ౬౬౪. హరి.

ఏరాలు. ప (౨) ౧౫౮. ఆరంగన్, కూరిమి, గారాబు

ఏరు= ఎవరు. బ. ౧౨. గారవింపఁగ; ప (౧) ౧౯౯. పండితయ్య, గ రికి; బ. ౧౩౨. వారించి;

ఒనరు. ప (౧) ౪౦. పరసమై

ఒరగాలు. ప (౧) ౩౯౦. సారిన బ. ౨౩౪. మురియుచు

ఒరయు. బ. ౧౧౦. ధన; బ. ౯౪. పరగఁ

ఓగిరము. బ. ౧౧౮. రక్షింపవేమోగిరములు (యతి)

ఓర. బ. ౧౨౫. ఆరఁ

ఓరగించు. ప (౨) ౩౧. పూరించి

ఓరంతపొద్దు. ప (౨) ౨౩౪. తారు.

ఓరి! బ. ౧౨౯. ధీర. బ. ౧౮౪. నోరు; బ. ౧౦. పేరు; బ. ౧౮౪. మారారి

ఓరోరి! బ. ౧౯౯. మారారి; ప(౨) ౧౧౨. రార!

కదురు. క్రి. ప (౧) ౪౧. పొరిన్

కరఁగు. బ. ౧౯౨. కరఁగునే?

కరటము. ప (౨) ౩౧౮. కరమొప్ప

కరణిఁ. ప (౧) ౨౨౨. అరయంగన్; ప (౨) ౩౩౪. ధరన్; ప (౧) ౬౪౯. నరుఁడు; ప (౨) ౪౦౩. పరుస; ప (౧) ౩౨౮. పరసరన్.

కరతిత్తులు. ప (౨) ౩౫౪. గరిగిలు.

కరము=చాలా. బ. ౧౨౪ ప (౧) ౭౨. అరయు; బ. ౫౯, ౧౨౧, ౧౬౯; ప (౧) ౧౦౧, ౧౩౨; ప (౨) ౧౮౯. అరుసు; ప (౧) ౫౯౫. అరుదు; బ. ౧౨౨. అరుదందన్; ప (౧) ౫౯. అరుదారన్; బ. ౨౧౯. అరుదుగా; బ. ౬౧, ౧౬౫, ౨౩౪; ప (౧) ౧౯౭, ౨౮౩; ప (౨) ౧౩౩. అరుదొందన్; బ. ౨౧౩. ఊరమున; ప (౨) ౩౧౮. కరటంబు; ప (౨) ౨౯౦. కరతల; ప (౨) ౧౪౦. కరుణింపు; ప (౧) ౩౨౯. గరళ; ప (౨) ౨౬౯. గరుస; ప (౧) ౮౧౩. గుగు; ప (౧) ౩౦౧, ౩౧౫. చిర; ప (౨) ౧౪౧. తరములవారు; ప (౧) ౫౯, ౫౪౨; ప (౨) ౧౯, ౧౩౩, ౧౪౯. ధర; ప (౧) ౫౮౪. నరకము; బ. ౧౩౫. నెరియలు; బ. ౧౫; ప (౧) ౧౮౯, ౩౦౬. పరగంగన్; ప (౨) ౪౧౧. పరగి; బ. ౬౧. పరము; ప (౨) ౪౬౩. పరిచర్య; బ. ౨౧౪. పరితోష; ప (౨) ౪౪౦. పరులన్; ప (౨) ౩౦౯. పరువడిన్; బ. ౧౯౪. పురము; ప (౨) ౧౬. పొరిగొని; ప (౧) ౧౧౯. పొరిఁబొరిఁ; ప (౧) ౬౩౯. వరకీర్తి; బ. ౨౦౬. వరగొండ

పెరుమాణి; ప (౧) ౪౭౮. వర, పరితృప్తి; ప (౨) ౪౧౩, వస భక్తి; ప (౨)౨౩౬. వరుసన్; బ. ౧౭౫. విరచిత; ప (౨) ౫౮. శరణులన్; బ. ౧౨౯. శరసన్; ప (౧) ౩౬౩. శరసంబు; బ. ౧౭౫, ౨౩౬. సరసరన్; ప (౨) ౩౨౬. సరసాంగకళలు; ప (౨) ౧౩౬. సరసోచిత; ప (౨)౩౧౧. సరిన్; ప (౨) ౩౩౨. సిరిగిరిన్; ప (౧) ౪౯౦. సుర; ప (౧) ౬౨౯. సురగిరి; బ.౧౬౫. సురియ చోడయ; ప (౨) ౨౩౧. స్ఫురిత. బ. ౬౧. స్వర; బ. ౪౮, ౧౧౫, ప (౨) ౧౦౦. హర. ప (౧) ౬౨౫, ౬౭౦. హరి; ప (౨) ౧౧౩. హరుడు.

కరయూరిచోడ. బ. ౧౦౪. ప(౧) ౪౧౨, ధరణీశ

కరి. బ. ౯౭. అరియము

కరికాలచోడుడు. బ. ౪౬. గరగ కావటివాడు; బ. ౧౨౨. తిరునీల కంఠుడు. ప (౧) ౪౫౮. సురియ చోడయ; ప (౨) ౧౧౭. వర వీర, ప (౨) ౧౯౯. హరునకు, పరగంగ.

కరిశుడు. బ. ౧౭౨. తిరునావలూరు.

కరువు = పోతవిగ్రహము. ప (౧) ౧౭౯. భరితము; బ ౮౨. విరచించి

కారించు. బ. ౮౩. చీర

కూరు. క్రి. ప (౧) ౧౩౭. ఆరగింపక; ప (౨) ౨౮౮. వారు వారును;

కూరిమి. ప (౨) ౧౫౭. వీరాలి

కూరు. క్రి. ప (౨) ౩౭౨. దూరుచున్

కేరు. బ. ౧౭౧. ఆరుచున్

కోర=గిన్నె. బ. ౬౯, ౭౨. ఆరగింపగన్; బ. ౭౦. ఆరగింపవే? బ. ౭౨. ఆర్ద్ర; బ.౭౧.ధారుణి; బ. ౭౦. ఘోరున; బ. ౭౨. మీరు;

కోరు. క్రి. బ. ౧౪౯. ఆరంగన్; ప (౧) ౧౩౭. ఆరగింపక; ప (౧) ౪౦౯. ఊరి; బ. ౪౬. కళియంబ,గారు; ప (౨) ౩౭౨. కూరుచున్; బ. ౫౪. క్షీరాబ్ధి; బ. ౧౦. చీరికిఁగ్రైకొన్నె; ప (౧) ౩౯౮. చేరక. ప (౧) ౩౧౭. గుణవి,దూరున్, బ. ౨౦౫. ద్వారావతి. బ. ౭౭. మారారి. బ.౧౫౦. మేరువు-బ. ౧౪౭. వారాంగనా-బ. ౯౧. వారివారికిన్-ప (౧) ౩౩౮. వీరచోడ-బ. ౭౦. ఆరగింపగన్,

గరగకావటివాడు. బ.౪౬. కరికాలచోడు.

గరళము. బ. ౨౯. అరుదగు.

గరిగలు. ప (౨) ౩౫౪. కరతిత్తులను.

గరిడి. ప (౧) ౫౨౦. హరుని.

గారవించు. బ. ౧౨; ఏరికిఁ; ప (౨) ౩౩. తారును; బ. ౨౦౬. తేరసగణములు; బ.౨౧౩. ప (౨) ౧౪౩ సారమేయంబు;
గారాబు. ప (౨) ౧౫౮. ఏరాలి.
గారాము. ప (౨) ౧౬౪. పేరు.
గారు. (బ. ప్ర) ప (౧) ౧౯౯. ఏరికి; ప (౧) ౪౯౬. తారు; బ. ౯౩ధీరుండు; బ. ౧౧౦.వారక; ప (౧) ౧౪౪. సారగోమేధ;
గోరంటలాట. ప (౧) ౪౬. చేర బొంతలయాట.
చరగడుగఁగఁబోవు. బ.౨౨౪.వరద! బ. ౨౨౪. వెరవిండ్లు.
చిరిమురిపనులు. ప (౨) ౫౪౯. వెరవు.
చిగుఁగు. క్రి. బ. ౧౦౫. ప–రగినప (౧) ౨౬౪. పరిమళ;
చిరువు. క్రి. ప (౧) ౪౭౦. చెరివిన.
చీర. బ. ౭౩. కొరించి–బ. ౭౪.
చీర–బ. ౨౧౬. మారారి–
చీరమ. (సం.) బ. ౨౧౪. బోరన
చీరాలదేవఁడు. ప (౧) ౪౫౭. ఆరాధ్య
చీరికిఁగైకొను. బ. ౧౦. కోరునే– బ. ౨౦౭. వారును. ప (౧)౩౪౯. వారాంగనా–
చెరలాడు. ప (౨) ౧౩౩. దరహాస
చెరలాడుటలు. ప (౨) ౩౧౭. సర సతఁ
చెరలు. క్రి. బ. ౨౦౯. పరదేశి
చెరువు. క్రి. ప(౧) ౧౨౨ అరుఁగు– ప (౧) ౪౫౬. కరుణించి, ప (౧) ౪౭౦. చిరివిన–
చేరబొంతలయాట. ప (౧) ౪౬౦. గోరంటలాట.
చేరమ. ప (౨) ౧౬౧. ఆరూఢ– ప (౧) ౪౦౯. భోరన– బ. ౨౩౫. వారణాసి – ప (౨) ౩౪౮. వీర చోష–
చేరు. క్రి. ప (౧) ౩౯౭. కోరక– బ. ౧౧౨. తారలు– బ. ౧౬౩. తార–ప (౨) ౩౮౨. దూరుచుఁ– ప (౧) ౨౦౫. అ,హోరాత్రము.
చేరువ. బ. ౩౦. సౌరాష్ట్ర
చేరెడు.(చేరెంటికి) బ. ౧౧౦.వారు
చొచ్చు(చొరన్). ప (౧) ౩౭౦. అరుగుము – ప (౧) ౧౨౬, అరు దగు–ప (౧) ౩౭౦. పరదేశులకు– బ. ౨౩౭. పరులు – బ. ౧౪౩. సరివిటుల్ – ప (౨) ౫౪౮. సిరి గిరి – ప (౧) ౩౮౯. హారి – బ. ౧౯౯. హారు
జరిజలు. ప (౨) ౩౩౭. పరిభావ.
తరమిడు. ప(౨)౫౧౪. అరుగంగన్– ప (౧) ౮౭. పరువడిఁ–ప (౨) ౩౨౮. పరిచిత – ప (౨) ౪౧౬. వరుస
తరము = పురుషాంతరము. ప (౨) ౧౪౧. కరమర్థిఁ.

తారము. ప (౨) ౩౪౭, ౩౮౮. రాగో !

తారయ్య. ప (౨) ౨౧౬. మారయ్య

తారు=తాము. బ. ౨౪౩. ఆ,రాత్రి- ఊరికి - ప (౨) ౨౩౪. ఓరంత ప్రొద్దు-బ. ౧౬౩. చేరి - ప (౧) ౨౯౬. సైరింపఁగ - ప (౧) ౪౯౬. వేమయ్య, గారు - ప (౨) ౩౩. గారవించుచు - ప (౨) ౧౪౦. తార- ప (౨) ౨౩౭. వారించి- ప (౨) ౪౧౬. వారక-

తారు. క్రి. ప (౨) ౫౧౯. ఊరుచు.

తిరిపము. ప (౧) ౧౧౫. ధరణి.

తిరము. ప (౧) ౫౮. అరిగి - బ. ౭౩. తెరువున-

తిరుగు. క్రి. ప (౧) ౪౪౩. అర- ప (౧) ౫౫౧. ఖరకరు-ప (౧) ౫౫౦. తిరుగనో-ప (౨) ౪౪౧. ధరన్-బ. ౧౭౦. పరువడిన్- బ. ౮౨. పురికొల్పి-బ. ౭౫. పొరిన్- ప (౧) ౨౯౯. శరణార్థి-ప (౧) ౪౦౦. సరసరన్.

తిరునావకపురి. బ. ౧౪౦. ఇరవు-

తిరునావకరశి. బ. ౧౭౩. పరమశివ.

తిరునావలూరు. బ. ౧౭౫. అరుదెంచి - బ. ౧౭౨. కరికుండు-బ. ౧౭౫. పరగు (ప్రా. య.),

తిరునాళ్లు. ప(౨) ౪౧౩. చిరభక్తి- ప (౧) ౧౪౭. హరుఁడు.

తిరునీలకంఠుఁడు. బ. ౧౨౯. కరికాల చోడఁడు - బ. ౧౩౯. పరిగిన-ప (౨) ౮౨. తిరుమూలదేవుఁడు.

తిరునీలనక్కఁడు. ప(౨)౫౬ ధరణి.

తిరుపరంధాముఁడు. బ. ౧౩౫. ఉరగేశు.

తిరుపాటు. ప. (౨) ౧౬౧. ఉగు దయాంభోధి.

తిరుమడక్కఁడు. ప (౧) ౩౮౧. ఉరుకీర్తి- బ. ౧౭౫. చిరకవాటములు.

తిరుమూలదేవుఁడు. ప (౨) ౮౨. తిరునీలకంఠుఁడు.

తిరువీథి. ప (౨) ౧౪౧ తరుణి.

తిరువూరు. బ. ౧౪౦, ధర.

తెరచీర. బ. ౨౩౬. అరుగుము.

తెరవు. ప (౨) ౫౧౯. అరుగంగన్- ప (౧) ౩౨౦. అరుదు- ప (౧) ౩౨౦. గురు-

తెరసులు. ప (౨) ౨౯౮. వెరసులన్.

తెరువు. బ. ౩౭. అరుదేరఁగ- బ. ౭౩. తిరముగా- బ. ౯౫. పరిపూర్ణముగఁ-

తేరసగణములు. బ. ౨౦౬. గారవింపఁగ.

తొడరు. క్రి. ప (౧) ౩౪. సరిఁగ.

తొరఁగు. క్రి. బ. ౧౩౧. పరిమళ- బ. ౧౮౯. పొరిఁబొరిఁ-బ. ౮౬. హరు.

తొరఁగు. ప (౨) ౨౩౫. వరపరిష
తో్కటి- ప (౧) ౬౧౧. హారు
నవు
దరి= సమీపము, ప (౨) ౩౨౪. నిరశన.
దరికొను. బ. ౯౩. పొరిఁబొరిన్; బ. ౧౨౫. దరికొనదే; పొరుగింటి.
దరికొల్పు. ప (౧) ౩౯౬. పరువగు;
డారము. బ. ౫. పూరితము; బ. ౧౧౨. రాత్రియు...దా, రంబు (యతి)
దురపిల్లు. బ. ౧౧౧. పరిభవ.
దురము. బ. ౧౩౮. చరియించు.
మారు. క్రి. ప. (౨) ౩౮౨. కూరుచున్.
దొర. ప (౧) ౩౩౫. పురులు.
దొరఁకొను. ప (౧) ౮౦౧. చిరభుక్తి; బ. ౧౧. విరచించు- బ. ౨౨౩. ధరణి
దొరలు. ప (౧) ౨౩౩. వర (?) లు.
నీరు. బ. ౨౩౭. ఆరసుండఁగన్; బ. ౭౪. కారణము; బ. ౧౮౪. గారి; ప (౧) ౬౩౬. నీరజాక్షుని;
నెరపు. ప (౧) ౨౮౩. హారు.
నెరయు. ప. (౧) ౩౭౮. ఊరవును.
నెరలు. ప (౨) ౩౪౧. పొరిఁబొరి.
నెరసు. బ. ౭౪. కరతల.
నెరియ. బ. ౧౩౫. కరమర్ధిన్.
నోరారన్. బ. ౩౪. చారువచో.
నోరు. బ. ౧౮౪. ఓరి!
పరగు. ప (౧) ౫౩౪, ౫౫౯, ౬౬౩. అరయన్; ప (౧) ౧౪౪. అరయంగన్, బ. ౩౯. అరిగి; ప (౧) ౫౭౨. అరుగుదెంచి; ప (౧) ౬౯౫. ప (౨) ౨౮౭, ౪౯౧. అరుదగు; ప (౧) ౧౬౧, ౫౪౪. అరుదొందన్; ప (౨) ౪౧౦. ఉరగాంకు; ప (౨) ౪౫౬. ఉరుతర; బ ౧౮౮. ఉరుభక్తి; బ. ౭౪. ఒరయుచున్; ప (౧) ౩౩౫. కరణము; బ. ౧౫., ప (౨) ౪౧౧, కరమర్ధిన్; ప (౧) ౧౮౯, ౩౦౬, కరము = చాలా; ప (౨) ౧౧౯. కరికాలచోడ; బ. ౮౭. చరణంబు; బ. ౧౦౮ చరితార్థుఁడు; ప ౧౮౬. చిర- ప (౨) ౧౪౫. చిరతమోవృత; బ. ౧౦౫. చిరిఁగిన; బ. ౧౦౦. తరిత; ప (౨) ౨౯౯. తరుగుల్మ; ప (౨) ౩౪౫. తరుణులు; బ. ౯౨. తరులు; బ. ౧౩౯. తిరునీలకంఠ; బ. ౧౫౪, ౧౯౬. ప (౧) ౩౭౫, ౫౫౪, ౬౨౭; ప (౨) ౧౨౯, ౪౧౬. ధర; ప (౧) ౫౨౩. నరకంబు; ప (౨) ౨౪౧. నిరతంబు; బ. ౧౩౮. ప (౧) ౫౩౪. ప[illegible]ము; బ. ౧౦౬. పరిచరణ; ప (౧) ౨౫, ౩౪. పరువడిన్; ప (౧) ౩౭౮. పరుసు; ప (౧) ౫౧. పురహరు; బ. ౨౪. పురి; బ. ౧౫౭. మర

ణంబు; బ. ౮౭. వరకపాల; బ. ౬౩. వరగణంబులు; బ. ౭౭. వరము; ప (౧) ౬౮౬; ప (౨) ౧౪౮, ౪౫౨. వరుసన్; బ. ౧౦౦. శరణ; ప (౧) ౧౮౮. శరములు; ప (౨) ౪౫౬. సరసము; ప (౧) ౨౬౧. సరసిజంబులు; ప (౧) ౯౦, ౬౧౧. సరిన్; బ. ౧౭౭. సురహర్మ్య; ప (౧) ౬౧౫. స్థిరమతి; ప (౨) ౧౦. హరణ; బ. ౧౪౭. హరుఁడవు; బ. ౨౦౩, ౨౨౦. ప (౧) ౧౦౭, ౩౦౮, ౩౪౦, ౫౩౧. ప (౨) ౩౯౪. హరు.

పరపు. ప (౧) ౪౦౯, ౪౧౦. బెరసిన

పరిన్. ప (౧) ౪౭. మరి(?)

పరికించు. ౬. ౧౧౬. అరసి; బ. ౧౩౮. గురురూప; బ. ౧౩౬. చరియింప; బ. ౧౯౯. దరణి; ప (౨) ౨౪౦. దరణీధరములు; బ. ౨౪. నరులు; బ. ౨౧౧. పరమేశ్వరుండు; బ. ౧౬౪. వరకీర్తి; బ. ౫౨. వరముక్తి; బ. ౧౨౨, ౧౫౫. సరసరన్; బ. ౧౭౦, ౬౪౨. హరి.

పరిగొను. బ. ౯౬. అరయుదును; ప (౨) ౫౧౪. అరుగంగన్; బ. ౧౦ . పురవీథి; బ. ౫౪. విరిదమ్మి-

పరిమార్చు. ప (౧) ౬౧౯, ౬౬౪. హరి.

పరుపు. ప (౨) ౬౮. నిరసించు.

పరువడిన్. ప (౧) ౯౦. అరుదుగా; ప (౨) ౩౦౯. కరమొప్ప; బ. ౧౪౪. గొజి(?)యు; ప (౧) ౮౭. తరమిడి; బ. ౧౮౭. తిరిగి; ప (౧) ౫౯౮. ధర; ప (౨) ౧౪౬. నరకాత్ములు; ప (౧) ౪౩౭. నరున్; ప (౧) ౨౫, ౩౪. పరగి; ప (౧) ౫౩౪. వరుసన్; ప (౧) ౩౨౭. విరసంబు; ప (౨) ౫౫. స్మరహర; బ. ౭౨. హరుఁడు.

పరువు. బ. ౧౬౧. అరుదారన్; ప (౧) ౩౯౬. దరికొల్పి.

పరుస. ప (౨) ౩౮౪, ౩౭౯. అరఁగలి; ప (౨) ౩౮౪, ౩౭౭. అరుదొంద; ప (౨) ౩౭౧. అరుదుగా; ప (౨) ౩౬౯. అరుదెంచి; ప (౨) ౪౦౩. కరణిన్; ప (౨) ౪౦౩. చరణంబు; ప (౨) ౩౬౧. భరితమై; ప (౨) ౪౧౨. సిరిగిరి; ప (౨) ౪౧౨; ప (౨) ౧౧౬. స్థిర.

పరుసు. ప (౧) ౩౭౮. పరగన్; ప (౧) ౯౮. వరసవో, సురసురన్

పారుతెంచు. బ. ౧౮౧. గారవంబు.

పిరిగొను. బ. ౧౯౨. శరణార్థి.

పురవణిసంగయ్య. ప (౨) ౩౮౮. విరుపాక్షదేవయ్య.

పురి=సెమలిపురి. ప (౧) ౪౨౬.

పురి=పురము.

పురికొల్పు. బ. ౭౨, తిరిగి.
పురిగొను. ప (౧) ౬౪౫. హరి.
పురులు. ప (౧) ౩౩౫. దొర; ప (౧) ౧౮౪ మురువు.
పెరియ నంగ. ప. (౨) ౧౫౭. సర సరన్.
పెరుగు. క్రి. బ. ౧౨౨. అరిది; బ. ౬౮. చరణములు;
పేరు. బ. ౧౬౫. ఆరగింపవె! ప (౧) ౧౩, ౧౬౨ ఆరాధ్యు; ప (౧) ౪౬౧. ఆరంగణ. బ. ౧౦. ఓరి-ప (౧) ౬౩౫. నీరజాక్షుని; ప (౨)·౩౯౦ గారాము.
పొరుగిల్లు. ప (౧) ౪౫౪. ధర.
పొరుగూరు. బ. ౪౪, హరభక్తులు బ. ౮౩. హరుఁడు; ప (౧) ౪౩౧. పరిణయము; ప (౨) ౬౧. పురిణ.
పొరిగొను. ప (౨) ౧౬. కరమల్గి.
పొరిఁబొరిన్. ప (౨) ౯౮. అరు దొందన్; ప (౧) ౧౧౭. కర మర్థిన్; ప (౧) ౬౮౯. గరు డుండు; ప (౧) ౪౮౨. గురుని; ప (౧) ౧౮౭. తరలత్వము; బ. ౧౭౯. తొరిగెడి; బ. ౯౩. దరి కొని; ప (౧) ౫౧౮, ప (౨) ౯౯ ధర; బ. ౨౪౩. ధరణీశ్వ రుఁడు; ప (౨) ౩౪౧. నెరలి; ప (౨) ౩౨౩. పరమ; ప (౧) ౪౩౭. పరిజనుల్; ప (౧) ౭౪. వినరె?, ప (౨) ౩౧౬. సరసరన్;
బ. ౫౧. హరుఁడు; ప (౨) ౧౩౩. హరున్.
పొరిమాల్చు. బ. ౧౧౩, ౨౦. హరి; బ. ౧౧౮. విరస.
బరులు. బ. ౨౦౯. ఉరము.
బారెండు. ప (౨) ౨౭౯. ఆర గింపక.
బిరుదులబిరుదు. ప (౨) ౪౭౪. ధర.
బెరయు. ప (౧) ౩౪౧, ౪౨౦. అరయు. ప (౧) ౪౦౯, ౪౧౦. పరపగు; ప (౧) ౪౧౪. బెర యదు, శరణుఁడు; ప (౧) ౧౧౦. వెరవు.
బోరన. బ. ౨౧౪. చీరను.
భోరన. ప (౧) ౪౪౩. ఆరంగ- ప (౨) ౩౬౯. ఆరయన్-ప (౧) ౧౧౮. కోరె! ప (౧) ౪౦౯. చేరమరాయండు-ప (౧) ౫౪౪. (పేరించు-ప (౧) ౧౪౫. వారక- ప (౨) ౭౯. నూరెల-బ.౧౯౫. సౌరాష్ట్రి).
భోరున. బ. ౮౦. కోరయు. బ. ౧౮౪. చారు
మరగు. ప (౨) ౩౩౪. విరచిత. ప
మరలు. (౧) ౪౮౨. అరుగుదేన్- ప (౧) ౧౩౨. అరుదుగా.
మగి(?) ప (౧) ౪౭. పరిన్-ప (౧) ౪౪. సరిన్
మరుగు. ప (౧) ౫౨౫. అరయన్.
మరులు. ప (౧) ౧౧౫. అరయన్.

మరువంబు. ప (౧) ౨౦౯. పరిమళంబు-బ. ౭౪. వరుసను.
మారయ్య. బ. ౧౫౪. ఆరంగన్-ప (౨) ౨౧౬. తారయ్య
మారుడిగ. బ. ౧౮౬. ఆరంగన్
మారుళిగె. ప (౧) ౫౯౩. ఆరంగన్
మీరు. క్రి. ప (౧) ౪౩౨. ఊరక
మీరు. (యూయమ్.)బ. ౭౨. కోరతోన్-బ. ౧౪౫. ధారుణి
మురిపెంబు. ప (౨) ౩౪౩. విరసంబు.
మురియు. బ. ౨౩౪. ఒరగాలన్; బ. ౧౫౯. పరిణయంబునకు.
మురువు. ప (౧) ౧౭౪. పురులు.
రార!. ప (౨) ౧౧౨. ఓరోరి!
వరగొండ పెరుమాణి. బ. ౨౦౬. కరమర్థిఁ.
వర (?) లు. ప (౧)౨౩౩. దొరలు.
వరవు. ప ౧౭౦. ధర.
వర (రు?)వుడు. బ. ౫౫. అరుదగు; బ. ౯౧ వరకీర్తి; బ. ౧౫౫. శరణు; బ. ౪౧. సురభి.
వరుస. ప (౨) ౩౩౭, అరయఁ; ప (౧) ౯౦, ప (౨) ౬౨. అరయంగఁ, ప (౨) ౧౭౩. అరుదొంద; ప (౨) ౨౩౬. కరమొప్ప; ప (౨) ౪౧౬. తరమిడి. ప (౨) ౧౪౮, ౪౫౭. ధరఁ; (ప ౧) ౬౭౬; ప (౨) ౧౪౭, ౪౫౨. పరగు; ప (౧) ౫౩౪. పరువడిఁ; ప (౧) ౮౧ ప (౨) ౪౬౧. పొరిఁ; బ. ౭౪. మరువంబు; బ. ౧౩౮. ప (౧) ౬౦౨, ప (౨) ౪౬౪. వర - ప (౧) ౧౮౨. విరిసిన - ప (౨) ౯. సరకు- ప (౨) ౧౪౪. సరిఁ - ప (౧) ౩౭౩, ప (౨) ౪౬౯. హరుఁ.
వారక. ప (౧)౯౨, ౧౬౦. ఆరన్, ప (౧) ౧౩౭. ఆరగింపక, ప (౧) ౬౪౪. ఆ, రక్కసుని; ప (౧) ౬౯౯. ఆరూఢిగా, బ. ౧౩౩. ఊరక,బ. ౧౧౦. అయ్య, గారల, బ. ౭౬. గార్కిఁ, ప (౨) ౧౦౪ ఘోర, ప (౧) ౬౧౭. చారు, ప (౨) ౪౧౬. తారు, ప (౧) ౩౩. తా, రౌద్రము, ప (౨) ౪౮౪. ద్వారంబు, ప (౧)౧౫౦. ధారుణి, ప (౧) ౫౯౮. నాయ, నారిని- ప (౧) ౬౦౧-పో, రాక- బ. ౯౨. పార- ప (౧) ౬౮౩. భూరి- ప (౧) ౧౪౫. భోరన- ప (౧) ౬౪౫. మార- బ. ౨౩౨. మారారి- ప (౧) ౯౧- వారలు- ప (౧) ౩౧౪. వారును, ప (౧) ౪౭౧.వీరభద్రయ్య- ప(౨)౧౪౨. సారమేయము- ప (౧) ౮౯. హే- రుద్ర.
వారలు. బ. ౧౫౭. దూరము- ప (౧) ౯౧. వారక- ప (౨) ౧౯౫. వారలన్.

వారించు. ప (౨) ౧౪౧. చారుత్రి
శూల- ప (౨) ౨౩౮. తారు: బ.
౧౦౫- పూరించి.

వారు. (స.) బ. ౧౫౮, ప (౧)
౧౪౧, ౪౬౭. ప (౨) ౩౬౬.
ఆరు. క్రి. ప (౧) ౩౧౪. వారక-
బ. ౧౫౭. ఆరగింపవె- ప (౧)
౧౧౭. ఆరె- బ. ౧౮౬. ఊరక-
ప(౨)౨౭౭. సంతసంబు- కూరన్-
బ. ౯౧. కోరి- బ. ౨౦౭. చీరి
కిఁగ్రై కోరు- బ. ౧౧౦. చేరింటికి,
ప (౨) ౬౧. ధారుణీశ్వరుఁడు, ప
(౧) ౬౨౮. ధీరత,

వారెన. ప (౧) ౧౧౮. ఆరె

వినరె?. ప (౧) ౭౪. పొరిఁబొరిన్

విరిదమ్మి. బ. ౫౪ పరిగొని

విరియు. ప (౧) ౧౭౧. వరుస

విరుపాక్షదేవయ్య. ప (౨) ౩౮౬.
పురవణి సంగయ్య.

వెరవిండ్లు. బ. ౨౨౪. చరగడుగఁగఁ
బోవు.

వెరవు. ప (౨) ౫౪౯. చిరిమురి
పనులు- ప (౧) ౩౪౨. ధర- ప
(౨) ౯. పరులు- ప (౧) ౩౭౧.
పురి- ప (౧) ౧౧౦. భైరయ్యన్.
ప (౨) ౮. విరచించి- బ. ౧౦౮.
శరణు- బ. ౧౦౨. ప (౧) ౬౮౬.
హరి.

వెరసులు. ప (౨) ౨౭౭. తెర
సులన్-

వేరువెల్లంకి. బ. ౮౮. ఆరంగన్

సరకు. ప (౨) ౯. వరుసన్.

సరకుసేయు. ప (౨) ౫౧౯. అరు
దుగా.

సరవిన్. బ. ౨౩౮. హారునకు.

సరసన్. ప (౧) ౯౧. సరణి.

సరసరన్. ప (౧) ౨౩౫, ౨౩౭,
౩౮౭. అరయు; బ. ౪౦. అరు
గంగన్; బ. ౨౬౭. అరుదెంచి;
ప (౧) ౩౨౮. కరణిన్; బ.
౪౪. కరతల; బ. ౧౮౫, ౨౩౬.
కరము = చాలా; బ. ౧౧౨. కర
ములు- ప (౧) ౩౨౪, ౩౨౫.
గురు- ప (౧) ౪౦౦. తిరుగన్-
బ. ౧౨౨. ధరన్- బ. ౧౫౨,
౧౫౫. పరికించు- ప (౨) ౧౫౭.
పెరియనంగ- బ. ౧౮౧; ప (౨)
౫౨౩. పొరిన్- ప (౨) ౩౧౬.
పొరిఁబొరిన్- ప (౨) ౧౦. హారు.

సరభులు.ప(౨)౩౬౪. కురువకంబుల

సరి. ప (౨) ౪౫౬. అరుదగు- ప
(౧) ౩౨౪. గురు- బ. ౧౪౩.
చరజీవులు- బ. ౧౪౩. చోరన్-
ప (౧) ౩౫౪. పరసతుల్- ప
(౧) ౩౬౯. పరులు- ప (౨)
౪౯౨. వర- ప (౧) ౨౬౪.
హరి- బ. ౧౦౬- ప (౧) ౬౯౨
హారు.

సరిన్. ప (౧)౪౧, ౫౭౬. ప (౨)
౨౬-౫౬-౨౪౮. అరయన్, ప(౧)

౫౨౫. అరయంగన్, ప (౧) ౮౪. అ-లరి-ప (౧) ౬౯౭. ఉరగేంద్ర-ప (౨) ౩౧౧. కరమొప్పు-ప (౨) ౪౪౩. గరళంబు-ప (౧) ౬౪౯. గిరిజ-ప (౧) ౮౦౫. చరణ-ప (౨) ౪౨౨. చరితార్థ-ప (౧) ౩౪. తోడరి-ప (౧) ౩౨౨. దురిత-బ ౨౨౪. ప (౧) ౩౬-౮౭-౯౨-౫౧౭ - ౫౬౦ - ౫౯౯- ౬౫౪-౬౫౬-౬౮౫- ప (౨) ౪౫౨. ధర-ప (౧) ౯౦-౬౧౧. పరగు-బ. ౧౯. ప (౨) ౧౭౯. నరపతి - ప (౧) ౬౧౯. పరమ-ప (౨) ౪౧౩. పురమునకు-ప (౧) ౪౪. మరి? ప (౧) ౯౪-ప (౨) ౧౩౮-౪౪౨. వర-ప (౨) ౧౪౩. వరుసన్-ప (౨) ౫౬. సురభులు-ప (౧) ౬౪౫. హరి-ప (౧) ౨౨౦-౬౧౯-౬౨౦-ప (౨) ౪౯౫. హరు.

సరిసేయు. బ. ౧౯౮. ధరణీశ్వరుడు-బ. ౧౯౮ పరదైవ.

సరిది. (=ఒక తాయము) ప (౨) ౪౫౭. దరసారము.

సరిపిణి. ప (౧) ౩౬౦. తరళాక్షి.

సరియించు. ప (౨) ౨౪౨.

సారించు. ప (౧) ౨౩౬. ద్వార-ప (౧) ౧౨౩. పూరించి. ౩౮౧. ఊరక. సారియ. ప

సిరిగిరి. ప (౨) ౩౨౨. కరమర్థిన్-ప (౨) ౩౮౮. గురుదేవ - ప (౨) ౫౪౮. చోరనీవె - ప (౨) ౨౩౭, ౪౧౮. ధర-ప (౨) ౩౪౭. పరమ-ప (౨) ౪౧౨. పరుస - ప (౨) ౨౭౯. పురమున - ప (౨) ౨౯౮. సురగిరి.

సిరియాల. బ. ౧౨౩. అరుదుగా-ప (౨) ౩౪౮. అరియమరాజు, బ. ౧౧౫. నరమాంస - బ. ౧౨౨. హరుఁడు.

సురగిచోడఁయ. ప (౨) ౨౧౫. గురుభక్త.

సురగులు. ప (౨) ౩౬౪. కరవీరముల.

సురసురన్. ప (౧) ౫౯౮. పరసున.

సురహోన్న. బ. ౧౭౭. పరగన్.

సురియ. బ. ౪౬. పొరిన్.

సురియచోడఁయ. బ. ౧౬౫. కరమర్థిన్- ప (౧) ౪౫౭. కరికాలచోడఁడు.

సూరెలన్. ప (౨) ౨౯౯. భోరన.

సైరించు. బ. ౧౦౮. కారుణ్య - ప (౧) ౨౯౬. తారు.

శకటరేఫ నిర్ణయము

అఱతోడన్. ప (౧) ౨౧౬. మఱియు

అఱలేక. ప (౧) ౨౨౫. ఎఱుఁగున్- ప (౧) ౩౫౧. ఎఱుఁగుదురు ప (౧) ౩౨, ౨౮౯. గుఱి- బ. ౧౨౫. చెఱకు- ప (౧) ౩౭౧ తెఱచెన్- ప(౧) ౬౨౭. పఱపెన్- బ. ౫౮. మఱి- ప(౧) ౪౩. మఱియు- బ. ౧౫౫. వఱితిపాలు-

అఱలేని. ప(౧) ౨౭౯. మఱియును.

అఱకటన్. ప (౧) ౨౭౧. గోఱుగరే!

అఱకోలు. ప (౧) ౧౦౮. నెఱిన్- ప (౨) ౨౯. నెఱయన్.

అఱ(ఱు?)కువ. బ. ౧౮. మఱచితే?

అఱగొఱ. బ. ౧౨౩. కఱచితిన్- ప (౧) ౩౬౪. నెఱసిన

అఱచు. బ. ౧౮౯. అఱిముఱిన్, ప (౧) ౪౨౭. పఱతెంచి-

అఱచేయి. బ. ౧౬౦. ఎఱుఁగవే?

అఱప. బ. ౨౨౦. మాఱి.

అఱకులు. ప (౧) ౩౪౪. పఱచులు

అఱిముఱిన్. బ. ౧౮౯. అఱవంగన్- ప (౨) ౪౦౩. ఇఱిసిన- ప (౨) ౪౧౨. ఊఱుకు- ప (౨) ౫౩౦. ఎఱుఁగి- బ. ౭౫, ౧౮౪. కఱకంఠు- ప (౨) ౪౮౨. కఱచికొంచును- బ. ౧౨౦. చిఱుతె- బ. ౧౧౯.

జఱజఱన్ - ప (౧) ౬౯౩, ప (౨) ౧౦. తఱఁచఱిన్-బ. ౧౮౧. నఱకుదున్- బ. ౭౪. నెఱయన్- బ. ౨౩, ౧౦౧. నెఱిన్- బ. ౧౦౧, ప (౧) ౪౩౫. పఱతెంచు- బ. ౧౧౩. పఱియలు- ప (౨) ౧౨౬. మఱి- బ. ౧౦౭. మఱికొన్ని- బ. ౪౪. ప (౧) ౩౧౩, ౪౪౭, ౬౪౭, ౬౭౪. మఱియును- బ. ౧౪౪, ౧౪౬, ౧౯౦; ప (౨) ౫౪౭. వెఱచు.

అఱితిహారములు. బ. ౬౧. తెఱవ

అఱితి. విణ. ప (౧) ౩౦౮

అఱుతన్. ప(౧) ౩౦౮. నెఱయన్

అఱుపులు. ప (౨) ౩౦౮. చేఱుప

అఱిముఱితనము. ప (౨) ౩౫౩. కఱకు తాళులన్- బ. ౧౩౪. మఱి

ఇఱవత్తుఁడు. బ. ౪౬. ఒఱగాన్

ఇఱికిల్లు. ప (౧) ౧౩౦. మాఱుఁగున

ఇఱియు. ప (౨) ౪౦౩. అఱిముఱిన్.

ఊఱున్. ప (౧) ౪౩. గుఱి- ప (౧) ౬౧. నెఱిన్

ఊఱక. ప (౧) ౪౧౫. ఎఱుఁగన్- ప (౨) ౧౪౮. గుఱిన్

ఊఱు. ప (౧) ౪౪౧. మఱుఁగు.

ఊఱుపురాణాగమ. ప (౧) ౬౮౯. పఱలు.

ఉఱుకు. బ. ౧౮౨. మఱియు-బ. ౧౪౯. వెఱవేకుఁలు. ప (౨) ౪౧౨. అఱిముఱిన్- బ. ౨౨౨. నఱుకుఁడు.

ఎఱక. (౧) ౨౬౮. ఎఱిఁగి-తుఱుఁగ లింపఁగ-తెఱుఁగు.

ఎఱపంది. బ. ౫౫. ఎఱుఁగునే.

ఎఱుఁకువ. బ. ౧౫౧. పఱతెంచి.

ఎఱుఁగు. బ. ౧౬౦. అఱచేతి-ప (౧) ౨౨౫-౩౫౧. అఱలేక-ప (౨) ౫౩౧. అఱిముఱిన్-ప( ) ౪౧౫. ఉఱక- బ. ౫౫. ఎఱపంది-బ. ౧౭౪ ఎఱుఁగని-బ. ౧౯౯-ప (౨) ౧౮-ఎఱుగను - ఎఱుఁగుదును- బ. ౧౧౩-౧౧౯-ప (౧) ౩౦౧. కఱకంఠ-బ. ౧౪౩. కొఱగాదు-ప (౧) ౧౦౨. గుఱి-బ. ౪౫. నెఱయంకకానిని- ప (౧) ౨౩౫. పఱతెంచి-బ. ౧౮౨. పఱపిన-బ. ౧౪౦. ప (౧) ౫౨ మఱి-బ. ౭౭-ప (౧) ౯౦-ప (౨) ౧౧౫. మఱియు-బ. ౪౭. ఱొంపి (యతి)-ప(౧) ౩౬౧. వఱటలన్-బ. ౯౮. వఱద-బ. ౧౧౦. వఱలఁగన్-ప (౧) ౩౭౦. వెఱవక.

ఎఱ్ఱగా. బ. ౧౮౮. కొఱ్ఱులన్.

ఏఱు. బ. ౧౭౦. ఏఱన్

ఏఱు. క్రి. బ. ౧౭౦. ఏఱు- ప (౨) ౩౮౨. మీఱుచున్- ఒఱ. ప (౧) ౧౯౪. నెఱయు బ. ౧౬౫. మెఱవడి.

ఒఱపు. బ. ౪౬. ఇఱువత్తుఁడు- ప (౨) ౫౨౪: కఱకండ.

కఱకంఠ. బ. ౭౫, ౧౮౪. అఱిముఱిన్, ప(౧)౩౦౧. ఎఱుఁగమి, బ. ౧౧౩, ౧౧౯. ఎఱుఁగు- ప (౨) ౫౨౩. ఒఱపు- ప (౨) ౧౧౮. కుఱువెంద్రుకలు- ప (౧) ౧౨౩. గఱుకున- బ. ౨౧౨. గుఱిన్ బ. ౧౨౪. చిఱుతొండఁడు- బ. ౨౩౮. జఱభులకు- ప (౧) ౩౭౧- ౬౦౯. తఱిన్- ప (౧) ౩౯౬. తఱిఁదఱిన్- ప (౧)౬౨౪. నెఱయన్, బ. ౧౧౭. పఱతెంచెన్- బ. ౨౨౧. పెఱవాని- బ. ౪౩. పెఱికెసెట్లు- బ. ౪౫, ౮౨, ౧౩౭, ౨౪౨, ౩౫౭, ౪౦౬, ౪౫౨. మఱి- బ. ౬౬, ౧౦౬ ౧౫౧, ౧౭౦, ౨౦౭, ప (౧) ౪౯, ౧౫౦, ౨౭౬, ౪౦౯, ౬౭౩, ప (౨) ౨౬. మఱియు- బ. ౧౪౦. మిఱుమిండన యనారు. ప (౨) ౧౨౦. మెఱసిన- బ. ౪౪. మొఱటదబంకయ్య- బ. ౪౮. ప (౨) ౪౧౦. వఱలు- బ. ౧౪౭, ౧౨౦. వెఱచు- ప (౧) ౧౧౭. సఱణార్తి.

కఱకు. బ. ౭౧. చిఱుత- ప (౧) ౪౨౪. నఱకుచున్. బ. ౨౧౮ నెఱయుచున్

కఱుకుత్రాళులు. ప (౨) ౩౪౩. అఱిముఱితనములు.
కఱచు. బ. ౧౨౩. అఱగొఱ- ప (౨)౪౮౨. అఱిముఱిన్- ప (౧) ౧౨౩ కఱుబోరు-ప (౧) ౩౪౦. నెఱపిన-ప(౧) ౪౨౨. పఱపితినో-
కఱుబోరు. ప (౧) ౧౨౩. కఱచుచు-ప (౧) ౧౨౩. పఱపుగా,
కాఱావు. బ. ౭౩. ఆ,ఱాల.
కాఱు. క్రి. ప (౧) ౪౨౯. ఊర(?) డిల్లఁగ.
కుఱుచ. ప (౧) ౧౩౩. గొఱఁగు, పఱికి-ప (౨) ౩౪౫. పొఱడులు.
కుఱువలన్. ప (౨) ౩౫౩. మఱుఁగులన్.
కుఱువెండ్రుకలు. ప (౧) ౧౧౮. కేఱకంఠ.
కుఱువేరు. ప(౨) ౩౩౯. చెఱఁగులు.
కేఱలు. ప (౨) ౪౬౩. మొఱ.
కొఱ. బ. ౧౪౩. ఎఱుఁగము: బ. ౩౭. చెఱకు -
కొఱగాని. బ. ౧౪౫. గొఱియ.
కొఱడు. ప (౧) ౩౦౫, ౪౦౭. మొఱటదబంకయ్య- బ. ౪౪, వఱలన్
కొఱలు. ప (౧) ౪౮౮, ప (౨) ౨౩౧. నెఱయన్- బ. ?౧, ప (౧) ౧౩౮. మఱియు.
కొఱ్ఱు. బ. ౧౮౮. ఎఱ్ఱగా
గఱుకన. ప (౧) ౧౨౩. కఱచుచున్
గఱ్ఱు. ప (౧) ౧౨౩. గఱ్ఱన
గఱి. ప (౧) ౮౯. నెఱి
గిఱిగిట. ప (౧) ౮౦౪. మఱి- ప (౧) ౪౯౦. వఱలుచు
గుఱి. ప (౧) ౩౨, ౨౮౯. అఱలేక- ప (౨) ౧౪౮. ఊఱక- ప (౧) ౪౩. ఉఱున్- ప (౧) ౧౦౨. ఎఱుఁగన్- బ. ౨౧౨. కఱకంఠు- ప (౧) ౭. తఱగని- ప (౧) ౬ . తఱిమిన- ప (౧) ౬౮౪. నెఱిన్- ప (౨) ౪౧౫. మిఱి- ప (౨) ౧౭౭. మెఱయదు- బ. ౩౫. వఱలెడు.
గొఱఁతల. ప (౧) ౪౫. చిఱుతల
గొఱియ. బ. ౧౪౪. పరువడి(?)- బ. ౧౪౫. కొఱగాని- బ. ౧౫౬. కఱువడెన్-
గొఱఁగు ప(౧)౧౩౩. కుఱుచ, పఱికి.
గొఱుసు. ప (౧) ౨౭౧. అఱుకటన్- ప (౨) ౪౦౯. మెఱుఁగు
చిఱుత. బ. ౧౨౦. అఱిముఱిన్ బ. ౭౧ కఱకు- ప (౧)౪౫౪. గొఱతల.
చిఱుతోడలు. బ. ౯౬. పఱపువ్రేళ్లు.
చిఱుతొండ. బ. ౧౧౯. చిఱునవ్వు తఱుసంటి, బ. ౧౨౪. కఱకంఠుఁడు- ప (౧) ౩౧౦. తఱిన్. ప (౧) ౪౦౯. వఱలంగ
చిఱుదోడ. ప (౧) ౩౩౬. నెఱయన్- బ. ౧౧౭. చిఱుతొండ- ప (౧) ౩౫౨. తఱఁదఱిన్-
చిఱునవ్వు. బ. ౧౩౬. మఱి.

చిఱుప్రలియూర్. ప (౨) ౭౪, మిఱు
మిండయూరు.
చీఱు. క్రి. ప (౨) ౩౮౨. జాఱు
చున్- ప (౨) ౧౭౪. పాఱంగ
వైచున్-
చుఱచుఱన్. ప(౧) ౩౯౦. పఱతేరన్
చుఱవుచ్చు. ప(౧) ౫౪౮. తఱిఁదఱిన్
చెఱకు. బ. ౧౨౩. అఱలేక - బ.
౩౭. కొఱ- బ. ౬౦. మఱి-
చెఱఁగు. ప. (౨) ౩౩౯. కుఱువేరి.
చెఱను. బ. ౧౭౧. వఱలఁగన్.
చెఱువు. బ. ౧౭౯. పఱచుచున్.
చేకూఱు. ప(౨) ౩౮౨. తాఱుచున్.
చేఱువ. స. (౨) ౩౦౬. అఱుపులు.
జఱజఱన్. బ. ౧౧౯. అఱిముఱిన్.
జఱభి. బ. ౨౩౮. కఱకఁయు.
జాఱు. క్రి. ప(౨) ౩౮౨. మూఱుచున్.
జుఱ్ఱన. ప (౧) ౧౨౩. జుఱ్ఱున.
జుఱ్ఱు. ప (౧) ౧౨౩. జుఱ్ఱన.
తఱఁగు. ప (౧) ౭. గుఱి.
తఱలు. ప (౨) ౧౯౩. పఱుపంగన్.
తఱిన్. ప (౧) ౩౭౧, ౬౦౯. కఱ
కంఠ - ప (౧) ౩౧౦. చిఱు
తొండ - ప (౧) ౪౩. నెఱిన్ -
ప (౧) ౩౩౩. మఱి - ప (౧)
౩౨ - మఱియును - ప (౨)
౩౬౯. వఱలు -
తఱిఁదఱిన్. ప (౧) ౬౯౩, ప
(౨) ౧౦. అఱిముఱిన్- ప (౧)
౩౫౨. చిఱునవ్వు- ప (౧) ౫౪౮.

చుఱవుచ్చి- ప (౧) ౪౮౪. తెఱ
పించి- ప (౨) ౧౪౮. నెఱిన్-
ప (౨) ౪౦౪. పిఱివీఁకులు- ప
(౧) ౫౩౮. పెఱ- ప (౧) ౩౬౪,
౩౭౭, ౫౯౮, ప (౨) ౧౬౨,
౩౫౨. మఱి- బ. ౪౦; ప (౧)
౧౬౦; ప (౨) ౨౩౨, ౩౫౩.
మఱియు- ప (౧) ౫౧౨. మెఱసి-
ప (౨) ౧౩౪. వఱలుచు.
తఱియు. బ. ౨౩౭. మఱచి- బ.
౨౦౭. వెఱవక.
తఱుగు. బ. ౧౮౧. తఱుగు- మొఱ
టదబంకయ్య.
తఱుము. ప (౧) ౬౫. గుఱి
తఱువాత. ప (౧) ౯౧. మఱి.
తఱుసంటి. బ. ౧౧౯. చిఱుతొండ
తాఱు. క్రి. ప (౨) ౩౮౨. మాఱు
చున్, తుఱఁగలించు. (౧) ౨౬౮.
ఎఱక, ఎఱిఁగి, తెఱఁగు. తూఱఁ
దాఁకు. ప (౧) ౩౯౮. నీఱువా
చున్, తెఱఁగు. ప (౧) ౨౬౮.
ఎఱక, ఎఱుఁగు, తుఱఁగలింపఁగన్.
ప (౧) ౩౭౬. నెఱిన్- ప (౨)
౫౪౭. నెఱమంట- ప (౨) ౪౨౨.
నెఱిన్- ప (౧) ౨౨౬. మఱచి-
ప (౧) ౨౩౯. మఱి.
తెఱచు. ప (౧) ౩౭౧. అఱశేక-
ప (౧) ౬౩౦. వెఱవంగ.
తెఱపించు. ప(౧) ౪౮౪. తఱిఁదఱిన్.
తెఱవ. బ. ౬౧. అఱితిహారంబులు,

ప (౧) ౩౩౯. నెఱవిటు- బ. ౬౬. మెఱయింతున్.
ద,బ్బఱ: బ. ౧౭౯. ఉఱికుర్కి పడుచు. (ప్రా. య.)
దూఱు. ప (౨) ౩౮౨. జాఱుచు
దొఱలు. ప (౨) ౮ మఱి
నఱకుపడు. బ. ౧౫౬. గొఱియ
నఱకు. ప (౧) ౪౦౪. కఱకు- బ. ౧౮౧. అఱిముఱిన్-
నఱుకు. బ. ౨౨౨. ఉఱుకుఁడు, పెఱుకుఁడు
నిఱనిఱనీల్గు. ప(౧)౧౮౧, ౨౯౭. పఱిచి
నీఱువాఱు. ప (౧) ౩౯౮. తూఱం దాఁకుచున్
నుఱుము. ప (౧) ౬౯౯. పఱియలు
నెఱ. ప (౧) ౨౦౨. నెఱిన్
నెఱన్. ప (౧) ౩౭౬. తెఁగు
నెఱపు. ప (౧) ౩౪౦. కఱపిన
నెఱయంకకాఁడు. బ. ౪౫. ఎఱుఁగవే?
నెఱయు. ప (౨) ౩౯. అఱకాలన్- బ. ౭౪. అఱిముఱిన్ ప (౧)౩౦౮. అఱుతన్ - ప (౧) ౧౯౪. ఒఱ- బ. ౨౧౮. కఱకు- ప (౧) ౪౮౮ ప (౨) ౨౩౧, కొఱలన్-ప (౧) ౩౩౬. చిఱుతొండ- ప (౧) ౫౩౪. నెఱయన్- ప(౧) ౧౫౭. నెఱిన్- బ. ౧౧౩. పఱచుట- బ. ౨౧౮, ప (౧) ౫౧౨. మఱి- బ. ౨౦౦. వఱలునె? ప (౧) ౩౬౪. అఱగొఱ- ప(౧) ౩౬౫. మెఱచిన
నెఱమంట. ప (౨) ౫౪౭. తెఱఁగున
నెఱవణి. బ. ౧౨౪. మఱి
నెఱవాది. బ. ౧౪౭. మఱి-బ. ౧౮౦. మఱియు
నెఱవిటుఁడు. ప(౧) ౩౩౯. తెఱవల
నెఱి. ప (౧) ౮౯. గఱి- ప (౧) ౩౪౨- ప (౨) ౪౯౦. మఱి.
నెఱిన్. ప(౧) ౧౦౮. అఱకాళ్లన్, బ. ౨౩. ప (౧) ౬౯౪. అఱిముఱిన్- ప (౧) ౬౧. ఉఱున్- ప (౧) ౬౮౪. గుఱిన్- ప (౧) ౪౩. తఱిన్, ప(౨) ౧౪౮. తఱఁదఱిన్, ప (౨) ౪౨౨. తెఱఁగున్-ప (౧) ౨౦౨. నెఱ- ప (౧) ౧౫౭. నెఱయన్- బ. ౭౮. పఱ- ప (౧) ౫౯౮. పొఱడు- ప (౧) ౩౨౭. మఱి- బ. ౧౮౪- ప (౧) ౯౩- ప (౨) ౧౪, ౪౮౧. మఱియు- ప (౧) ౮౦౬, ప (౨)౩౧౭. వఱలు.
నెఱియు. ప. (౧) ౧౦౫. నెఱియన్ పఱ. బ. ౭౮. నెఱిన్.
పఱచులు. ప (౧) ౩౪౪. అఱకులు
పఱచు. క్రి. ప(౧)౬౨౭. అఱలేక, బ. ౧౮౭. ఎఱుఁగవే?- ప (౧) ౪౨౨. కఱపితినో, బ. ౧౭౯. చెఱువులో- బ. ౧౧౩. నెఱయన్- ప (౧) ౩౫౭. పఱతెంచు- ప (౧) ౬౯౪. పఱచు- ప (౨) ౪౯: మఱి బ. ౧౭౮. మఱియును- ప (౧) ౧౮౯. మిఱుమిట్లు-

పఱతెంచు. ప (౧) ౪౨౭. అఱచుచు-బ. ౧౦౧. ప (౧) ౪౩౫. అఱిముఱిఁ-బ. ౧౫౧. ఎఱుకువ, ప (౧) ౨౩౫. ఎఱుఁగుదురే? బ. ౧౧౭. కఱకంఠుఁడు- ప (౧) ౩౯౦. చుఱుచుఱఁ-ప(౧) ౩౫౭. పఱవక- బ. ౧౪౩. పఱతేరఁ- బ. ౧౦౫. ప (౧) ౪౩౫. మఱి- బ. ౧౦౫. ముఱిముఱితనము, ప (౧) ౧౪౮. వఱద- ప (౨) ౪౯౪. వెఱపించి-

పఱపు. ప (౧) ౧౨౩. కఱుబోరు- ప (౧) ౧౨౩. పొఱఁ-

పఱపువ్రేళ్లు. బ. ౯౬. చిఱుతొడలు

పఱికివెండ్రుకలు. బ. ౭౧. మఱి

పఱికి. ప (౧) ౧౩౩. గొఱఁగు, కఱుచ

పఱియ. బ. ౧౧౩. అఱిముఱిఁ- ప (౧) ౬౯౯. నుఱుము -

పఱుచు. ప (౨) ౧౯౩. తెఱలి- బ. ౨౨౨. పెఱుకుఁడు-

పాఱంగవైచు. ప(౨)౧౭౪. చీఱినఁ.

పాఱు. క్రి. ప (౨) ౩౮౨. దూఱుచుఁ - ప (౨) ౩౬౨. పాఱుచుఁ.

పాఱులు. బ. ౨౧౫. మీఱి.

పిఱిపీఁకులు. ప (౨) ౪౦౪. తఱిఁదఱిఁ.

పిఱుఁదుసొచ్చు. ప (౨) ౬౬. మఱవంగఁ.

పిఱుఁదు. ప (౨) ౩౪౪. పిఱుఁదు.

పెఱ=ఇతర. ప (౧) ౫౩౮. తఱిఁదఱిఁ- ప (౨) ౧౬౬. మఱి-

పెఱవాఁడు. బ. ౨౨౧. కఱకంఠుఁడు.

పెఱికెసెట్లు. బ. ౪౩. కఱకంఠు.

పెఱుకలకావళ్లు. ప (౨) ౩౫౧. మఱియును.

పెఱుకు. బ. ౨౨౨. నఱుకుఁడు - బ. ౨౨౨. పఱుపుఁడు - ప (౧) ౩౯౪. వెఱతేనిఁ.

పొఱ. ప (౧) ౧౨౩. పఱపుగాఁ.

పొఱడు. ప (౨) ౩౪౫. కుఱుచ - ప (౧) ౫౯౮. నెఱిఁ.

మఱఁగులు. ప (౧) ౩౪౪. పఱచులు.

మఱచు. బ. ౧౮. అఱ(ఱు?)కువ- బ. ౨౩౭. తఱియుచోఁ. ప(౧) ౨౨౬. తెఱఁగు - ప (౨) ౬౬. పిఱుఁదుసొచ్చిన - బ. ౧౨౫. బ. ౮. మఱపడ్డవారు-ప (౧) ౨౦౦. మఱి- బ ౧౬౦. మఱియు, ప (౨) ౪౮౮. వఱలంగఁ- ప (౧) ౪౨౧. వెఱవరో-

మఱపడు. బ. ౮. మఱచి.

మఱి. బ. ౨౨౦. అఱప- బ. ౫౮. అఱలేక- బ. ౨౦౨. అఱవపాఱులు- ప (౨) ౧౨౬. అఱిముఱిఁ, బ. ౧౩౪. అఱిముఱితనము- బ. ౧౨౧, ౧౪౫. ప(౧) ౫౨. ఎఱుఁగు- బ. ౪౫, ౮౨,

౧౩౭, ౨౪౨ - ప (౧) ౩౫౭, ౪౦౬, ౪౫౨. కఱకంఠ- ప (౧) ౮౦౪. గిఱిగిట - ప (౨) ౪౧౫. గుఱి- బ. ౧౩౬. చిఱునవ్వు- బ. ౬౦. చెఱకు-ప(౧)౩౩౩. తఱిఁ. ప(౨)౩౫౨,౩౬౪, ౫౭౭,౫౯౮, ప (౨)౧౬౧. తఱిఁదఱిఁ, ప(౧) ౯౧. తఱువాత- ప (౧) ౨౩౯. తెఱఁగు - ప (౨) ౮. దొఱలి పోఁ- ప (౧) ౫౧౨. నెఱ యఁ- బ. ౨౧౮. నెఱయంగఁ- బ. ౧౨౪. నెఱవణి- బ. ౧౪౭. నెఱవాది- ప (౧) ౩౪౨ - ప(౨) ౪౯౦. నెఱి-ప(౧)౩౨౭, నెఱిఁ. బ. ౧౦౫ ప (౧) ౪౩౫. పఱతెం చి-ప (౨) ౪౯. పఱపుండు, బ. ౭౧. పఱికినెండ్రుకలు- ప (౨) ౧౬౬. నెఱ- బ. ౧౨౫. మాఱచి- ప (౧) ౨౦౦. మఱవవలయు. బ. ౧౩౫- ప (౧) ౪౨౪, ౬౫౬, మఱియును - బ. ౨౨౦. ప (౧) ౮౦౭- ప (౨) ౪౬౮. వఱలు. ప (౧) ౧౧౦. వెఱవక

మఱికొన్ని. బ. ౧౦౭. అఱిముఱిన్

మఱియు. ప(౧) ౨౧౬. అఱతోఁడ, బ. ౧౦౦- ప (౧) ౨౭౯, అఱ లేక- ప (౧) ౩౦౮. అఱితి- బ. ౪౪-ప(౧)౪౪౭, ౩౧౩, ౬౪౭, ౬౭౪, అఱిముఱిన్- బ. ౧౮౨. ఉఱికుఱికి పడు- బ. ౭౭. ప(౧) ౯౦, ప (౨) ౧౧౫. ఎఱుఁగు- ప (౧) ౪౯, ౧౫౦, ౨౭౬, ౪౦౯, ౬౭౩- ప (౨)౨౬. కఱ కంఠ - బ. ౬౬ ౧౦౬, ౧౫౧, ౧౭౦, ౨౦౭, బ. ౩౧, ప (౧) ౧౩౮. కొఱలు- ప (౧) ౩౨. తఱిన్- బ. ౪౦, ప (౧) ౬౦-ప (౨) ౨౩౨, ౨౫౩. తాఱిఁదఱిఁ, బ. ౧౮౦. నెఱవాది, బ. ౧౮౪- ప (౧) ౯౩- ప (౨) ౧౪, ౪౮౧, నెఱిఁ - బ. ౧౭౮. పఱ చుట- ప (౨) ౩౫౧. పెఱుకల కొవళ్లు- ప (౧) ౩౪౪. మఱుఁ గులు- బ. ౧౬౦. మఱచి- బ. ౧౩౫- ప (౧) ౪౨౪, ౬౫౬. మఱి- ప (౧)౭౫౨. మెఱముచు- బ. ౧౮౭, ౧౭౧. ప(౨) ౧౨౦. వఱలంగఁ.

మఱుఁగు. ప (౧)౧౩౦. ఇఱికిళ్లన్, ప (౧) ౪౪౧, ఊఱు- ప (౨) ౩౫౩. కుఱువలన్-బ. ౧౬. మెఱ యింపు- ప (౨) ౫౧౭. వఱుత లఁ

మఱుమాట. ప (౧) ౪౫౪. వెఱవు

మిఱుమిట్లు. ప(౧) ౧౮౯. పఱపక, ప (౧) ౩౯౮, మెఱచుచు

మిఱుమిండయూరు. ప (౨) ౭౪, చిఱుపులిచూర్.

మిఱుమిండనయనారు. బ. ౧౪౦. కఱకంఠుఁడు

కొనఱ-ప (౧) ౪౨౧. మఱవరో-ప (౧) ౧౦౦. మఱి- ప (౧) ౪౫౪, మఱుమాట- ప (౧) ౨౩౮. మెఱసి.
వెఱపించు. ప (౨) ౪౮౪. పఱతెంచి
వెఱవేఁకులు. బ. ౧౮౯. ఉఱిపఱిక్క— సడుచు.
వేఱు. బ. ౨౦. వేఱె- బ. ౧౮౧. మీఱి
సఱణార్తి! ప (౪) ౧౧౭. కఱకంఠు

బ. ౨౩౨. అరగలిగొనక...పరమమాహేశ్వర. కాబట్టి 'అరగలి'లో శకటరేఫము లేదు.

బ. ౭౧. వెఱచి...ఎఱఁగు. కాబట్టి 'ఎఱఁగు'లో శకటరేఫమున్నది. కాని, భార-ఆది. ౭ ఆశ్వా. 'ఎరఁగి ప్రియమువలికి తెరువిత్తురు' అని సాధురేఫముతో ప్రయోగమున్నది.

'చేకుఱు'లో శకటరేఫ మున్నదా? శ.ర. లో 'చేకుఱుఁ' అని శకటరేఫముతోను, 'చేకూరు' అని సాధురేఫముతోను పదములు చేర్పబడినవి. 'వెఱవక కలలోఁ జేసిన, కొఱగామికి వగచుచోట గుణరత్నము చేకుఱె' అని శకటరేఫమునకు ప్రమాణమున్నది. (ఉ. హరి. ౫. ఆశ్వా.); 'చేకూరు'కు ప్రమాణము లేదు. దానిలో కూడా శకటరేఫమే ఉండవలె నని తోస్తుంది.

'తారు' (క్రియ)లో సాధురేఫమో, శకటరేఫమో నిర్ణయించడాని కాధారాలు లేవు.

అట్లే 'తెఱవేఁటకాఁడు' అనేపదములో శకటరేఫమో సాధురేఫమో నిర్ణయించలేము.

'తఱియు'లో శకటరేఫ మున్నది. 'మెఱుఁగు మెఱసినచాడ్పునఁ దఱియఁజొరుము' భార. విరా. ౫; 'ఉఱుకుట యంబోధిఁ దఱిసి చనుట' 'భార. అర. ౬. బ. ౧౧౦ లో 'అంపానఁ గోసిన-ఱాచిన' అని 'ఱాచు'లో శకటరేఫ మున్నది; కాని, బ. ౨౪౨ లో 'రాచి'

అని సాధురేఫమే ఉంచబడినది. దానిని కూడా 'ఱాచి' అని దిద్దవలెను. 'ఱొమ్ము గుఱిసేసి యేయ మెఱుంగులెల్ల' అని అచ్చ. రామా. కిష్కిం.లో శకటరేఫము. 'నీరొమ్ము...నీరాజ్య' అని ద్వి. రామా. యు. కాం. లో సాధురేఫము. "ఱొంపి...ఎ్ఱుంగరె." బ. ౪౭. కాబట్టి 'ఱొంపి'లో శకటరేఫ మున్నది. శ. ర. లో సాధురేఫము మాత్ర మున్నది.

సంధివిశేషములు

సంస్కృతసంధి

(౧) చరున్ + నిర్వపేత్ = చరున్నిర్వపేత్ (౧) ౭౧. 'న్న' ప్రాసముకోసము.

(౨) దుర్వాసస్ + ముఖ్యులు = దుర్వాసముఖ్యులు (౧) ౨౫. 'దుర్వాసోముఖ్యులు' కాదు. గణముకోసము.

(౩) స్వాదు + ఏక = స్వాద్వైక (దివ్యాన్నపద్రసంబులు)- 'ఆదరించుట'తో ప్రాసకోసము.

(౪) 'బ్రహ్మోత్పాత దివమాను' అన-(౧) ౬౬౮
'రుద్రాయ నమో అస్తు' అనుచు (౧) ౬౭౯
'వీరభద్రస్తు' అన
'ఆసురాణీయ ఆహ్వాయ' (౧) ౫౧౫
'ఖాండిక్య ఆసురాణీయ' (౧) ౫౧౫

పై వాటిలో గణములకోసము విసంధి.

(౫) కర్త్రానుసారి(౧)౫౪౩ (కర్త్రనుసారి అని ఉండవలెను.)

తెనుగుసంధి

అకారసంధి

(౧) షష్ఠీబహువచనాకారముమీద: మాహేశ్వరులిండ్లు. బ. ౪౫; యజమానులిండ్లఁ

(౧) ౮౧; హరిభక్తులిండులు (౧) ౧౨౬; భక్తులిండ్ల

(౧) ౨౦౫; కులహీనులెంగిల్లు. బ. ౨౧౫; తల్పులండకు బ. ౧౩౦; బడగులాదరువ. బ. ౧౧౪.

(౨) క్రియావిశేషణములమీద: మడియించినాతని (౨) ౪౮ కన్న పెట్టినర్థము. బ. ౧౫౬.

(౩) చీర + ఎల్ల = చీరెల్ల. బ. ౮౪; కోక + అమ్మి=కోకమ్మి బ. ౧౧౪; బొబ్బ + ఇడుచు=బొబ్బిడుచు. బ. ౧౦౩; సన్న + అడపుచు = సన్నడపుచు – బ. ౧౩౦; ప్రాఁత + అప్పు = ప్రాఁతప్పు. బ. ౧౩౩; పన్న + అగునే = పన్నగునే. బ. ౨౯; అంత + అర్థము = అంతర్థము బ. ౧౫౫; ఏల + ఇచ్చు=ఏలిచ్చు. బ. ౬౬

(౪) స్త్రీవాచకములమీద: దుగ్గళవ్వనియె. బ. ౧౧౧

(౫) సంబోధనాంతములమీఁద: అమ్మలా రక్కలారని బ. ౧౪౯; ఓడులారేఁటికి. బ. ౨౧౫

(౬) కదన్న! బ. ౬౮; నాకాళ్లు నిలువవురన్న! బ. ౬౮; ఈఁ జుమ్మురనుచు. బ. ౧౪౫.

(౭) ఎక్కడదేవరో (దేవర + ఓ). బ. ౭౫.

ఇకారసంధి

(౧) వెండి + ఈల్గువారు = వెండీల్గువారు. బ. ౨౧౬

(౨) బగిలి + ఏడ = బగిలేడ. బ. ౨౩౮; వావి + ఎఱుంగని= వావెఱుంగని (౧) ౩౪౪; పోఁడిమెఱింగి (౧) ౩౬౧; తిత్తొలిచి. (౧) ౬౧౮; మొసలీన్వంగ (౨) ౧౫౬; నల్మడి + ఐ = నల్మడై (౨) ౪౭; కాకి + అఱపులు = కాకఱపులు. బ. ౧౦౨; కంచేసువాడలు. బ. ౧౧౮; తెలివగువాడు. బ. ౧౮౫; రెట్టి + ఐనన్ = రెట్టైనన్ బ. ౧౪౩;

క్త్వార్థకసంధి: వెలుచుండుము. బ. ౩౧; ఒల్చ్రేఁడె. బ. ౫౪; పోయినవని + ఓ= పోయినవనో. బ. ౪౧; ఈచవోయున్న భావము. బ. ౪౬; వినేతెంచి. బ. ౧౦౫; ఏతెంచ్చారగించె. బ. ౧౫౩; కలిగున్న. బ. ౧౫౩; కలిగుండు, కూడుండు. బ. ౧౭౫; పొంచున్న బ. ౧౭౬; చుట్టుముట్టాడు. బ. ౧౯౯; పొంచుండువారు బ. ౨౧౬ ఎగిరెగిరాడువారు. (౧) ౧౬౦; ప్రొద్దువోయిటురా. (౧) ౮౫౯

సంబోధనాంతముమీద: పశుతి! + అర్ఘ్యపణ్యముల్ = పశుంతిర్ఘ్యపణ్యముల్. బ. ౬౧.

(౫) ప్రథమపురుషక్రియమీద:
నిర్మూలమైరియాదట (౧) ౮౧౮

(౬) నిషిద్ధమంటి (వి) + ఎట్టి=నిషిద్ధమంటెట్టి

(౪) కోటిపల్లి + ఆరాధ్యదేవు=కోటిపల్ల్యారాధ్యదేవు; పెరుమట్టపురి + ఊరు= పెరుమట్టపుర్యూరు. (౧) ౧౮౫

(౭) తోడి + ఎలుకులు=తోడెలుకులు. బ. ౪౯; ఒంటి + ఎట్టు=ఒంటెట్టు, బ. ౭౦; ఎప్పటట్టుల. బ. ౧౩౯; ఒంటి + అట్టు= ఒంటట్టు, బ. ౧౫౮;

ఉ కా ర సం ధి

(౧) కూడడుకులు. బ. ౪౧ ('కూడునడుకులు' కాదు); జిల్లెడాకులు. బ. ౪౪ ('జిల్లెడునాకులు' కాదు);

(౨) తనదునఖిలరాజ్యము. బ. ౨౭. దీనిలో నగాగమమునకు ఇతరత్ర ప్రయోగములు కానరావు.

(౩) తద్ధర్మార్థక విశేషణములమీద:
పదుమూఁడవేఁటి. బ. ౧౨౪; ఒప్పారివటూరి(౨)౫౫౧;

ఏకారసంధి

వన్నె + ఎక్కు = వన్నెక్కు. బ. ౧౧౦.

ఆమ్రేడితసంధి

ముద్దాడాడుము. (౧) ర౫౯;

అనుకరణసంధి

గుదగుద + అనుచు = గుదగుదమనుచు బ. ౧౭౦

లోపసంధి

(౧) బ్రహ్మ + హత్య = బ్రహ్మత్య (౧) ౬౬౬.

(౧) ముక్కన్ను బ. ౧౧౩; ముత్రొవ్వద్దు. బ. ౨౧౪; ముత్రొవ్వటన్ బ. ౩౪; మున్వెట్టి. బ. ౬౩,౧౧౨.

(౨) మఱపడు. బ. ౬,౧౫; పిఱుసను. బ. ౧౯,౬౦; సూత్రపట్టు (౧) ౩౫౯; ఉపతాపపడు (౧) ౪౬౯; కన్నువెట్టు బ. ౧౫౫ విజయంచేయు. బ. ౬౧.

టుగాగమసంధి

హర్షంపుకెల్లు బ. ౧౪౬; సన్నపుటెముకలు. బ. ౨౦౯; బ్రక్కటెముకలు. బ. ౨౦౯; కాని, సజ్జనోగిరము. బ. ౬౧. అని ప్రభాకరశాస్త్రిగారు నుగాగమముతో రూపము నుంచినారు. ఇది విచార్యము.

కడాదులసంధి

కట్టుగ్రలీల. బ. ౧౧౩; కట్టుగ్రము. బ. ౬౨; కట్టుగ్రము బ. ౧౦౩; ౧౦౫; నెట్టులిక్క (౧) ౪౧౫; నెట్టోడి. బ. ౧౦౬;౧౪౬

ఎడుసంధి

పలమెడు. (౧) ౩౯౫.

అజ్లోపసంధి

(౧) తోడ్తెప్పె. బ. ౨౧౯; ఇగ్గేలు (౧) ౪౩౨; ఏడ్డివంబులు (౧) ౪౭౨,౫౯౨; కూడ్డివక్ (౧) ౬౦౧

(౨) పిణ్ణాటు. బ. ౧౮౧; అన్నులుకు (అను+ఉలుకు) (౧) ౧౨౪

పాదేశసంధి

ఉడుపనేతులు. బ. ౮౧;

నుగాగమసంధి

నెనరుబ్రాలు. బ. 80.

గసడదవాదేశము

(౧) మూఁడుసేసి=మూఁడేసి (౧) ౬౦౦

(౨) చే+చేతన్ = చేసేతన్ ... వ్యాసుండు (౧) ౬౮౫. 'చేఁజేతన్' అని కాదు.

(3) గసడదవాదేశము బహుళము కాదు. అంటే, ఆదేశము చేయడము కవియిష్టము ననుసరించి ఉండదు. ఎక్కడ గసడదవా దేశము చేసితీరవలెనో ఎక్కడ చేయగూడదో నా 'ఆంధ్రభాషా చరిత్రము'లో తెలిపినాను. అక్కడ చూచుకోవలెను. ప్రభాకర శాస్త్రులుగారు 'ఒక' అను సంఖ్యావాచకవిశేషణముమీద గసడద వాదేశము చేసినారు. అది ఆంధ్రభాషాసంప్రదాయానుసారి కాదు.

విసంధి

తన కవితాధార కడ్డు వచ్చినప్పుడు సోమనాథుడు విసంధిగా పదములను విడిచిపెట్టడానికి జంకలేదు. విసంధిగలతావులు బసవపురాణ, పండితారాధ్యచరిత్రములలో అనేకము లున్నవి.

బసవపురాణము - పుటలు × పంక్తులు

౫ (౬), ౧౧ (౧౩), ౨౧ (౨౪), ౨౪ (౨౩), ౨౬ (౧౦), ౪౪ (౯, ౧౯), ౪౫ (౨౨), ౪౮ (౨౦), ౫౧ (౧౨, ౨౩, ౨౬), ౫౨ (౧౦), ౬౦ (౧౬, ౨౮), ౬౫ (౧౪, ౧౫), ౬౭ (౧), ౮౦ (౩), ౮౩ (౨౪), ౮౬ (౧), ౭౨ (౨౫), ౧౦౭ (౭), ౧౨౧ (౧౨), ౧౬౧ (౧), ౧౬౩ (౬), ౧౬౭ (౧), ౨౧౫ (౨౩), మొదలయినవి.

పండితారాధ్యచరిత్రము

ప్రథమసంపుటము

౬ (౧, ౪, ౧౧, ౧౩), ౮ (౧౯), ౨౪ (౬), ౨౫ (౫), ౪౨ (౧౯), ౪౩ (౭), ౪౭ (౧౬), ౫౧ (౧౦), ౫౨ (౯, ౧౯), ౬౫ (౧) ౬౯ (౩), ౮౧ (౧౧), ౮౨ (౨), ౭౧ (౧౮). ౭౪ (౧౩), ౯౩ (౭, ౧౪), ౯౮ (౯), ౧౦౧ (౭), ౧౦౯ (౪, ౬), ౧౧౧ (౧౫), ౧౨౪ (౮), ౧౨౭ (౩, ౯), ౧౩౦ (౧౨), ౧౩౩ (౧౩), ౧౩౭ (౪), ౧౪౦ (౧౩, ౧౫), ౧౫౮ (౪), ౧౯౨ (౭), ౧౯౩ (౧౦), ౧౯౭ (౫), ౨౩౦ (౭), ౨౪౦ (౧), ౨౬౬ (౧౫), ౨౯౩ (౬), ౨౯౬ (౧౮), ౩౦౪ (౪), ౩౯౫ (౯), ౩౯౭ (౨), ౪౦౨ (౧౮), ౪౩౩ (౧౮), ౪౩౪ (౧౧), ౪౩౮ (౧౬), ౪౬౦ (౧), ౪౬౨ (౩), ౪౬౩ (౧౭), ౪౬౮ (౧౩), ౪౬౯ (౧౧), ౫౧౫ (౩), ౫౫౩ (౧౩), ౫౮౯ (౧౬), ౬౪౨ (౧), ౬౪౪ (౨), ౬౬౮ (౧౮), ౬౯౭ (౧౩), ౮౧౦ (౧౫)

ద్వితీయసంపుటము

౨౬ (౧౩), ౪౫౦ (౩) మొదలైనవి.

అనుకరణసంధి: ప్రథమావిభక్తి

అకారాంతపుంలింగపదములమీద: ఏకవచనము

(అ) విసర్గమునకున్ను తత్పూర్వఅకారమునకున్ను 'ఓ' కారమాదేశము,—

(౧) ౨౪. స రుద్రో నాత్ర సంశయో యనఁగ; (౧) ౨౫. శైవో దశ ప్రత్యయో యనఁగ; (౧) ౩౨. న సంశయో యన; (౧) ౩౩ త్రిపుండ్రం బ్రాహ్మణో యన; (౧) ౩౯. నాంకయే ద్విప్రో యనంగ; (౧) ౩౯ పతత్యేవ న సంశయో యనఁగ; (౧) ౪౦ న దుర్యా దంకనం నరో యనఁగ; (౧) ౪౦. పతత్యేవ న సంశయో యనఁగ; (౧) ౪౧ నాధికారీ చ లాంఛితో యనఁగ; (౧) ౫౨ అయంమే విశ్వభేషజో యనఁగ.

(ఆ) విసర్గలోపము,—

(౧) ౧౩. ఉమా మాతా పితా రుద్ర యనఁగ; (౧) ౩౩. భస్మచ్ఛన్న యనఁగ; (౧) ౩౩ ధృతత్రిపుండ్ర యనఁగ; (౧) ౩౫. అభావే వా తిథా విప్ర యనఁగ; (౧) ౪౧. కస్యచిల్లాంఛితో మర్త్యయన; (౧) ౪౧. లాంఛితో హి న సంభావ్య యనఁగ (౧) ౪౩. జటాజూట విరాజిత యన (౧) ౪౩, ౪౪ త్రిపుండ్రేన విరాజిత యన (౧) ౪౩. భస్మావలిప్త సర్వాంగయన (౧) ౪౪. శుభ్రో జటాజూటయన (౧) ౪౪ త్రిపుండ్రోద్భాసిసర్వాంగ యన; (౧) ౪౫ రక్షాభి రుద్ధూళిత యనఁగ.

అకారాంతపులింగము: ద్వివచనము

(అ) (౧) ౮౪. బాణాసురదశాననా యన! (౧) ౮౯. తవ ప్రణీతౌయను.

(ఆ) (౧) ౮౯. తవ ప్రణీతా వనంగ.

అకారాంతపుల్లింగశబ్దములు : బహువచనము

(౧) ౩౬. అన్యత్సమాహితా యనఁగ; (౧) ౪౦. నదర్శనీయా యన; (౧) ౪౧. అస్పృశ్యాయనఁగ; (౧) ౪౧. అదర్శనీయాయన; (౧) ౪౩, ౪౫. రుద్రాక్షభూషణా యనఁగ; (౧) ౪౩. అక్షమాలాన్వితకరా యనఁగ; కమండలుకరాన్వితా యనంగ; (౧) ౪౫. అక్షమాలావిభూషితా యనఁగ; (౧) ౪౭. పఞ్చకామం గణేశ్వరాయనఁగ; (౧) ౪౭. భూమిభాగాశ్చ యే శుభా యనఁగ; (౧) ౪౮. దురాచారాశ్చ యే నరా యనఁగ(౧)౪౮. గృహేయస్మిన్ ప్రసూతా యనంగ (౧) ౫౩. శిష్టాః ప్రసిద్ధా భగవన్నపాపా యనఁగ (౧) ౫౩ అతస్త్వదీయా నపహాయ భక్తా యనఁగ; (౧) ౬౬. యే వీరభద్రవిశపితా యనను.

ఆకారాంతనపుంసకలింగము: ఏకవచనము

(అ) (౧)౩౪. వర్తుల మనఁగ (౧)౩౫. నాస్తిభస్మవినాస్నాన మనఁగ; (౧) ౩౫. న దీక్షా న తపో మంత్ర మనఁగ; (౧) ౩౫. న యజ్ఞా దేవతార్చన మనఁగ; (౧) ౩౫. వేదాగమజ్ఞాన మనంగ; (౧) ౩౬. యదసత్యం మృదాధార్యమనఁగ; (౧) ౩౬. అహో మోహస్య మాహాత్మ్య మన (౧) ౩౬. త్రిపుండ్రం మోక్షదం త్యక్తమన; (౧) ౩౭. భూతిస్నానమనఁగ(౧)౩౮. అశుద్ధం చ తథా ప్రోక్తమనగ; (౧) ౩౯. సోర్ధ్వపుండ్రమన; (౧) ౪౦. పాతిత్యమన; (౧) ౪౫. భస్మస్నిగ్ధమనఁగ ; (౧) ౪౬. భగవాంశ్చరుద్రం పవిత్రమన; (౧) ౪౭. అనంతమనఁగ ; (౧) ౪౮. సర్వమంగళ మాంగళ్యమనఁగ (౧) ౪౯. రుద్రయత్తే జనిమ చారు చిత్రమనడె? (౧) ౫౦. సంసారసాగరం ఘోరమన; (౧) ౫౪. లింగం హేమ మయమని (౧) ౫౪. ఇంద్రనీల మయం (శైలమయం) లింగమనఁగ (౧) ౫౫. అన్నమయం లింగ మనఁగ (౧) ౫౫. వసవకికాంస్యకం లింగ మనఁగ.

(ఈ) (౧) ౪౯. సర్వపావనపావన మ్మనఁగ- (౧) ౪౯. ఉత్పాత్రిప్రశమం మ్మనఁగ - సర్వరోగప్రభేదన మ్మనఁగ - ఇష్టసిద్ధి. ప్రదాయక మ్మనఁగ- (౧)౫౦. గృహీత్వా చాగ్నిహోత్రజ మ్మనఁగ- (౧) ౫౦ పునరావృత్తిమోచన మ్మఁ- (౧) ౫౨ ఇదం తవ ప్రసన్నణ మ్మంచు- (౧) ౫౪. లింగం మణిమయ మ్మనంగ- (౧) ౫౫. కాంస్యక మయ మ్మనఁగ (౧)౫౫. పార్థివలింగమ్మనంగ- (౧) ౫౬. ముక్తాఫలమ య మ్మనంగ.

(ఉ) (౧) ౩౨. త్రిపుండ్రస్యచ ధారణం బనియు-(౧) ౩౨ తత్ఫలం కోటిగుణితం బనంగ - (౧) ౩౩. భస్మోద్ధూళితం బన- (౨) ౩౪. ఊర్ధ్వపుండ్రకం బన. (౧) ౩౪. ఊర్ధ్వం బనఁగ- (౧) ౩౫. త్రిపుండ్రం భస్మనాకృతంబనఁగ - (౧) ౩౫. భస్మనావహిత్య వర్జితం బనఁగ - (౧) ౩౬. అన్యత్రవిచేష్టితం బనఁగ - (౧) ౩౭ భస్మనావహిత్యం బనంగ; (౧) ౩౯. వర్తులం చార్ధచంద్రకం బనిన- (౧) ౩౯. అశుద్ధం చార్ధచంద్రకం బనఁగ - (౧) ౩౯. వర్తులం తూర్ధ్వపుండ్రకం బన- (౧) ౪౭. శంభుపాదోదకం శుభం బనుచు- (౧) ౪౯. నవాఽపి సుహ్యాం బన.

అకారాంతపుంలింగము: బహువచనము

(౧) ౪౪. రుద్రాక్షవలయా యనంగ.

అకారాంతనపుంసకలింగము: బహువచనము

(౧) ౪౨. ఏతాని రుద్రాక్షాణి యనఁగ- (౧) ౪౫. శుభ్ర త్రిపుండ్రాణి యనఁగ-(౧) ౬౭. అభిదేవప్రసాదలబ్ధాని యన-(౧) ౬౭. పత్రసోపేతమద్విధావహితజలపుష్పజాతాని సర్వాణి యనఁగ- (౧) ౭౩. ఇత్యాదివాక్యాని యనం - (౧) ౭౪. గృహీతపరిమళాని పుష్పాణి పత్రాణి యన-

ఆకారాంతస్త్రీలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౪౫. రుద్రాక్షమాలా యను-(౧)౨. శివా తనూ రఘోరా యని-

ఇకారాంతపుంలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౪౨. రుద్రాక్షధరశ్శుచి యనంగ (య-ప్రాస)- (౧) ౪౬. వరం పాదోదకవిధి యనఁగ- (౧) ౬౭. యస్మా దనర్హామీశ్వర నై వేద్య మిత్యాదియనఁగ-

ఇకారాంతస్త్రీలింగము: ఏకవచనము

(అ) (౧) ౩౪. అగ్నిదగ్ధమితి శ్రుతి యనఁగ-

(ఆ) (౧) ౩౪. అర్ధచంద్రాకృతి రనఁగ-(౧)౭౧. పద్మాభశ్శాంభూమి రన- (౧) ౯౯. నహి మే శక్తి రన.

ఇకారాంత పుంలింగము: బహువచనము

(౧) ౪౩. కింపునర్స్నానవాదయో యని (యో.యతి);

ఈకారాంత స్త్రీలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౪౩. జటామండలధారిణీ యనఁగ - (౧) ౫౩. అపాప కాశినీ యనెడు- (౧) ౮౮. నవిషూచీ యనంగ

ఉకారాంత పుంలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౪౪. శుశుభే సతతో విష్ణు రనఁగ- (౧) ౫౫. ఆరకూటమయం వాయు రన- (౧) ౯౪. అసౌ త్రిగు రన- (౧) ౯౪. అప్సా ధాతు రన-

ఉకారాంత నపుంసకలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౪౮. దూషితశ్చాపి పాదాంబు అన.

ఋకారాంత పుంలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౫౨. అయం మాతా అయం పితా యనగ-

ఋకారాంత పుంలింగము: ద్వివచనము

(౧) ౫౨౮. శివో మేవ మే పితరా వనంగ.

ఓకారాంత స్త్రీలింగము: బహువచనము

(౧) ౯౪. తిస్రో గావ యను.

అన్-అంత పుంలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౩౨. విరజా విపాప్మాయనంగ-(౧)౪౧. రాజాయనంగ-

(౧) ౪౪: శుద్ధాత్మా యనంగ-

అన్ - అంత పుంనపుంసకలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౫౦. విరజానలజం భస్మ యనంగ - (౧) ౪౬. ఋతగ్ం సత్యం పరంబ్రహ్మ యనంగ-(౧)౪౫. రుద్రాంశ్చ పంచబ్రహ్మ యనంగ,

ఇన్ - అంత పుంలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౩౩. తత్త్యాగీ యనంగ - (౧) ౩౬. కోఒపి మలినధారీ యనంగ-(౧) ౪౩. రుద్రాక్షవలయీ యనంగ-(౧) ౪౪. త్రిపుండ్రాంకితసర్వాంగి యన - (౧) ౯౨. కేవలాఘో భవతి కేవలాదీ యనంగ.

ఇన్ - అంత పుంలింగము: బహువచనము

(౧) ౩౬. మునీంద్రా బ్రహ్మవాదినో యన-(౧)౩౭. మనుష్యా పాపకర్మిణో యనంగ - (౧) ౪౬. సర్వే తపస్వినో యన- (౧) ౭౮. భవంతిక్లేశభాజినో యన.

మతుబంత పుంలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౬౦. భగవా నన.

పకారాంతము : బహువచనము

(౧) ౭౨. విరా డ్రాపో యనంగ.

సకారాంతము : ఏకవచనము

(అ) (౧) ౩౩. విద్వా ననంగ- (౧) ౬౧. మనశ్చంద్రమా యన.

(ఆ) (౧) ౩౨. స ఏవ భస్మ జ్యోతి యనంగ.

(ఇ) (౧) ౭౫. అణోరణీయా౯ మహతో మహీయా ననంగ.

(ఈ) (౧) ౫౩. అపాపకాశినీ వపు రనంగా.

స-కారాంత పుంలింగము: బహువచనము

(౧) ౯౧. ప్రశాంతమనసో యనంగ- విద్వాంస యనంగ.

ఏతచ్ఛబ్దము: బహువచనము

(౧) ౮౮. తీర్థోదకస్త్వైతే యనంగ.

సంబోధన ప్రథమావిభక్తి

అకారాంతపుంలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౫౨. యా తే రుద్ర, యనంగ.

ఉకారాంతపుంలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౧౦౦. మార్తాండ భానో కుష్ట యనుచు

ద్వితీయావిభక్తి

అకారాంతపుంలింగము: ఏకవచనము

(అ) (౧) ౫౦. సముద్ధార్య సదాచార్యమనంగ- (౧) ౪౭. పాశజాలహరం పరం బన- (౧) ౪౫. పూజయేత్పరమేశ్వర మనంగ- (౧) ౮౮. సేవతేస్మ మహేశ్వర మనంగ- (౧) ౩౯. నాంకయేన్న దహే ద్దేహ మన- (౧) ౫౦. తం ప్రపద్యే మహేశ్వర మ్మనంగ-

అకారాంత నపుంసకలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౪౦. నాంకయే న్న దహే ద్గాత్ర మనఁగ- (౧) ౩౨. దేవానాం త్రయాయుష మ్మనగ - (౧) ౪౭. వింద్యా ద్ర్భష్టా ఘాతుక మ్మనఁగ (౧) దక్షిణే ణాభిమంత్రితం బనఁగ.

ఆకారాంతస్త్రీలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౪౫. పంచాక్షరీం విద్యా మనంగ

ఇకారాంతస్త్రీలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౪౨. తే యాంతి పరమాం గతి మనఁగ

ఈకారాంతస్త్రీలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౪౯. కళాం నార్హంతి షోడశీమనంగ

అన్-అంత పుంలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౪౨ తరతి పాప్మాన మన.

తచ్ఛబ్దము

(౧) ౪౦. అంకతో యస్య దేశా త్తమనఁగ

అకారాంతపుంలింగము: బహువచనము

(౧) ౪౯. విశపూర్వాణ్ దశాపరా నన- (౧) ౫౩. అన్యా నశిష్టా ననఁగ

తృతీయావిభక్తి: ఏకవచనము

(అ) (౧) ౩౦. తదాకాశేన శస్త్రేణ యనఁగ- (౧) ౩౯. ధారయిష్యంతి మోహేన యనఁగ- (౧) ౪౩. ఋగ్యజుస్సామ ఘోషేణ యనఁగ- (౧) ౪౭. య ఆచామతి మోహేన యనఁగ- (౧) ౫౨. ప్ర[illegible]మేనానువాకేన యన- (౧) ౯౯. పవనః పన్నగేశేన యన-

(ఆ) (౧) ౭౬. ఏషా యదగ్నినా యన-

(ఇ) (౧) ౫౦. ప్రణిపత్యాత్మవిద్యయా యనంగ-(౧) ౪౭. పశ్చాదశుచిశంకయా యన-(౧) ౩౧. అగ్నేస్స్వయుత్థయా యనియు-

(ఈ) వాతరూపేణ శంభునా యన.

(ఉ) (౧) ౩౪. అగ్నిదగ్ధేన భస్మనా యనంగ-(౧) ౩౬. సితభస్మనా యన.

(ఊ) (౧) ౯౯. నిపీతః పుణ్యకారిణా యనంగ.

(ఋ) (౧) ౫౩. శ్రుతం తేన యనను (౧) ౩౫. అధీత శ్రుతం తేన యనంగ.

(ౠ) (౧) ౭౭. దర్శనాత్స్వీకృతమ్మయా యనంగ.

బహువచనము

(అ) (౧) ౧౮. ఆనియగణై రనియు-(౧)౩౮భిద్యతే యమకింకరై రనంగ-(౧) ౩౯. నధార్యం వైదికైర్నరై రనంగ-(౧)౩౯౦ ౪౦. దేవతాయునలాంఛనై రనంగ- (౧) ౪౦. సుర్యాచ్చచక్రాద్యై రనంగ- ఆయుధైశ్శంఖచక్రాద్యై రనంగ - నదహేచ్చక్రపూర్వకై రనంగ - (౧) ౪౪. రుద్రాక్షమండనైరన - త్రిపుండ్రకోదినై రనంగ-(౧) ౮౭. తేనైన పిండైస్సతిలై రనంగ. (౧) ౮. ప్రసాదితైరనియు - సుఖితమైరనియు - భేషజై రన - ఔషధై రన.

(ఆ) (౧) ౩౬. నసుర్యాన్స్మృతికాదభిరన (౧) ౩౮. కీర్తితం చాంకుశాధిభిరనంగ-(౧) నసంభాష్యాద్విజాదిభి రనంగ-(౧) ౪౬. గంధపుష్పాక్షతాదిభిరను-(౧) ౮౬. త్వాదత్తైభిరన- రుద్రశంతమేభిరన-(౧) ౮౭. భేషజేభిరన.

(ఇ) సురైర్వామునిభిర్నరైయన (యు- ప్రాస.)

చతుర్థీ విభక్తి: ఏకవచనము

(అ) (౧) ౬౪. సంకల్పితం కేవాయ యానంగ- (౧) ౭౦.

నమో భగవతే రుద్రాయ యన-పూర్ణం పురుషాయ యన-ఉత్తమపురుషాయ యన- (౧) ౯౬. తత్త్వసుర్వ్య దేవాయ యన-

(అ) (౧) ౯౯. నగిరాంపతయే యనంగ

(ఇ) (౧) ౮౩. హరాయ పరమాత్మనే యనంగ

(ఈ) (౧) ౯౩. నమోరుద్రాయ పథిషదే (వనసదే) యనుచు అప్సుషదే యన.

(ఉ) అయం మే యన

బహువచనము

(అ) (౧) ౫౩౫. తవోస్మైషనిమేషేభ్య యనంగ -(౧) ౬౮. విశ్వపతిభ్య యనంగ.

(ఆ) (౧) ౯౮. నగోజలాదిభ్యో యనంగ.

పంచమీవిభక్తి: ఏకవచనము

(౧) ౩౩. యస్మాత్తనంగ-(౧) ౩౯. యది వా మోహాత్తనంగ (౧)౪౦. యాతి తత్క్షణాత్తన- (౧) ౪౧. దేశాత్తనంగ- (౧) ౪౮. పాదాంబుధారణాత్తన - (౧) ౪౮. ప్రాప్యతే మూర్ధ్నిధారణాత్తన- (౧) ౪౮. సంభాగాత్తనంగ - (౧) ధ్యానాదర్చనాద్ధారణాదపి యనంగ-

షష్ఠీవిభక్తి: ఏకవచనము

(అ) (౧) ౭౬. అథాతో మహాదేవస్య యనంగ- (౧) ౫౨. న్యపైకపుష్పస్య యనంగ- (౧) ౬౬. తేషామనర్హా మీశస్య యన

(ఆ) (౧) ౭౬. ఆత్మా నుహోయాం నిహితోఽ స్యజంతో- యనంగ.

(ఇ) (౧) ౫౩౦. జనితా పృథివ్యా యనంగ-

(ఈ) (౧) ౫౩౦. జనితాదివిష్ణో రనంగ.

(ఉ) (౧) ౪౭. పాదోదకం పురభిద యనఁగ.

(ఊ) (౧) ౭౦. ఆత్మానమాత్మనో యనఁగ- (౧) ౫౦. లంఘ యా మ్యహ మాత్మనో యనఁగ.

(ఋ) (౧) ౫౭౯. జని తాదినో యనఁగ.

ద్వివచనము

(౧) ౩౪. వర్తులం నృపవైశ్యయో రనఁగ.

బహువచనము

(అ) ౩౩. సురవిప్రాణా మనంగ (౧) ౩౪. శూద్రాణా మనఁగ.-

(ఆ) (౧) ౭౩. తండులాదీనామనంగ.

(ఇ) (౧) ౩౪. అస్యేషా మనంగ.

సప్తమీవిభక్తి: ఏకవచనము

(అ) (౧) ౩౩. వైశ్యదేవేశ్వరార్చనే యన- (౧) ౪౨. వైశ్వదేవే సురార్చనే యనఁగ- (౧) ౪౫. అథర్వశిరశ్శిఖేయను- (౧) ౬౧. ఉత్తమాంగే గశేయని- (౧) ౭౮. సభక్తౌ మహేశ్వరే యనఁగ- (౧) ౮౩. యచ్ఛ్రాద్ధకాలే యనఁగ- (౧) ౯౦. ఆత్తమ్నన్నభక్షణే యనఁగ - (౧) ౯౪. ప్రాభక్షణే యనంగ - (౧) ౫౩౫. ప్రత్యంజన స్తిష్ఠతి సంయుగాంత్య కాలే యన.

(ఆ) (౧) ౬. నాభ్యామన

(ఇ) (౧) ౫౭. బిభ్రతి ద్రుమం మూర్ధ్ని యనఁగ (౧) ౬౦ ధృతం మూర్ధ్ని యనఁగ-

(ఈ) (౧) ౬౭. తద్విశ్వరూపిణి యన

(ఉ) (౧) ౩౫. యేన విప్రేణ శిరసి యనను

ద్వివచనము

(౧) ౮౦. జుష ప్రీతిసేవనయో రనంగ

బహువచనము

(అ) (౧) ౪౨. యద్విప్ర సంధ్యాదిషు చ కర్మసు అనంగ-
(౧) ౬౪. తీర్థే స్నాతి తీర్థే హి తేషు అనంగ

(ఆ) (౧) విన్యస్తయుకు శేష్వనంగ

క్రియలు

(అ) (౧) ౫౦. యది మోన్యాః ప్రముంచ్యామి యనంగ-
(౧) ౮౯. అశ్నామి యనంగ-

(ఆ) (౧) ౭౫. ప్రాణలింగే చరే యనంగ (౧) ౮౯. భవంత భవ ఆయజే యనంగ

(ఇ) (౧) ౩౩. మా త్వా హవామహే యనంగ- (౧) ౪౯. సుయజా యజామహే యనంగ- (౧) ౪౯. యజామహే యంచు-
(౧) ౬౦. తత్పురుషాయ విద్మహే యనంగ-

(ఈ) (౧) ౭౯. పుత్త్రసామాసి యనంగ- (౧) ౮౯. సర్వ లోకానాం పితాసి యనంగ.

(ఉ) (౧) ౭౮. యల్లోకేఽస్తి యనంగ- (౧) ౬౨. తండు లైర్జుహోతియన- (౧) ౮౩. హరభుక్తశేషం దదాతి యన- (౧) ౮౮. మేధావీ భవతి యన-

(ఊ) (౧) ౯౫. శ్యామాంసాస్థిమాత్రం భుంక్తే యన- (౧) ౫౨౯. సోమః పఠతే యన- (౧) ౩౭. ఏతదన్యాన్ రమతే యనంగ-
(౧) ౪౩. శ్వాఽపి వా మ్రియతే యనంగ-

(ఋ) (౧) ౩౩. ప్రత్యా విధీయతేయనఁగ- (౧) ౩౪. త్రిపుండ్రాంకం ప్రశస్యతే యన- (౧) ౩౬. మయా వక్తుం న శక్యతే యనఁగ- (౧) ౫౦. పునర్జన్మ న విద్యతే యనఁగ- (౧) ౬౩. నైవేద్య శబ్దేన కిమభిధీయ్యతే యనుచు- (౧) ౬౭. న విద్యతే యనఁగ- అభి భుజ్యతే యనఁగ - దవేభ్యో హి దీయతే యనఁగ- (౧) ౭౭. కృత ఘ్నో౽పి న ముచ్యతే యనఁగ- (౧) ౯౪. గోశబ్దేన చక్షు రుచ్యతే యన- (౧) ౯౯. ధురీణత్వ మవాప్యతే యనఁగ-

(ౠ) (౧) లలాటే ధారయిష్యంతి యన-(౧) ౪౨. వేదా ధారయంతి యనంగ- (౧) ౭౭. కృతఘ్నా భవిష్యంతి యనఁగ-(౧) ౯౦. రుద్రేణ పీతం పిబంతి యను- రుద్రేణాత్త మశ్నంతి యనఁగ-

(ఎ) (౧) ౭౪. వేదాశ్చ కామయంతే యను-

(ఏ) (౧) ౫౨. అయం జీవాతు రాగమ త్తనఁగ-

(ఐ) (౧) ౩౨. నచ పున రావర్తత యన

(ఒ) (౧) ౩౪. స్రష్టా సృష్టిచ్ఛలేనాహ యనఁగ-

(ఓ) (౧) ౪౯. 'మా'యంచు- (౧) ౭౭. ఆత్మనాసహ నా జయ యనఁగ-(౧)౯౫. తదేనో భుంక్ష్వ యనునట్లు- క్రిమిం భుంక్ష్వ యనఁగ- అధో గచ్ఛ యను- బ. ౧౫౯. శివమస్తు శివమస్తు శివమస్తు టంచు.

(ఔ) (౧) ౩౦. సద్గురుభ్యో నివేదయే త్తనఁగ- (౧) ౩౨. విమృజ్యాంగాని సంస్పృశే త్తనఁగ- మంత్రితం భస్మ ధారయే త్తనఁగ- (౧) ౩౩. మనసా౽పి న లంఘయే త్తనఁగ- పతితో భవే త్తన- (౧) ౩౫. వ్రతమస్య వ్రతంభవే త్తనఁ- త్రిపుండ్రం మోనధారయే త్తనఁగ- లౌకికాగ్నౌ స్తదాహరే త్తనఁగ- (౧) ౩౭. ఆగ్నేయమాచరే త్తనఁగ- (౧) ౩౮. వ్రతం చాంద్రాయణం చరే త్తనఁగ- (౧) ౩౯. నాంగం వహే త్తన- (౧) ౪౦. శీఘ్రం ప్రవాసయే త్తనఁగ - (౧) ౪౧.

ప్రవాసయే త్తన- న సాక్షీ సర్వదా భవే త్తనఁగ- శీఘ్రం ప్రవాస యే త్తనఁగ- (౧) ౪౬. ఇతి ప్రపిబే త్తన- (౧) ౪౭. బిభ్రచ్ఛుద్ధి మాప్నుయా త్తనఁగ- (౧) ౫౨. సహస్రాంశం నపూరయే త్తనఁగ- యత్ప్రమాణఫలం భవే త్తనఁగ-

(క) (౧) ౯౮. కదాచిన్నైవ భుంజీత యనియు-(౧) ౩౫- భస్మనైవ ప్రకుర్వీత యన- (౧) ౪౭. అశౌచంనైవ విద్యేత యన.

(ఖ) (౧) ౩౭. ఊర్ధ్వపుండ్రం ద్విజాః కుర్యురన-(౧) ౬౭. భవేయు రన-(౧) ౮౩. వ్యర్థాని స్యు రనఁగ.

(గ) (౧) ౩౧. భూత్యై న ప్రమదితవ్య మనఁగ- (౧) ౯౨. నప్రమదితవ్య మనియు-

అసంపూర్ణక్రియలు

(అ) (౧) ౩౮. భస్మ వామకరే స్థాప్య యనఁగ-౩౮, ౧౬౪. వారుణ ముత్సృజ్య యన-(౧)౪౬. వ్యాఖ్యాస్యామ శంఖం ప్రపూర్య యన,గ - కంఠ్యమాశ్రిత్య యనఁగ- అయం మే శిరస్యభ్యర్చ్య యనఁగ (౧) ౪౮. పాణిశు క్తిభిరాదాయ యనఁగ -

(ఆ) (౧) ౩౯. ముఖం దృష్ట్వా యనఁగ- (౧) ౪౮. పాదోదకం పీత్వా యనఁగ.

(ఇ) (౧) ౩౬. భస్మ సంత్యజ్య కుర్వన్ననఁగ.

అవ్యయములు

(౧) ౪౨. మృణ్మయం వాఽపి యనంగ - (౧) ౬౧. ఉత్తమాంగే గళేవాఽపి యనఁగ - శుచిర్వాప్యశుచిర్వాఽపి యనఁగ -

(౧) ౩౮. రక్షార్థ (మంగళార్థ - లింగార్థ) మన -

(౧) ౪౭. తేఽపి పూతా భవంత్యాశు అనఁగ - (౧) ౬౮. తమసః పరస్తాదితి యనఁగ - (౧) ౩౨. జ్యోతిర్భవత్యేవ యనఁగ - (౧) ౩౫. కృతం స్యాదకృతంచైవ యనఁగ - (౧) ౩౮. శ్రుతయః

స్మృతయశ్చైవ యన - (౧) ౪౯. అగమ్యాగామినశ్చైవ యనఁగ- (౧) ౫౬. దారుజం నిర్మితశ్చైవ యనఁగ - (౧) ౩౫. అధీత మన ధీతంచ యనఁగ - (౧) ౩౬. శుధ్యతే సర్వపాపైశ్చయన - (౧) ౩౮. సర్వతీర్థావగాహాశ్చ యనఁగ - పవిత్రార్థంచ యనఁగ - పురాణాన్యఖిలానిచ యనఁగ - (౧) ౩౭. ఊర్ధ్వపుండ్రం త్రిశూలంచ యన - (౧) ౪౪. రుద్రాక్షైశ్చ యనఁగ - (౧) ౪౫. త్రిపుండ్రాలంకృతాంగాశ్చ యనఁగ - (౧) ౩౭. లీలయాఽపి కదాచనయనఁగ - (౧) ౪౦. న దహేచ్చ కదాచన యనఁగ-నాధికార్యాః కదాచన యనఁగ; (౧) ౯౮. వస్తు కించిత్కదాచన యనియు - (౧) ౩౯. న దహేత్కామకారత యనఁగ-(౧) ౯౮. ఉపభోగాయ ఫురతో యనంగ; (౧) ౩౪. ససర్జ చ లలాటం హి తిర్యక్కన - (౧) ౪౭. సూతకే ప్రేతకే తథా యన - (౧) ౬౩. షడ్విధంతథా యనఁగ - (౧) ౯౨. భుక్తిభాక్సదా నాన్యథా యనఁగ - (౧) ౪౮. అపరిమితథా యన - (౧) ౬౮. విశ్వరూపాయ వై నమో యనఁగ - (౧) ౩౮. దత్తం మయా పురా యనఁగ - (౧) ౧౭. ప్రాసో వా యనియు -(౧) ౩౪. అర్ధచంద్రంతు వా యనఁగ - (౧) ౬౯. ఆత్మా వై యనఁగ - (౧) ౭౧. సో మోవై యనంగ -(౧) ౪౧. రాజా శీఘ్రమన - (౧) ౪౭. సర్వతీర్థఫలం సద్యయన - (౧) ౪౬. శతధాచ సహస్రధాసమమన - (౧) ౩౭. లలాటే శ్రద్ధయాసహ యనఁగ - (౧) ౩౮. తతస్తద్ధార యేత్సదా యనఁగ - (౧) ౫౬. తామ్రలింగం సదా యనఁగ - (౧) ౫౭. గంధలింగం మనోన్మని యనఁగ -

(౧) ౬౮. అపరమేశం కించి దనఁగ (- త్త కాదు.)

కొన్ని మిశ్రసమాసములు

(౧) భక్తభండారి. బ. ౬ - చౌడశాబ్జకు. బ. ౧౫ - శివమరులు. బ. ౨౩, ౪౮ - గజసాహిణి, అశ్వసాహి. బ. ౪౬ - శివముటు

(మంగ) (౨) ౯౧- ముల్లోకవంద్య. బ. ౨౬- ప్రతిజోకలు. బ. ౩౦ నిత్యనేమము. బ. ౪౪- నిత్యవేయుఁదామరలు. బ. ౨౦౪- నిత్యవేయేసిమాడలు (౨) ౩౭- నిత్యపడి. బ. ౫౫- ఘుడమీాళ. బ. ౫౫, ౨౦౭- సర్వాంగకచ్చడము. బ. ౬౦ - ౬౩ - షోడశపండువు. బ. ౮౧- బత్తీసాదిరాగంబులు. బ. ౭౯- ఆదిపమ్మరి. బ. ౧౦౨- తవసిధి. బ. ౭, ౪౫, ౧౧౧, ౧౧౪ - శివకరణాలు బ. ౧౪౬ - భావుకమోజు. బ. ౧౪౬. శూలకుట్టు. బ. ౧౮౨, ఇల్లాది. బ. ౧౩౨- ధర్మకవిలె. బ. ౧౪౦. మంత్రతంత్రలూలామాలనులు. బ. ౧౮౨ - మజ్జనబావి. బ. ౧౮౯ - ఇతరవేల్పులు, బ. ౨౦౧ - బ్రహ్మపురులు. బ. ౨౧౮ - ముల్లోకనాథుడు. బ. ౨౩౮ - జన్మఫలంబు. (౧) ౧౪౩ - అధమపాఱులు (౧) ౧౩౧ - పండిత మల్లన్న. (౧) ౧౯౯. దీపకంభములు. (౧) ౧౯౯- బిల్వపత్తిరి (౧) ౩౮౬ - రుద్రాక్షపక్కెరల్ (౧) ౪౧౦ - పంచవన్నియలు. (౧) ౧౬౬ - (౨) ౪౨౯- వీరయాదెయ్య (౨) ౯౧. మొదలయినవి. కర్తానుసారి [కర్త్రనుసారి అనడానికి] (౧) ౫౪౩.

తెలుగు సమాసములు

(౧) వచ్చినవారిచే + పోయినవారిచే = వచ్చిన పోయిన వారిచే. బ. ౨౫- జిజ్జలుని తలసుంకుగండా! బ. ౨౪౪, (౨) కన్నడపదముతో సమాసము - శివద్రోహరగండఁడు బ. ౧౦౪. (౩) యావత్తుధనము. బ. ౮౪. (సంస్కృతములోని యావచ్ఛబ్దము తెనుగులో 'యావత్తు' అని తత్సమమై 'సమస్తము' అనే అర్థమును పొందినది.) (౪) బహువ్రీహిసమాసములు : ఉడిదెనెలు(పుష్పములు) (౧) ౨౬౫. ఇక్కంటి, ముక్కంటి (౨) ౧౧౭.

విశేష్యములు—ప్రథమావిభక్తి

(౧) అయగారు. బ. ౮౧ ('అయ్యగారు'ను రూపాంతరము)

(౨) సంస్కృతములోని అకారాంత నపుంసకలింగ శబ్దములకు ప్రథమైకవచనములో మువర్ణకము చేరక, అవి స్త్రీ సమములుగా ఉండడము :

బ్రాహ్మణంబు తుదిఖండలు. (౧) ౬౯- అర్ణవఘోషణ (౧) ౫౧౩- చారణలు. (౧) ౪౭౭- కౌమారసర్గ (౧) ౬౫౧ - సంసర్గ (౧) ౪౨౧- సాంఖ్యాన్ (౧) ౫౬౩-

(౩) అకారాంత పుంలింగ శబ్దముల కుత్తుమాత్రము చేరి, డుజ్జు రాకుండడము: వృద్ధ (౧) ౪౬౬

(౪) సంస్కృత నకారాంత శబ్దము: కష్ణవర్త్మ. (౧) ౬౫౩

(౫) సాన్నిధ్యత.— ఇక్లై, ఐక్యత, ప్రాముఖ్యత. మొదలయిన రూపములు తెనుగులో చేరినవి.

(౬) 'ఈయస్' అంతమందుగల శబ్దములను సోమనాథుడు తెనుగు చేయడములో తెనుగువారి వ్యవహారము ననుసరించి 'ఈయాన్' అని అంతమందుచేర్చక, 'ఇయ్యాన్' అని చేర్చినాడు. అయ్యో... మ, హియ్యాననంగ. (౧) ౭౫- అయ్యో...మ, హియ్యాన్. (౧)౫౬౭

(౭) 'మహాదేవి'కి తద్భవరూపము 'మహదేవి'. బెజ్జమహదేవి. బ. ౬౬;- దాస + అయ్య = దాసమయ్య- దాసమయ్యలు. బ. ౧౪౬ దేడరదాసమయ్య. బ. ౧౭౬- శంకరదాసమయ్య. బ. ౧౧౩;—

(౮) ఈ క్రిందిరూపములు కనిపిస్తున్నవి: కాళిదాసి (౨) ౧౦౪, ౧౧౦, ౧౧౩- దాసి (మహద్వాచకము) బ. ౧౪౦- భక్తసమూహి. బ. ౫౨, ౧౧౪, ౧౨౯- సకల భక్తసమూహి. బ. ౨౪౫- లింగమనః ప్రవేశి. బ. ౩౪- శంకరదాసి (మహద్వాచకము) (౧) ౧౨౯- సరస సంభాషి బ. ౩౪.

(౯) విశేషణమును విశేష్యముగా వాడడము: కమనీయ మెంద౯. బ. ౭౫,

(౧౦) మహద్వాచకమునకు మాఱుగా గుణవాచక విశేష్యమును వాడెడము: అసమాత్ముతోడ మాఱంకమై గెలిచె. బ. ౪౭.

(౧౧) కొన్ని తద్ధిత ప్రత్యయములు:

—అరి.—కనుమరి. బ. ౧౦౨- కల్లరి. బ. ౨౪- జాలరి బ. ౧౦౨-

—ఈఁడు.—కొండీఁడు. బ. ౨౪- వెండీఁడు. బ. ౧౦౩- డింగరీఁడు. బ. ౧౪౦.

—అది. (స్త్రీవాచక ప్రత్యయము)- బానసమునది. బ. ౪౫

—కత్తె—అభిమానకత్తె. బ. ౧౪౪

—ఎత—జంగెత. బ. ౨౨౩- మిండెత. బ. ౫౯

—మోపి—ముండమోపులపగిది, (౧) ౩౪౪.

—తనము—కండక్రొవ్వుఁదనంబు. బ. ౨౧౦- అతిమతితనము. బ. ౧౦౫, ౧౩౪- అఱగొడ్డెతనము. బ. ౧౪౬- ప్రధానితనంబు. బ. ౫౪

—అమి—కస్తువల్మమియొ. బ. ౭౦

—ఱికము—లంజెఱికము. బ. ౬౨

దఘ్నార్థమున 'బంటి' చిఱుతొలబంటి. (౧)౫౯౦- పుక్కిలిబంటి. బ. ౧౦

—ఇకము—ఆదరికము. బ. ౮.

బహువచనరూపములు

(౧) అందలాలు (౨) ౩౯౭- పొట్లాలు- బ. ౭౭- ఆలవట్టాలవారు. బ. ౨౩౪- దీపగంభాలు. (౧) ౧౩౦

(౨) మీసలు. బ. ౨౧౬, ౨౩౨-

(౩) చాంగుబళాలు. బ. ౨౧౫

(౪) వెంట్లు. బ. ౭౫- అశీష్ట్లు. (౧) ౫౩- దృష్ట్లు. బ. ౩౦, (౧) ౧౭౯, ౧౯౪, ౨౨౧, ౨౨౫, ౩౩౨, ౩౪౪, ౩౬౬, ౪౨౨, ౪౨౪, ౬౧౩, (౨) ౫౮, ౨౨౦, ౩౨౯, ౪౦౫- దుష్ట్లు (౧) ౨౫౧- స్రష్ట్లు (౧) ౩౪౪, ౪౨౨, ౬౯౧- (౨) ౨౨౦.— శిష్ట్లు (౧) ౨౫౧.

(౫) దివ్వటీలు. (౨) ౭౪.

(౬) బంట్లు. బ. ౭౪- నిఘంట్లు (౧) ౬౧౫.

(౭) పెటికెసెట్లు. బ. ౪౩.

(౮) మేలుకట్లు. బ. ౫౯- కంభకట్లు. బ. ౫౯ - ముప్పెట్లు (౧) ౧౧౮- చోట్లు (౧) ౩౦౯,

(౯) వెరవిండ్లు. బ. ౨౨౪- పిల్లాండ్లు (౨) ౩౪౧.

(౧౦) అంగళ్లు (౨) ౩౯౮- అల్లుళ్లు బ. ౭౪- [illegible]రళ్లు (౧) ౧౪౭- కళ్లు (ఏక.కడి) బ. ౩౭- చేకళ్లు బ. ౬౯ - కావళ్లు (౨) ౩౯౭- చావళ్లు (౨) ౩౯౭- బుడివుళ్లు బ. ౨౦౫, ౨౧౪, ౨౩౦, ౨౩౧, ౨౪౨, (౨) ౩౧, ౩౪౪- మండళ్లు (౨) ౩౯౭- సంగళ్లు (౨) ౩౯౮- సందళ్లు (౨) ౪౧౪.

(౧౧) అల్లురు, (౧) ౬౮౮- అల్లుండ్రు (౧) ౬౮౭- ఒయ్యానగాండ్రు బ. ౧౪౫- మత్తికాండ్రు బ. ౬౨. (౧) ౨౩౭ ఒడిసెలకాండ్రు బ. ౭౪.

(౧౨) ఎక్కళ్లు, డిగ్గళ్లు. (౨) ౩౩౯.

(౧౩) దండ్లు బ. ౨౧౪.

(౧౪) అవుళులు. బ. ౧౫౫.

(౧౫) వెద్దుబుడ్లు. బ. ౭౧.

(౧౬) వాటుజాలు. బ. ౧౫౪

(౧౭) పాంతళ్లు. బ. ౭౪- పితాళ్లు (౧) ౬౩

(౧౮) మోపరుల్. (౨) ౩౯౭

(౧౯) చూపఱు. (౨) ౩౯౭- బ. ౨౨౧

(౨౦) ఊళ్లు, ఏళ్లు. (౨) ౪౧౮- చివ్వళులు. బ. ౭౭

(౨౧) అడబాళ్లు (ఏక. అడబాల) బ. ౨౩౪

(౨౨) ఇటికిళ్లు (౧) ౧౩౦- ఎంగిళ్లు. బ. ౨౧౫- ఓకిళ్లు బ. ౧౪- తమ్మళ్లు. బ. ౭౯,౧౬౨- తొంగిళ్లు. బ. ౬౭- నక్కిళ్లు. బ. ౨౦౬- పక్కిళ్లు. బ. ౮౪- పిల్చిళ్లు (౧) ౩౬౩- పుక్కిళ్లు. బ. ౮౧- పెండిండ్లు. బ. ౨౩- మిక్కిళ్లు బ. ౨౦౯- వడగళ్లు. బ. ౪౨

(౧౩) బహువచనార్థములో ఏకవచనము: పంద్రెండులక్షులు బలవత్పదాతి. బ. ౨౮.

సంబోధన ప్రథమ.

(౧) బసవరో! బ. ౪౭. బసువరో! (౧) ౨౧౩- వీరభద్రయ్యారో (౧) ౪౨౭.

(౨) ఏలయా! బ. ౭౧- కరుణయా! (౨) ౩౪౮

(౩) ఏమేమిరోరి! బ. ౧౭౬- ఓరోరివిష్ణు! బ. ౧౯౮.

(౪) చా! తుక్కలార! బ. ౪౩- చా! దున్న! బ. ౧౦౭- చా! పంద! పంద! బ. ౪౫. (వీటిలో 'చా!' అనేది 'ఓ'వంటిది. 'చావుము, చావుడు' అని అర్థము కాదు. దీనికి తాలవ్యోచ్చారణమని నా అభిప్రాయము. 'ఛీ!'వలె-

(౫) పాపికా! భ్రమసితే? బ. ౬౫. (ఇది 'కాన'వంటిది, లేదా, 'కాడు'కు సంబోధన రూపమేమో!)

ఔపవిభక్తికములు

(౧) ఆమటన్ (౨) ౪౮౦, బ. ౨౧౩, గూగెంటన్, చేతెంటన్, జుట్టెంటన్, జేనెంటన్, నల్లెంటన్, పాటెంటన్, మూరెంటన్, ప్రేలెంటన్ (౨) ౪౮౦-౧.

(౨) నల్లెంటిమానంబు (౧) ౩౯౩. ఇటమీఁదటికిని. బ. ౧౪ నల్లేటిపాడవు. బ. ౨౨౨ -

(౩) ఎక్కడితల్లి మీరెక్కడితండ్రి, యెక్కడితోడు. బ. ౨౨.

(౪) పెడతటికి (౧) ౪౩౩ - పిడికిటిలోననె. బ. ౧౧౦ - కరసంటి (౧) ౪౪౯ - తలుసంటి క్రియ. బ. ౬౭ - తలుసంటి యాఁకలి బ. ౧౧౯ - వలపటన్. బ. ౧౧౬ - దాపటను. బ. ౧౧౬

(౫) కొఱటన్. ౪౪ - వల్లకాటికిని. బ. ౬౪.

(౬) చాఁకింటన్ బ. ౯౪.

తృతీయావిభక్తి

తన్నుఁ గూడన్ = తనతోకూడా. బ. ౨౫, మాయనుమతిఁ జేసి. బ. ౯.

పంచమీ విభక్తి

(౧) ఎన్నటిఁగోలెన్. బ. ౭౧. ఎన్నటఁగోలెన్ ౧౬౩- ఎప్పటఁగోలెన్. బ. ౧౦౭ -

(౨) ఎప్పటికంటెన్. బ. ౧౪-ఎల్లవారలకంటెన్. బ. ౧౩-

(౩) ఏలినకంటెన్. బ. ౨౪.

(౪) పట్టి = కారణముచేత. (౧) ౫౪౦.

షష్ఠీ విభక్తి

(౧) కరికాలచోడునకుఁ గనకవర్షంబు. బ. ౨౦౫-

(౨) నీయొక్క సంగతి (౧) ౭౯. (అర్థము చెప్పేటప్పుడు కావ్యములో 'యొక్క'ను సోమనాథుడుమాత్రమే వాడినాడు.)

సప్తమీవిభక్తి

మంచుఁ గుంచానఁ గొలుచు (౧) ౩౭౯- పాషాణానఁ బసిఁడి (౧) ౨౦౯.

కారకము

(౧) అమ్మునుల్ జన్మంబు వెడలఁగ (౧) ౫౯౧.

(౨) స్వస్తి! దీర్ఘాయువు! శంకర! బ. ౨౯ ('తే' అధ్యాహార్యము.)

(౩) నాబారిఁ బాటితి=నుండి బ. ౧౪౬-ఇంక నెవ్వరికి బ్రదుకంగవచ్చునే భక్తులచేత బ. ౧౦౧- అరుసుము భక్తజనాళిలో వడలి=నుండి బ. ౨౩౫-

(౪) పసిఁడియారతులకు ఫల మెక్కుడు పిండియారతులు (౧) ౧౫౫- భక్తపాదోదకం బీసుపాదోదకములకు ఫల మెక్కుడు (=కంటె) (౧) ౨౬౬-

(౫) నీకు మెచ్చితిని (౧) ౧౦౪- బాణునకును మెచ్చి. బ. ౧౩౨- అతనికిఁ గూర్చువారలకు (౧) ౨౪౪- ప్రాణమునకు నలుగంగ. బ. ౬౬- ఆవీరవరురాక కరికట్టి. బ. ౧౦౩- కాని, 'నీకు నెదురించు తప్పు సైరింపుము' (తప్పునకు) బ. ౧౦౬. అపరాధశత సహస్రావలి సైఁచి (సహస్రావలికి) బ. ౧౧౦- ఈ తప్పుసైరింపవలయు (తప్పునకు.) బ. ౧౦౮-భూమి సర్వాంగముల్ వొందంగ మ్రొక్కి (భూమికి) (౧) ౧౩౪-

(౬) వ్యవహార మేఁగు (వ్యవహారమునకు) బ. ౪౨- ఇక్కడ రానోడి (ఇక్కడకు) బ. ౧౦౭- కడజాము వేచి (జామునకు) బ. ౧౦౭- మఠ మేఁగి (మఠమునకు) బ. ౧౧౧- శ్రీ పర్వతం బేఁగె (శ్రీపర్వతమునకు) (౧) ౧౧౫-

(౮) భార్యను గనిసి (భార్యకు) (౧) ౨౧౬- మహాలింగదేవు సమ్ముఖుడై (దేవునకు) బ. ౭

(౭) కుష్ఠరోగంబునఁ బొందుము (౧) ౧౦౨

సర్వనామములు

(౧) తానొక్క యిచ్చువాఁడయ్యె (తానుహూడా) బ. ౧౦౮. ఒకానొక్క జ్ఞానంబు (౧) ౫౮౬ - ఒక్కొక్క గిరులందు (౨) ౨౩౮- ఒక్కొక్క కోర్కుల (౨) ౨౭౭ -

(౨) ఏడి మీసుతుఁడు - బ. ౧౧౬.

(౩) కొలు చిన్ని లేక (ఇంత) బ. ౧౧౧.

(౪) నాదుచిక్కుట. బ. ౧౪.

తాను

'తాను' ప్రథమపురుష సర్వనామమంగనే కాక ఉత్తమ మధ్యమ పురుషార్థములలోను వాడబడినది.

ఉత్తమపురుషము

(౧) తల్లి నచ్చినఁగాదె తాను వస్సితిని. బ. ౬౬ - తా వెళ్లు పోవుదు నానందమూర్తి - బ. ౯౬ - పూని తాఁ బోయెదఁ బోయెద ననఁగ (౧) ౧౪౫.

(౨) ద్విజలము తారయంత్యజులను. (౧) ౧౫౯ -

(౩) తనుఁజేర్చికొనువాఁడ ననఁగిపెనంగి (నన్ను), బ. ౧౩ - పెనిమిటి తన్నుఁ జంపినఁ జంపనిమ్ము (నన్ను) బ. ౬౬ - తన్నుఁ బోలంగ విటులున్నవారె? (నన్ను) (౧) ౩౩౪- తన్నొల్ల వేనియు (నన్ను) (౧) ౩౩౫- తనుఁగూడి చూడు (౧) ౩౩౫- తన్ను = నన్ను(౧ ౩౩౮ - తడయ కెక్కడనైనఁ దనుఁ గొనిపొమ్ము.

(౪) తమ్ముఁ జీరికిఁ గై కోరు సెంబలివారు బ. ౨౦౭ (మమ్ము)

(౫) ఆసాసలఁ దనయన్నలు నీకు దప్పిరి. (నాయన్నలు.)

(౬) తక్కినమాటలు దన కింపవు (నాకు) బ. ౬౫ - తల్లిని గలుగంగఁ దనకు రోగంబుఁ బొందంగ నెట్లుండవచ్చు? బ. ౭౦ - తనకు నెప్పుడుఁ జావుదప్పదు (నాకు) బ. ౭౧ - తనకు = నాకు. (౧) ౩౩౯, ౪౯౨.

(౭) ధారుణి యేలంగఁ దను కింకఁ బాసె (మాకు) బ. ౧౪౫.

మధ్యమపురుషార్థము

(౧) ప్రమథాధీశ! తనమనోగర్భంబుఁ దారి తెలిపెంగి (సీ) (౨) ౭౯౪.

(౨) తనుచింతలేల పొదం దనుకరణి (మీ) (౨) ౭౯౪.

క్రియలు

ధాతువులు

(౧) ఉత్సాహించు (౧) ౫౧౭- అలంకారించు బ. ౨౮- (౨) ౧౭౯- ఉద్దేసించు బ. ౭౨- అహంకారించు బ. ౧౧౦, ౧౧౮- అసహించు (౧) ౩౨౪, ౩౨౮- శాపించు బ. ౨౩౨

(౨) చయ్యాన...అభి, ధియ్యాతే (౧) ౬౩- అలంకారించి (౨) ౭౯- అహంకారించి బ. ౧౧౮- ఆర్చి=ఆడించి బ. ౮౨

(౩) క్త్వార్థకములు: ఇటికి=ఇటికించి బ. ౯౭- ఉత్సాహించి (౧) ౫౧౭- ఉద్దేసించి బ. ౭౨- ఎగిది బ. ౧౯౦, ౨౦౦, ౨౧౯- తొడికిలి బ. ౧౧౯- తొడుకొనిపోయి (౧) ౧౧౯- సాతి=ధరించి బ. ౨౩- ఎత్తుక (౧) ౧౫౯

(౪) వ్యతిరేకక్త్వార్థకములు: చెప్ప లూడ్వక బ ౧౮౦. కొసనక (ధాతువు: కొసను) బ. ౧౧౨- కొలువక తక్కినక్ బ. ౨౧- తొడిఁబడక బ. ౨౩౮

(౫) తుమున్నర్థకములు: అలంకారింపక్ బ. ౨౭- అసహింపక్ (౧) ౩౨౪- తక్కినక్ బ. ౨౧- తొరలక్ బ. ౨౯

(౬) ధాతుజవిశేషణములు: అహంకారించు బ. ౧౧౦- ఆర్చు = ఆడించు (౧) ౪౯౮- దరిసించు=చూపించు బ. ౪౫.

సంపూర్ణ క్రియలు

ఉత్తమపురుషము

(౧) విన్నాఁడను, బ. ౧౧౬ -

(౨) పడతున్ = పడయుదున్ (౨) ౧౧౧ - శాపింతున్ బ. ౨౩౨.

(౩) తొడికింతము. బ. ౧౭౫.

(౪) చూతెండు. బ. ౨౧౫, ౨౩౭, (౧) ౪౮౯, (౨) ౩౩- చెప్పదండు బ. ౧౫౦ - చొత్తెండు (౧) ౪౩౯ - తీర్తండు (౧) ౪౫౬ - పడుదండు (౧) ౪౫౪ - పెట్టుదండు. బ. ౧౬౨ - పోదండు బ. ౮౧ - మ్రొక్కుదండు (౧) ౪౫౬ - వయితేఁడు (౧) ౪౩౯.

మధ్యమ పురుషము

(౧) పుట్టినాఁడ (- డవు) బ. ౨౦ - మినికితో (౧) ౪౫౪, మటాకుము. బ. ౮౦.

(౨) చా! కాలు లేమని చదువుచున్నారు? బ. ౨౧౫.

(౩) నృత్యమాడుదుగాని (బ) ౬౨.

ప్రథమ పురుషము

(౧) ఉన్నాఁడు, చదువుచున్నాఁడో - ఆడుచున్నాఁడో - బ. ౧౧౬.

(౨) ఏతెంచెన్ బ. ౧౬ - పరదేశి కింక రాఁబాసె మాపురికి. బ. ౧౦౧.

(౩) ఏతెంచెఁగానోపున్. బ. ౧౬ - వేఁపునో ప్రొద్దు! బ. ౧౦౫, చెల్లునో! బ. ౪౪ - వచ్చునె? (౧) ౧౦౨.

(౪) చావనద్దురు (అవతురు) బ. ౭౧ - ఇత్తురు. బ. ౧౬౨- అసహింతురు (౧) ౩౨౮-

(౫) ఆర్చెడిని = ఆడించెడిని. బ. ౧౦౧.
గాలివోసఁగుఁగాక! క్రమ్మఱును (=గాలి లేదు, తప్పుకో!) బ. ౨౯.

(౬) ఒమ్మరు. బ. ౧౩౯

(౭) అందురు. బ. ౧౪౫

(౮) భవిష్యదర్థమున భూతకాలక్రియ: కొలువక తక్కిన-బోలిసెబ్రాహ్మ్యంబు, గొలిచెనేనియు భక్తివొలిసె (పొలియును) బ. ౨౧. బాధలపాలైతి పొమ్ము (అనుదువు)బ. ౧౭౦-కోటీశు లైరి(=అగుదురు) (౧) ౪౮౧

(౯) సందేహార్థకములు: వేఁపునో ప్రొద్దని. బ. ౧౦౫.

(౧౦) ప్రశ్నార్థకములు:

(౧) -ఆ: తెత్తునా? బ. ౭౧- చొచ్చితా? (౨) ౨౦౩- దాసి దేవయ్యగారా? బ. ౧౧౩.

—ఎ: కనుఁగొన, ముట్ట, నాకర్షింప, నెట్లు వచ్చునె? దివాకర ! నీకు? (౧) ౧౦౨- అంత భర్తుఁడనె? బ. ౩౯-

—ఏ: కడుపు నీకెయిపదే? బ. ౬౯

—ఓ: చదువుచున్నాఁడో?, ఆడుచున్నాఁడో? బ. ౧౧౬,

—ఓ: చెల్లునో? బ. ౪౪.. మినికితో? (౧) ౪౫౪-

(౨) ఏమి, 'ఎట్టు,'లతో:

ఈనెట్టులు? బ. ౧౫౪-కాఁబు లేమని చదువుచున్నాఁరు? బ. ౨౧౫-చెప్పెడి దేమి? బ. ౮౭-కథ లేమి చెప్ప ('కలవు' అని అధ్యాహారము చేసుకోవలెను) బ. ౧౯- (౧) ౧౭౯- ఏమని చెప్ప ? బ. ౬౦, ౬౨-ఈఁడెట్టు. బ. ౫౭-భావించె దెట్లు? బ. ౧౯- కల రెట్లు? బ. ౧౪౫- నేర్చు నెట్లు? బ ౨౪౦.

(౧౧) శాపార్థకములు: భస్మమయ్యెదవు! (౨) ౫౭, ౩౭౭.

(౧౨) ప్రార్థనార్థకములు:

(౧) అవధారు (=అవధర'ను తత్సమరూపము) (౧) ౩౭౬.

(౨) పోదపదము (౧) ౬౦౭ - పోవము. బ. ౧౦౭ - [౧) ౩౩౮.

(౩) అదిగొమ్మ (=అదిగో) బ. ౧౦౯ - ఊరకో. బ ౮౪.

(౪) చా! యనవయ్య. బ. ౧౦౯ - చా! యెట్టి మించెఁడు! బ. ౧౪౩ - చా! కాఁబు లేమని చదువుచున్నాఁరు? బ. ౨౧౫.

(౫) రావయ్య! బ. ౧౧౭, రావన్న ! బ. ౧౧౭.

(౬) తల! తల! మని. బ. ౧౦౩. తొల! తొల! (౧) ౩౯౪- తొల! తొలఁడు! బ. ౨౧౫.

(౭) రండ! పొండ! కొండ! బ. ౨౩౦.

(౮) కొట్టుఁడా! బ. ౨౧౫.

(౯) స్త్రీలమీఁద కన్నార్పరవిూ! బ. ౨౫.

(౧౦) భక్తికాంతుండ! రావె!బ.౧౧౭-వనజాక్షి!ఏవవె!బ.౮.

(౧౧) ఈసంకటంబు నాదేవునకు మాన్పవే! బ. ౬౫.

(౧౨) లే! బ. ౧౦౭.

(౧౩) ఈఁజుమ్మర! బ. ౧౪౫.

(౧౪) పొడుతుఁజుండో! బ. ౧౦౦! వెలియుఁజుండో! బ. ౧౨౫! ఆజ్ఞఁదప్పినవారు సుండో! (౧) ౫౦౮! చూడుఁడో! (౧) ౧౨౫! మనుడుఁడో! బ. ౧౦౩! వినవో (స్త్రీ) (౧) ౪౫౯.

(౧౩) అవధారణార్థకము: పరమతత్త్వామృతంబయ చన్నుఁ బాలు బ. ౯.

(౧౪) యద్యర్థకము: అటుగానినాఁడు బ. ౯; కలిగిరా= కలిగితే (౧) ౪౮౧

పడుధాతువు

(౧) కర్మణ్యర్థము: ఎన్నఁబడు (౧) ౪౯౮, భక్తనిచయ పాదాంబు లెవ్వనిచే భజియింపంగఁబడును (౧) ౨౬౮. సర్వజ్ఞుఁడనబడి (౧) ౨౯౨, (కీర్తి) అంకింపంగఁబడియె. బ. ౨౨౪.

(౨) వీరిదుర్జనత గనుఁగొనఁబడియె. బ. ౩౧౪, భక్తి లోకం బునం దవలోకింపఁగఁబడియె బ.౧౨, గండరింపఁబడెనొ(౧) ౧౫౩, కనుఁగొనఁబడియె (౧) ౧౫౫, ౧౯౦, వినఁబడునె? బ. ౮౨, కానఁ బడియెన్ (౧) ౧౫౪. పైవానిలో 'పడు' ధాతువు కర్మణ్యర్థములో రాలేదు.

(౩) నీదు ప్రాణాంగముల నొడఁబడియుండువాఁడ. బ. ౧౩ చాఁగిలఁబడి మ్రొక్కి. బ. ౩౩, చాఁగఁబడి మ్రొక్కి బ. ౧౧,

(౪) భక్తియు నీవును బడ్డట్లు పడుము బ. ౨౦-

(౫) పోవంగఁబడుడున్ (=పోవడము సంభవింపగా) (౧) ౧౪౭

(౬) తోప్పనఁబడు బ. ౭౧- ఒబ్బువడు బ. ౫౦- తూనిగి లింగఁబఱుఁ (౧) ౪౬౧

అవ్యయములు

(౧) సంస్కృతావ్యయములు వ్యస్తముగా: నా కన్యథా శరణం బొండు లేదు (౧) ౧౦౨- ఉపనిషది (౧) ౭౦- రుద్రోపనిషది- మూర్ధ్ని ధరించు (౧) ౬౦

(౨) ఉగ్రమునఁ=గా బ. ౧౩౩ - మహోగ్రమునఁ బ. ౧౫౫- తెల్లము (=తెల్లముగా) (౧) ౫౭౩- కల్యాణకటక మంత యును బ్రథితంబు మాలలపాలయ్యె బ. ౨౦౯ - శివునిమాఱంక నై బ. ౧౭౨- వ్యక్త మి టేఁగెడువార్ బ. ౫౯-

(౩) నీవొండెఁబుట్టంగవలయు నట్టుగా కేనొండెఁ బుట్టంగ వలయు. బ. ౯౦- ప్రొద్దెక్కెనో యొండెఁ బొగయు వల్చెడినొ బ. ౭౦ - పడసినాఁడొండెఁబొడగంటి మిపుడు పొడగంటిమి బ. ౨౧౧-

(౪) అర్పింపఁదడవ. బ. ౯౫ - అడుగఁగఁదడవ బ. ౪౦, ౫౭-కదియింపఁదడవ. బ. ౧౦౩- చనుదేరఁదడవ. బ. ౧౩౭ - చూడఁగఁదడవ. బ. ౨౧౭ - జంకింపఁ దడవ. బ. ౧౦౭ - తలస్రెయఁ దడవ (౧) ౩౧౪ - తాఁకింపఁ దడవ. బ. ౧౪౯ - తూపొద్వఁదడవ బ. ౬౫ - సాఁచఁగఁ దడవ. బ. ౧౦౯. పుట్టఁగఁ దడవ. బ. ౧౬ - పుడుకంగఁ దడవ. బ. ౧౧౧ - ప్రవేశింపఁదడవ. బ. ౧౪-ప్రసాదిం పఁదడవ - బ. ౧౪. చూపఁదడవ. బ. ౪౭ - ముట్టఁదడవ (౧) ౩౦౪ - వాయింపఁదడవ. బ. ౭౯ - వినిపింపఁదడవ. బ. ౧౪౨. వినుపింపఁదడవ. బ. ౧౪౬ - వేఁడంగఁ దడవ. (౧) ౨౧౨, సైవంగఁ దడవ. బ. ౧౩౬.

(౫) తోడ్తోన. బ. ౧౪ - పుట్టఁగఁ దోడనె. బ. ౯.

(౬) అచ్చన = నిశ్చయముగా. బ. ౭౧ - అప్పటిన్ = ఆ ప్రకారము (౧) ౩౦౯ - ఇరవిరిన్. బ. ౧౦౯ - ఒత్తువట్టఁగన్ = గట్టిగా. బ. ౬౨ - ఇంతటన్ బ. ౭౫- పింగల. బ. ౩౦- ముంగల. బ. ౩౦ -

(౭) కనుకనిఁ బ. (౧౫) తొండిఁ దొండిఁ బ. ౩౭, అటి ముటిఁ పోలెఁ (ఇది మరి ఒక ఉపమానవాచకము మీదకూడా చేరుతుంది. వడువునుబోలె బ. ౩౭, విధమునుబోలె బ. ౧౫, పగిదియుంబోలె (౧)౨౨౯) కరణినిబోలె బ. ౩౭ తెఱఁగునుబోలె బ. ౧౧౦.

(౮) ప్రతిఁ (౧) ౪౪౧, ౬౫౯, ౬౫౯, ౬౭౪- ప్రతిగట్టి (౨) ౧౯౪, ౩౯౭- ప్రతిసేయు బ. ౨౨౫- ప్రతిసూపు (౧) ౧౨౯. ప్రతిపక్కి (౧) ౪౪౦- ప్రతిదాల్పఁ గలఁడె. బ. ౨౭- ప్రతిపోల్చు (౨) ౧౯౨- ప్రతిమాటలు. బ. ౨౨౨- (౧) ౧౨౯- ప్రతిలేని (౧) ౪౭౯;— ప్రల్లఁబలుక్కుచుఁ. (౧) ౨౯౭;— నీయంత నుండుము బ. ౫౪- ఈఁడెట్టు? బ. ౫౭- భావించె డెట్లు? బ. ౧౯- కలరెట్లు? బ. ౧౪౫- నేర్చునెట్లు? బ. ౨౪౦-

(౯) ఆశ్చర్యార్థములు:

ఊఫే! (ఇది మహారాష్ట్రపు ఆశ్చర్యార్థ కావ్యయము. 'భళీ' అనిఅర్థము) బ ౧౮౬, ౨౧౪, ౨౪౫. ఉచ్చుచ్చిరే! బ. ౨౧౨- ఓ! బ. ౧౦౭- ఓచెల్ల. బ ౧౨౧- చాంగు! (౧) ౨౪౬- చాంగు! బళా! బ. ౨౨- నల్లనో (ఇదిఅరవముమాట) బ. ౧౩- (౧) ౨౦౭- మజబాపు (ఇది అంతా ఒక్కటే మహారాష్ట్రపుమాట. నాతండ్రీ! అని అర్థము) (౧) ౨౦౭, ౨౪౬- మజబాపురే! బ. ౧౦౯- హో! బ. ౧౦౭

సామెతలు, ఉపమానములు

బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రములలో సోమనాథుడు వాడిన సామెతలీక్రింద అకారాదిగా వర్గీకరింపబడినవి.—

అంకురించు మ్రానికి నీరు మాని వట్టి కొఱటికి నీ రెత్తునట్లు. (౧) ౨౦౨

అక్కజం బగుచు వజ్రాయుధం బుండ, ముక్కల సురియకు మోహించినట్లు. బ. ౩౪౦

అంగిట నూరెడు నమృతంబు. బ. ౨౪౦

అగ్గిలోపల మూత్ర మఱిముఱిఁ బోసి, దగ్గఱి వేల్పుఁ దొడంగిన యట్లు. బ. ౨౪౧.

అగ్నిసాన్నిధ్యతఁగాక యినుము ద్రావఁగ నేర్చునే యుదకములు? (౧) ౨౦౧

అచ్చఁగ్రచ్చులు (౧) ౩౪౧

అచ్చుగా నర్ఘ్యపణ్యంబులు దెచ్చి, యిచ్చఁ గుక్కల కొఱులిలఁ బూన్చినట్టులు. బ. ౨౪౧

అద్దంబులోపలి నీడయట్లు. బ. ౧౭౩

అబ్జంబు పంకంబున (నున్నట్లు) (౧) ౨౦౯

అభిమానంబులేని మానిని. (౧) ౨౧౭

అమృతంబునందు దివ్యంబగు చేగపుట్టినట్లు బ. ౩౭.

అల్గి తన్నినఁ బఱపుపైఁ బడిన తెఱఁగు (౧) ౩౭౬.

అసత్యము చేత సత్యము మెఱయునట్లు (౨) ౧౭౭.

ఆకసమునఁ జిత్రరూపములు వ్రాయునట్లు (౧) ౩౫౯.

ఆడఁబోయిన తీర్థ మెదురు వచ్చినట్లు (౧) ౩౭౮.

ఆవమునఁ గల్గునే రాగిముంత? బ. ౧౫౪.

ఆవులు దలంచినచోటఁ బూరి మొలచినట్లు (౧) ౩౭౮.

ఇక్షుఫలములు (౨) ౩౯౯.

ఇంత లింగసవర్ధుఁడయ్యు నీఁగకుదు దవు డింటిలోలేదు. బ. ౧౧౧.

ఇంతింత గాఁ జేయు నిక్షుఖండంబు, నంతకంతకుఁ దీపు లధికమాఁ గాదె? బ. ౧౧౦.

ఇంద్రచాపముల్ (౨) ౮౧౯ (అనిత్యములు)

ఇనుముగుణ మరయునే పరుసంబు? బ. ౧౫౮.

ఇసుకఁ ద్రాడ్వేను (౧) ౩౫౯.

ఇసుమంతబూఁడిద నొసలఁ బూసినను, మసలక కొండంత మరులొందును. బ. ౧౦౬.

ఈసంగఁ గాచి నక్కలకు నిచ్చినయట్లు. బ. ౨౦౯.

ఉడువీధియందు విద్యుల్లత పుట్టి యుడువీథియందు డాఁ నడఁగిన యట్లు. బ ౨౮౫.

ఉప్పుముడియు నీర నున్న నందణఁగుచొప్పన. (౧) ౧౭౨.

ఉప్పుముల్లెయు నీర ముంచినయట్లు. బ. ౮౨.

ఉప్పాలికి యిమ్మడియైనయట్టివడువు. (౧) ౩౭౬.

ఊబరబుడిబుల్లు (౧) (౧) ౩౮౮.

ఊరు లేక పొలిమేర గల్గునే - (౧) ౬౩౬.

ఎడపకపాలు దానెన్ని పోసినను, విడుచునే సర్పంబు విస మొకింతైన? బ. ౨౮౦.

ఎండచే నీడ మెఱయును (౨) ౧౭౭

ఎండమావులు (౨) ౮౧౭ (అనిత్యములు.)

ఎండమావుల కడగాల్లుగట్టు (౧) ౩౫౯.

ఎద్దీనె ననిన గొందిఁ గట్టు మనినచందము (౨) ౧౮౫.

ఎద్దీనెననుటయు గొందిఁగట్టుదమనువారుగల రెట్లు. బ. ౧౮౫.

ఎన్నిమాఱులు నీళ్లలోపలను గొజ్జపసం బుదికిన మఱి తెల్ల
నగునె? బ. ౨౪౦.

ఎఱుఁగునే యలదిగ్గజేంద్రంబు, కోదమ, యొఱపంది చను నీక?
బ. ౫౫.

ఏనాఁట బ్రద్దల నెంతగట్టినను, శ్వానంబుతోఁక దాఁ జక్కన
యగునె? బ. ౨౪౦.

ఏనుఁగుపండ్లు దాఁ జట్టి చూచు మనుజుండు బ్రదుకునే మది
యునకాక? బ. ౧౧౨.

ఏనుఁగు వన్నగునే గాడిదలకు? బ. ౨౯.

ఏనుంగు పురుడోము (i) (౧) ౩౫౯.

ఒజ్జశిష్యన్యాయము. (౨) ౫౧౬.

ఒండొండ పొరలుచ్చి వైవ ననఁటి దా రేకుంజినట్టిచందమున.
(౧) ౨౯.

గొల్లవాఁడేనియు, నొల్లనివెలయాలి నొల్లనినృపతి, నొల్లని
చెలిఁ బాయ నొల్ల డేనియును. (౧) ౩౩౯.

ఓడునఁ బోసిన యుదకంబులట్లు బ. ౨౬౧.

కంటికసవు. (౧) ౫౧౧ – కంటిలోనికసవు. బ. ౭౪.

కడ లుడిగినయట్టి జలనిధిపవిది. (౧) ౨౨౨.

కనకాద్రి యురయునే కాకిగుణంబు? బ. ౧౫౪.

కన్నమోహంబునకంటె నగ్గలము పెంచినమోహము బ. ౪౦.

కంపులేనిపుష్పంబు (౨) ౨౧౭.

కప్ప లెఱుంగునే జలనిధిలోఁతు? బ. ౨౬౦.

కప్పురంబున నగ్గి గప్పినయట్లు. బ. ౪౨.

కమ్మపసిఁడి (౨) ౩౯౯.

కరిణి మత్తేభంబు మట్టుపొలుపున (౧) ౭౦.

కరితోడ గ్రామసూకరములు సరియో? బ. ౨౧౦.

కరివైరితోఁ గుక్కలు వోల్ప సరియె బ. ౨౧౦.

(శ్రీశైలము) కరువుగట్టిన మహాకాళము (౧) ౮.

కరకుటిగర్భంబువోలె. బ. ౧౬.

కలఁగని మేల్కన్నయట్లు. (౧) ౨౪౯.

కలగన్నచోటికి గంపఁ గొంపోవ, ఫలసిద్ధి యగుటెల్ల భాగ్యంబు గాదె! బ. ౭౯.

కలి నెన్నఁ బుచ్చు (టు) (౧) ౩౫౯.

కల్పవృక్షంబు ద్రాఁకి నల్లడలఁ జొట్టునట్లు (౧) ౧౭౬.

కల్లవెల్లిపాలు కథలేల? బ. ౧౦౧,

కసుఁగాయఁ ద్రెంచినఁ గాయగుఁ గాక, పసనిపండగునయ్యా? బ. ౯౮.

కాకి పడగలు బ. ౨౩౦.

కాకివ్రాఁతల పగిది (౧) ౬౪౫.

కాకులు పెంచినకోకిలపిల్ల, గాకులఁ బోలునే కావుకా వనుచు? బ. ౨౨.

కాంతిలేని మణి (౨) ౨౧౮.

కానవేర్చునె రవిఁ గౌశికవితతి? బ. ౨౪౦.

కాలియు రూపడంగని త్రాళ్లపగిది (౨) ౩౨౬.

కాలునినోరు డాకాలఁ దన్ను (౧) ౪౪౯.

కాష్ఠంబున నగ్ని (౧) ౨౦౯ - కాష్ఠంబు పావకునట్లు బ. ౧౮౩.

కుక్కముట్టిన కడ్వకుండ విధియేమి?, చక్కనఁ గాల్చిన సరియగుఁ గాదె? బ. ౧౯౭.

కుంపటిలోనఁ దామరదుంప మొలచునే? బ. ౧౫౪.

కులమునకెల్లను గుద్దలిగొనియె (౧) ౧౨౫.
కులమెల్లఁ గొనిపోయి బిలములోఁ గలిపె. (౧) ౧౨౫.
కూటికేఁద దొడ్డప్పె ననుమాట బ. ౨౧౯.
కూసి కుక్క దువ్వఁ దెచ్చికొనినవిధము బ. ౨౧౬.
కొంగనిఁ దిగిచి వంగనిని వ్రాలంగఁ దిగిచితిరి బ. ౨౧౪.
కొండలు దొంతి వేర్పుట (౧) ౩౫౯.
కొఱుకునకేఁగి బడిగంటఁ జావఁబడిన మూషకముల ఫంక్తి. బ.
౨౩౦
కొల్లకుఁబోయి యెదురెదుర్గాను బైచీర గోల్పడ్డభావన. బ.
౨౩౦
కోటికిఁ బడగెత్తినవానిఁ బడివేలకాఁపవై బ్రదుకుమన్నట్లు
బ. ౬
ఖలునిచే బుధుఁడు (మెఱయును) (౨) ౧౭౭.
క్షీరాబ్ధిలోపలఁ గ్రీడించు హంస, గోరునే పడియాలనీరు త్రా
వంగ? బ. ౫౪.
క్షీరోదకన్యాయము. (౧) ౨౮౭.
గంగతో వెఱ్ఱవ్రంత సరియె? బ. ౨౧౦.
గజశాస్త్రవేత్తల కెట్లు వచ్చు గజాధిరోహణము సేయంగ?
(౧) ౫౮౦.
గజస్నానము (౧) ౧౬౪. (నిరుపయోగము)
గతాగతద్విరదకర్ణములు (౨) ౪౧౭. (అనిత్యము)
గంధద్రవ్యములు దగులొక్కన్న వలువచందమున (౧) ౧౮౮.
గాలిలోపల సురగాలివుట్టి గాలిలోనన కలిసినయట్లు బ. ౨౪౫.
గుండాడ గావునకును జన్నె? (౧) ౪౮౦.
గ్రామోనాస్తి, తత్సీమయన్నట్లు (౧) ౬౩౬.

ఘటపటాదులలోని గగనంబునట్లు బ. ౧౭౮.

ఘనసారవృక్షముల్ ఖండించి నల్లు, వేముఁజెట్లకుఁ జుట్టుఁ
బెట్టినయట్లు బ. ౨౮౧.

(శ్రీశైలము) ఘనీభవించిన పరంజ్యోతి (౧) ౭.

చచ్చిపుట్టుట (౧) ౩౫౯.

చట్రాతిపైఁ బ్రుంకుట (౧) ౩౫౯.

చండిచే కూరుడు (మెఱయును) (౨) ౧౭౭.

చదువఁబెట్టినను, గలమతియును జెడ్డ కారణంబయ్యె బ. ౧౧౩

చంద్రుతో నుడుపంక్తి సరియె ? బ. ౨౧౦.

చలనములేని వాయువు భాతి (౧) ౨౨౨.

చలమున ముక్కు వోలియించుకొన్నట్లు బ. ౧౦౮.

చిక్కంబుచేత్లు దీసినమాడ్కి (౧) ౨౨౧.

చిచ్చుఱుకంగఁబోవుచుఁ జీరకొంగొసరించు పెన్వెంగలియట్లు.

చిత్తరువునకు జీవంబు వుట్టినట్లు. బ. ౩౭.

చీకటిచేత జ్యోతి (మెఱయును) (౨) ౧౭౭.

చూతఫలంబులఁ జుంబించుచిలుక బూరుగుమ్రానిపండ్లఁ
గన్గొనునె ? బ. ౫౪.

చెఱకునఁ బండు వుట్టినట్లు బ. ౩౭.

చెఱకుపండెనుం దొక్కయీనె నిక్కిన నోడుచేకాదె? బ. ౯౭.

చేఁతిచేఁదీపుఁ (మెఱయును) (౨) ౧౭౭.

జలధిలోఁ జొట్టిపడియలు సరియె? బ. ౨౧౦.

జలకుంభములలోని చంద్రునియట్లు బ. ౧౭౩.

జలతరంగములు (౨) ౪౧౭ (అనిత్యములు)

జలబుద్బుదంబులు (౨) ౪౧౭ (అనిత్యములు)

జలములయందు వర్షాఫలంబమరి, జలములలోనన సమసినయట్లు
బ. ౨౪౫.

జాతినాగులఁ జంపుగుండి ప్రతిమనాగులకును బాల్వోయు
నట్లు (౧) ౨౦౨.

జారచే సాధ్వి (మెఱయును) (౨) ౧౮౭.

జాలిపడి కనక సాములు దమక నేలిచికొన్న విధము. బ. ౨౩౦.

జీమూతములలోని చంద్రబింబాలువున (౨) ౩౨౬.

జ్వరపీడితుఁడు పాలరుచి యే మెఱుంగు? బ. ౨౮౦.

తంగేటిజున్ను. బ. ౨౮౦.

తననీడఁ గడవంగఁబోవు (౧) ౩౫౯

తనపూర్వ లిఖితంబుఁ దప్పించి పిదప, వనజజుఁడైనను మనఁ
జేయఁగలఁడె? (౧) ౪౩౩

తపనుతో ఖద్యోతము లెల్ల సరియె? బ ౨౧౦

తప్తలోహంబుల జలము లింకినట్లు (౧) ౧౬౭

తలగుండు. (౧) ౫౧౧

తవరాజ మమరి మందఱఁ ద్రోఁకయుండఁ, దవుడు బొక్కును
నని తలఁచినయట్లు. బ. ౨౮౦

తుది నాలుక ముల్లు (౧) ౫౧౧

తెల్కికినువ్వు పండినయట్టి పరుసు (౧) ౩౭౬

దానంబులేని మాతంగంబు (౨) ౨౧౭

దివియలేని మందిరము (౨) ౨౧౭

దిశలు దాలములు వాయించు (౧) ౩౫౯

దీవించువా రేండ్లేల యిత్తురు? బ. ౧౬౨

దుఃఖముచేత సుఖము (మెఱయును) (౧) ౨౧౭

దుర్మేఘపటలంబు దూరఁగప్పియును, నిర్మలరవి దివి నిలిచిన
యట్లు. (౧) ౩౯౨

దృష్టిహీనుండు దా దీప మే మెఱుఁగు? బ.

దొడ్డిలో సురధేను వొడ్డుగాఁ బరియు, గొడ్డుఁ బిదుకఁ గుంపఁ
గొని యేఁగినట్లు. బ. ౨౪౦.

ననిచినవరునితో నాతి యనఁగి పెనఁగినట్లు (౧) ౧౬౬.

నలుపుచే గౌరవర్ణము (మెఱయును.) (౨) ౧౮౮.

నష్టకర్ణునకును నాద మేమిటికి? బ. ౨౪౦.

నాతికుచస్పర్శనము సేయు నంబిభాతి. (౧) ౧౮౦.

నిక్కము లేనిపలుకు. (౨) ౨౧౮.

నిట్టపాలులు (౨) ౪౧౮ (అనిత్యములు.)

నింపఁగ నుంచి యువియంగఁ ద్రోయు నవివేకి బ. ౨౨౦.

నిర్మేఘమైయున్న నభముకరణి (౧) ౨౨౨.

నివురు విూఁదఁ గప్పియును మించునసలంబునట్లు (౧) ౩౯౧.

నీట వ్రాఁతలు (౨) ౪౧౮ (అనిత్యములు.)

నీపమాలినధరణీరుహంబునట్లు బ. ౨౪౧

నువ్వులఁ గల్గునే నూనియగుణము ? నువ్వులలోపల నూనియ
లేదా? బ. ౧౫౪.

నూతిలోఁ బడఁబోయి తాప నెదకుచు మెట్టెడి వీటఁడియట్లు
బ. ౯౬.

నూనియఁ గాఁజేసి నూల్కొనుదీప, మానూవులందును నమరునే?
బ. ౧౮౪.

నూలికి మొదలును నూలియు నిచ్చు, నోలికిఁ గొలు చిచ్చి చేలఁ
గొన్నట్టి యీగి చెల్లింప (నట్లు) బ. ౧౧౭.

నూవులలోపలి నూనియయట్లు. బ. ౧౮౩.

నెత్తిగాలంబు (౧) ౭౧౨.

నేత్రములలోని రూపమట్లు బ. ౧౮౩.

నేలకు నింగికి నూత్రపట్టు (i) (౧) ౩౪౮.

నోరితాళము (౧) ౫౧౨.

పక్షికిఁ దోఁడ నేల పాశుపతంబు? బ. ౧౦౮.

పగవారిబిడ్డల నగవునఁ జంపుపగిది బ. ౨౩౦.

పటికంపుశిలలోని భావంబునట్లు బ. ౧౮౪.

పన్నగా నే లెంత వ్రామి కడిగిన మన్న దాఁ బోవునే?
బ. ౨౪౦.

పరగ లక్ష్యము ధనుర్ధరుఁ డేయఁబడిన, శరములట్లు (ఈశ్వరు
నిరుమెయిగాఁడి) (౧) ౧౬౬.

పర్వతంబులలోని ప్రతిశబ్దమట్లు బ. ౧౮౪.

పలువుఱాప్రతిమగర్భంబులోపలను, వెలిగెడుదీపంబువిధమును
బోలె బ. ౧౫.

పసనిపం డుండఁగఁ గసుఁగాయఁ ద్రెంచుట (౧) ౪౬౦.

పసిఁడిఁ గమ్మఁదనంబు వుట్టినట్లు. (౨) ౩౮.

పసిఁడినాఁగటఁ బెక్కుభంగుల దున్ని, వెస ముల్లవిత్తులు వెద
వెట్టినట్లు. బ. ౨౪౦.

పసిఁడిపుత్తళికిని బ్రాణంబు పుట్టినట్లు. బ ౩౮.

పసులకాఁపరిలేని పశునివహంబు. (౨) ౨౧౮.

పాటితూమునకును బాటియగానేనిఁ, బాటింపసోలయుఁ బాటి
యగాదె? బ. ౫.

పాపంబుచేఁ బుణ్యసంప్రాప్తి (మెఱయును) (౨) ౧౮౮.

పాయసముపై నెయ్యొల్కినట్టి యురవు (౧) ౩౮౬.

పారిజాతంబుతోఁ బ్రబ్బిళ్లు సరియె? బ. ౨౧౦.

పాలలోపల నుదకములు గలిసినపద్ధతి. (౧)

పాలలోపల నేయియట్లు. బ. ౧౮౩.

పాషాణంబులో నినుమట్లు. బ. ౧౮౩.

పాషాణానఁ బసిఁడి. (౧) ౨౦౯.

పిపీలికామార్గంబులు (౨) ౪౧౮ (అనిత్యములు).

పులిజున్నుఁ గోయని యస్తు (ఎ) (౧) ౩౫౯.

పువ్వుఁగంపునై. బ. ౬, పువ్వునగంపునుబోలె. బ. ౨౪౫.

పూసలలోనిదారంబుక్రియ. బ. ౫, పూసలలోని దారంబు
నట్లు. బ. ౧౮౩.

పెన్నుదు లురువడిఁ బాజి శరధిఁ గూడినయట్లు. (౧) ౧౭౭.

పెన్నిధి యుండఁగ మన్నుడుసుదురె? బ. ౧౧.

పేద దాఁ బెన్నిధి యింటఁ గన్నట్లు (౧) ౧౮౦.

పైఁగొసరఁ గుచంబు గూలఁబడ్డట్లుఁగూడ నిమ్మనిన బ. ౨౩౦.

పొట్టపొర్యునఁ గల్పభూరుహం బుండ, వట్టి వృక్షమునకు
వడిసేఁగినట్లు. బ. ౨౪౦.

పొట్టలోపలియస్తు. (౧) ౫౧౧.

పొలమున నాఁబోఁతుఁ బులిగొన్నయట్టిపొలుపు. బ. ౮౫.

పొలుపుగాఁ దేనియ వోసి నూఱీనను, నిలఁ దీయనై యుండునే
వేఁపనార? బ. ౨౪౦.

పోల దుర్జనుఁ గూడిపొందునకంటెఁ జాల మేలండ్రు సజ్జనవిరో
ధంబు. (౧) ౩౧౩.

ప్రపంచంబుచేఁ బరమాత్మైకసిద్ధి. (మోక్షము) (౨) ౧౮౮.

ప్రాణంబుగల్గినను, బలుసాకుఁదనియైన బ్రతుకంగవచ్చు. బ.
౨౩౦.

ప్రాణంబులేని దేహంబు (౨) ౨౧౮.

బండు లాంఛనంబు తాఁ బాయఁబట్టుదును, బంధి లేక్కుండు
పగిది. (౧) ౨౭౯.

బయలిదీపములు (౨) ౪౧౮ (అనిత్యములు).

బారిసమురెడుమిత్తి. (౧) ౫౧౧.

బాలకులమాటల్. (౨) ౪౧౭.
బిచ్చంబు మాన్పిన భక్తి సెడునె? సుంకుఁగల్లుడావిసెఁ జెంక్తి
సెడునె - (౧) ౩౭౩.
బీజములోని వృక్షంబునట్లు. బ. ౧౭౪.
బెండ్లు దేలెడిఁగాక పేరేటనైన, సుండ్లు దేలునె - బ. ౨౨౯.
భజన శేనితపము. (౨) ౨౧౭.
భాగ్యహీనుండు దాఁ బసిఁడిఁ బట్టిన నసౌభాగ్యంపులోష్టమై
యున్నట్లు. బ. ౨౦౯.
భుజియించువదన ముండంగఁ జెవితల నడుపుచందమున. (౧)
౨౦౨.
భృంగసంస్పర్శఁ బతంగంబు కొంటె, యంగంబునకుఁ బాయు
టది దెల్లగాదె? బ. ౨౨౪.
భ్రమరకీటన్యాయము. (౧) ౨౨౬.
మంచుఁ గుంచానఁ గొలుచు (ట) (౧) ౩౬౯.
మదకరిఁ గట్టినపాశములట్లు. (౧) ౧౮౮.
మయిలచే మడుఁగు (మెఱయును) (౨) ౧౭౭.
మరులోవ్యాయె రోఁకలిఁ గొనిరండు తలఁజుట్టుకొనియెద
నన్నట్లు బ. ౯౭.
మరువంబు జనియింప మరువంబుతోన, పరిమళం బుదయించు
భాతి. (౧) ౨౦౯.
మర్కటన్యాయము. బ. ౩౬.
మలకల మాట్లు (౧) ౩౪౪.
మలయజకుజమునఁ బూవుపుట్టినట్లు. బ. ౩౭. మలయజపువ్వు
ముల్ (౧) ౩౯౯.
మలినదర్పణములమాడ్కి (౨) ౩౨౬.

మల్లిమొగ్గలునైన మదనుని వేఁడిసెల్లగాఁ జేసితి (వి) బ. ౧౮౦
మసికప్పడమునఁ గప్పఁబడియు వెలుఁగు మాణిక్యంబునట్లు.
(౧) ౩౯౧.
మహాబ్ధిలో వర్షోపలములు విరిసినట్లు (౧) ౧౮౨.
మాణిక్య మొకమసిలోఁ గప్పఁబడినఁ గాంతిసెడునె? బ. ౨౨౪.
చూ. ౨౨౧.
మానకజలములలోన నేప్రొద్దు నానిన శిల మెత్తగ నేర్చునెట్లు?
బ. ౨౪౦.
మామిడిచిత్తు: దా మహిమీఁద విత్తవే మనునే? బ. ౨౧
నాలుకమాంసము ముటిగొ డారికిని, నోలునుగాపుండ. బ. ౧౦౪.
మీఁదఁటఁబ్రాఁచి గప్పియును నమలినంబైన గంగాంబువులట్లు
(౧) ౩౯౨.
ముక్కుపైఁ గత్తి (౧) ౫౧౧.
ముంగిటిపెన్నిధి బ. ౨౪౦.
ముంజేతికంకణంబున కద్ద మేల? (౧) ౬౨౦.
ముంపమోపులపగిదిన్. (౧) ౨౪౪.
ముందటిశిరం బుండ, మోకాలికిని సేసవెట్టినట్లు. (౧) ౨౦౨.
ముల్లుచ్చి పెద్దపద రచ్చినట్లు. బ. ౨౧౨.
మృగపతి యొద్దెస మేయునే పుల్లు? బ. ౫౪.
మృగవ్యాఘ్రుఁ డొడ్డినయురుఃవలలభావమున. (౧) ౧౭౭.
మొనఁ జుట్టెచివాము. (౧) ౫౧౧.
మెఱుఁగుఁదీవెల్ (౨) ౪౧౮ (అనిత్యములు.)
మేరువుతోఁ జెఱమెట్టులు సరియో? బ. ౨౧౦.
మేరువుసోఁకి కాకి తచ్ఛాయఁగాకి వర్తిల్లు? – బ. ౨౨౪.
మొయిలులమహిమ. (౨) ౪౧౮ (అనిత్యము.)

మోకాళ్లను బట్టతలలను ముడివెట్టు (౧) ౩౫౯.

రత్నపరీక్ష యెఱుఁగి చేపట్టుబచ్చునుబోలె. (౧) బ ౯౭

రవితోడఁ గిరణాను లస్తమించుపవిది. (౧) ౨౨౧.

రసహీనమైన నిస్సారంపుఁగవిత (౨) ౨౧౮.

రాకామలజ్యోత్స్నఁ ద్రావుచకోర, మాకాంక్ష సేయునే
చీకటిఁ ద్రావ? బ. ౫౮.

రాజితాంచిత రత్నరాజ ముండంగ గాజుపెంచిక లేఱి గమి
యించినట్లు. బ. ౨౪౦.

రా నేర్చునే పుష్పరసమున కీఁగ? ప ౨౪౦.

రెండుగాఁ బాఱెడునీరు వ్రేయు (ట) (౧) ౩౫౯.

రెండునోళ్లను గుక్కవుండినఁగుక్షి, నిండునే గంధర్వంఠంబున
కును ? (౧) ౨౦౨.

రే వగలు సేయు (ట) ౩౫౯.

రోఁకటఁ జిగురులు గోయు (ట) (౧) ౩౫౯.

రోఁకటిపాటలట్లు. బ. ౨౧౨.

అంపానఁ గోసిన ఱాచిన నెఱయఁ, గంపెదుగ్గఁ గాదె శ్రీ
గంధంబునకును ? బ. ౧౧౦

ఱా నార యొలుచు (ట) (౧) ౩౫౯

ఱొమ్ముఁగూటము (౧) ౫౧౧

ఱోళ్ల రోఁకళ్లఁ బాడు (ట) బ. ౧౨౪.

లక్ష్యము ధనుర్ధరుఁ డేయఁ బడిన శరములట్లు. (౧) ౧౭౭

(శ్రీశైలము) లతగరిగొన్న మూలస్తంభము (౧) ౮.

వట్టియాకులు గాలివడిఁ దూలుఁగాక, మెట్టలు దూలునే యొట్టి
గాడ్పునను? బ. ౨౨౯.

వడగండ్ల గుండ్లు గట్టు (ట) (౧) ౩౫౯.

వడగల్లవర్షంబు వారాశిఁ గురియువడువున బ. ౪౨.

వత్తౌట నోడయుండంగ వదరూఁదినట్లు బ. ౨౪౦,

వాడపొత్తు (౧) ౩౮౧.

వాసరం బెఱుఁగునే వరరత్నమహిమ? బ. ౨౮౦.

వానవజ్జులు (౨) ౪౧౭. (అనిత్యములు.)

వాయసఫలన్యాయము. బ ౩౫.

వాయువుఁ బట్టు (ట) (౧) ౩౯

వారిధిఁ దటినీప్రవాహముల్ గలియఁ, బేరున్నదే వేఱ? బ. ౨౨౪

విద్యాప్రభవములేనట్టి సభాసమూహంబు (౨) ౨౧౭.

విమలమాణిక్యగర్భమున దీపంబు పుట్టినట్లు. బ. ౩౭.

విరిదమ్మిక్రొవాసన విహరించు తేఁటి, పరిగొని సుడియునే ప్రబ్బలి
విరుల? బ. ౫౪.

వీచి ప్రవర్తితంబగుచు వచ్చు వహిత్రంబు వడువునుబోలె.
బ. ౩౬

వీపుఁగోల. (౧) ౫౧౧.

వెన్నెలఁ బ్రోవుగాఁ జేయుట (౧) ౩౯.

వెలివాడఁ గలుగునే వేదఘోషంబు? బ. ౧౫౪.

వెల్లవేగియుఁ దినికి చాబిడ్డఁ గనినచందము. బ. ౨౨౦.

వేమాఱు నెంతగాచినను వన్నెకెక్కఁగాదె సువర్ణంబు? బ. ౧౧౦

వేయివిధంబుల వెలిగడ్డ వదరుఁ, గాయలోపలిచేఁదు వాయని
యట్లు. (౧) ౧౬౫.

శబ్దంబులోపలి యర్థమట్లు. బ. ౧౭౪.

శరనిధిఁ గపలు జనియించి వెండి శరనిధిలోనన సమసినయట్లు.
బ. ౨౪౦.

శర్వాణి నీలాంబుజముఁ దాల్చునట్లు (౧) ౧౭౦.

శశిలేని నిశి (౨) ౨౧౭.

శాంతిలేని యతి. (౨) ౨౧౯.
శారదాభ్రములు. (౨) ౪౧౯.
శిఖి లక్క వుత్తడి వొందుతెఱఁగు (౧) ౧౯౨.
శిల్పకుచేత జిగు రంటినట్లు. (౧) ౧౬౬.
శుక్తిచేఁ బొదువంగఁ బడియుఁ దనరు
(శ్రీశైలము) సదాశివుని యంకురము (౧) ౯.
సన్మానంబులేని దానధర్మములు (౨) ౨౧౦.
సన్న్యసింపఁబోవుచును గిల్లప్పగించి నయ్యబ్బంది యట్లు
బ. ౯౬.
సర్వసంగముల్ విడిచి తా నాశ్రమముఁ గోరు తపసిచందము.
బ. ౯౬.
సిద్ధరసస్పర్శఁజేసియోఁ గాదె, శుద్ధసువర్ణంబు సిద్ధతామ్రంబు?
బ. ౨౨౪.
సీతుచే సన్నము (మెఱయును) (౨) ౧౯౯.
సుతుల్ జనకునిఁ గౌఁగిలించుకరణి (౧) ౧౬౬.
సౌడంబుతో ముక్కు మోడుగాఁ గోసి, కూడనిల్చిరిఁ బ్రాము
(౪) బ. ౨౪౦.
స్ఫీతాగ్నిచే నవనీతంబు గరఁగుభాతి. (౧) ౧౯౨.
స్ఫుటతులాయష్టి సంపుటభూషణాదు లిటుఁ గల్లలేక నా
త్రెయుఁగంగరాదు. (౨) ౧౯౬.
స్వామిభృత్యజ్ఞానసత్త్వంబు (౧) ౨౨౬
స్వామిభృత్యసంబంధము. బ. ౧౩౨.
హృదయశల్యము. (౧) ౫౧౧. మొదలయినవి.

జాతీయములు

అక్కుమాలినభంగిన్ (బ. ౨౧౮), అంగిటిముల్లొత్తు (బ. ౬౪) భవబాధలకు వగపడి (బః ౧౯౧); ఉపయింపకటమున్న యుపయించె మహిమ, ఇంపారి సానుపారి కంపుసొంపారి చాలనొప్పెడు బిల్వపత్రి (బ. ౯౦), ఉన్నయున్నిన (౧) ౮౫౧, ఎక్కుఁగొజ్జు (౧) ౫౧౧, కనుమూయనెడయు లేదనఁగ ముప్పెట్టిగొనియె (బ. ౪౩), ఇట్లింత కత్తిగొన్నాఁడింక నిఁకమీఁద నెంత కత్తిగొనున్నాఁడో? (బ. ౧౫౫), ఒండొరుఁ జేప్రేసి నవ్వన్ (బ. ౬౩), వడిఁబాఱు జలముల కొండలెల్లఁ గాళ్లు, వడిఁ గాలుచిచ్చున కొండ లెల్ల నోళ్లు, వడి వీచుగాడ్పున కొండ లెల్లఁ దలలు, వడిఁ జేయుబసవన కొండలెల్ల భక్తి (బ. ౩౮), పుడమి ఒడ్డగెడవయ్యె (బ. ౩౩), ఒత్తుపట్టఁగన్ (బ. ౬౨), ఓరంతప్రొద్దు (౧) ౮౫౦; ప్రోలు సూడఁగఁగంటిన్ (౧) ౧౮౬; కనుఁగవ ధూళిఁ జల్లు (౧) ౮౮౯, కన్గంట వీక్షించి (బ. ౧౧౬), ముకురంబు గన్గొల్పి (౧) ౨౧౩, కుండగూల్చినభంగి వారక వర్షంబు వట్టుగొని కురియ (౧) ౧౮౬, కెలస మానతియిందు (బ. ౨౮౧), కోయనిపొగడు (బ. ౩౪), గామడ్చినట్టులు (బ. ౨౦౬), గుండెబెదరు (౧) ౫౧౧; కుడుపున కియ్యెడ నుడనుడ లేల? (బ. ౪౧), గొడ్డువీఁగి కనినకొడుకు గారాముబిడ్డని (౨) ౧౬౪, గోరంతప్రొద్దు (బ. ౪౮), నీవుఁజాలుదే రష్టు, చాలవేఁ జిక్కుము (౨) ౫౧౩, చిత్తంబుచిగురు (బ. ౧౫౬) చీరికిఁ గైకొన్న (బ. ౧౦), చెమటయే నెత్తురన్ తల్లి (౨) ౧౫౬, ముక్తిచేగయై గరిగొన్న శివప్రసాదంబు (౧) ౧౦౦, చొల్లువాఱుడుమాటలు (బ. ౧౯౬), చొళవాళికకాక వేళవాళికిని వత్తురే? (బ. ౧౯౫), కొలువక తక్కినఁ బొలిసె బ్రాహ్మ్యంబు, కొలిచె నేనియు భక్తి వొలిసె (బ. ౨౧), నీయాగి వేయును మాకు వచ్చెఁ దక్కుము (౧) ౩౬౨, బసవనిఁ దలఁచుతలఁపు బలుపుఁగాఁ జేసి భావమ్ము మెఱ

సిన (బ. ౫), తేటతెల్ల (బ. ౧, ౧౧, ౨౫, ౩౬) భక్తి దుద్దేశ్కి తన లోనఁ దొట్రుకొనఁగ (బ. ౨౫), (ఒకబూరె) నమలెనో నమలఁడో (బ. ౧౧౯), నవకమెసఁగ (బ. ౧౧), నాముమేయుట (బ. ౨౦౨) నిన్నగా దటుమొన్న (౧) ౬౩౭, నిలుకాల నిలువంగనేరక తిరుగు నలమట (బ. ౬౨, ౨౦౦) నిఃవుఁబవసి శివునేత్రత్రయంబు (బ. ౭౬), నోములుగీములు వేములఁ గలిపి (బ. ౧౬), పచ్చిబొంకులు (౧) ౩౪౧; అతఁడు పట్టెడుకూటికర్థాంబు (బ. ౨౮), భక్తియు నీవును బడ్డట్లు పడుము (బ. ౨౦) – పాషాణానఁ బసిఁడి (౧) ౨౦౯– విధి గట్టి పిఱ్ఱతాఁకు (౧) ౪౪౯ – పుస్నెంబు మాలినపాడ (డు) వలము (బ. ౧౫౦) – పుట్టినాఁడ కులము పురులు వోనాకన్ (బ. ౨౦) – పుట్టువుమాలుపోఁతు (౧) ౧౨౬ – పురులువోనాడి (బ. ౧౦౮) – వార్తయుఁ బూసగ్రుచ్చినయట్లుగాఁ జెప్పి (బ ౧౫౦) పొట్టపార్వన (బ. ౨౪౦) – సర్వాంగముల్ భువిఁ బొంద మ్రొక్కి (బ. ౬) (౧) ౧౩౪ – శరణుల గలుకడ లరసిపట్టి చూడంగ నీప్రాప్తియే? (బ. ౨౧౨) – ప్రాలుగల్లు సుపుత్త్రుఁబడసితిమి (బ ౨౦) – ప్రేవులుమాడు (బ. ౮౦) – అద్రిజాత వలపలిబరి (౧) ౮ – బుడి వుల్లువోవు (బ. ౨౧౪) – బొంతకు గంతకుఁ బ్రోవిడి (బ. ౧౧౧) – మంచుఁ గుంచానఁగొలుచు (౧) ౩౫౯ – మడికూటివృత్తి (బ. ౨౨౯) వెదకినసైననొకఁడు మందునకైన నూరిలో లేఁడు (బ. ౨౪) – మనసు తల్లడము (౧) ౫౧౨; సేవన్నఁ బోవునే పేదలమునుక? (బ. ౧౧౪); అచ్చెరువుఁ బ్రహర్షంబు భక్తి ముప్పిరిగొని (బ. ౧.౧) – ముదము గోపము దెంపు ముప్పిరిగొనఁగ (౧) ౨౮౪ – రీతులు నేతు లుట్టంగ (౧) ౧౮౦; లోకుల కౌకలిపులు (బ. ౧౦౨) – విక్కన విరియు (బ. ౨౨౧, ౨౨౪) – వ్రచ్చివందలులాను (బ. ౧౦౪) – 'హా' యని షత్కృపాయుక్తి (బ. ౩౬) – మొదలయినవి.

జంటపదములు

భాషలోని అందమును చాలామట్టుకు జంటపదముల ప్రయోగము వల్ల సోమనాథుడు వెలయించినాడు. ఇవి అనేకవిధములుగా ఉన్నవి. కొన్నిటిని క్రింద చూపుచున్నాను.

(౧) కట్టెగిట్టె (బ. ౭౫) - కట్నంబు గిట్నంబు (౧) ౩౪౦ - జక్కులు గిక్కులు (బ. ౧౧౩) - నోములుగీములు (బ. ౧౬) - బాసలు గీసలు బ. ౧౦౮ (౧) ౨౪౩.

(౨) కస్వగట్ర (బ. ౭౫) - కొలుముకొట్ర (బ. ౭౫) - నలినట్ర (బ. ౭౫) - బడియబట్ర (బ. ౭౫) - మానుమట్ర (బ. ౭౫.)

(౩) అంజలి సుంజలి (బ. ౧౦౪) - ఆకులునలకు (బ. ౭౭) కోరికకడమ (బ. ౮౮) - చుట్టాలఁ బక్కాల (బ. ౨౩౪) - దిక్కునుదెసయును (బ. ౧౪౦) - దెసయు దిక్కు (బ. ౧౩౬ (౧) ౨౦౨) పండుగులు ప్రబ్బములు (౧) ౩౪౦ - పూరియుఁబుడుక. బ. ౭౫ - పేదలసాదుల. బ. ౧౧౪ - పొలముపోడు. బ. ౧౦౩ - మందుమ్రాకు. బ. ౬౮, ౭౫, ౮౫ - మాడముడక (౧) ౩౪౦ - వీసము నాసము. బ. ౧౧౪ - వేరు వెల్లంకి. బ. ౭౭ - వేసరవాసరన్. బ. ౬౯ -

ఇట్టిజంటపదములను వ్రాసి సోమనాథుడు కవితకు తెచ్చిన అందమున కీక్రింది ఉదాహరణ మొక్కటి చాలును.

"ఆలింగమూర్తి నెయ్యంబు దియ్యంబు,
మూలంబు దాలంబు, ముద్దునుందుద్దు,
భ్రాంతియుఁగాంతియు, రంగుబెడంగు,
శ్రాంతివిశ్రాంతి లక్షణము సద్గుణము,

భ్రాతియు రీతియుఁ, బదమును ముదముఁ,
బ్రీతియు నీతియుఁ, బెంపును సొంపు,
నేపును నోపును, నెలమియుఁ గలిమి,
వ్రాపును దీపును, రూపు రేఖయును,
మురువును వెరవును, మొగియును బిగియుఁ,
బురులును నెరులుఁ, బ్రస్ఫూర్తి దస్ఫూర్తి,
సెన్నును నన్నును, జెలువును నలువు,
నున్నతి సన్నుతి, యొప్పును మెప్పు,
లలియును లులియును, లాగును బాగుఁ,
బాలుపును బలుపుఁ, బ్రస్ఫూర్తివిస్ఫూర్తి,
భరితమై పండిత ప్రభుదృష్టి యలర,
కరువునఁ బోసినగతిఁ బిక్కటిల్లి"

(౧) ౧౪౫.

(౨) వ్యతిరేకములు: ఏఱువల్లము, కొట్టుగట్టు, తెరువపెవి. బ. ౩౪.

(౩) పిట్టపిడ్గరన్. బ. ౧౪౯; బట్టకబయలు. బ. ౨౩;

(౪) అవసరవేళ (౧) ౧౩౭; కూలకట్టు. బ. ౧౪౨.

ఆమ్రేడితము

తెనుగు అందమునకు పదముల నామ్రేడితము చేసి పలుకడ మొకలక్షణము. దీనిని సోమనాథుడు సంపూర్ణముగా వినియోగించు కొన్నాడు. కొన్ని ఉదాహరణములు:

(౧) బసవస్వామిగాఁగవచ్చునే పెఱపెఱవారలకెల్ల. బ. ౬ అలుగర్గరాచి (మిక్కిలి అరుసునట్లుగా) (౧) ౮౨౮; కథకథను చెప్పుచును, గడియగడియ చెప్పక. బ. ౮౯; సోమవారము సోమవారము (=ప్రతిసోమవారమున్ను) (౨) ౧౧౮; వారవారము.

(౩) ౧౧౪; మొదలింపమొదలింప బ. ౨౧౨; ఆడియాడి, ఉప్పొంగియుప్పొంగి, క్రాలిక్రాలి, చేసిచేసి, చొక్కిచొక్కి, తేలి తేలి, తొప్పఁగఁదోఁగితోఁగి, పొర్లి పొర్లి, మ్రొక్కిమ్రొక్కి, వ్రాలి వ్రాలి, సోలిసోలి, (బ. ౩౩.)

(౨) కదలక మెదలక, ప్రక్కమిక్కనక, చెప్పకచేయక, మొదలైనవి.

పదజాలము

(౧) అచ్చతెనుగు మాటలలో సోమనాథుఁ డుపయోగించి నన్నిటిని మరియే తెనుఁగుకవిన్ని ఉపయోగించలేదు. ఇతఁడు వాడిన వందలకొద్దిపదములు నిఘంటువులలోని కెక్కలేదు. అట్టివాటిలో కొన్నిటినిమాత్ర మీక్రింద చూపుచున్నాను.

అంకన, అంకనము, అంకుసొంకులు, అకో!, అఖండ బిల్వ పత్త్రి, అక్షిరోగము, అగుర్వు, అబవిలు, అచపత్త్రి, అడిస్రోత కచ్చడము, అతకులు. అతము, అందుల, అద్దరి, అనసులకోల, అనసుల మొగడ, అనసులు, అనుగులము, అనువు గద్దెవఁగరులు, అన్నెకుక్క అమరారు, అరజలు, అరమని, అరసుట్టు, అరిగిపండ్లు, అర్ఘ్యపణ్య ములు, ఇజ్జలజ్జలవాగు, అంకటము, అటిముటితనము, అలువ, అలసుల కలశము, అసిగోఁత, ఆఁక = ప్రక్క, ఆటకూటము, ఆండెలి, ఆదరి కము, ఆనందవతి, ఆనందవర్తి, ఆనుపడి, ఆరతిజోళ్లు, ఆరతిపలుకలు, ఆరోగ్యసంపద, ఆకతి, ఇక్కంటి, ఇలువుట్టు, ఇలువుట్టుదాసి,

ఇల్లిదే! ఉక్కిల్లు, ఉఫే!, ఉత్తెర, ఉనుపరి, ఉప్పసము, ఉప్పరగుల్లు, ఉటిముజి, ఉజ్జాట, ఉలిపిజంగెత, ఉల్లిగడ్డము, ఉవిదము, ఉసుగు, ఉసులు (క్రియ), మొదలయినవి.

(౨) సోమనాథుడు తన కాలములో వ్యవహారములో ఉండిన అన్యదేశ్యశబ్దములను ప్రయోగించడానికి వెనుదీయలేదు:

కఠారము. బ. ౨౩; కడానినక్కలు. బ. ౧౧౪; కోర=కెన్నె. బ. ౬౯, (౧) ౪౭౩; జోహారు (౧) ౪౩౧, మొద.

(౩) కొన్ని శబ్దముల అర్థవిచారము :

(౧) మంగళారతి. (౧) ౩౮౨. ఇది మిశ్రసమాసము; 'ఆరతి' తెనుగుమాట. ఇది 'ఆళతి'కి రూపాంతరము. కన్నడములో 'ఆళతి' అంటే పాట. దీనికి 'ఆణతి' రూపాంతరము. 'ఆళతి' బ. ౬౨. మంగళపుపాట పాడుతూ కర్పూరము మొదలయినవాటిని వెలిగించి చుట్టూ త్రిప్పుతారు గనుక అట్టి ధూపదీపమునకున్నూ, వాటిని త్రిప్పుటకున్నూ కూడా ఈమాట కుదురుకొన్నది. శ. ర. లో 'ఆళతి' అనేపదము లేదు. 'ఆరతి'కి 'హారతి' మొదటిరూప మని ఉన్నది. ఇది తప్పు. 'ఆరతి' మొదటిరూపము. 'ఆరతి'కిగాని 'హారతి'కిగాని శ. ర. లో అర్థము లేదు. అది వైకృతము అని మాత్రమున్నది. దేనికి వైకృతమో చెప్ప లేదు. 'ఆళతి' 'ఆలప్తి'కి తద్భవరూప మని నాతలంపు.

(౨) అనుమానము. బ. ౬౪. సందేహము; ఈ అర్థము సంస్కృతములో లేదు.

(౩) అర్ఘ్యపణ్యములు. బ. ౬౧. శ. ర. లో లేదు. దానిని మించసంకల్పించిన సూర్యరాయాంధ్రబృహన్నిఘంటువులో కూడా లేదు. ఈ మాటను సోమనాథుడు చాలా తరచుగా ఉపయోగిస్తాడు. చూ. బ. ౬౧, ౨౧౦; (౧) ౧౩౫, ౨౭౩, ౪౫౩; మొద. శ. ర.

లో 'పణ్యారము' ఉన్నది. దానికి 'నానుబప్పు, భక్ష్యము' అని అర్థము లివ్వబడినవి. ఇది 'ప్రతిహారము'నుండి పుట్టినదని నాతలంపు. 'ప్రతిహారుడు' అంటే 'సేవకుడు.' ప్రతిహార మంటే సేవ. ప్రతిహారము, పడిహారము, పణిహారము, పణియారము, పణ్యారము అనే రీతిగా మార్పుకలిగినది. 'పణిహారమువారు' అని వైష్ణవకుటుంబనువారున్నారు. 'ఆలయములో కైంకర్యముచేసేవారు' గనుక ఆయింటివారికి కాపేరు వచ్చినది. ఇప్పుడు వారు 'ఫణిహారము'వారని చెప్పుకొంటారు. వైష్ణవులయి ఉండి వారట్లు శివపరమైన పేరి నేర్పరుచుకొనడము తగదు. తమ పేరు సంస్కృతపదముగా మార్చుకొనవలెనని వారట్లు చేసుకొని ఉంటారు. రాయలసీమలో 'పానకపణ్యారము' అంటే 'పానకసేవ, పూజ' చేస్తారు. ఆసమయములో పానకముతో బాటు నానబప్పు (వడపప్పు)ను కూడా ఇస్తారు. పణ్యార మంటే సేవ, పూజ, అనే అర్థమును విస్మరించి, పానకముతో వడబప్పుకూడా ఇస్తారు కాబట్టి, పణ్యార మంటే వడబప్పు అని అర్థము చేసుకొంటున్నారు. 'అర్ఘ్యపణ్యాము'లోని 'పణ్యాము' 'పణ్యారము'నకు రూపాంతరమయి ఉంటుంది. అర్ఘ్యపణ్యాములు అంటే అర్ఘ్యపూజలు, అర్ఘ్యసేవలు, అని అర్థము. లేదా, 'పడియము' పణియమయి, పణ్యాముగా ఏర్పడి ఉండవచ్చును. ఈ మాట శ. ర. లో లేదు. ఆడుబిడ్డ అత్తవారింటికి పోయేటప్పుడున్ను ఇతరశుభకార్యముల లోను పడియ పెట్టుతారు. వివాహములలో 'పడియదినము' ప్రత్యేకముగా ఉన్నది. పడియ పెట్టడమంటే ఉపచారముచేయడము. పడియ దినమంటే వరోపచారము చేసేదినము.

(౮) 'అటుగాని యవసరం బలవడనేరదు.' బ. ౮౮. అవసర మంటే పూజ.

(౯) 'ప్రస్తుతం బెఱిఁగి' (౧) ౧౮౧. సమయము, వీలు, కనిపెట్టి, అని అర్థము.

(౬) 'అంగద.' బ. ౨౦౯, ౨౫౧. 'అంగద' అంటే 'ఆకలి' అనే శ. ర. లోని అర్థము తప్పు. అహంకారము అని అర్థము.

(౭) అరివి బ. ౭౩, శిథిల మని అర్థము. శ. ర. లో లేదు. 'గుడియును ద్రస్సియుఁ గూలిపోయినది, యపరుమంటపమును నరివి యైనయది'

(౮) ఇండె=చీలిక, అని శ. ర. 'ఇండెగట్టైడిది మాయిండె లేకవ్వ, ఖండదీపము వాఁడు గా నమినంది.' బ. ౪౫౪. ఇచ్చట 'ఇండె' అంటే 'పుష్పమాలిక' అని అర్థమేమో.

(౯) ఊడుకలు. బ. ౨౦౯. జంతుమాంసములో ఒకవిధము శ. ర; సూర్యారాయనిఘంటువులో గాని లేదు.

(౧౦) ఏటము. (౧) ౪౭౦.

'చిరివినబొంతయుఁ జేతికత్తియును
జెరివినతడుపునుఁ జేతికాయకముఁ
జేటల నమ్మి తెచ్చిన లబ్ధి యదియు
నేటంపుఁ బదమగు నిలువడి సూచి'

ఈపదము శ. ర. లో లేదు. ఇచ్చట 'ఏటము' అంటే 'దారిద్ర్యము' అని అర్థము చెప్పవలెను. కాని. ఈ పదమునే సోమనాథుడు బసవపురాణములో

'కోకమ్మి పడసిన కొలుచు గాదియలు
లేకేమి కొనిరావు గాక యేమియును
నేటంపుసంపద లెం దేఁగె నింక.'

దీనిలోని 'ఏటము'నకు సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటుకారులు 'అధికము' అని అర్థముచెప్పినారు. 'అస్థిరము' అని చెప్పవలెనేమో.

మాటలు నేరక పలికిన
నోటమిగాఁ గొనక కార్యమున్న నిజముఁ దాఁ
బాటించి నృపతి ధర్మం
బేటముగాఁ బాడి నిర్ణయింపఁగ వలయున్

విజ్ఞా. వ్యవ. ౨౭.

ఈ పద్యములోని 'ఏటము'నకు 'అధికము' అని అర్థము చెప్పితే సరిపోతుంది గాని, సోమనాథుని ప్రయోగములనుబట్టి చూస్తే 'ఏటము' గా= అనుసరించి, అని అర్థము చెప్పవలె ననిపిస్తుంది.

(౧౧) ఒటిమిండివిప్రులు :(౧) ౨౧౬. 'ఒటిపిండి' అని పాఠాంతరము. 'ఓర్వలేని బ్రాహ్మణులు' అని అర్థము చెప్పవలెను. ఈపదము శ. ర. సూ. ఆం. ని. లలో లేదు.

(౧౨) క్రీతము: బ. ౨౫౩. శ. ర. లేదు. 'పూర్వము' అని అర్థము. వ్యవహారములో దీని అర్థ మిట్లే ఉన్నది.

(౧౩) చోళవాళిక కాక క్షోణీశ లేశ
వేళవాళికిని వత్తురే;

బ. ౧౯౫.

చోళవాళిక కాక క్షోణీశ లేశ
వేళవాళికిఁ గర్తవే;

(౨) ౧౮౫.

చోళనాళి అంటే చోళపాళి, చోళరాజ్యము, అనిన్ని, వేళవాళి=కొలనాళి=కొలుని, అనగా యమునిరాజ్యము అనిన్ని శ్రీ. శే. శా. వి. లక్ష్మణరావుగా రన్నారు. పైవాక్యము గవళేశు

నామయ్య, సానుగంటిరాజయిన ఉదయావనీశ్వరునితో అన్నది. ఉదయావనీశుడు చోళరాజయినందు కాధారము లేదు. పైవాక్యమే అందు కాధారము. ఆ వాక్యపు అర్థమే ఇప్పుడు విచార్యము. కన్నడములో 'చోళదవాళి' అని ప్రయోగమున్నది. దానికి ఋణము, విశ్వాసము, అని కర్ణాటకచరిత్రకారు లన్నారు. కాని, ఈ అర్థము పై వాక్యములో కుదురదు. శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రిగారు చోళ(ద) వాళి=జొన్నలకూలి, అనిన్ని, వేళవాళి=జీవితకాలపు విధానము', అనిన్ని అర్థము చెప్పినారు. కాని, కన్నడములో జొన్నలు అనే అర్థములో 'జోళ' అనేపద మున్నదిగాని, 'చోళ' అని లేదు. 'చోళం' అనేది అరవ మలయాళభాషలలో ఉన్నది-అయినా ఆకాలములో 'జోళ'శబ్దము కన్నడములో 'చోళ' అని ఉండేదేమో మరొక్క అర్థము నిర్ణయించలేనప్పుడు శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు చెప్పిన అర్థమునే ఇప్పటి కంగీకరించవలసి ఉన్నది.

(౧౪) తెఱవేటకాఁడు: (౧) ౧౫౮. శ. ర. లో లేదు. 'తెఱ' అనగా వల. వలలుపరచి వేటాడేవా డని అర్థము.

(౧౫) పిదవు (౧) ౩౦౦. శ. ర. లో లేదు. 'పిదవగు నేథక్తి పెద్దటికంబు' తక్కువ, పేద. అని అర్థము.

(౧౬) బసరు. బ. ౭౦. శ. ర. లో లేదు. 'ఈశ్వరుడు' అని లక్ష్మణరావుగా రర్థము చెప్పినారు. 'బసరు'= లింగము అనవలెనా? 'బసరుఁడు=ఈశ్వరుడు, అనవలెనా: 'బసరున కారగింపఁ బెట్టుమమ్మా' అని ప్రయోగము.

(౧౭) పిమ్మిటి. దీనిని 'బిమ్మిటి' గా. శ. ర. కారుడున్ను ఇతరులున్ను బకారాదిగా ఉదాహరించినారు. బకారాది అనడానికి తగిన ప్రమాణము కానరాదు.

'ఒక్క మహావిషోరగము...కఱచి, వెలకిలంబడుదు నవ్వెలఁది మేల్కాంచి, వెలి కుర్కి హాయని పిమ్మిటి నొందు కలకలంబున' అని (౧) ౪౩౫.

'నోరు వెన్నకుఁ దెఱవకయున్న యక్షుణము,
బిట్టులిక్కి పడి తల్లి బి(పి?)మ్మిటి నొడలు
పట్టలేక!

'నోరు వెన్నకుఁ దెఱవకయున్న యక్షుణము,
బిట్టులిక్కిపడి తల్లి బి (పి?)మ్మిటి నొడలు
పట్టలేక !

బ. ౭౮౦

శబ్దరత్నాకరములో బిమ్మిటి= వివశత, అని అర్థమిచ్చి ప్రయోగము లిచ్చినారు. 'పిన్' అంటే 'వెనుక' అని అర్థము. 'పిమ్మల్' అంటే 'వెనుక భాగము' దీనినుంచే 'పింగల,' 'పిమ్మట' మొదలయిన శబ్దములు పుట్టినవి. 'పిమ్మిటి గొనవు'నుంటే వెనుకకు తగ్గడమని నేననుకొంటున్నాను. ఈపదము బకారాది అనడానికి తగిన ప్రమాణము దొరకేవరకున్ను అది పకారాది అని అనుకోవలెను.

ఈరీతిగా పాల్కురికి సోమనాథు డుపయోగించిన అనేక శబ్దముల కర్థ నిర్ణయమున్ను రూపనిర్ణయమున్ను చేయవలసి ఉన్నది. అన్ని శబ్దములకున్ను అట్టి వివరణము చేయడాని కీపీఠికలో స్థలము చాలదు.

౧౧

వీరశైవవాఙ్మయము

పాల్కురికిసోమనతరువాత వీరశైవగ్రంథములు అనేకములు బయలుదేరినవి. వాటిలో మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారములోను తంజావూరు సరస్వతీమహాలు పుస్తకభాండాగారములోను ఉన్నపుస్తకములపట్టికల నీక్రింద చేర్చుచున్నాను.

వీరశైవగ్రంథములపట్టిక

(మద్రాసుప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారము)

అక్కమహాదేవిచరిత్ర: పాపన్న. యక్షగానము.

అక్షరాంకములు: పాల్కురికిసోమనాథుడు.— స్తుతి.

అనిమిషయ్యకు లింగమిచ్చినకథ.— కథ.

అన్యవాదకోలాహలము.— శైవము.

అమరావత్యమామహేశ్వరశతకము: విశ్వనాథ కామయ్య.— శతకము.

అమరేశ్వరతీర్థమాహాత్మ్యము: మాహాత్మ్యము.

అల్లమప్రభుశతకము: దెందులూరి పద్మనాభయ్య.— స్తుతి.

ఒడయనంబివిలాసము: అజ్జరపు పేరయలింగము.— ప్రబంధము.

కూనపాండ్యరాయనికథ: కథ.

గణమాలిక: శైవము.

గణసౌజన్యాఖ్యానశతకము: నాగరాజు.— స్తుతి.

గురునంబిచరిత్రము: పిడుపర్తి నిమ్మనాథుడు.— చరిత్ర.

చతుర్వేదసారము: సోమనాథుడు.— శైవము.

చిక్కయరాజు కుమారజాతకము.

చిక్కనాయకథ: నిమ్మనాథుడు.— కథ.

చిరుతొండభక్తకథానిధానము: వాలె కోటయ.—యక్షగానము.

చెన్నబసవపురాణము: అత్తలూరి పాపకవి.—పురాణము.

చెన్నబసవేశ్వరవృత్తాంతము.

చెన్నమలదేవస్థానమహిమ, (?) మాహాత్మ్యము.

చెన్నమల్లేశునికీర్తన: గేయము.

చెన్నమల్లేశ్వరశతకము: స్తుతి.

జంగమకాలజ్ఞానము: వీరప్పయ్య.— జ్యోతిషము.

జంగమబ్రహ్మలక్షణము: శైవము.

దేవాంగఋషివంశము.

దేవాంగపురాణము: భద్రకవి లింగకవి.— పురాణము.

ధర్మసప్తాభ్యుదయము: కాశీనాథుని వీరారాధ్యుడు.—
 ప్రబంధము.

నవచోళచరిత్రము: లింగనసుకవి.—చరిత్రము.

పండిత శివపూజావిధి—శైవము.

పండితారాధ్యచరిత్రము - పాల్కురికి సోమనాథుడు.—
 పురాణము.

పాల్కురికి సోమనాథుడు జయించినకథ, కథ.

ప్రభుదేవరవాక్యము: శైవము.

ప్రభులింగలీలలు: కొచ్చెర్లకోట రామకవి. — ప్రబంధము.

,, పిడుపర్తిసోమన.

ప్రమథగణమాలిక, స్తుతి.

బసవకల్యాణము: అనుమోదసన్యాసికవి, యక్షగానము.

బసవకీర్తనలు, గేయము.

బసవదండనాయకవృత్తాంతము, కథ.

బసవపురాణము: మహాదేవకవి, పురాణము

,, పాల్కురికి సోమనాథుడు ,,

బసవమహిమామృతము: వరవీరభద్రుడు ,,

బసవరగడ: సోమనాథుడు, స్తుతి

బసవవిజయము: మల్లంపల్లి నాగభూషణకవి, ప్రబంధము

బసవశతకము, స్తుతి

బసవసంబోధనము ,,

బసవస్తుతి ,,

బసవేశలింగశతకము ,,

భల్లాణచరిత్రము, ద్విపద—గంగానరుడు, ప్రబంధము

భల్లాణదండకము, ప్రబంధము

భల్లాణనాటకము ,,

భవానీమనోహరవచనములు, స్తుతి

భవానీమనోహరశతకము, పండితారాధ్యుల వీరేశలింగము, స్తుతి

భవానీశతకము ,,

భైరవశతకము, స్తుతి

మల్లారిచరిత్రము (?) మరింగంటి వేంకటాచార్యుడు, ప్రబంధము

మల్లీశ్వరశతకము, శృంగారము

మల్లేశ్వరశతకము, చేటవర్తి కొండయ్య, స్తుతి

మల్హణచరిత్రము, ఎడపాటి ఎఱ్ఱయ, ప్రబంధము

మహాదేవిచరిత్రము: అల్లమరాయడు, చరిత్రము

మహాప్రభుశతకము, స్తుతి

మహిషాసురమర్దనీశతకము, మల్లంపల్లి బుచ్చయ్యశాస్త్రి, స్తుతి

మురుమళ్ల వీరశంకరశతకము ,,

మూర్ఖచరిత్రము, మాజేటి సర్వేశలింగము, ప్రబంధము

వడియనంబిచరిత్రము, యక్షగానము
వీరకాళికాంబశతకము, స్తుతి
వీరగురువరేణ్యశతకము ,,
వీరచోడప్పకథ, సాంబయ్య, ప్రబంధము
వీరచోడప్పచరిత్ర, పోతయ్య ,,
వీరప్పయ్యగారి వచనాలు, వీరప్పయ్య, వేదాంతము
వీరభద్రవిజయదండకము, శంకులచోడయ, స్తుతి
వీరభద్రశతకము ,,
వీరమాహేశ్వరాచారసారసంగ్రహము, పర్వతమంత్రిలింగన, శైవము
వీరశంకరశతకము, శృంగారము
వీరశైవకీర్తనలు ,,
వీరశైవదీక్షాబోధము, పిడుపర్తి బసవన, శైవము
వీరశైవాచారసంగ్రహము, శివరామలింగకవి ,,
శంకరవచనాలు, స్తుతి
శివకీర్తనలు ,,
శివతత్త్వసారము, మల్లికార్జున పండితారాధ్యుడు, శైవము
శివదండకము స్తుతి
శివనామసంకీర్తనము ,,
శివపారిజాతము, యక్షగానము
శివభక్తిదీపిక, రంగనకవి స్తుతి
శివభక్తిపద్యములు ,,
శివయోగసారము, గణపతిదేవకవి, శైవము
శివరహస్యఖండము, ఔబళకవి, పురాణము
శివరాత్రిమాహాత్మ్యము, అక్కనార్యుడు, మాహాత్మ్యము

శివలింగప్రభావము, శైవము

శివలీలావిలాసము, తిమ్మకవి, ప్రబంధము

శివశతకము, అమలాపురపు సన్యాసి, స్తుతి

శివస్తుతి ,,

,, పద్యములు ,,

శీలసంపాదనము, శైవము

శైవగ్రంథము, బాలకవి అనంతయ్య, ప్రశంస

శైవవిషయకశ్లోకము, ప్రశంస

శైవసిద్ధాంతశిఖామణి, నెన్మ త్రిగడ నాగేశ్వరకవి శైవము

శైవాగమశిఖామణి, నెప్పల్లె అప్పనార్యుడు ,,

శైవాచారసంగ్రహము, తిరుమలనాథకవి ,,

శ్రీకాళహస్తిశతకము, నిరూపాక్షకవి, స్తుతి

శ్రీవిశ్వేశ్వరశతకము, వేల్పూరి విస్సన్న, సాంబశివకవి, స్తుతి

శ్రీశైలఖండము, అత్తిలూరిపాపకవి, మాహాత్మ్యము

శ్రీశైలమల్లికార్జునశతకము, శృంగారము

శ్రీశైలమాహాత్మ్యము—మాహాత్మ్యము

శ్రీశైలశతకము, స్తుతి

శ్రీశైలరహస్యవివరణము, మాహాత్మ్యము

షట్స్థలజ్ఞానము, యోగము

షట్స్థలవివరణము, సిద్ధనాథుడు, యోగము

షట్స్థలనిర్ణయము, శైవము

సంగమేశ్వరశతకము, స్తుతి

సర్వజ్ఞకాలజ్ఞానము

సర్వేశ్వరశతకము, అన్నమయ్య, స్తుతి

సాంబశివవిలాసము, యక్షగానము

సాంబోపాఖ్యానము, మోచర్ల అన్నయ
సిద్ధేశ్వరచరిత్రము, చరిత్రము
సిద్ధేశ్వరవసంతవిలాసము, పెద్ద వేంకటాచలపతి, యక్షగానము
సిద్ధేశ్వరస్వామిదండకము, పెద్ద వేంకటాచలపతి, స్తుతి
సిరియాలచరిత్ర, ద్విపద, గంగాధరుడు, ప్రబంధము
,, తిమ్మకవి, యక్షగానము
సోమనాథలింగశతకము, స్తుతి
సోమనాథ స్తోత్రము, స్తుతి.
సోమేశ్వరశతకము, శివరామయ్య, స్తుతి.
హైమవతీపతిచత్వారింశత్, స్తుతి.

తంజాపూరు సరస్వతీమహాలు పుస్తక భాండాగారము

శివయోగసారము (౨౬౦౩) గణపతిదేవ.
శంకరసంహిత (౩౫౭–౯)
శివజ్ఞానమంజరి (౩౫౮–౬౧) పరమానంద తీర్థుడు.

౧౨

శైవ సంప్రదాయము

బసవేశ్వరునికి పూర్వమున్నుండిన శైవసంప్రదాయము ఎట్టిది? బసవేశ్వరుడు నెలకొల్పనెంచిన శైవధర్మ స్వరూపమేమిటి? పాల్కురికి సోమనాథుడు తన గ్రంథములలో ప్రతిపాదించిన వీరశైవ సిద్ధాంతమునకున్ను తత్పూర్వసిద్ధాంతమునకున్ను భేదమున్నదా? సోమన అనంతరము వ్యాపించిన వీరశైవాచారమెట్టిది? అనేవిషయాలను నిర్ణయిస్తేనేకాని, వీరశైవమత చరిత్ర స్వరూపము తెలియదు. ఆనిర్ణయమునకు చాలాపరిశోధనము కావలసియున్నది. ఉపలభ్యము లైన పరికరములతో ఈవిషయమునుగురించి యీక్రింద సంగ్రహముగా వ్రాస్తున్నాను.

శైవమత మనాదిగా భరతవర్షములో నెలకొనియున్నది. ఋగ్వేదములో శివునిపేరు కనబడకపోయినా రుద్రుడు ప్రధానదైవములలో ఒకడుగా ప్రశంసింపబడినాడు. ఉపనిషత్తులలో రుద్రప్రధానము లైన ఉపనిషత్తు లున్నవి. పురాణముల కాలమునాటికి త్రిమూర్తుల పూజ దేశములో నెలకొన్నది. పురాణములలో కొన్ని శివపరము లైన వున్నవి.

శైవులలో పాశుపతశాఖ చాలా పురాతనమైనది. ఇది వైష్ణవ పాంచరాత్ర సిద్ధాంతమును పోలినది. ఈ రెంటింటిలోను ఏది ముందో చెప్పడానికి వీలులేదు. ఈ రెంటికిన్ని సాంఖ్యయోగము లాధారములు. ఉపనిషత్తుల ప్రమాణమునిూదనే ఇవిన్ని నిలిచియున్నవి. పాశుపతములో లింగపూజకు ప్రాధాన్యమివ్వబడినది. లింగపూజ యెప్పటి నుంచి ఈదేశములో ప్రబలినదో చెప్పలేము. కాని, భూగర్భమును త్రవ్వి పూర్వచరిత్రమును నిర్మిస్తూఉన్న పురాతత్త్వ శాస్త్రజ్ఞులు

లింగముల ఉనికి క్రీస్తుపూర్వము చాలా కాలమునుంచిన్నీ ఉన్నదని తెలియ జేస్తున్నారు. క్రీ. పూ. ౫౦౦౦–౬౦౦౦ సం||రముల నాటి దని చెప్పబడే మొహంజోదరో, హరప్పాలవద్ద బయలు దేరుతూ ఉన్న సింధు దేశనాగరికతను గురించి తెలిపే అనేకవిషయములలో లింగ ములు బయలు దేరడ మొకవిశేషము. దక్షిణ హిందూదేశములో పాశు పతశాఖ ఎప్పటినుంచి వ్యాపించినదో చెప్పడాని కాధారములు కాన రావు. ఉన్నవిమాత్రము పదోశతాబ్దమునుంచిన్నీ ఉన్నవి. తిరు చునాపల్లిజిల్లా, తిరుచునాపల్లి తాలూకా, అల్లూరు గ్రామములో ఒక శాసనములో పశుపతీశ్వరాలయమునకు క్రీ. శ. ౯౧౦ సం||రములో దానము చేయబడిన ట్లున్నది. అదేజిల్లా, కరూరుతాలూకా కరూరు గ్రామములోని ఒక శాసనములో క్రీ. శ. ౧౦౬౮ సం||రములో పశు పతీశ్వరముడైయారుకు దానము చేయబడిన ట్లున్నది. అల్లాగే తంజా వూరుజిల్లా, కుంభకోణముతాలూకా, తిరునాగేశ్వర గ్రామములో అచ్చటి శివాలయములోని ఉత్సవ విగ్రహమునకు పాశుపతి దేవు డని క్రీ. శ. ౧౦౨౦ ప్రాంతమునాటి ఒకశాసన మున్నది. తంజావూరు జిల్లా పాపనాశంతాలూకా, ఆవూరు గ్రామములోని శివాలయము లోని ఒక శాసనములో (క్రీ. శ. ౧౨౮౩) ఆలయములోని శివుని పేరు పశుపతీశ్వరముడైయాన్ అని ఉన్నది. పాశుపతశాఖ తమిళ దేశమునుంచి ఉత్తరమున కాంధ్రదేశములోనికి తరువాతి కాలములో వ్యాపించినట్లు కనిపిస్తుంది. అథర్వశిరోపనిషత్తు, అథర్వశిఖోపని షత్తు, నీలరుద్రోపనిషత్తు, కైవల్యోపనిషత్తులలో పాశుపత సిద్ధాంత మునకు మూలాధారములు కనిపిస్తున్నవి. వాయుపురాణములో దీని ప్రస్తావన అధికముగా ఉన్నది.

లాకులశైవము పాశుపతశాఖలో అంతర్భాగమై ఉంటుంది. లాకుల మనగా గద. గదను ధరించిన విగ్రహములు క్రీ. శ. ౧౨౫–

౧౮౦ సం॥రములమధ్య రాజ్యము చేసిన కుషనురాజయిన హువిష్కుని నాణెములమీద కనబడడముచేత, అవి లకులీశుని విగ్రహములై ఉండవచ్చునని ఫ్లీటుపండితుడు తలంచినాడు. గదాధరత్వమే కాక లకులీశుని విగ్రహలక్షణములలో ఊర్ధ్వలింగత్వము, నగ్నత్వము కూడా ఒకటిగా ఉన్నది. మహాభారతములో ఊర్ధ్వలింగత్వము, స్థిరలింగత్వము, ఊర్ధ్వరేతస్త్వము, మహాశేఫత్వము, నగ్నత్వము, శివునికి చెప్పబడినవి కాని, శివునికి లకులీశుడనే పేరు కానరాదు. వాయుపురాణములో కల్పవర్ణన మయినతరువాత, ఇప్పటి కల్పములో ఇరవైయెనిమిదియుగము లుంటవనిన్ని, ప్రతియుగములోను శివు డవతరిస్తా డనిన్ని, కృష్ణుడు వాసుదేవుడుగా అవతరించినప్పుడు శివుడు కాయారోహణమనే స్థలమువద్ద స్మశానములో ఒక మృతకళేబరములో ప్రవేశించి, లకులి అనే యోగివేషముతో అవతరిస్తా డనిన్ని, అతడు కుశికుడు, గార్గ్యుడు, మిత్రుడు, కౌరుష్యుడు అనే నలుగురుశిష్యులతో పాశుపతయోగము నభ్యసిస్తాడనిన్ని ఉన్నది. శివు డిట్లు కాయావరోహణముచేసిన స్థలము భారుకచ్ఛదేశములోనిదనిన్ని, అందుచేత ఆ స్థలమునకు కాయావరోహణమనే పేరు కలిగినదనిన్ని రాజపుత్రస్థానములోని ఉదయపురమునకు ౧౪ మైళ్లదూరములో ఉన్న ఏకలింగజీ ఆలయములోని ఒక శాసనములో చెప్పబడినది. చింత్రప్రశస్తి అనే గ్రంథములో లకులీశుడు లాటదేశములోని కారోహణమనేచోట అవతరించినాడని ఉన్నది. ఈకారోహణమే నేటి బరోడాసంస్థానములోని కార్వారట. ఆగ్రామములో లకులేశ్వరాలయ మున్నది.

లాకులశైవశాఖను గురించి ఆర్. డీ. భండార్కారుపండితుడు విపులముగా పరిశోధనముచేసి వ్రాసినాడు. క్రీ. శ. ఏడో శతాబ్దములోని ఒక లకులేశ్వరాలయమును గురించి ఫెర్గ్యూసన్ పండితుడు

ప్రస్తావించినాడు. లకులేశ్వరవిగ్రహములు రాజపుత్రస్థానమునుంచి మైసూరువరకున్ను కనబడుతున్నవి. గుజరాతు, రాజపుత్రస్థానము లలో లకులేశ్వరారాధన ఉన్నది.

బళ్లారిజిల్లా, బళ్లారితాలూకా, ఒరువాయిగ్రామములోని శక ౧౦౭౧ సం॥రపు ఒక శాసనములో కాళిదేవుని భక్తుడయిన భీమ రాసిపండితుడు లకులాగమసంప్రదాయస్థుడని చెప్పబడినది. అదేజిల్లా, హడగల్లితాలూకా మోరిగేరి గ్రామములోని ఒక శాసనములో సింహపర్షెకుచెందిన లకులీశసంప్రదాయస్థు లయిన పండితుల పేళ్లు న్నవి. ఈ శాసనము శక ౯౬౭ సం॥రమునాటిది. ఉత్తరార్కాడు జిల్లా, వందవాసితాలూకా, మేల్పాడిగ్రామములోని ఒకశాసనములోను (క్రీ.శ.౧౦౨౧) దక్షిణార్కాడుజిల్లా, తిరుక్కోయిలూరుతాలూకా, జంబైగ్రామములోని ఒక శాసనములోను (క్రీ. శ. ౧౦౬౯) లకులీశ్వరపండితు డొక డుదాహరింపబడినాడు. పై మేల్పాడి లోని లకులీశమఠము రాజపుత్రస్థానములోని కారోహణమఠమునకు శాఖ అని హుల్ ట్ష్ పండితుని అభిప్రాయము. చెంగల్పట్టుజిల్లా, సైదా పేటతాలూకా, తిరువొత్రియూరులోని గౌరీశ్వరాలయములోని శివవిగ్రహము లకులీశ్వరునిదే అని గవర్నమెంటు ఎపిగ్రాఫిస్టుగా రన్నారు. లాకులసంప్రదాయముకూడా ఆంధ్రదేశములోనికి తరు వాతికాలములో వచ్చిఉంటుంది.

కాపాలికశాఖకూడా పాశుపత సంప్రదాయములోనిదే. చెంగ ల్పట్టుజిల్లా, సైదాపేటతాలూకా, తిరువొత్రియూరిలోని ఒకశాస నములో (క్రీ. శ. ౧౧౭౧) వాగీశ్వరపంతుడనేవాడు ఆలయములో సోమసిద్ధాంతమును బోధిస్తూఉండేవాడని తెలుపబడినది. సోమసిద్ధాం తము కాపాలికసంప్రదాయమునకు సంబంధించినది. కాపాలికులకు మహావ్రతు లనికూడా పేరున్నది. మహావ్రతు లనేపేరు తిరువొత్రి

యూరుశాసనములోనే కాక, రామనాథజిల్లా, అరుప్పుకోట్టై తాలూకా, పల్లిమడ గ్రామములోని శాసనములలోకూడా కనబడుతున్నది. ఆంధ్రదేశములో ఈశాఖ వ్యాపించినదో లేదో తెలియదు.

దక్షిణ హిందూదేశములో కాలాముఖు లనేపేర కొందరు శైవసంప్రదాయస్థులపేళ్లు శాసనములలో కనబడుతున్నవి. బళ్లారి జిల్లా, బళ్లారితాలూకా, కురుగోడుగ్రామములోని ఒకశాసనములో (క్రీ. శ. ౧౧౯౫) కాలాముఖుడయిన అమృతాశిదేవునిపే రున్నది. అదేజిల్లా, అదేతాలూకా, సిందిగేరిగ్రామములోని ఒకశాసనములో (క్రీ. శ. ౧౧౪౩) నిర్వాణదేవునిపే రున్నది. ఇతడు కుమారదేవుని శిష్యుడు. కుమారదేవుడు త్రిలోచనదేవుని శిష్యుడు. ఆతడు ఏక కోటి చక్రవర్తి అనే అపరనామముగల వామదేవుని శిష్యుడు. వామదేవుడు ముళుగుంద గ్రామములోని స్వయంభూదేవాలయములోని కాలాముఖాచార్యుడు. చెంగల్పట్టుజిల్లా, మదురాంతకంతాలూకా, తిరువానకోయిల్ గ్రామములోని ఒకశాసనములో (క్రీ. శ. ౧౨౩౧?) గోమడత్తు జ్ఞానరాసిపండితుడు, శైలరాసిపండితుడు, అనే కాలాముఖాచార్యులపేళ్లున్నవి. ఉత్తరార్కాడుజిల్లా, వందవాసి తాలూకా, వేడల్ గ్రామములోని ఒక శాసనములో (క్రీ. శ. ౯౨౪) కాలాముఖు డయిన దాసపురియన్ అనేవానిపే రున్నది. ఇతడు హారీతగోత్రుడు, ఆపస్తంబసూత్రుడు. కాలాముఖులు శాక్తేయు లని బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు బసవపురాణపీఠికలో వ్రాసినారు. ఏమో చెప్పలేము. కాలాముఖు లాంధ్రదేశములో ఉండినట్లు గుంటూరుజిల్లా, సత్తెనపల్లెతాలూకా, సత్తెనపల్లె గ్రామములో దొరకిన ఒక తామ్రశాసనములో కాలాముఖాచార్యులు కొందరుదాహరింపబడ్డారు. ఈ శాసనము తూర్పు చాళుక్యరాజయిన రెండో అమ్మరాజుకాలమునాటిది. శక ౮౭౦ సం॥రము నాటిది.

గోరక్షనాథ సంప్రదాయ మొకటి పాశుపతములో అంతర్భాగమైనది. ఇది ఉత్తరహిందూస్థానములో మిక్కిలి ప్రచారములో ఉన్నది.

మాధవాచార్యుడు రసేశ్వరసంప్రదాయము నొకదానిని శైవసంప్రదాయములలో పేర్కొన్నాడు కాని, అది యిప్పు డంతరించినట్లున్నది.

పైని వివరించిన శైవసంప్రదాయమువారు కాక ఆగమముల నాధారముగా చేసుకొన్న శైవసిద్ధాంతసంప్రదాయమువారు దక్షిణదేశములో ఎక్కువగా ఉన్నారు. కాశ్మీరదేశపు శైవ సిద్ధాంతమునకును దాక్షిణాత్యాగమిక శైవసిద్ధాంతమునకును కొన్ని పోలికలున్నవి గాని, దాక్షిణాత్య సంప్రదాయము కాశ్మీరమునుంచి దక్షిణమునకు వచ్చినదని చెప్పడానికి వీలు లేదు. ఉత్తర హిందూస్థానములో కాశ్మీరసంప్రదాయ మెక్కువగా వ్యాపించలేదు.

శైవాగమములు శివపరములుగా కొన్ని, రుద్రపరములుగా కొన్ని ఉన్నవి. కామిక, యోగజ, చింత్య, కరణ, అజిత, దీప్త, సూక్ష్మ, సహస్ర, అంశుమాన్, సుప్రభ (సుప్రభేద), అనే ఆగమములు శివపరములు. విజయ, నిశ్శ్వాస, స్వాయంభువ, ఆగ్నేయక, భద్ర, రౌరవ, మకుట, విమల, చంద్రహాస (లేక చంద్రజ్ఞాన), ముఖయుగ్బింబ (లేక ముఖబింబ), ఉద్గీత (లేక ప్రోద్గీత), లలిత, సిద్ధ, సంతాన, నారసింహ,(లేక సర్వోక్త, లేక సర్వోత్తర), పరమేశ్వర, కిరణ, పర (లేక వాతూల), అనే ఆగమములు రుద్రపరములు. మొత్తము ౨౮ ఆగమములలో ఒక్కొక్కదాని కనుబంధములుగా కొన్ని ఉపాగమము లున్నవి. అన్నీ కలిసి ఆగమగ్రంథముల సంఖ్య ౧౯౦గా చెప్పబడుతున్నది.

కాశ్మీరదేశములో శైవాగమములు వేదములవలె ప్రమాణములుగా స్వీకరింపబడినవి. క్రీ. శ. ౮౫౦ సం॥ర ప్రాంతములో శివసూత్రము లనే గ్రంథము బయలు దేరినది. ఈ సూత్రములకు స్పందకారికలు రచింపబడినవి. ఈ రెండింటిని ఆధారముగా చేసుకొని క్రీ. శ. ౯౦౦ సం॥ర ప్రాంతములో సోమానందుడు శివదృష్టి అనే గ్రంథమును రచించినాడు. శివదృష్టిలో అద్వైతము ప్రతిపాదింపబడినది. కాని, శంకరాద్వైతమునకున్ను దీనికిన్ని భేద మున్నది. జీవి సాధనమూలముగా శివునితో ఐక్యమును ప్రత్యభిజ్ఞామూలముగా సాధించవలెను. ప్రపంచము మాయ కాదు, అది ఆభాసము. శక్తి ద్వారా శివుడు ప్రపంచముగా పరిణమిస్తాడు. ఈపరిణామము శివునికి తెలిసేజరుగుతుంది. కాని, ఈశ్వరునికి గల ప్రపంచపరిణామజ్ఞానమునకున్ను సాధకునిజ్ఞానమునకున్ను భేద మున్నది. ఈ పరిణామము సాంఖ్యసిద్ధాంతము ననుసరించే చాలామట్టు కుంటుందిగాని, కొన్ని ముఖ్యభేదము లున్నవి. ఈసిద్ధాంతములోని తత్త్వమునకు త్రికమని పేరు. శివుడు, శక్తి, అణువు, లేక పతి; పాశము; పశువు; అనేది త్రికము. ఈత్రికమునకు ప్రత్యభిజ్ఞనుకూడా చేర్చవలెను. మాధవరచితమైన సర్వదర్శనసంగ్రహములో ఈ సిద్ధాంతమును గురించిన వివరములు విపులముగా తెలుపబడినవి. ఆగమములు సాధారణముగా ద్వైతసిద్ధాంతమును బోధిస్తవి. శంకరాచార్యుని అద్వైతసిద్ధాంతమునకు ఆగమములబోధనల ననుసంధింప ప్రయత్నించినందుచేత ఈ శివాద్వైతసిద్ధాంతము బయలుదేరిన దని తజ్జ్ఞులు చెప్పుచున్నారు. కాశ్మీరశైవసిద్ధాంతమునకు నానాటికిన్ని ప్రచారము తగ్గిపోతున్నది.

తమిళదేశములో బయలుదేరిన శైవసిద్ధాంతము ద్రావిడమనిన్ని, సాంస్కృతిక మనిన్ని రెండుభేదములుగా కనబడుతున్నది. సాంస్కృతికశైవసిద్ధాంతమును మాధవుడు తన సర్వదర్శనసంగ్రహ

ములో వివరించినాడు. ఆ దర్శనమునకు ప్రమాణములుగా ఆరుఆగమముల నుదాహరించినాడు. ఈసిద్ధాంతము సంస్కృతభాషలో తెలుపబడినది. కాని, దానిని తెలిపే ఆగమములు కొన్నితప్ప తక్కిన వాఙ్మయమంతా ఖిలమైపోయినది.

ఈ సాంస్కృతికశైవసిద్ధాంతమునకున్ను ద్రావిడశైవసిద్ధాంతమునకున్ను భేదము లేదని కొందరంటారు. కాని, సాంస్కృతికసిద్ధాంతము ననుసరించేవారందరున్ను బ్రాహ్మణులు. సిద్ధాంతము శివిశిష్టాద్వైతప్రతిపాదకము. తమిళ్‌గ్రంథములలో తెలుపబడినశైవము ననుసరించేవారందరున్ను బ్రాహ్మణేతరులు. వారిది భేదాభేదసిద్ధాంతము, లేక శివాద్వైతము.

తమిళ్‌గ్రంథములలో తెలుపబడిన శైవసిద్ధాంతమును ప్రతిపాదించినవారిలో జ్ఞానసంబంధర్, అప్పర్, సుందరమూర్తి- అనేవారు ముఖ్యులు. వీరిని త్రిమూర్తు లంటారు. వీరిలో మొదటి యిద్దరున్ను ఏడోశతాబ్దమువారు. మూడోవాడు ఎనిమిదోశతాబ్దములోనో తొమ్మిదోశతాబ్దములోనో ఉండేవాడు- వీరిపాటలు శివభక్తితో నిండివుంటవి. జ్ఞానసంబంధుడున్ను, అప్పరున్ను ఆగమములను స్మరించలేదు. సుందరమూర్తి వాటిపేరుమాత్ర మెత్తినాడు. వీరికి పురాణేతిహాసములే ముఖ్యములు. తిరుమూలుడు (క్రీ. శ. ౭౦౦) తన తిరుమంత్రమనే గ్రంథములో ఆగమసిద్ధాంతమును ప్రతిఫలింపజేసినాడు. అతని తరువాత మాణిక్యవాచకుడు (క్రీ. శ. ౯౦౦) తిరువాచకమును రచించినాడు. ఈ గ్రంథము తమిళ్‌వాఙ్మయమునకు శిరోరత్నముగా ఉన్నది. కావ్యముగానే కాక భక్తిప్రతిపాదక గ్రంథముగాను తత్త్వబోధకగ్రంథముగాను ఇది మహాప్రసిద్ధిని పొందినది. ఆతరువాత పదోశతాబ్దములో పట్టిణత్తుప్పిళ్లై శివభక్తిప్రధానము లయిన చాలా గేయములను వ్రాసినాడు. ఇనికూడా మతవాఙ్మయములో ప్రధాన

స్థానము నాక్రమించినవి. రాజరాజచోళునికి (క్రీ. శ. ౯౮౫-౧౦౧౪) సమకాలికుడయిన నంబి ఆండార్ నంబి జ్ఞానసంబంధర్, అప్పర్, సుందరమూర్తుల పాటలనన్నిటిని ఒకచోటచేర్చి దేవారమ్ (దేవహారము) అనే సంపుటముగా కూర్చినాడు. రాజరాజు నాటికి ద్రావిడసంగీతమునకు మేళగించి ప్రధానశైవాలయములలో నిత్య పారము జరిగేటట్లు ఏర్పాటుచేసినాడు. పూర్వపువైదిక సంప్రదాయ మునకు భంగము కలుగకుండా దేవారమునుకూడా పఠింపజేసి శివ పూజావసరములకు రాజరాజు గొప్పశోభను కల్పించినాడు. నంబి తిరుమురళ్ అనే గ్రంథమునుకూడా కూర్చినాడు. తనకాలములో ప్రచారములో ఉన్న శైవగీతములనన్నిటినీ పదకొండుగ్రంథములలో ఈతడు చేర్చినాడు. ఈ గ్రంథసంచయమునకే తిరుమురళ్ అని పేరు. పండ్రెండో శతాబ్దములో దీనికి పండ్రెండో గ్రంథము మరొక్కటి చేర్చబడినది. ఈ గ్రంథమే పెరియపురాణము. దీనిని శెక్కిళరదు రచించినాడు. వీనిలో అఱువత్తుమూవరనబడే శైవభక్తులచరిత్రములు డబ్బైఖరెం డధ్యాయములలో వివరింపబడినవి. తమిళశైవులకు పెరియపురాణము చాలా ప్రీతికరమైన గ్రంథము. ఈ కాలములోనే కంజీవరవాసి అయిన కాంజీఅప్పరు స్కాందపురాణమును కంద పురాణమనేపేర తమిళములో వ్రాసినాడు.

ఇంతవరకున్ను తమిళశైవులకు సిద్ధాంతగ్రంథ మేదిన్ని లేకుండేది. ఈ లోపము పదమూడు పధ్నాలుగో శతాబ్దములలో తీరినది. తమిళశైవమునకు సిద్ధాంతమును కల్పించినవారిలో ముఖ్యుడు మెయ్కండదేవుడు- ఇతడు శూద్రుడు. ఇతనిశిష్యు లీ సిద్ధాంతమును వ్యాపింపజేసినారు. పాల్కురికి సోమనాథునికి వీరు తరువాతివారు కాబట్టి ఈ సిద్ధాంతభాగముతో మనకు పనిలేదు.

వీరశైవసిద్ధాంతము తమిళశైవసిద్ధాంతము ననుసరించిన దని చెప్పడానికి సందేహము లేదు.

తమిళశైవభక్తులయిన నాయనారులచరిత్రములు దేశమందంతటా వ్యాపించినవి. అరువత్తు మూవురేకాక ఇతరులైన తమిళశైవభక్తులున్ను తమిళదేశములోనే కాక ఆంధ్రకర్ణాటక దేశములలోనున్ను పూజ్యులయినారు. సిద్ధాంతభాగము కొంతవరకు ఆగమములమీదనున్ను చాలావరకు శ్రుతి, స్మృతి, పురాణేతిహాసములమీదనున్ను ఆధారపడినది. బసవనికి పూర్వ మీసిద్ధాంతమునకు వీరశైవ మనే పేరుండేదో లేదో చెప్పలేము.

వీరశైవులకు మూలపీఠము లైదున్నవనిన్ని, వాటిని పంచాచార్యులనబడే ఏకోరామ, పండితారాధ్య, రేవణ, మరుళసిద్ధ, విశ్వారాధ్యులనేవారు క్రమముగా హిమాలయములలోని కేదారము, కర్నూలుజిల్లాలోని శ్రీశైలము, మైసూరు పశ్చిమభాగములోని బాళేహాళ్లి, బళ్లారిజిల్లాలోని ఉజ్జైని, కాశి, అనేస్థలములలో స్థాపించినారనిన్ని చెప్పుతారు. ఇప్పుడా పంచసింహాసనములున్ను ఉన్నవి. ఇప్పటివీరశైవులీ పంచాచార్యులను స్మరిస్తారు. కాని, ఇంత ప్రసిద్ధులయిన ఆచార్యుల పేర్లను సోమనాథుడు తన బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రములలో ఎత్తలేదు. ఏకాంతరామయ్య, రేవణదేవుడు అనేవారి నాతడు స్మరించినాడు. వీరే ఏకోరామ, రేవణులని అనుకొన్నా, వీరు బసవనికి సమకాలికులయిన సాధారణభక్తులుగా వర్ణింపబడినారు కాని మతస్థాపకాచార్యులుగా స్మరింపబడలేదు. అయినా తరువాతి కాలపు కన్నడ వీరశైవ కవులందరున్ను వీరిని స్తుతించినారు. వీరినిగురించిన విషయములు కన్నడవాఙ్మయమునుంచి తెలియవచ్చినంతమట్టుకిక్కడ తెలుపుతున్నాను.

రేవణసిద్ధుడు కొల్లిపాకలోని మహాలింగగర్భమునుంచి బయలువెడలినాడు, చాళుక్యరాజు కొక సురియను చూపినాడు, విక్రమునికి సురియ నిచ్చినాడు, వైష్ణవచోళుని వాదములో గెలిచినాడు, రాజేంద్రచోళుడు మొదలయిన రాజుల కూతుళ్లను పెండ్లాడినాడు.

ఇతనికొడుకు రుద్రముని. ఇతని నుద్దేశించి రేవణసిద్ధేశ్వరపురాణము మొదలయిన గ్రంథములు బయలుదేరినవి.

మరుళసిద్ధుడు కగ్గల్ల గవుడనికి కొడుకుగా దొరకినాడు. జడ్డెగంతను ధరించి కొల్లాపురపురాక్షసిని చంపి, దాని అవయవములతో కిన్నరవీణను చేసుకొన్నాడు. పిచ్చివానివలె ఉండి ఉల్లాగింలో బయలయినాడు.

పండితారాధ్యుడు మల్లికార్జున పండితారాధ్యుడే అని కొందరంటారు. కాదని కొందరంటారు. పండితారాధ్యులనేకులున్నారు.

ఏకోరామతందె చెన్నముద్రాపురపు భక్తుల గర్భమునందు జనించినాడు. ఘంటాకర్ణ గణనాథాచార్యునివల్ల ఉపదేశమునుపొంది శివమహత్త్వాధిక్యమును శాస్త్రపూర్వకముగా శివభక్తులకు బోధించినాడు. అనేకవాదులనుజయించినాడు. ముద్రాపురపువీరభాస్కరస్వపతిమ్మనమతోద్ధారకుడున్ను షట్శాస్త్రపారగుడున్ను అయిన న్యాసునదేవిద్వాంసునికి మర్యాదచేయడము చూచి, అతనిని వాదములో గెలిచి, అతనికి రామనాథాచార్యుడనే పేరుపెట్టినాడు. భోగమల్లికార్జున లింగాలయమునకు వచ్చి, ఆలింగగర్భములో చేరినాడు. దేవాంగపురాణమనే కన్నడగ్రంథములో దేవాంగన వీడో అవతారమైన దేవదాసనికి ఏకోరాముడనే ఒకకొడుకున్నట్టున్ను, అతడు జైనమతస్థురాలయిన బిజ్జళునిభార్యను శైవమతస్థురాలుగా చేసినట్టున్ను వ్రాయబడినది.

విశ్వేశ్వరాచార్యునికే విశ్వారాధ్యుడని మరియొక పేరు. ఇతనిని గురించి విశేషముగా ఏమిన్ని తెలియరాకున్నది. పదహారో శతాబ్దము వాడయిన సిద్ధనంజేశుడనే కర్ణాటకవి తన గురురాజచరిత్రములో 'ఈశ్వరుడే విశ్వేశ్వరుడై ధరను పాలించినాడనిన్ని, ఇతనిశిష్యుడు పంచవణ్ణిగెయస్వామిఅనే పేరుగలసదాశివాచార్యుడనిన్ని చెప్పబడినది.

౧౩

అఱువత్తుమూవురు

తమిళదేశములో శైవభక్తికి ప్రసిద్ధికెక్కినవారు క్రీ. శ. నాలుగో అయిదో శతాబ్దములనుంచిన్ని కనబడుతున్నారు. బౌద్ధ, జైనమతవ్యాప్తి పరిక్షీణించాని కాకాలములో శైవము భక్తిరూపముగా పొడచూపినది. ఈ భక్తి కేవలము బ్రాహ్మణులలోనేకాక సకల వర్ణములవారిలోను వ్యాపించినది. భక్తుడయినవానికి జాతివర్ణములతో భేదములేదనే సంప్రదాయము వ్యాపించినది. ఈ భక్తిసంప్రదాయము ననుసరించిన అనేకశైవభక్తులు తమిళదేశములో వెలసినారు. వారిలో అరవైమువ్వురు పరమభక్తాగ్రేసరులుగా పరిగణింపబడుతున్నారు. వీరందరున్ను క్రీ. శ. ఎనిమిదో శతాబ్దమునుంచి పదోశతాబ్దమువరకు ఉన్నవారు. వీరిమాహాత్మ్యములను గురించి శేక్కిలార్ అనే తమిళకవి పండ్రెండో శతాబ్దములో తాను రచించిన పెరియపురాణములో వర్ణించినాడు. అఱువత్తుమూవురమాహాత్మ్యకథలు తొలుత కన్నడదేశములో వ్యాపించినవి. పాల్కురికి సోమనాథునిమూలమున అవి పదమూడో శతాబ్దాంతములో తెనుగుదేశములోకూడా వ్యాపింపనారంభించినవి కాని, అంత ప్రచారములోనికి రాలేదు. అఱువత్తుమూవురు సేక్కిలారుకే పురాతను లయినారు. అతడు వారి పేళ్లను సరిగా తెలిపినాడో లేదో చెప్పలేము. కన్నడభాషలోనికి వచ్చేసరికి అవి కొంత వికారమును పొందినవి. సేక్కిలారు చెప్పినపేళ్లు కొన్నిలోపించినవి; కొన్ని క్రొత్తగా చేరినవి. పాల్కురికి సోమనాథుని గ్రంథములలో ఆ పేళ్లింకా వికారమును పొందినవి. ఈవికారము తమిళశైవమున్ను, ఆంధ్రకర్ణాటక వీరశైవమున్ను సాధారణజనులలో వ్యాపించడముచేతను, వారికి తమిళసంప్ర

దాయము తెలియకపోవడము చేతను, భాషాసంప్రదాయానుసార ముగా మార్పులుపొందడము చేతను, శివభక్తి గ్రంథముల వ్రాతప్రతు లను వ్రాసినవారు అరువత్తుమూవుర సంప్రదాయముతో కాని, వారి పేళ్లతో గాని పరిచయములేని వారైయుండడము చేతను కలిగియుంటుంది. ఈ అఱువత్తుమూవురలో నివారి కథలలోను నానాభాషల గ్రంథముల లోను కొన్ని భేదములు కనబడుచున్నవి. ఈ అఱువత్తుమూవురనే నాయనార్లని కూడా అనడము కలదు. వీరిలో ఎవరిని నిశ్చయముగా ఆవర్గములో చేర్చవచ్చునో నిశ్చయించడము కష్టము. ఈ విషయమై తమిళదేశములోనే పరిశోధనము జరుగలేదు. నాకు లభించినంతవఱకు (౧) పెరియపురాణము (తమిళము) (౨) స్కాందోపపురాణము (సంస్కృతము) (౩) శివరహస్యము (సంస్కృతము) (౪) శివభక్త మాహాత్మ్యము (సంస్కృతము) (౫) అరవత్తుమూవరపురాతనచరిత్ర (కన్నడము, వచనము) (౬) త్రిషష్టిపురాతనచరిత్ర (సంస్కృత, కన్నడము, కర్ణాటకకవిచక్రవర్తిరచితము) (౭) అరవత్తుమూవర పురాతనశరణచరిత్ర (కన్నడము, షట్పదికావ్యము, విరూపాక్షపండిత రచితము) (౮) త్రిషష్టిపురాతనవిధి (కన్నడము) (౯) హాలాస్య మాహాత్మ్యము (సంస్కృతము, తెనుగు) (౧౦) భువనకోశము (౧౧) కన్నడబసవపురాణము (౧౨) తెనుగుబసవపురాణము (౧౩) పండితారాధ్యచరిత్రము (౧౪) శాసనములు—వీటిననుసరించి నిర్ణయింప ప్రయత్నిస్తాను.

(౧) అడిభక్త: తమిళములో ఇతనికి అడిపత్తన్, అతిభక్తర్, అని పేళ్లు. బెస్తవాడు. తనకు ప్రతిదినమున్ను దొరికిన మొదటిచేపను శివుని కర్పించే వ్రతముకలవాడు. ఒకనాడు బంగారుచేప దొరకగా వెనుదీయకుండా శివుని కర్పించినాడు. పండితారాధ్యచరిత్రములో ఇతని పేరుమాత్రమున్నది. పైకథ బసవపురాణములో చెప్పబడినది. (పుట. ౧౩౬.)

(౨) అరివాళు: అరివాళ్ తొండనాయనార్, అని, తమిళము. [illegible]త్రుడు. ఇతనికి సంకులాదాయుడనికూడా పేరున్నది. శివుని కారగింపు పెట్టడానికి వండిన అన్నము నతని భార్య తలమీద పెట్టుకొని పోవుచుండగా బురదలో కాలుజారి అన్నమంతా పోగా, అరివాళుడు తనతలనే అర్పింప నుద్యుక్తుడైనప్పుడు శివుడు ప్రత్యక్షమై మెచ్చుకొన్నాడు. తెలుగు బసవపురాణములోనికథ ఇది (పుట ౧౩౫) అతడు త్రికాలములందు లింగమునకు రాజనపుబియ్య మారగింప పెట్టుచూ యుండుటచేత ఇంటిలో బియ్యమయిపోవడముచేత, కొడవలిపట్టుకొని, కూలికిపోయి రాజనముల సంపాదించి తనవ్రతము నెరవేరుస్తూ ఉండేవాడు. కొన్నాళ్లు కాకూలికూడా దొరకలేదు. ఏనుదినములు ఉపవాసమున్నాడు. ఎట్లో మరునాడు రెండుకుంచముల రాజనములు కూలికొరికినది. దానిని సంభ్రమముతో శివుని కర్పించడానికి తెస్తూ ఉంటే అవి క్రింద నెరియలలోపడి ఎత్తడానికి వీలుకాలేదు. అప్పుడతడు కొడవలితో గొంతుక కోసుకొన నుద్యుక్తుడు కాగా శివుడు ప్రత్యక్షమై అతనిని వారించినాడు.

(౩) ఇరువదాండారి: ఇరువత్తు డనికూడా పేరున్నది. తమిళములో ఇరిపత్తునాయనార్, ఇరిభక్త అని పేళ్లు. సంస్కృతములో [illegible]. పండితారాధ్యచరిత్రములో ఇతనిపేరుమాత్ర మున్నది. బసవపురాణములోని ఇతనికథ ఇట్లున్నది. ఇతడు శివద్రోహారగండడు. పాతకులను కారణము లేకుండగనే చంపుతానని ఇతని వ్రతము. ఒకనాడొకభక్తుడు శివపూజకు పూవులుకోసుకొని యింటికి వస్తూ ఉండగా ఒక ఏనుగతని కెదురై తొండముతో పైకెత్తి క్రిందికి పడవైచి దంతములతో పొడిచినది. అతని అర్పును ఇరువదాండారి విని వచ్చి ఏనుగును దాని మావంతుని చంపినాడు. ఈ సంగతి ఆ ఊరు

రాజయిన కరయూరిచోళుడు విని వచ్చి, భృత్యాపరాధమునకు స్వామిని దండించవలెననే న్యాయము చొప్పున తానే చావడానికి సిద్ధము కాగా, శివుడు ప్రత్యక్షమై ఇరువదాండారిని రాజును కూడా కైలాసమునకు తీసుకొనిపోయినాడు. తమిళములోని కథ కొంచెము భిన్నముగా ఉన్నది. పాఘన్ చోళుడనే రాజు ఏనుగు శివకామియనే భక్తురాలు పూజకోసము తీసుకొని పోతూవున్న పూలసజ్జను తొండముతో లాగి కాలిక్రింద వేసి తొక్కగా దానిని చూచి ఎరిబత్తుడు ఆ ఏనుగును చంపినాడు. రాజతనిని మెచ్చినాడు. ఈ రాజు పేరు మనుచోళుడు, అనపాయచోళుడు, పాగన్ చోళుడు అని వివిధములుగా చెప్పబడినది. మనుచోళుని గురించికాని, పాగన్ చోళుని గురించికాని శాసనములవల్ల ఏమిన్ని తెలియదు. త్రిభువనచక్రవర్తి కులోత్తుంగచోళదేవు డనే రాజకేసరివర్మ తంజావూరు జిల్లా, నాగపట్టణము తాలూకా, తిరువారూరు గ్రామములో వేయించిన శాసనములో అతని పేరు అనపాయుడని తెలుపబడినది. (ద. ఇం. ఎపి. రిపోర్టు. ౧౯౦౧ సం.౯౦. ౫౬౯ సం.) ఇతడు రెండో కులోత్తుంగచోళుడు. ఇతడు క్రీ. శ. ౧౧౩౩ సం. నములో రాజ్యమునకు వచ్చినాడు. దీనినిబట్టి పెరియపురాణమును రచించిన సేక్కిలారు ఈ రెండో కులోత్తుంగుని కాలమువాడనిన్ని, కాబట్టి పన్నెండో శతాబ్దమువా డనిన్ని కొందరు చెప్పుచున్నారు. పైగా సేక్కిలారుకు చాలాకాలము పూర్వమందే జరిగి ఉండవలెను కాబట్టి అతడు కులోత్తుంగునితరువాత ఒకశతాబ్దమైనా తిరువాతివాడై పాల్కురికి సోమనాథునికి సమకాలికుడు కావలెనని నా అభిప్రాయము. సోమనాథునికి పెరియపురాణముసంగతి తెలియదు.

(౪) ఎల్పఘు: బసవపురాణపీఠికలో 'ఎల్వ' అని ప్రభాకర శాస్త్రులుగారు దీనికి పాఠాంతర మిచ్చినారు. ఇతని పేరు బ. పు.

పం. చ. లలో లేదు. తమిళములో ఈ పేరుకు దగ్గరగా ఉన్న పేరు గల ఇరుప్పనైయాండనమినార్ అనేవాడున్నాడు. ఇతనికి ఐహికరిపు, స్వభావరిపు అని సంస్కృతములో పేర్లు. కొన్ని తమిళగ్రంథములలో ఇత డొక తమిళరాజుగాను, కొన్నిటిలో వైశ్యుడుగాను వర్ణింపబడినాడు. ఒక శైవభక్తుడు కోరగా తనభార్యనే అతని కర్పించినాడు. తనబంధువులు వారించగా వారిలో చాలామందిని చంపినాడు.

(౫) ఏణాధినాథుడు: తమిళములో ఏణాదినాదన్. తెనుగు బసవపురాణములోని కథ ఇది. (పు. ౧౩౬): ఇత డేలాపురమునకు రాజు. దేశములను జయిస్తూ కప్పములను బలాత్కారముగా తీసుకొంటూ ఉంటే, వారొక దళవాయిని పంపినారు. ఏణాధినాథు డతని నెదురుకొన్నాడు. కాని, అతని భూతిరుద్రాక్షధారణమును చూచి ఖడ్గమును విడిచి అతని కాళ్లమీద పడినాడు. వా డూరుకోకుండా ఖడ్గముతో నరకుతూఉంటే రాజు 'శివ, శివ' అనగానే, ఆ శస్త్ర మతని కంఠములో పువ్వులదండ అయినది. శివు డతనికి ప్రత్యక్షమై అక్షరత్వము నిచ్చినాడు. పెరియపురాణములో ఈకథ కొంచెము భేదముగా ఉన్నది. ఇతడు నానావిధాయుధప్రయోగములలో నిపుణుడు. ఒకనా డతిశూరుడనే ఒకయోధునితో అతనికి ద్వంద్వయుద్ధము సంభవించినది. ఆ యోధుడు ధరించిన భూతిరుద్రాక్షములవల్ల అతడు శివభక్తు డని తెలుసుకొని రాజు తన ఖడ్గమును విడిచి పెట్టినాడు.

(౬) ఒణుమూర్తి: బసవపురాణములో ఎణుమూర్తి అని ఉన్నది. ఇతనికథ తమిళములో లేదు. బసవపురాణములోని కథ ఇది (పుట ౧౩౮): ఇతడు తన ప్రాణలింగమునకు నిత్యమున్ను మేలి చందన మర్పించే వ్రతముకలిగి దాని నాచరిస్తూ ఉండగా దగ్గరనున్న

ధనమంతా వ్యయమయినది. తన వ్రతమును నిలుపుకొనడాని కతడు తన మోచేతిని సానమీద నూరి అర్పింపగా అదే చందనమయినది. ఈ భక్తికి మెచ్చి మృడుడతనిని తన విమానములో తీసుకొని పోయినాడు.

(౭) కడమలనంబి: ఇతడు శివునికి నిత్యనేయేసి అఖండదీపములను వెలిగించే వ్రతముకలవాడై ధనమంతా వెచ్చపెట్టి, మరేమీ లేక పోగా తనజుట్టుకు నిప్పంటించుకొని తానే అఖండదీపముగా వెలిగినాడని బసవపురాణములో ఈతనికథ చెప్పబడినది. ఈతని పేరుకు దగ్గరగా ఉండే పేర్లుగల ఇద్దరు నాయనార్లు పెరియపురాణములో ఉదాహరింపబడినారు. వారిలో ఒకడు అయ్యడిగళ్ లేక కాడవర్ - కో - నాయనార్. ఇతడు కంచి రాజధానిగా ఏలిన పల్లవరాజు. ఇతనికి సింహాంక, పాదసింహ, పంచపాదసింహ, అనికూడా పేర్లున్నవి. ఇతనితండ్రి భీముడు లేక భీమవర్మ అని పై పురాణములో ఉన్నది కాని, శాసనముల ప్రకారము భీముడు సింహాంకునికొడుకు. ఇతడు క్రీ. శ. ౫౫౦ ప్రాంతములవాడు. ఇతడు విస్తారమైన తనరాజ్యపు ఆదాయము నంతటిని శివాలయములు, శివారామములు, శివకూపములు, శివతటాకములు, శివునిసత్రములు కట్టించుటమునకు వినియోగించినాడు. రెండోవాడు కడుమారనాయనార్ లేక దీర్ఘమారుడు. ఇతడే మధుర నేలిన కూనపాండ్యుడు, లేక కుబ్జపాండ్యుడు. జినసేన, భట్టాకలంకాది జైనాచార్యుల మూలమున జినదీక్షను తొలుత స్వీకరించినా, ఇతనిని తిరుజ్ఞానసంబందరు మళ్లీ శైవములోనికి త్రిప్పినాడు. జుట్టుకు నిప్పట్టించుకొన్నవాడయిన కణ్ణంపాలుడు లేక కణోలపుడు అనేవానికథ ఒకటి పెరియపురాణములో ఉన్నది.

(౮) కన్నప్ప: కాళహస్తివాడు. శివునికి కన్నులర్పించి, ముక్కన్నుపొందిన సుప్రసిద్ధభక్తుడు. బోయకులమువాడు. ఉడుమూరి కన్నప్ప అనిన్ని ఇతనికి పేరు.

(౯) కరయూరిచోడుడు : ఇతడే మనుచోళ, అనపాయచోళ, పొగళ్ చోళ అనే పేళ్లుకలవాడు. శివశాసనధరులను తన ప్రాణలింగములుగా భావిస్తూ ఉండేవాడు. ఒకనాడీరాజు శత్రువులనుచంపి వారి తలలను ముప్పైపొణకలలో తేగా, ఆతలలో ఒకటి హరభక్తునితలవలె జడలతో కనిపించినది. అది చూచి రాజు తనతలను కోసి ఆ తలపై పెట్టగా శివు డతనిని కైలాసమునకు తీసుకొనిపోయినాడు. ఈకథ బసవపురాణములోనిది. ఇదే కొంచెముమార్పులతో పెరియపురాణములో ఉన్నది. పొగళ్ చోళనాయనారు చోళరాజు. అతనిరాజధాని కావేరి పొంబట్టిణము. గిరిదుర్గములో ఉన్న అధికుడనే రాజుమీది కితడు దండనాయకుని సేనతో పంపగా, వాడు శత్రువుల తలలను తెచ్చినాడు. వాటిలో ఒకటి జటలతోను భూతిరుద్రాక్షములతోను ఉండడము చూచి రాజు అగ్నిప్రవేశము చేయడానికి సిద్ధముగా ఉండగా శివు డష్టపడినాడు. కన్నడములో ఇతనిపేరు కరవూరిచోడ అని ఉన్నది.

(౧౦) కలిగణనాథుడు: ఇతనిపేరు పం. చ. లో ఉన్నది. బ. పు. లో లేదు. పెరియపురాణము ప్రకార మీతడు శైవభక్తులకు నిరతాన్నదానముచేసే వ్రతము కలవాడనిన్ని, తిరుజ్ఞానసంబందరుకు సమకాలికు డనిన్ని తెలుస్తున్నది.

(౧౧) కలికామదేవుడు: ఇత డొక చోళరాజు సేనానాయకుడు. మానకంజనదీశుని అల్లుడు. సుందరనంబి మిండెతలతోగూడి భోగలోలుడై ఉండడము చూచి అతనిమొగము చూడనని పంతము పట్టినవాడు. బసవపురాణములో ఒడయనంబి ఇతనిని లంజెయింటికి పనిమీద పంపగా ఇతడు పో నిరాకరించినా డని ఉన్నది. (పుట. ౧౩౨.)

(౧౨) కళియంబ: పెరియపురాణములో ఇతని పేరు కలికంబ అని ఉన్నది. ఇతడు చోళరాజు. ఇతడు కులమును విచారించకుండా శివభక్తు డెవడైనా సరే కాళ్లు కడిగి పూజించేవాడు. ఒకనా డతనిసేవకుడే శివభక్తులతో కూడి రాగా, రా జతనికాళ్లుకడుగ డాని కుద్యుక్తుడై భార్యను నీళ్లు పోయుమన్నాడు. ఆమె సందేహించడము చూచి ఆమె రెండుచేతులను నరకి తానే కాళ్లుకడిగి అందరితో బాటు వానికిన్ని విందారగింపజేసినాడు. ఈకథ బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రములలో కూడా ఉన్నది.

(౧౩) కాళవ్వ: కరికాళవ్వ అనిన్నీ పేరున్నది. సంస్కృతములో పూతవతి. శివుడీమెయింట 'మామిండిపండులమఱుంగున నమలి' నాడట. (బ.పు. ౬౯) పెరియపురాణముప్రకార మీమె వైశ్యస్త్రీ. భర్త తనకిచ్చిన రెండు మామిడిపండ్లను గంపలకొద్దీ పండ్లగా మార్చి శివుని కారగింపబెట్టినది.

(౧౪) కులచ్చిరియారు: బసవపురాణములో కులచ్చిరియారు. పిళ్లనయనారు జైనుల నోడించి మధురరాజుకు శివదీక్ష ఇచ్చి, జైనుల నినుపశూలములతో పొడిపించినప్పు డాశూలములను బాగుగా కాల్చి యిచ్చిన శివభక్తుడు. ఇతనిని నాయనారుగా పెరియపురాణము పేర్కొలేదు.

(౧౫) కోల్పులి: కొళ్పులి అని బసవపురాణపీఠికలో ప్రభాకరశాస్త్రిగా రిచ్చినపాఠము. పెరియపురాణములో ఇతని పేరు కొట్పులి నాయనార్; సంస్కృతములో వీరశార్దూలము. ఇత డొక చోళరాజు సేనానాయకుడు. అతడు శివభక్తులకోసము గాదెలలో ధాన్యము నిలువజేసి యుద్ధమునకు పోయి ఉండగా, అతని బంధువులువచ్చి ధాన్యము నుపయోగించుకొన్నారు. అత డింటికివచ్చి,

వృత్తాంతమును తెలుసుకొని వారి నందరిని చంపివేసినాడు. ఈ కథ కొంతకల్పనతో పండితారాధ్యచరిత్రములోని కెక్కినది.

(౧౬) గుగ్గులుకళియారు: తమిళములో కంకుళినాయనార్. బసవపురాణములో ఇతనికథ ఇట్లున్నది. ఇతడు త్రికాలములలోను శివునికి గుగ్గులుధూపమువేసే వ్రతముకలవాడై, ధనమంతా వ్యయము కాగా ఆలిమంగళసూత్రమునుకూడా అమ్మివేసినాడు. తిరుపరంధామ మనేపురములో ఉరగేశ్వరలింగము ముందట ఉరగకన్యకలు పాడగా, పారవశ్యముచేత లింగము ముందుకు వ్రాలినది. లింగమును సరిగా నిలుపడానికి రాజెన్నో ప్రయత్నములు చేసినాడుగాని సాధ్యము కాలేదు. అప్పుడు గుగ్గులుకళియారు రాజువద్దకు పోయి తనకు కావలసినంత గుగ్గిలమిస్తే లింగమును సరిగా నిలబెట్టుతా నన్నాడు. రాజొక గుగ్గిలపురాశి నివ్వగా, కళియా రొకబట్టను చించి దాని ఒకకొనను లింగమునకున్ను, రెండోకొనను ఖడ్గమునకున్ను కట్టి, ఖడ్గము మెడమీద పెట్టుకొని వెనుకకు నిగుడడము చూచి నాగేశు డెప్పటివలె నిలిచినాడు.

(౧౭) చండుడు: చండేశు డనికూడా పేరున్నది. ఇతడు బ్రాహ్మణుడు. ఒక ఆవులకాపరి ఆవులను హింసించడముచూచి సహించక తానే నాటికి కాపరిగా ఉండడమున కొప్పుకొన్నాడు. ఆవులపాలు పిండి శివలింగమున కభిషేకము చేస్తూ ఉండడము చూచి ఆవులకాపరు లతనితండ్రితో చెప్పగా తండ్రి అతనిని దండింపవచ్చినాడు. చండుడు కోపముతో తండ్రి నొకకట్టెతో చావమోదినాడు. ఇది చూచి శివుడు మెచ్చుకొన్నాడు. ఈకథ పండితారాధ్యచరిత్రములో కూడా ఉన్నది.

(౧౮) చిఱుతొండడు: సుప్రసిద్ధ శివభక్తుడు. దభ్రభక్తు డని కూడా ఇతనికి పేరు. ఒక చోళరాజుసేనానాయకుడు. పశ్చిమ

చాళుక్యులరాజధాని అయిన వాతాపి (బాదామి) దుర్గమును పట్టుకొని దానిరాజును (రెండోపులకేశిని) తనరాజు కొప్పజెప్పినాడు. ఇతని కొడుకు సిరియాలుడు (శ్రీలాలు డనిన్ని పేరున్నది.) చిఱుతొండడు శివునికోరిక చొప్పున కొడుకును చంపి అతనిమాంసము నాపసెంపు చేసినాడు. దానికి మెచ్చి శివుడు సిరియాలుని (శ్రీలాలుని) బ్రతికించినాడు.

(౧౯) చిఱుత్తొండ: చిఱుతొండు అని బసవపురాణ పీఠికలో పాఠము. తమిళములో నరసింగ మొనయర్, నరసింగమునయార్, శిరత్తుణౌనాయనార్ అనిన్ని, సంస్కృతములో రణమిత్రు డనిన్ని పేళ్లున్నవి. నరసింహముని శివభక్తుడయిన రాజనిన్ని, అతడు సుందర నంబిని కొడుకుగా పెంచుకొన్నాడనిన్ని తమిళపురాణము చెప్పు తున్నది. శిరత్తుణౌనాయనారు ప్రత్యేకశివభక్తుడుగా పెరియపురాణములో పేర్కొబడ్డాడు. కంచిలోని పల్లవరాజయిన కళర్సింగ నాయనారనే పాదసింహునిభార్య శివనిర్మాల్యమైన పూలదండను వాసన చూచినదని ఆమెముక్కును కోసివేసినాడు. కళర్సింగనాయ నారుకూడా పెరియపురాణములో అఱువత్తుమూవురలో చెప్పబడి నాడు. భార్య శివనిర్మాల్యమయిన పూలదండను చేతితో తీసి వాసన చూచిన దని ఆమెచేతిని నరకివేసినాడు.

(౨౦) చిఱుపులియారు: తమిళములో శిఱుపులి; సంస్కృత ములో నిరోధిశార్దూలుడు. ఇతడు తనయింటికి వచ్చిన శైవభక్తుల కందరికిన్ని విందుచేసే వ్రతముకలవాడు.

(౨౧) చీరాలదేవుడు: చిఱుతొండనికొడుకు. ఇతనిమాంస ముతో తండ్రి శివునికి విందుచేయ నుద్యమించగా శివు డితనిని బ్రదికించినాడు. తంజావూరుజిల్లా, నన్నిలంతాలూకా, తిరుచ్చెం గాట్టంగుడిగ్రామములో సీరాలదేవునిమంటప మున్నది. చిఱుతొండ

డే గ్రామమువాడట. జ్ఞానసంబంధరుకు సమకాలికుడట. చిఱుతొండని విగ్రహము తంజావూరులో ప్రతిష్ఠింపబడినది. (ద. హిం. శా. ౨. ౧౬౨. ద. హిం. ఏ పి. రిపోర్టు. ౧౯౧౩ సం.రము నం ౫౯ రులో చిఱుత్తొండనంబి సిరాలదేవుని భక్తుడని చెప్పబడినది. చిఱుతొండడు కొడుకు కీదేవుని పేరు పెట్టియుంటాడు.

(౨౨) చెన్నయ్య: ఇతనిని పాల్కురికి సోమనాథుడు మాత్రము అఱువత్తు మూవురలో చేర్చినాడు. చెన్నయ్య యింటిలో శివుడు పులియంబకళము జుర్రినాడట.

(౨౩) చెలంది: ఈపేరు పండితారాధ్య చరిత్రములో అఱువత్తుమూవురలో చేరినది. కాళహస్తిలింగమునిూద సాలెగూటి నల్లి ఏనుగును చంపినందున ఈ చెలందికూడా అఱువత్తు మూవురలో చేరినదేమో.

(౨౪) చేదిరాజయ్య: ఇతనికి సిద్ధిరాజనికూడా పేరున్నది - పరరాజులను యుద్ధములో చంపుతూఉండగా శత్రువులు పదుముగ్గురకు భూతి రుద్రాక్షలు తగిలించి శివభక్తుల వేషముతో ఎదురుపంపగా ఇతడు వారిని చంపక విడిచినాడని బసవపురాణములో ఉన్నది. పెరియపురాణములోనికథ వేరుగా ఉన్నది. తన సామంతరాజులలో బౌద్ధమతావలంబి అయిన ఒకడు శైవునివేషము వేసుకొని ఒకనాటిరాత్రి నిరాటంకముగా రాజుకోటలోనికి పోయి, శైవధర్మమును బోధిస్తానని చెప్పగా రాజాతనియెదుట మోకరించి తలవంచి వింటూఉన్న సమయములో ఆకపట శైవుడు రాజు తలమిూద గాయము చేసినాడు. రాజసేవకు లతనిని పట్టుకొన్నారు. చేదిరాజు కైలాసమునకు పోతూ ఆరాజును హింసించవద్దనిన్ని, అతనిని కోటలో సురక్షితముగా విడిచిపెట్టవలసినదనిన్ని చెప్పినాడు.

(౨౫) చేరమరాయడు : ఇతనికి మహాగోడు డని నామాంతరము. ఇతడు మిఱుమిండనికిని, సుందరనాయనారుకును సమకాలికుడట.

(౨౬) చోడడు : ఈపేర పండితారాధ్య చరిత్రములో అఱువత్తు మూవురలోని ఒక డుదాహరింపబడినాడు. ఏచోడడో తెలియదు.

(౨౭) జడయారు : జడెనాయనారు, నీలజ్ఞాని కపర్ది, అని నామాంతరములు. ఇతడు తిరుజ్ఞానసంబంధికి తండ్రి.

(౨౮) తిరుకురిపి తొండడు : తిరుకురు తొండనాయనార్, విచారభక్తుడు, అని నామాంతరములు. చాకలి. శైవభక్తులబట్టలను కూలిలేకుండా ఉతికేవ్రతము కలవాడు. ఒకనాడొక వృద్ధశైవ భక్తుడు తన మురికిబట్ట నతకడాని కిచ్చినాడు - మేఘములు క్రమ్మడముచేత సాయంత్రమునకు బట్ట యెండినదికాదు. తనమాట చెల్లించుకోలేకపోయినానుకదా అని అతడు గొంతుకకోసుకొనడానికి ప్రయత్నపడగా శివు డడ్డపడినాడు.

(౨౯) తిరునాళ్లపోవ : తిరునాళ్ పోవర్, తిరునాళ్ప్వవర్ శ్వోగంత్రి, అని నామాంతరములు. చండాలుడు. ఇతడే చిదంబర నివాసి అయిన నందుడు.

(౩౦) తిరునీలకంఠడు: యాల్పానాయనారని నామాంతరము. గొప్ప సంగీతవేత్త, చేరమరాయనిచేత అనేక బహుమానములను పొందినవాడు.

(౩౧) తిరునీలనక్క : నీలనక్క డని నామాంతరము. శివలింగముమీద ఒకచెలదిపట్టు పెట్టగా ఇతనిభార్య దానిని తననాలుకతో తొలగించినది. అది తెలిసి ఇతడు భార్యను విడిచిపెట్టజూచినాడు. శివు డట్లు చేయగూడదని చెప్పినాడు.

(౩౨) తిరుమూలదేవుడు : మూలదేవు డని నామాంతరము. ఉత్తరాపథమువాడు. వైష్ణవుడు. ద్రావిడదేశములో సంచారము చేస్తూఉండగా, ఒకచోట ఆవులకాపరి ఒకడు చచ్చి పడి ఉన్నాడు. ఆవు లతని కళేబరమును విడువక అక్కడనే కన్నీళ్లు కారుస్తూ నిలబడినవి. అతనికి జాలి కలిగి యోగ బలముచేత తనదేహము నొక పొదచాటున దాచి పసులకాపరిమృత దేహములో ప్రవేశించినాడు. తమకాపరి ఎప్పటివలె ప్రాణములతో ఉండడము చూచి ఆవులు మేత మేసినవి. సాయంత్ర మత డావుల నింటికి తోలుకొనిపోయి రాత్రి అచ్చటనే ఉన్నాడు. అసలు పసులకాపరిభార్య వైష్ణవమతస్థురాలు. తనభర్త శివనామస్మరణ చేయడము చూచి ఆమె ఆశ్చర్యము పొందినది. ఉదయము యథా ప్రకారముగా అత డావులను పొలమునకు తోలుకొనిపోయి తన దేహముకోసము వెదుకగా అది కనబడలేదు. అందుచేత అతడు జీవితాంతమువరకున్ను శైవుడుగానే నిలిచిపోయినాడు.

(౩౩) అరివాయదంగులినాయనారు: తెనుగు బసవపురాణము లోను సంస్కృతబసవపురాణములోను ఇట్లే ఉన్నది. కాని, పండితారాధ్యచరిత్రములో అళియదంగళి నాయనా రని ఉన్నది. తమిళములో ఈశియాండకుడిమారనాయనార్ అనిన్ని, ఈలా నందకుడిమార అని సంస్కృతములోనున్ను ఈపేరు కనబడు చున్నది. ఒకనాడు వర్షము పడుతూ ఉండగా ఒకవృద్ధ శైవభక్తుడు వడవడ వణకుతూ పోవడము చూచి, అతని నింటికి తీసుకొనిపోయి, అతని చలి పోవడానికి తనపాకను కాల్చినాడు. ఆకలివేస్తున్న దంటే తొలినాడు పొలములో చల్లిన విత్తుల నూడ్చితెచ్చి, వెచ్చ చేసి, అన్నము వండి పెట్టినాడు. పాకను కాల్చిన విషయము పెరి యపురాణములో లేదు.

(౩౪) దీపదకళియారు : కలినీతి అని మరి ఒక పేరు. శివాలయములో రాత్రి అంతా దీపము వెలిగించే వ్రతము గలిగి, ధన మంతా వ్యయముచేసి చమురుకోసము తనభార్యను విక్రయింపబోగా ఎవ్వరున్ను కొనలేదు. తన వ్రతమునకు భంగమువచ్చినది కదా అని ఆత్మహత్య చేసుకో యత్నించినాడు. శివు డడ్డపడ్డాడు, అని పెరియ పురాణకథ.

కాంచీపురములో దీపదకళియా రనేభక్తు డుండేనాడు. ఒక నా డత డొక అడవిలో జీర్ణాలయములో శివలింగమును చూచి, "అయ్యో, ఇత డెంతమందినో సంహారించినాడు. చాలామంది శత్రువు లున్నారు. ఇట్లొంటరిగా ఉంటే అపాయము వస్తుంది." అని అక్కడ నొక పెద్దకోటను కట్టించి కోటచుట్టూ రాత్రిపూట జోడుదివిటీలు వెలిగించి కావలికాస్తూ ఉండేవాడు. కొన్నాళ్ళ కతని దగ్గరఉండే ధనమంతా అయిపోయినది. అప్పటినుంచిన్ని కట్టెగిట్టె, చిదుగుచిత్ర వెలిగించి కొన్నాళ్లు గడపినాడు. ఒకనాడు అవికూడా దొరకకపోగా తన తల వెంట్రుకలను జడగా అల్లి వెలిగించినాడు. ఇట్లు మండిపోతూఉంటే శివుడు ప్రత్యక్షమై అతనిని అచ్చటికోటతోకూడా కైలాసమునకు తీసుకొనిపోయి నాడు. ఇది తెనుగుబసవపురాణపుకథ.

(౩౫) నంగ : చందన (స)ంగ అని బసవపురాణము. సంగ శవ్వ అని మరొకపేరు. ఈమె చిఱుతొండని భార్య; సిరియాలుని తల్లి - ఈమెయే పిట్టినంగ కావచ్చును.

(౩౬) నమిత్తాండియారు : నాట్యనమిత్తండి, దండియడిగళ్ అని నామాంతరములు. ఇతడు కంచిలో ఏకామ్రనాథుని గుడికి పోయి నటేశ్వరవిగ్రహమును చూచి నాట్యభంగిమములో ఉన్న ఆవిగ్రహమును తలచి, శివునికి వాయురోగము వచ్చినదని

భ్రమించి, అక్కడి అర్చకుడైన కూత్తాడి నాయనారితో "ఏమయ్యా! శివు డట్లా రోగముతో బాధపడుతూ ఉంటే, మందు వేయకుండా ఊరకొంటావు?" అని అడిగినాడు. పూజారి నవ్వి విగ్రహస్వరూపమును తెలియజేసినా, నమిత్తాండి ఒప్పుకొనక, వాయుతైలము చేసి విగ్రహమునకు మర్దించి, ఆకులు అలములు వెచ్చచేసి కట్టి, ఎన్నితంటాలు పడినా, విగ్రహమునకు వంకర పోలేదు. అందుచేత నమిత్తాండి తన్నే అర్పించి రోగము మాని పిస్తానని ఆత్మహత్యకు తలపడగా శివుడు ప్రత్యక్షమై తనతాండవ మూర్తిస్వరూపము నతనికి బోధచేసి విమానములో అతనిని కైలాసమునకు పంపివేసినాడు. ఇది తెనుగుబసవపురాణములోనికథ.

పెరియ పురాణములో ఇతనికి దండియడిగళ్, అనిన్ని సంస్కృతములో దండిభక్తు డనిన్ని పేళ్లు. తమిళ పురాణము ప్రకారము ఇత డంధుడు. శైవులకోసము నూతిని త్రవ్వ నారంభించగా జైను లతనిని చూచి నవ్వినారు. వారిని గణించక అతడు నూతిని పూర్తిచేసి, దృష్టిని పొందినాడు.

(౯౭) నమినంది: నేమినంది అని మరొక పేరు. ఇతనిది నల్లత్తిరువాలూరు – భర్గునకు నిత్యము నేతితో వేయిదీపములు వెలిగించే వ్రతము గలవాడు – జైను లత డట్లు చేయడము చూచి ఓర్వలేక, ఊరిలో ఆతనికి నేయి దొరకకుండా చేయగా, నమినంది ఆత్మార్పణమున కుద్యుక్తుడైనాడు. శివు డతనితో "భయములేదు. చెరువులోని నీళ్లతో దీపములు వెలిగించు! జైనుల పశువులన్నీ చచ్చేటట్లు చేస్తాను" అన్నాడు. అత డట్లే చెరువునీళ్లతో వేలకొద్దీ దీపాలు వెలిగించినాడు. జైనుల పశువులన్నీ చచ్చినవి. జైనులు భయవిభ్రాంతులు పొంది నమినందికాళ్లమీద పడగా అతడు వారి పశువులను బ్రదికించి వారి నందరినీ శైవులుగా చేసినాడు.

(౩౮) పరమనాచి: ఈమె గొప్ప భక్తురాలు - గయకుపోయి పితాళ్లకు పిండములు వేయనక్కరలేదని చెప్పి వెల్లి తిరువాలూరిలో వీధులలో పిండములను వేయించి వేలకొద్ది పితాళ్లను తృప్తిపెంచినది. హరుడు నంబికిన్ని ఈమెకున్ను మధ్య సం[illegible]గా ఉండేవాడు.

(౩౯) పిట్టి: పిట్టవ్వ అని మరొక పేరు - ముసలి పెంపుడు ముత్తవ్వ రాలు - కరికాలచోడుడు కావేరికి కట్ట కట్టిస్తున్నాడని తెలిసి తానున్ను వెట్టికి పోయినది.

(౪౦) పిళ్లెనాయనారు: తిరుజ్ఞాన సంబందర్ ఇతడే. శంకరాచార్యుడితనిని శివానందలహరిలో 'ద్రవిడశిశు'వని మన్నించినాడు. వాగీశనాయనారు, సక్కనాయనారు, స్కందనాగుడు, కులపక్షుడు, హరదత్తాచార్యుడు, ఇతనికి సమకాలికులు. ఇతడు తిరుమంగై ఆళ్వారుతో సంభాషించినట్లు చెప్తారు. ఇతడు శివుని అవతారమని శైవులవిశ్వాసము. మధురరాజయిన కుబ్జపాండ్యునికి జ్వరము రాగా అతని జైనగురువు లయిన జినసేనుడు మొదలయినవారు తమ మంత్రతంత్రములతో కుదుర్చలేకపోయినారు. జ్ఞానసంబందరు కుదిర్చి అతనిని శైవుని చేసినాడు. ఇతడు గజారణ్యమునకుపోయి చోళరాజయిన శుభదేవునికొడుకు రక్తాక్షచోళుడు ప్రతిష్ఠించిన శివలింగము నర్చించినాడు. వాదీభసింహుడనే ప్రసిద్ధజైనాచార్యుడితనితో శైవమతాధిక్యమునుగురించి చర్చించినాడట. ఇతనికథ బసవపురాణములోను, పండితారాధ్యచరితములోను వర్ణితము లయినవి.

(౪౧) పూసలనాయనారు: పోసలనాయనారు, భోసలుడు, అని నామాంతరములు. బ్రాహ్మణుడు. హృదయమునే శివాలయము చేసి మానసికపూజతో శివుని మెప్పించినాడు.

(౪౨) మంగయక్కరసి: సుందరపాండ్యునిభార్య. పాగ్ర్హాళ్ చోళుని (కరయూరిచోళుని) కూతురు. తనభర్తను శైవునిగా చేయడములో తిరుజ్ఞానసంబందరుకు తోడ్పడినది.

(౪౩) మానకంజారుడు: మానకంజర, మానకంజనదీశ, అని నామాంతరములు. చోళరాజు. ఇతనికూతురు పెండ్లిపీటలమీద కూర్చుండగా ఒకశైవభక్తుడా మెజుట్టును అర్థించగా, వెనుదీయక కత్తిరించి ఇచ్చినాడు.

(౪౪) మారడు: ఏమారడో తెలియదు. ఇతనిపేరినిమాత్రము సోమనాథుడు ఉటువత్తుమూవురసంఖ్యలో చేర్చినాడు.

(౪౫) మిఱుమిండయారు: తమిళములో మిఱెమిండర్, విరన్ మిండర్, శంసునాయనార్ అని ఇతనిపేళ్లు. వీరమిండడని సంస్కృతములో పేరు. సుందరనంబియారు మిండెతల సంగతిని తగిలి ఉండడము చూచి అతని మొగము చూడనని శపథము చేయగా శివుడు వారిద్దరికిన్ని సమాధానము కుదిర్చినాడట. ఇతడు చేరాండ నివాసి. నెలనెలను శివరాత్రినియమము తప్పక పండ్రెండేళ్లు చెల్లించినాడు.

(౪౬) మురుగుడు: మురుహా అని నామాంతరము. శూద్రశైవుడు, దినదినమును శివునికి పూలదండల నర్పించే నియమము కలవాడు - మూర్ఖ నాయనారని సంస్కృతములో ఇతనిపేరు. పండితారాధ్య చరిత్రములోని ఇతని కథ ఇది: ఇతడు జూదగాడు. తాను జూదములో గెలిచిన ధనమును శైవభక్తులకోసము వినియోగించేవాడు. ఒకనాడు హరుడే అతనితో జూదమాడవచ్చి, ఓడిపోయి, పణము నివ్వలేకపోగా, మూర్ఖుడు హరునితలను కాళ్లకు బట్టతో కట్టి నట్టించినాడు. శివుడు నిజరూపము చూపి, ఏమికావలెనని కోరగా,

నీవు నాకివ్వవలసిన ధనమును జంగములకు వినియోగించుము అని చెప్పినాడు.

(౪౬) మొన్నయ్యగారుడు : నరసింగ మొన్నయ్యనాయని మరొక పేరు – ఇతని భార్య ఒకనాడు లింగ నిర్మాల్యమైన సంపెంగ పూవును మూర్కొనగా పూజారి ఆమెముక్కును కోసినాడు. ఆమె చెలికత్తె లీవిషయము రాజుతో చెప్పగా అతడు భార్యను పిలిపించి వాసనచూచిన ముక్కుకంటె పూవును ముట్టినచేతిని ముందుగా నరకవలెనని బాడితతో ఆమెచేతిని నరకినాడు.

(౪౭) రోహిణి: ఈమె ఎవతో తెలియదు. పండితారాధ్య చరిత్రములో చెప్పబడిన అఱువత్తుమూవుర సంఖ్యలోని కెక్కినది.

(౪౮) వాగీశనైనారు: అప్పర్ అని తమిళపు పేరు; వాగీశుడని సంస్కృతములో పేరు. బ్రాహ్మణుడు. గొప్పవిద్వాంసుడు. ఇత డెందుకో జైనుడయి అనేక జైనగ్రంథములను వ్రాసినాడు. ఇతని చెల్లెలి భర్త యుద్ధములో చనిపోగా ఆమె మళ్లీ పెళ్లిచేసుకోకుండా నిలిచినది. ఈమె శైవభక్తురాలై అన్న జైనుడుగా నుండుటకు సహించలేకపోయెది. అప్పరుకు గొప్పరోగము సంభవించినది. జైనుల మందులకు మంత్రాలకు అది లొంగలేదు. శైవమంత్రముల చేతను, భూతిపూతలచేతను నయమైనది. అంతటితో అతడు మళ్లీ శైవభక్తుడయినాడు. సంస్కృతములోను తమిళములోను ఇతడు రచించిన అనేకములయిన పాటలున్నవి. ఇతడు తిరుజ్ఞానసంబంధరుతో మధురకుపోయి కూనపాండ్యుని శైవుడుగా మారడానికి తోడ్పడినాడు.

(౪౯) వీరచోడుడు : వీరచోడు లనేకు లున్నారు. వారిలో ఇత డెవ్వడో తెలియదు.

(౨౧౦) నీరపెర్మాండి. ఇత డెవరో తెలియదు. పశ్చిమగాంగ రాజయిన కొంగుణిఅరసర్ అనే వానికి పెర్మానడి అనేపేరున్నది.

(౨౧౧) సంగ : సంగనాయనారని నామాంతరము. వీరమిండ, మెఅమిండ అనికూడా పేళ్లున్నవంటారు. అయితే మిఱుమిండ నాయనారే ఇత డవుతాడు. పాల్కురికి సోమనాథునికి మిఱుమిండనాయనారే సంగనాయరన్న సంగతి తెలిసిఉండకపోవచ్చును.

(౨౧౨) సాంఖ్యతొండడు : సక్కినాయనారు, శాక్యనాయనారు, అని నామాంతరములు. బ్రాహ్మణుడు. తొలుత బౌద్ధుడై తరువాత శైవు డయినాడు ఇతనికి పువ్వులు దొరకకపోగా శివుని రాళ్లతో పూజించినాడు.

(౨౧౩) సోమాసి : ఏకాసిసోమాసి అని సోమనాథుడు వ్రాసినాడు. సోమాసిమారనాయనార్ అని తమిళములో పేరు. సోమయాజి అని సంస్కృతపుపేరు. బ్రాహ్మణుడు. ఇతడు యజ్ఞముచేస్తూ ఉండగా అక్కడ కొకచండాల శైవభక్తుడురాగా అతనిని పూజించడము చూచి ఋత్విక్కులయిన బ్రాహ్మణులు యజ్ఞశాలను విడిచి పోయినారు. శివుడు ప్రత్యక్షము కాగానే వారందరున్నవచ్చి యజ్ఞమును పూర్తి చేసినారు.

ఇంత వరకున్ను పండితారాధ్యచరిత్రలో చెప్పబడ్డ అఱువత్తుమూవురిలో ఇతరాధారములవల్ల తెలియవచ్చిన శైవభక్తులను గురించి వివరించినాను. తక్కిన పదిమందిని గురించిన్ని వివరములు తెలియవు. పెరియపురాణము మొదలయిన గ్రంథములలో అఱువత్తుమూవురలో అప్పాదినాయనారు, అమరనీతి, అయ్యాడిగళ్ లేక కాడవరర్ కోనాయనారు, కారినాయనారు లేక కారినాథ, కుత్తువనాయనారు లేక కృతాంతక, కులబరైనాయనారు లేక కుల

పక్షి, కెరనాయనారు లేక స్నేహనాథ, చొక్కనాయనారు, పరమల్లైతె కురుంబర్ నాయనారు లేక [illegible], మూర్తి నాయనారు లేక మూర్తినాథ లేక ఉలఘంటనామూర్తి, [illegible], రుద్రపశుపతి, నాయిలారునాయనారు లేక [illegible], శక్తినాయనారు లేక శక్తినాథ, అనే పేళ్లు తెలియవస్తున్నవి. వీనిలో [illegible] జ్ఞాని జ్ఞానసంబందరు తల్లి. అమరనీతి, చొక్కనాయనారు, అనేవారు అఱువత్తుమూవరలో చేరకపోయినా, బ. పు., పం. చ. లలో [illegible] శైవభక్తులుగా చెప్పబడ్డారు. బసవపురాణపీఠికలో '[illegible]' అనే పేరు పం. చ. లోని అఱువత్తుమూవురగణనములో పాఠాంతరముగా చేరినది. తక్కినవారినిగురించి నిర్ణయించడాని కాధారములు లేవు.

పైనుదాహరించినవారిలో జ్ఞానసంబంధర్, అప్పర్ అనేవారు మాత్రము చారిత్రకపురుషులుగా కనబడుతున్నారు. తమిళవిద్వాంసులు మరికొందరినికూడా చారిత్రకపురుషులను చేయడానికి తంటాలు పడుతున్నారు. కాని వారి ఊహ లిప్పటికి సరియైనవని చెప్పడానికి ధైర్యముచాలదు. వీరుకాక తక్కిన అనేకులు చారిత్రకపురుషులయి ఉంటారా? కవులున్ను, భక్తులున్ను కల్పించినవారయి ఉంటారా? అనే ప్రశ్నల కిప్పటి చారిత్రక పరిశోధనావస్థలో, సమాధానము చెప్పడము కష్టము. ఇట్లుండగా శిలాశాసనములలోను, తామ్ర శాసనములలోను, అఱువత్తుమూవురలో కాని, [illegible] గ్రంథాలైనా ఇతర గ్రంథములలో గాని, కానరాని నాయన్మార్ల పేళ్లనేకములు కానవస్తున్నవి. అట్టివారిలో కొందరిపేళ్ల నీ క్రింద ఇస్తున్నాము:

అంజాద పెరుమాళ్ నాయనార్, అప్పంది నాయనార్, అంబలింగముడైయ నాయనార్, అముదన్ తిరుచ్చిత్రంబలముడైయార్, అమ్మయప్పేశ్వర నాయనార్, అమైత్తప్ప నాయనార్, అరైశందురై నాయనార్, అరుమొళీశ్వర ఉడైయ నాయనార్, అరు

ళానా?నాయనార్, అన్నైయన్ పెరియనాయనార్, అళగియతిరుచ్చి
ట్రంబలముడైయార్ నల్లనాయనార్, అళుడైయ పిళ్ళైయార్,
అవుడైయనాయనార్, ఇళంబయం గొట్టూరుడైయనాయనార్, ఉడై
యార్ తిరుకళావూర్ నాయనార్, ఉలగుయ్యనాయనార్, ఉళ్ళంగ
కుళున్దనాయనార్, ఉళ్ళంగై కొణర్న్దనాయనార్, ఎన్నుడైయనాయ
నార్, కడారంగొండ చోళేశ్వరముడైయనాయనార్, కుట్రంపొరుత్త
కులియనాయనార్, కులశేఖరముడైయనాయనార్, కోడుంగన్నము
డైయనాయనార్, తాయిలుం నల్లచోళేశ్వరముడైయ నాయనార్,
తిరుక్కరూరముడైయ నాయనార్, తిరుక్కళుక్కున్ర
నాయనార్, తిరుక్కామీశ్వరముడైయ నాయనార్, తిరుక్కాల్
కోడీశ్వరముడైయ నాయనార్, తిరుక్కుట్రాలముడైయ నాయ
నార్, తిరుత్తాన్దోండ్రి - ఆలుడైయనాయనార్, తిరునల్లూర్
నాయనార్, తిరునాగేశ్వరముడైయనాయనార్, తిరునెడుంగల
ఉడైయనాయనార్, తిరుప్పనంగాఉడైయనాయనార్, (లేక
అంబుసెయనాయనార్), తిరుప్పాసురుడైయనాయనార్, తిరుప్పిలా
వయలుడైయనాయనార్, తిరుప్పలిప్పగవనాయనార్, తిరుప్పెరుమా
నందనాయనార్, తిరుమండవముడైయనాయనార్, తిరుమణియూరన్
నాయనార్, తిరుమలై ఆళుడైయ నాయనార్, తిరుమలై
నాయనార్, తిరుమలైయిల్ నాయనార్, తిరుమూలత్తాణముడైయ
నాయనార్, తిరుమేత్తళిఉడైయనాయనార్, తిరువగత్తీసురముడైయ
నాయనార్, తిరువంజియముడైయనాయనార్, తిరువణ్ణామలైఉడైయ
నాయనార్, తిరువనీసురముడైయనాయనార్, తిరువరంగిల్ అండ
మురని మిరుదరులిననాయనార్, తిరునాలక్కోయిలుడైయనాయనార్,
తిరువాలుంగాడుడైయనాయనార్, తిరువీరత్తాణముడైయనాయనార్,
తిరువీరమీసురముడైయనాయనార్, తిరువీర్శోళముడైయనాయ

నార్, తిరువెళ్లిక్కళ్లైయనాయనార్, తిరువేగంబముడైయనాయనార్, తిరువేడగముడైయనాయనార్, తుయ్యమామణినాయనార్, తురుదండేశ్వరముడైయనాయనార్, తొంగుమామణినాయనార్, నర్కురదేవనాయనార్, నాగీశురముడైయనాయనార్, నాయనార్ తిరుక్కుళాన్ జేరిఉడైయార్, నాయనార్ తిరువణ్ణీసురముడైయ తంబిరానార్, నాయనార్ పెరియపిరాన్, నాలాయిర ఈశ్వరముడైయనాయనార్, నిన్రరుళియనాయనార్, నీళళర్ శోళవనముడైయనాయనార్, పాలవెణ్ణెపాయనార్, పులియూరుడైయనాయనార్, పెరియనమశ్శివాయనాయనార్, బ్రహ్మీశ్వరఉడైయనాయనార్, భీమేశ్వరముడైయనాయనార్, మణ్ణైనాయనార్, మాడండై పాగనాయనార్, మూన్రుగై ఈశ్వరముడైయనాయనార్, వరాహనాయనార్, వల్లీశురముడైనాయనార్ వాదవూరార్ (వాదవురళి)నాయనార్, వాల్మీకీశ్వరముడైయనాయనార్, వీడవిడంగనాయనార్, వెణ్ణైకూత్తనాయనార్, వైరావన ఈశ్వరముడైయనాయనార్, శంకరనాయనార్, శివలోకముడైయనాయనార్, శోళగంగదేవనాయనార్, సోమనాయనార్, మొదలయినవారు.

పైపేళ్లలో కొన్ని ఊళ్లనుబట్టి ఆయాలింగములకు వచ్చినవి. కొన్ని భక్తులపేళ్లు. లింగ ప్రతిష్ఠలు సాధారణముగా శైవభక్తుల సమాధులమీద జరుగుతూ, ఆలింగముల కాయాభక్తులపేళ్లు కలుగుతూ ఉండడము చరిత్రప్రసిద్ధము. కొన్ని సమాధులమీద కాకుండా ప్రత్యేకముగా ప్రతిష్ఠింపబడినవిన్ని లేకపోలేదు. కాని, పురాతన దేవాలయములలో ఏవి ఎట్టివో నిర్ణయించడానికి తగిన ఆధారములు లేవు. పైని చెప్పిన అన్నీ కాకపోయినా కొన్ని అయినా భక్తులపేళ్లయి ఉంటవని నిస్సంశయముగా చెప్పవచ్చును.

నాయనార్లు వ్యాపింపజేసిన శైవము కేవల భక్తి ప్రధానమయినది. వారిగీతములనుంచి శివజీవ సంబంధమును మనమూహించుకోవచ్చునే కాని, ఆవిషయమును స్పష్టముగా తెలియజేసే సిద్ధాంతగ్రంథ మేదిన్ని ప్రాచీనమైనది కనబడదు. వీరశైవముకూడా నాయనార్ల భక్తిమార్గమునే ఎక్కువగా అనుసరించినది. కాని, ఇది ఒకప్రత్యేక సిద్ధాంతముగా నిరూపించే గ్రంథములు బయలుదేరినవి. వాటిలో శ్రీపతిపండితుడు రచించినాడని చెప్పబడే శ్రీకరభాష్యము పురాతనమైనదిగా కనబడుతుంది. శ్రీకరుడనేవాడొకడుత్తరమీమాంసకు భాష్యము వ్రాసినాడనిన్ని, అందుచేతనే దానికి శ్రీకరభాష్యమనిన్ని, ఇప్పుడు ప్రచారములో ఉండే శ్రీకరభాష్యము శ్రీపతిపండితరచితము కావడ మసంభావ్యమనిన్ని కొందరంటున్నారు. ఈ వివాదముతో మనకు పనిలేదు. వీరశైవసిద్ధాంతస్వరూపమును మాత్ర మీక్రింద సంగ్రహముగా నిరూపిస్తున్నాను.

౧౪

వీరశైవసిద్ధాంతము

వీరశైవసిద్ధాంతమునకు భేదాభేదసిద్ధాంత మని పేరు. దీనిని కొందరు శివవిశిష్టాద్వైత మంటారు. కాని, శివవిశిష్టాద్వైతమునకున్ను దీనికిన్ని భేద మున్నది. శంకరాచార్యులది అద్వైతసిద్ధాంతము; రామానుజునిది వైష్ణవవిశిష్టాద్వైతము; శ్రీకంఠునిది శివాద్వైతము; ఆనందతీర్థునిది ద్వైతము. వీరశైవము భేదాభేదసిద్ధాంతము ననుసరిస్తుంది. ఇది రామానుజు డంగీకరించిన ద్వైతభావము నంగీకరిస్తూ, నిత్యసామీప్యము, సారూప్యము, భోగమాత్రము అయిన సమత్వరూపముగల శివజీవాద్వైతమును ప్రతిపాదిస్తుంది. దీనిప్రకారము శివునికిన్ని జీవునికిన్ని అభేదత్వము చాలా కొంచెముమాత్రమే. ఇద్దరున్ను నిత్యులే; అంతటితో అభేదత్వము సరి. ఇద్దరికిన్ని భేదమే ఎక్కువ. శివుడు పూర్ణుడు; జీవు డపూర్ణుడు. ఈశ్వరుడు ప్రభువు, శక్తుడు, ముఖ్యుడు; జీవుడు భక్తుడు, అశక్తుడు, అముఖ్యుడు. ఈశ్వరుడు సర్వస్వతంత్రుడు, జీవుడు సర్వాధీనతంత్రుడు. జీవునికి సారూప్యముక్తి మాత్ర మున్నది. ఇదే శివసామరస్యము. జీవునికి సారూప్యమే కాని సాయుజ్యము లేదు. 'నిరతిశయ స్వరూపానంద సాక్షి స్వప్రకాశ శివరూప పరాహంభావాపత్తి'యే ముక్తి. ద్వైతసిద్ధాంతముప్రకారము అయిదువిధములయిన భేదము లున్నవి, (౧) జీవేశ్వరభేదము, (౨) జీవునికిని జీవునికిని భేదము, (౩) జీవునికిని జడమునకును భేదము, (౪) ఈశ్వరునికిని జడమునకును భేదము, (౫) జడమునకును జడమునకును భేదము, అని. భేదాభేదసిద్ధాంతముప్రకారము జీవేశ్వరులకు సంసారదశలో భిన్నత్వమున్నది. మోక్షదశలో ఇద్దరికిన్ని అభిన్నత్వము. అద్వైతములోని జగన్మిథ్యాత్వ, మాయాసిద్ధాంతము

లను భేదాభేదసిద్ధాంతవాదు లొప్పుకోరు. అట్లే, చేతనాచేతన స్వరూపమైనజగత్తు ఈశ్వరశరీరమనే విశిష్టాద్వైతవాదమునుకూడా ఒప్పుకోరు. ఆరీతిగానే, మోక్షదశకు పూర్వమున్ను పరమందున్ను కూడా జీవేశ్వరులకు భిన్నత్వ మున్నదనే ద్వైతసిద్ధాంతమునున్ను ఒప్పుకోరు. శివుడే పరబ్రహ్మవాచ్యు డనే శివాద్వైతవాదుల సిద్ధాంత మునకున్ను ద్వైతాద్వైతసిద్ధాంతమునకున్ను ఆవిషయములో భేదము లేదు. కాని, చేతనాచేతన ప్రపంచము ఈశ్వరునికి భిన్నమై నది, ఈశ్వరునిమీద ఆధారపడిఉన్నది. ఈశ్వరునికే కర్తృత్వశక్తి ఉన్నది. భేదాభేదసిద్ధాంతమును విశ్వసించి షట్స్థలమనే అభ్యాస యోగము చేయుటచేత శివత్వము ప్రాప్తిస్తుంది. దీనికి ఉపాసన, ధ్యానము, ధారణము, జ్ఞానము అనేవి సాధనములు. జ్ఞానముచేతనే శివత్వము కలుగుతుంది. ఈశ్వరుడు ద్రష్టవ్యుడు, శ్రోతవ్యుడు, మంతవ్యుడు, నిదిధ్యాసితవ్యుడు. అట్లు చేస్తేనే జ్ఞానోత్పత్తి అవు తుంది. షట్స్థలజ్ఞానము లేక యోగము కుదురదు. వీరశైవ సిద్ధాంత ములో షట్స్థలజ్ఞానము చాలా ముఖ్యమయినది. కాబట్టి దానిని గురించి కొంత వివరించవలసి ఉన్నది.

షట్ స్థలములు

భిన్నాచారములతో కూడినట్టిన్ని, భిన్నార్థ ప్రతిపాదకము లయినట్టిన్ని అనేకసిద్ధాంతములు భిన్నరుచికములై ప్రబలినవి. సాం ఖ్యము, యోగము, పాంచరాత్రము, వేదమతము, పాశుపతము, ఇవన్నీ వేదముల నాశ్రయించినవే. కాని, అవి వేదములోని కొన్ని భాగములను మాత్రమే తీసుకొని తక్కినవాటిని విడిచిపెట్టుతవి. శైవసిద్ధాంత మట్లు కాక సమస్తవేదమును ఆశ్రయించినది. కాబట్టి అది అన్నిసిద్ధాంతములకంటె ఉత్తమమైనది. కాబట్టి వేదమువలె అదికూడా పరమప్రామాణ్యమును పొందుతున్నది.

శైవాగమములు శైవము, పాశుపతము, సోమము, లాకులము అని నాలుగు భేదములుగా ఉన్నవి. వాటిలో శైవము వామము, దక్షిణము, మిశ్రము, సిద్ధాంతము, అని నాలుగు విధములు. వాటిలో వామము శక్తిప్రధానము. దక్షిణము భైరవాత్మకము. మిశ్రము సప్తమాతృపరము. సిద్ధాంతము వేదసమ్మతము. ఈసిద్ధాంతమును ప్రతి పాదించే కామికాగమములో ఉత్తరభాగములో వీరశైవసిద్ధాంతము తెలుపబడినది. 'వి' అంటే 'విద్య'; విద్యలో రమిస్తారు కాబట్టి వీరశైవు లని చెప్పబడుతారు. విద్యలో రమించేవాడు వీరుడు; శివరూపమైన విద్యలో విశేషముగా రమించేవాడు కాబట్టి వీరశైవు డనిపించుకొంటాడు. విద్యలో రమిస్తా హేయ మైన మాయను విడిచిపెట్టుతాడు కాబట్టి వీరమాహేశ్వరు డౌతాడు. శైవులు జ్ఞాన యజ్ఞరతులు, మాహేశ్వరులు కర్మ యజ్ఞరతులు. కాబట్టి శైవు లాభ్యంతరార్చనను చేస్తారు; మాహేశ్వరులు బాహ్య పూజను చేస్తారు. శైవ మాహేశ్వరులకు భేదములేదు.

వీరశైవ సిద్ధాంతములో షట్‌స్థల జ్ఞానము ముఖ్యమైనది. భక్తస్థలము, మాహేశ్వరస్థలము, ప్రసాదస్థలము, ప్రాణలింగస్థలము, శరణస్థలము, ఐక్యస్థలము, అనేవి ఆరున్ను అంగస్థలములు- ఈస్థల ధర్మవిభేదముచేత వీరశైవులు భక్తాది సంజ్ఞలు గలిగి ఆరువిధములుగా ఉంటారు.

ఎవనిలో శైవభక్తి సముత్పన్నమైనదో వాడు భక్తుడు. అతడు తా ననుష్ఠింపవలసిన ధర్మములతో కూడి ఉండడము భక్త స్థలము. ఇది పిండస్థలము, పిండ విజ్ఞానస్థలము, సంసారహేయతా స్థలము, గురు కారుణ్యస్థలము, లింగధారణ స్థలము, భూతిధారణ స్థలము, రుద్రాక్షధారణస్థలము, పంచాక్షరజపస్థలము, భక్తిక్రియా స్థలము, ఉభయపూజాస్థలము, జంగమపూజాస్థలము, ప్రసాదస్వీకృతి

స్థలము, సోపాధికదానస్థలము, నిరుపాధికదానస్థలము, సహజదాన స్థలము, అని పదహేను అవాంతరభేదములను కలిగిఉన్నది.

కేవల సహజదాన నిష్ఠాపరుడై, శివతత్పరుడై, బ్రహ్మాది స్థాన విముఖుడై ఉండేవాడు మాహేశ్వరు డనిపించుకొంటాడు. భక్తివైరాగ్యము లెక్కువ అయి, స్థిరవివేకము కలవాడే మాహేశ్వరుడు. అట్టి మాహేశ్వరధర్మమును పరిపాలించడమే మాహేశ్వరస్థలము. దీనిలో, మాహేశ్వరప్రశంసాస్థలము, లింగనిష్ఠాస్థలము, పూర్వాశ్రమనిరసనస్థలము, సర్వాద్వైతనిరసనస్థలము, ఆహ్వానవర్జనస్థలము, అష్టమూర్తి నిరసనస్థలము, సర్వగత్వ నిరసనస్థలము, విశ్వశివస్థలము, భక్తశివత్వస్థలము, అని తొమ్మిది అవాంతరభేదము లున్నవి.

లింగనిష్ఠాదిభావముతో పాపబంధములను ధ్వంసము చేసి, మనః ప్రసాదమును కలిగి ఉండడమే ప్రసాదస్థలము. దీనిలో ప్రసాదిస్థలము, గురుమాహాత్మ్యస్థలము, లింగమాహాత్మ్యస్థలము, జంగమ గౌరవస్థలము, భక్తమాహాత్మ్యస్థలము, శరణప్రశంసాస్థలము, శివ ప్రసాదమహిమస్థలము- అని ఏడు అవాంతరభేదము లున్నవి.

పైని చెప్పిన భక్తుడు, మాహేశ్వరుడు, ప్రసాది- అనే ముగ్గురున్ను కర్మప్రధానమైన యోగముకలవారు. వారి జ్ఞానయోగ మిక చెప్పబడుచున్నది.

లింగము చిదాత్మకమైన బ్రహ్మము. దానిశక్తి ప్రాణరూపిణి. అట్టిరూపముగల లింగమును తెలుసుకొన్నవాడు ప్రాణలింగి. ప్రాణ లింగధర్మము ననుష్ఠించడమే ప్రాణలింగస్థలము. దీనిలో ప్రాణలింగ స్థలము, ప్రాణలింగార్చనస్థలము, శివయోగసమాధి, లింగనిజస్థలము, అంగలింగస్థలము- అని అయిదువస్థ లున్నవి.

అంగలింగజ్ఞానము కలిగి తాను సతి నని భావించి, పతి అయిన శివుని ధ్యానించి, ఆధ్యానసౌఖ్యములో ప్రవేశించినవాడు శరణుడు. శరణభావమును కలిగి ఉండడము శరణస్థలము. దీనిలో శరణస్థలము, తామసవర్జితస్థలము, నిర్దేశస్థలము, శీలసంపాదనము- అని నాలుగు అవాంతరభేదము లున్నవి.

ప్రాణలింగాదియోగముచేత సుఖాతిశయము ననుభవిస్తూ శరణుడు శివునితో ఐక్యమును కల్పించుకొనడము ఐక్యస్థలము. ఇది ఐక్యస్థలము, ఆచారస్థలము, ఏకభాజనస్థలము- అని నాలుగవాంతర భేదములను కలిగిఉన్నది.

ఇంతవరకున్ను చెప్పినది షడంగస్థల వివరణము. ఇక లింగస్థలములు చెప్పబడుతున్నవి. ఈలింగస్థలములు పైనిచెప్పిన షడంగస్థలముల ననుసరించి ౨౧౬ భేదములు కలిగిఉన్నవి.

భక్తస్థలమునకు సంబంధించిన లింగస్థలములు దీక్షాగురుస్థలము, శిక్షాగురుస్థలము, జ్ఞానగురుస్థలము, క్రియాలింగస్థలము, భావలింగస్థలము, జ్ఞానలింగస్థలము, స్వస్థలము, చరస్థలము, పరస్థలము- అని తొమ్మిది.

మాహేశ్వరస్థలమునకు సంబంధించిన లింగస్థలములు క్రియాగమస్థలము, భావాగమస్థలము, జ్ఞానాగమస్థలము, సకాయస్థలము, అకాయస్థలము, పరకాయస్థలము, ధర్మాచారస్థలము, భావాచారస్థలము, జ్ఞానాచారస్థలము- అని తొమ్మిది.

ప్రసాదస్థలమునకు సంబంధించిన లింగస్థలములు కాయానుగ్రహస్థలము, ఇంద్రియానుగ్రహస్థలము, ప్రాణానుగ్రహ స్థలము, కాయార్పణస్థలము, కరణార్పితస్థలము, భావార్పితస్థలము, శిష్యస్థలము, శుశ్రూషస్థలము, సేవ్యస్థలము- అని తొమ్మిది.

ప్రాణలింగస్థలమునకు సంబంధించిన లింగస్థలములు ఆత్మస్థలము, అంతరాత్మస్థలము, పరమాత్మస్థలము, నిర్దేహాగమస్థలము, నిర్భావాగమస్థలము, నష్టాగమస్థలము, ఆదిప్రసాదిస్థలము, అంతప్రసాదిస్థలము, సేవ్యప్రసాదిస్థలము– అని తొమ్మిది.

శరణస్థలమునకు సంబంధించిన లింగస్థలములు దీక్షాపాదోదకస్థలము, శిక్షాపాదోదకస్థలము, జ్ఞానపాదోదకస్థలము, క్రియానిష్పత్తిస్థలము, భావనిష్పత్తిస్థలము, జ్ఞాననిష్పత్తిస్థలము, పిండాకాశస్థలము, బింబాకాశస్థలము, మహాకాశస్థలము, క్రియాప్రకాశస్థలము, భావప్రకాశస్థలము, జ్ఞానప్రకాశస్థలము అని పండ్రెండు.

ఐక్యస్థలమునకు సంబంధించిన లింగస్థలములు స్వీకృతప్రసాదస్థలము, శిష్టోదనస్థలము, చరలయస్థలము, అచరలయస్థలము, భాండస్థలము, భాజనస్థలము, అంగలేపస్థలము, స్వపరాజ్ఞస్థలము, భావాభావలయస్థలము అని తొమ్మిది.

మొత్తము లింగస్థలములు ఏభైయేడు.

౧౪

సోమనాథుడు నిరూపించిన వీరశైవము

పైని వివరించిన విషయములన్నిటిని సోమనాథుడు తనకావ్య ములో మేళగించి, మనకు తనకావ్యముమూలముగా వీరశైవసిద్ధాంత మును బోధిస్తున్నాడన్న సంగతిని మరపించేటట్లు కవిత్వమును సాగించి నాడు. సోమనాథుడు పరమవీరశైవుడు. భవులంటే అతనికి పడదు. భవులయిన బ్రాహ్మణులను చెడాపడా తిట్టినాడు. చూడండి—

బ్రాహ్మణనింద

సోమనాథుడు బ్రాహ్మణులను నోరారా తిట్టుకొన్నాడు. ఆనింద పండితారాధ్యుని నోటినుంచి వచ్చినట్లు వ్రాసినా, తిట్లన్నీ సోమనాథునివే.

(౧) వారిని త్రాటిమాలలు, పచ్చిమాల లన్నాడు:

శూలిభక్తుల కెత్తుకే లది త్రాటి
మాలల కెత్తుట మఱి తప్పు గాదె."

బ. ౧౯.

మాలల యీత్రాటిమాలల, పచ్చి
మాలలమాటలు వోలునే వినఁగ ?"

బ. ౨౧౯.

అనమాత్యుఁ గొలువని యగ్రజుం డైన
వసుధ మాలల మాలవాఁడకా కెట్లు

మాలఁడే యీతని మాలఁడన్ త్రాటి
మాలలు భువిఁ బచ్చి మాలలుగాక !

బ. ౨౧౭.

మార్గమే యీత్రాటిమాలలఁ గలియ ?

బ. ౨౪౦.

పురహరార్చితునకు మున్నెత్తుకేలు
ధర నెత్తఁగూడునే త్రాటిమాలలకు?

బ. ౨౩౭.

(౨) వారిని త్రాటికుక్కలు, మాలకుక్క లన్నాడు:

శ్రీమహాదేవు నర్చించుచేతులను
నామాలకుక్కల నర్చింపఁదగునె ?

బ. ౨౩౭.

కుక్కయే యిది ? దీని గుక్కయన్ త్రాటి
కుక్కలు భువిఁ జెడ్డకుక్కలు గాక !

(౨) ౧౪౨.

(3) బ్రాహ్మణులు గాడిద లన్నాడు:

...వేదభారాక్రాంతు లనఁగఁ
బడిన బ్రాహ్మణగార్దభంబులతోడఁ
... ...
బ్రతిసేసి యాడినఁ బాపంబు వచ్చు.

బ. ౨౨౫.

...‘వేదభారభరాక్రాంత’ యనఁ ద
గవ ‘స వై బ్రాహ్మణగార్దభ’ యనఁ ద
గడి శ్రుతుల్ మోపరిగాడ్లై మోవఁ
బడిన బ్రాహ్మణగార్దభంబులకంటె

(౧) ౭౫.

(౪) వారిని ‘కర్మచండాలు’ రన్నాడు (౧) ౭౫; వారు ‘వ్రతభ్రష్టులు, పసకర్ములు, అధికపాపాత్ములు, కర్మజీవులు, సోమపానంబు గావించు పాఱులు, దుర్జాతులు’ అన్నాడు. బ. ౨౨౫.

(౫) వారిని ‘బాఁపనకూళఅప్పు’ లన్నాడు. బ. ౨౧౪.

(౬) బ్రాహ్మణులు శివభక్తుని కాలిచెప్పుతో సులభుఁగ రన్నాడు. అందు కొక కథను కల్పించినాడు. బ. ౨౧౩.

(౭) వారియింటిపేళ్లను పేళ్లను వికారముగా కల్పించి వెక్కిరించినాడు:

స్రడ్డిగోవిందుడు, కొమ్మనఘటశాశి, బమ్మనభట్టు, వామనప్పన, త్రేదులవారు, ఆదిత్యకూచ, మచ్చతాడన, బచ్చలికేశవుఁడు, మాసకొమ్మన, సన్యాసివామన, కుశదర్భపిన్నయ్య, అశనమువాగు,— బ. ౨౧౬.

ఎగ్గెన్న, భిన్న, మైలారు, సోమయాజులపెద్ది, వామనభట్టు, దామోదరప్పన, వామనకూచి, కేశవపుటశాస్త్రి, కేమనపెన్న, పాశము మైలారుభట్లు, ఉపధ్యాయ చప్పట్లపెద్ది, అంశము, సూరపోతి, పప్పుకేశవుఁడు, సంబవులమాధవుఁడు, మానంబుమారన్న, మంచయ, దొడ్డదోనయభట్లు, ధూర్తవిఠ్ఠలుఁడు, చిమ్మినమల్లి, కూచెనగారితమ్మి, కొమ్మనప్పన, బొల్లికొండెఅల్లాడి, ఉష్ణమవారిపెన్నొజ్జలు,

కప్పకృష్ణమ్మ, యరగడ్డకేసునసూచి, వరిగడ్డువారిసప్పన, యాజివంగి పరకయజ్ఞమ, ఉండిభాస్కరయొజ్జ, గందిగిజైతన, కామయగ్గన, దక్షిణగోపాలమంచి, మేడిచెట్టయితన, మింపవల్లభుఁడు, దూడగప్పప్పన, దుష్టరాఘవుడు, ఎత్తుగాలైతన (౧) ౧౨౦-౧.

(౪) జైన బౌద్ధాదులతో బాటు బ్రాహ్మణులమీదకూడా ఎంత కోపమో చూడండి.—

కొండెంబు సెప్ప నా కుక్కలఁ జెండి,
నాలుకల్ గోసి, సున్నము సాలఁ బూసి
పోలవేఁచిన యిస్మ పోయింతు నోళ్ల.

బ. ౫౫.

శివుమీఁద నోకఁడు
గలఁ డన్న నాయఱకా లెత్తి వాని
నడుదలఁ దన్నుదు, నాదు ప్రతిజ్ఞ.

(౧) ౭౧౧.

(౯) వీరశైవుడు బ్రాహ్మణుని చంపుతే రాజతనిని దండింపకూడదు. ౨ (౧౪)

అయితే, సోమనాథుఁడు నిందించిన బ్రాహ్మణు లెవరు?

అతడు వేదముల ప్రమాణముల నంగీకరించినాడు. వీరశైవమతమును స్థాపించడానికి వేదములనే ప్రధాన ప్రమాణములుగా అంగీకరించినాడు. తాను చతుర్వేద పారగుడు. వేదముమీద ఆధారపడి ఉన్న స్మృతీతిహాసములుకూడా అతనికి ప్రమాణములే. కాని, వీరశైవులకు వేదాధ్యయనాధికార మున్నది. వారి యింటి కుక్కలు

కూడా చతుర్వేదములను నేర్చి ఉంటవి. కేవలము నేర్వడము మాత్రము కాదు; అవి శాస్త్రీయముగా తత్తన్మ్రాసనాదులతో కూడా వేదములను పఠించగలవు. బ. ౨ ౨౧౨. కాని, వేదము లనాదులు కావు. శివుడే అనాదిపురుషుడు. విశ్వములోని సమస్తమున్ను అతనినుంచి కలిగి, అతనిమీద ఆధారపడి, అతని అనుగ్రహమువల్లనే సత్తాను కలిగి ఉన్నది. ఈ సిద్ధాంతము నామోదించినవారిమీద సోమనాథునికి ద్వేషము లేదు. సోమనాథునికి పూర్వము శివద్విజు లున్నారు. నంబెన్న వనిత అయిన పెరియనంగ 'శివద్విజునివనిత' (౨) ౧౫౮; నంబి 'శివద్విజుఁడ, స్వాధ్యాయపరుండ' అన్నాడు (౨) ౧౬౭; నంబెన్న శివద్విజుని 'భూవిబుధేంద్ర' అని సంబోధించినాడు (౨) ౧౬౯. మల్లికార్జున పండితారాధ్యుడే 'ద్విజోత్తముఁడు, వేదవిదుఁడు (౧) ౩౧; పండితుడు పల్నాటిచోడని ఆస్థానమునకు వాదముకోసము వెళ్లినప్పు డతనివెంట—

"ఉపనిషచ్చయములు, రుద్రప్ర-
శంసాపరోక్తు లాశ్చర్యం బెలర్పఁ
బరమలింగార్చనాపరులు, స్వాధ్యాయ
పరులునై చను మహాబ్రాహ్మణోత్తములు
సదువుచు వేదభాష్యములు సెప్పుచును
ముదమున నిరుదెస మ్రొక్కుచును"

నడచినారు. (౧) ౫౧౫.

ఒకరాజు బెలిదేవి వేమనారాధ్యునికి మ్రొక్కగా అత డల్పాయుష్కుడని తెలిసినవాడు కాబట్టి ఆతడు రాజును దీవించలేదు. అందుమీద రాజు,—

సంతతాభ్యుదయ ..
కరులు మహాభక్తవరులు భూసురులు
హరవేషధరు లఘహరులు సిత్వరులు
నార్యులు, శివమతాచార్యు, లవార్య -
వీర్యులు, సన్మార్గచర్యు, లుత్తములు"

మీరని పలికినాడు. గర్భాష్టకమున వడుగుచేయడము బ్రాహ్మణాచారము. నంబికొడుకును గర్భాష్టకమున వడుగుచేయ నెంచినాడు (౧) ౧౫౬; 'చేయుము వడు గభిజిత్కాలమున' (౨) ౧౬౦, అని నంబికి నంబెన్న చెప్పినాడు. బసవనికాలమువరకున్ను శైవులలో గర్భాష్టమములోనే ఉపనయనము చేస్తూఉండేవారు. బసవేశ్వరుని తండ్రి "గర్భాష్టమమున, సుతునుపనయనంబు శుభముహూర్తమునఁ జేయుదునని తద్దఁ జిడిముడివడఁగ" ఉపనయనము వీరమాహేశ్వరాచారదీక్షితునికి తగదని తండ్రిని మందలించినాడు. "పరమాత్ముడైన శివుడే గురువు, ఇతరదుర్నరులను గురువుగా భావించడము నరకహేతువు. శైవదీక్షితుడు గతపూర్వజన్మ సంస్కారుడై మళ్లీ ద్విజత్వమును పొందడము పతితత్వమునకు పాల్పడడమే. గురుకృప జన్మము గలవానికి కర్మజన్మము దుష్కర్మమే. గురుపాదముల నర్చించేవాడు హావిస్సుతో అగ్నినర్చించడము తప్పు. మలహరాత్మకమైన మంత్రమును నేర్చినవాడితరమంత్రములను నేర్వకూడదు. శూలిభక్తులకు నమస్కరించే చేతులతో త్రాటిమాలలకు నమస్కారము చేయకూడదు. కర్మపాశములను తెగగొట్టుకొన్న శివదీక్షితుడు తిరిగీ "కర్మంబుత్రాళ్లు"ను కట్టుకోగూడదు. రుద్రాక్షభసితాది ముద్రలు ధరించినవాడు క్షుద్రముద్రలను ధరించగూడదు. ఉభయకర్మలను నిర్మూలించుకొన్నవాని కుపనయనము చేయడ మతనిని కర్మాబ్ధిలో ముంచడమే.

శివభక్తుడు ప్రమథైకవంద్యుడు, బ్రహ్మవంద్యుడు కాజాలడు. అట్టివా జాతి గోత్ర క్రియాశ్రయుడు కాడు. ఇది బసవనివాదము. ఇక అతనితండ్రి శైవద్విజుడు. గర్భాష్టమమున ఉపనయనము వేదోక్త మని నమ్మినవాడు. బ్రాహ్మణులకు షోడశసంస్కారములు వేదోక్తములు. వాటిలో ఒక్కటి లోపించినా ద్విజకులోత్తముడు కాజాలడు. ఉపనయన మా పదహారు సంస్కారములలో ఒకటి. చాలా ముఖ్యమయినది కూడాను. కాని, ఆ ఉపనయనము శైవ సంప్రదాయము ననుసరించి నది. బసవనితండ్రి ఉపనయనకర్మను సమర్థిస్తూ పలికినవాక్యము లివి.

" అందు విరుద్ధ మెయ్యది రుద్రగణాను
నాంది ముఖ్యం బుపనయనప్రాజకును
బనుగొనఁ బ్రణవంబు భర్గుఁడే పైన
మనుటయు మంత్రంబు, నట్లనుఁ గాక,
పెట్టిన సూత్రముల్ భీమసర్పములు,
పట్టినపాత్రంబు బ్రహ్మశిరంబు,
వాలాశదండంబు పంకజోదరుని
కోలెమ్ము, తలచుట్టు కూఁకటుల్ జడలు,
నజితికృష్ణాజిన మది గజాజినము,
వటులు మేధావియే నెజిభూతి గాఁగ
హరుఁడు భిక్షాటన మాచరింపంగ
నరిగిన వేష మింపారఁ దాల్చినను
నట్టినఁ గాని బ్రాహ్మణుడు గాఁ డనిన

నిట్టువిరుద్ధమే యీశుభక్తునకు ?
వడుగు సేసిన భక్తి వట్టివా టగునె.”

అని.

ఉపనయనవిధిని తిరస్కరించి, కులగోత్రముల నెడబెట్టి, జాతి వర్ణ విభేదములను పాటింపక, లోకమంతటిని వీరభక్తిమయముగా చేయడానికి బసవేశ్వరుడు సంకల్పించినాడు. అతనికి పూర్వ మట్టి వీరశైవము లేకపోలే దని పాల్కురికి సోమనాథుని అభిప్రాయము. అది ‘మఱపడ్డని!’ బసవడు పొత్తిళ్లలో ఉన్నప్పుడు,

ఇల మఱపడ్డ నిర్మలశివభక్తి
దలయెత్తువడువునఁ దాఁ దలయెత్తు.
కడఁకతో నాదిమార్గము తప్పకుండ
నడుగిడులీలఁ దప్పడుగులు వెట్టు’

బసవ పు. ౧౮.

నని సోమన్న వర్ణించినాడు. కాని, బసవన్న లేవదీసిన వీరశైవ సంప్రదాయముమాత్ర మంతకుపూర్వ మున్నట్లు సోమనాథుని వ్రాతలవలన స్థిరపడదు. బసవడు పుట్టగానే అతని తలిదండ్రులు “భక్తులఁ బిలువంగఁ బనిచి, ప్రణామ మాచరించి, సింహాసన మ్మిడి, విభూతి వీడ్యమ్ము లర్పించి, పాదోదకమ్ములు వట్టి మైఁ గడిగి, భూతి ఫాలమ్మునఁ బూసి పైఁ జల్లినారు.”

బసవడు వడుగునొల్లక తండ్రియిల్లు విడిచిపోగా, బిజ్జలుని బండారి బలదేవదండనాయకు డాపరమశైవభక్తుడయిన బసవనికి తన కూతురైన గంగాంబ నిచ్చి పెండ్లిచేసినాడు. ఆ పెండ్లిసమయములో బలదేవుడు,

"రండు! భక్తులఁ బిలువుండు! మీరెవరు
పోండు! వేగమ తోడితెండు! తెం' డనుచు
నిట వచ్చు నయ్యల కెదురు వచ్చుచును
నట వచ్చు నయ్యల కర్థి మ్రొక్కుచును
సింహాసనస్థులఁ జేసి యా కర్మ -
సంహారమూర్తుల చరణముల్ గడిగి"

అర్చించినాడు. ఇట్లు బసవేశ్వరు పెండ్లికి తండోపతండములుగా వచ్చిన భక్తులు, కర్మసంహారమూర్తు లెవరు? వారిక్రొత్తరీతి పెండ్లి నామోదించినవారు, బసవేశ్వరుని క్రొత్తసిద్ధాంతము నామోదించినవా రనటానికి సందేహములేదు. వారిలో పూర్వకాలమునుంచిన్ని ఉన్న జంగములున్ను క్రొత్తగా బసవనిమతము నంగీకరించిన వారున్ను కూడా ఉండిఉంటారు. బ్రాహ్మణులలో సన్న్యాసులవలె శైవబ్రాహ్మణులలో కూడా యజ్ఞోపవీతమును త్యజించి శైవధర్మప్రచారమే ముఖ్యముగా చేసుకొన్న వీరశైవసన్న్యాసులుకూడా ఉండేవా రనటానికాక్షేపణ ముండకూడదు. వీరిని జంగమము లంటే తప్పులేదు. కాని, సోమనాథుడు వారు భక్తు లన్నాడుగాని జంగమము లనలేదు. ఆనాడున్ను అంతకు పూర్వమున్ను జంగమము లుండవచ్చును. కాని, జంగమజాతి ఉన్నట్లు కనిపించదు. బ్రాహ్మణసంస్కారములను శివసంప్రదాయము ననుసరించి జరుపుకొంటూ ఉండే సాధారణ శైవగృహస్థులున్ను, వారిలోనే శైవధర్మ ప్రచారమునకుగాను తిరుగుతూఉండే జంగములున్ను ఉండేవారు - శైవబ్రాహ్మణులలో జాతి వర్ణ భేదము లుండేవి. వాటి కతీతులయినవారు జంగమములు. శైవుల నందరినీ జంగమములుగా చేసి, వారిలో వీరశైవభక్తిని ప్రబలచేయడమే బసవేశ్వరుడు సంకల్పించినది. వీరశైవునికి జాతివర్ణ

భేద ముండకూడదు. అంత్యజు డయినా భక్తుడై వీరశైవదీక్షను గ్రహిస్తే వానిని పూజించవలెను. అతడు శివమూర్తి, కర్మసంహార మూర్తి. కులజు డెవడు అనే ప్రశ్నకు సమాధానముగా,

'కులజులు గులజులే? కులహీను లైనఁ
గులజుల శివభక్తి కలిమి'

(౧) ౧౫౧

నని సోమనాథుడు సూరసాని ముఖమున చెప్పినాడు.

'కర్మదృష్టులఁ జూడఁగాఁగులభ్రాంతి
ధర్మంబనై తోఁచుఁ; దత్త్వోక్తశైవ
ధర్మదృష్టులఁ జూడఁ దత్కులభ్రాంతి
ధర్మేతరం బనధర్మమై తోఁచు'

(౧) ౧౫౧-౨

అని అతని అభిప్రాయము. 'భక్తుఁ డేయాకృతినున్న నిటల నేత్రుఁడ కాక నిందింపఁదగునె?' (౧) ౧౩౨, అన్నాడు. అంత్యజు డెవడు? శివకేశవుల 'కైక్యమన్వాఁడ చన నంత్యజుఁడుగాక సహజ మంత్యజుఁడు నంత్యజుండే?' (౧) ౬౭౫; 'శివునకు విష్ణునకు నభేదంబుఁ బలుకు నజ్ఞానియ పతితుండు' (౧) ౬౭౬. బసవని ఈ సిద్ధాంత మానాటికొందరు బ్రాహ్మణులకున్ను బ్రాహ్మణేతరులలో అనేకులకున్ను సమంజస మైనట్లు తోచినది. బ్రాహ్మణేతరులలో క్షత్త్రియ వైశ్యులు బసవని వీరశైవము నంగీకరించినారో లేదో తెలియదు గాని, చతుర్థపంచమవర్ణములలో మాత్ర మది అతిశీఘ్రముగా వ్యాపించినది. బ్రాహ్మణు లయినా మొదటి ఆవేశములో కొందరు బసవని జాతి వర్ణ పరిత్యాగ సిద్ధాంతము నామోదించి బసవని అనుయాయులలో కొందరు చేరినప్పటికిన్ని, అనేకులు బసవని అవతార

పురుషునిగా గ్రహించి, అతనియెడల భక్తిని ప్రకటిస్తూ వచ్చినారే కాని, తమ బ్రాహ్మణత్వమును ద్విజత్వమును విడిచిపెట్టలేదు. ఎప్పటివలెనే వేదములను శైవపరముగా అర్థముచేసుకొని బ్రాహ్మణాచారములనే అవలంబిస్తూ వచ్చినారు. బసవనిమీద నిర్వ్యాజమైన భక్తికలిగి, అతని సందర్శనార్థము దక్షారామమునుంచి కల్యాణకటకమునకు వృద్ధాప్యములో కూడా బయలుదేరిన మల్లికార్జున పండితారాధ్యుడే బ్రాహ్మణధర్మమును విడిచిపెట్టలే దన్నప్పుడు సాధారణబ్రాహ్మణులనుఁట చెప్పనక్కరలేదు.

బసవని పెండ్లి వేదోక్తశివధర్మవిధిగా జరిగినదట. ఆ పెండ్లిని చూచినవారు 'ఏనాఁట వింటిమే యిట్టి పెండిండ్లు' అని ఆశ్చర్యముతో వినుతింపజొచ్చినారట. బసవని పెండ్లికొడుకు వేషమును చూడండి!

'దివ్యాంబరయుగ్మంబు సాతి,
భసితంపునెఱపూత వలుచగాఁ బూసి,
నొసలఁ ద్రిపుండ్ర మొప్పెసగ ధరించి,
మౌళిఁ బ్రసాదసుమంబులఁ దుఱిమి,
పోలఁగ రుద్రాక్షభూషలు దాల్చి,
సారమై లింగపసాయితం బనెడు
పేరను గల్గు కఠారంబు గట్టి

... ...

భక్తిశృంగార మేర్పడఁ జూఱగొన్న
భక్తికళార్ణవుఁడు గా' ఉన్నాడు.

వధూవరులమీద శివభక్తవనితలు సేసలు చల్లినారు. శివబలం బొగ్గలించిన ముహూర్తములో పెండ్లిచేసినారు. తక్కిన గ్రహచంద్ర తారాబలముల యెక్కువ తక్కువలతో పనిలేదు.

'కరుణఁ జూచుటయ లగ్నంబు; సేయుటయు
వరముహూర్తంబు; దీవనయ బలంబు'

పెండ్లి కెక్కువగా అంతులేదు.

బసవడు పట్టిన లింగపసాయితమనే కఠారము తనసిద్ధాంతమును లోకములో వ్యాపింపజేయడమునకు పట్టినది. 'లింగపసాయిత' శబ్దము 'లింగప్రసాదిత' శబ్దభవము. బసవన్న ఈ కఠారమును ధరించినట్లే ఆతనికాలములో బసవనిమతమును వ్యాపింపజేయ సంకల్పించిన మరి కొందరు భక్తులుకూడా ఆయుధములను పట్టుకొని విచ్చలవిడిగా తిరుగుతూ ఉండేవారు. సురియ చౌడయ్య, ముసుండి చౌడయ్య లట్టి వారు. ముసుండి అనేది ఆయుధము. తరువాతికాలములో చౌడయ్య ముసిడిపండ్లు తినేవా డన్నకథ బయలుదేరినది. వీరశైవులు పరమతము లను నిర్మూలించడానికి దౌర్జన్యమును నిరాటంకముగా ఉపయోగించి నారు. జైనులవసదులను నిర్మూలముచేసి ఆస్థానములలో శివుని ప్రతిష్ఠించిన వృత్తాంతము పండితారాధ్యచరిత్రములో ఎక్కువగా వర్ణింపబడినది. పండితారాధ్యుని నిందించిన బౌద్ధుని అతని అనుయాయులు చంపివేసినారు. బసవని అనుసరించిన వీరవ్రతులలో దొంగతనములో ఆరితేరినవారున్ను ఉన్నారు. కన్నదబ్రహ్మయ్యకథ ఇందుకు సాక్షి. కన్నద బ్రహ్మయ్య అనేపదము కొన్ని ప్రతులలో కన్నడ బ్రహ్మయ్య అని కనబడుతున్నది - ఆపాఠములు తప్పు. వీరశైవమత వ్యాప్తికోసము చేసినది హింసకాదనే సిద్ధాంత మానాడు పూర్తిగా ప్రబలినది. శివప్రీతికోసము చేసిన ఏపని అయినా ఒప్ప

యినదే. తప్పొప్పులు సంకల్పితార్థము ననుసరించి ఉంటవి. ఫలము ననుసరించి సాధనములకు నిందాస్తుతులు కలుగుతవి. కన్నడ బ్రహ్మయ్య దొంగతనము చేయడము కుమార్గము కాదు. అది భక్తి మార్గము కాబట్టి సన్మార్గము.

"ఇల జూదమునఁ బాండవులు భ్రష్టులైరి
నలి జూదమున మూర్ఖు నగ జేశుఁ గూడె;
వేఁటాడి రాముండు వెలఁదిఁ గోల్పడియె
వేఁటాడి యెఱుకు డా విశ్వేశుఁ గలిసె,
పరసతీవశ్యులై నరపతుల్ ద్రుంగఁ
బరసతీవశ్యుఁడై హరుఁ గూడె నంబి,
చంపి మాండవ్యుండు సరిఁ గొర్తఁబడియెఁ
జంపి చండుండు ప్రసాదంబుఁ గనియె,
బొంకిన బ్రహ్మకు భువిఁ బుట్టుహాలె
బొంకి చిర్తొండండు బొందితోఁ జనియె,
గొఱియ మ్రుచ్చని శూద్రకుఁడు నఱకువడెఁ
గఱకంఠు గణనంది గలిసెఁ దెర్వడచి,
రమణ 'రాజ్యాంతే నరక' మన ముక్తి
విమలతఁ గనిరి నేరమయుఁ జోడండుఁ,
గాన యెట్లును నమార్గం బనరాదు
దా నీశ్వరార్థమన్ తలఁపునఁ జేసి,
ధర 'నధర్మో ధర్మతాం వ్రజే' త్తనఁగ
హరునివాక్యము గాన యట్టి దీపథము."

బసవ పు. ౧౫౬

శివుడు భీతునికి మృత్యుత్వమును ప్రసాదించినప్పుడు భీతుడందువల్ల తనకు పాపము రాదా అని అడుగగా శివుడు చెప్పుతున్నాడు.

'సన్నుతలింగప్రసాదివి నిన్నుఁ
బున్నెంబుఁ బాపంబుఁ బొందవు...
...మదీయమహీయఃప్రసాది
వొందునే యెట్లును బుణ్యపాపముల'

(౧) ౧౦౫

అని శివభక్తుల యెడలను, శివప్రీతికోసమును అహింసనే అవలంబింపవలెను. దసరయ్య హింసేతరుడు. జితకోపుడై సర్వజీవ దయాపరత నతి కెక్కు సువ్రతుడు. తనసుఖ మెరుగక సర్వభూత హితము నే కోరే బుధుడు. తాను నొచ్చినప్పటికిన్ని నొప్పించడము తగవు కాదని సైరింపజాలే సజ్జనుడు. ఎదిరిచిత్తము లెట్లానో అని ఒత్తిలి మాటాడడు. జంతువులేవైనా తనకాలిక్రింద పడి చస్తవేమో అని ముందు చూడకుండా పాదము కదల్పడు. చేతు లిటు నటు త్రిప్పితే ఏవయినా జీవులు పడునేమో అని త్రిప్పడు. చెట్టున ఉన్న పువ్వులను కోస్తే చెట్టుకు నొప్పికలుగునేమో అని భూమిమీద తమంతట పడిన పుష్పములనే తీసుకొనివస్తాడు. (౧)౨౯౭. 'ఖ్యాపితంబగు క్షాంతియును ఖడ్గమునను గోపమన్ రిపుఁ దెగఁగొట్టు నెవ్వండు, వాఁడచూ శూరుండు, వాఁడ మాంత్రికుఁడు, వాఁడ విద్వాంసుండు, వాఁడ తపస్వి' 'అహింసాపరమో ధర్మః, నహంతవ్యః ప్రయత్నతః, నవిచార్య శివాజ్ఞయా' ఇటువంటి వెన్నో అహింసాపరములైన వాక్యములు శైవశాస్త్రములలో ఉన్నవి.

వీరశైవములో జంగము డుత్తమోత్తముడు. అతనికిన్ని లింగమునకున్ను భేదములేదు. లింగశరీరమే జంగమ శరీరము. లింగప్రాణమే

జంగమప్రాణము. జంగమమూర్తి లింగమూర్తి అని అర్చించుట ముత్తమము. అతడు గురుమూర్తి అని అర్చించుటము మధ్యమము. అతడు శివశాసనధారుడని అర్చించుటము తుది కక్ష్య. ఒకరీతిగా ఆలోచిస్తే లింగముకంటె జంగమమే అధికుడు. లింగ మచరము, జంగమము చర లింగమూర్తి. లింగము కాయము, జంగమము ప్రాణము. లింగము ప్రాణలింగావతారము, జంగమ మాచార్యావతారము. లింగ మంగసన్నిహితమునకు మాత్రము, జంగమము ప్రాణసన్నిహితమునకు. లింగము మంత్రక్రియాధారము, జంగమము తంత్రక్రియాధారము. లింగమునకు యోగమజ్జనము, జంగమమునకు భోగమజ్జనము. ఒకమూర్తి పూజాస్థానము, రెండోది ఆరాధనస్థానము. ఒకదానికి త్రికాలార్చనలు మాత్రము, రెండోదానికి సర్వకాలార్చన. ఒకదానికి షోడశోపచారములు, రెండోదానికి రాజవదుపచారములు. లింగమునకు మనోగుణనివేదనముమాత్రము, జంగమమునకు తనుమనోధననివేదనము (౧) ౨౦౪-౬. లింగార్చనముకంటె జంగమార్చన ముత్తమమైనది. 'శివభక్తిపరులఁ బూజింప కేప్రొద్దు, శివపూజ లోకకోటి సేసిన వృథయ, శివభక్తిపరులఁ బూజించినఁ జాలు, శివపూజ లోకకోటి సేసిన వాఁడు.' (౧) ౨౦౦. 'జంగమభక్తిహీనునిపూజ, పీనుఁగుఁ గై సేయఁ బూనినయట్లు' (౧) ౨౦౧. లింగము కేవలశిల అని భావించిచేసిన పూజ నిష్ఫలము, పాతకహేతువు. జంగమములో లింగభావము నారోపణచేసి ప్రాణవంతుడగుున ఆజంగమమునే ఆరాధించవలెను. 'బ్రతికి ఉన్నమనుష్యుని ఆరాధించండోయి' అని సోమనాథుడు చేసిన ఉద్బోధము భారతీయజాతికి తిరిగి ప్రాణము పోసినది.

నెఱి నంకురించు మ్రానికి నీరు మాని
నెఱవట్టికొఱటికి నీ రెత్తినట్లు,

గుటిలుఁ బైఁ జాతినాగులఁ జంపుచుండి
ప్రతిమనాగులకును బాల్వోయునట్లు,
వడిగొని భుజియించునదన ముండఁగఁ
గడిసేసి పెడతలఁ గుడుపుచందమున,
నొనర ముందటిశిరం బుండ మోఁకాలి
కిని సేస వెట్టంగఁ గ్రియగొనినట్లు

(౧) ౨౦౨.

జంగమపూజను వర్జించి కేవల లింగపూజను చేయడము.

బసవభక్తుని బాల్యవర్ణనము మనోహరముగా ఉన్నది. అతనికి శివలింగసౌఖ్యానుభవము చన్నాలు, గురుపదధ్యానము వెన్న, వేదాంత సూక్తులు తొట్టెబుల్కులు, ఆదిమార్గము తప్పటడుగులు, లింగ పూజలే బాల్యక్రీడలు. శివభక్తిస్వరూపమున్న శిశువునికిని తద్భక్తుని కిన్ని గల సంబంధమున్ను ఎంతో చక్కగా సోమనాథుడు నిరూ పించినాడు. (౧) ౧౭౬-౯-శివభక్తునికి వీరవ్రతము, వీరమాహేశ్వర వ్రతము కావలెను. వీరమాహేశ్వరపూజయే పరమశివపూజ. అసం ఖ్యాత వీరమాహేశ్వరపూజ ఆకాలములో విస్తరించి ఉండేది. గురువు సంసారికి వీరభక్తిదీక్ష నిస్తూఉండేవాడు. ఈదీక్ష పండితా రాధ్యునికి పూర్వమందున్ను ఉండేది. ఆ సంప్రదాయము ప్రకా రమే మల్లికార్జునపండితుడున్ను ఆదీక్షను పొందినాడు. వీరభక్తి దీక్షను పొందే ఆచారము బసవనితో ఆరంభించినదికాదు. బసవని కంటె పండితారాధ్యుడు వయస్సులో పెద్దవాడు కదా. అతడు బాల్యములోనే ఆదీక్షను పొందినాడు. వీరభక్తి (౧) ౩౧౬ లో నిరూపింపబడినది. నిజమైన శివపూజ ఎట్టిదో (౧) ౧౯౩-౪, ౨౨౩ లలో వర్ణింపబడినది. అది బాహ్యాభ్యంతర భేదములచేత రెండువిధ

ములు. బాహ్యపూజ మంచిదే కాని, అభ్యంతరపూజ ఉత్తమోత్తమము. భక్తిప్రాబల్యమున కాత్మార్పణము సుగము. తమభక్తిని రుజువు చేయుటానికి వీరశైవులు కళ్లుపీకుకొని కళ్లుపొందుతూ ఉండేవారట. నాలుకలు పెరుకుకొని నాలుకలు పొందుతూఉండేవారట. తలలు తరుగుకొని తలలుపొందుతూ ఉండేవారట. శ్రీశైలములోని వీరమంటపమిట్టి భక్తి ప్రకటనమునకు స్థానముగా ఉండేది. లేపాక్షి వీరభద్రాలయము గర్భగృహము వెనుకగోడలో ఉన్న ఎర్రనిమచ్చ విరుపణ్ణ అర్పించిన కన్నని ఇప్పటికిన్ని చెప్పుకొంటున్నారు. భక్తినిరూపణార్థము ఘటసర్పములను చేతితో పట్టుకొనేవారు. దీపమునకు చమురు లేకపోతే జుట్టును నిప్పంటించుకొని దీపము వెలిగించేవారు. ధూపమునకు గుగ్గిలము లేకపోతే దేహములను కాల్చి ఆపొగతో ధూపమువేసేవారు. ఇదీ వీరభక్తి అంటే. "పురుషుఁడు శివభక్తివిరహితుఁడేనిఁ బురుషుని విరాలుట వగుణికేఁ [illegible]." బ. ౧౫౦. ఇట్టి వీరభక్తులా కాలములో లెక్కకుమిక్కిలి ఉండేవారు. వీరే అసంఖ్యాత మాహేశ్వరులు. బసవనికాలములో కల్యాణ కటకములో మాత్రము లక్షాఎనభైవేలమంది భక్తలింగములు, [illegible] మంది ప్రమథులు, పదివేలమంది ఛలవాది బలవంతులు, ఏమునేల [illegible] వందలమంది వీరగణములు, పంద్రెండువేలమంది మింటజంగములు మొత్తము రెండులక్షల పద్దెనిమిదివేల ఏడువందలమంది వీరవ్రతము నవలంబించినవారుండేవారట. (౧) ౨౩౨-౩౪.

మల్లికార్జున పండితారాధ్యునినోట సోమనాథుఁడు ఖండించిన మతములలో బౌద్ధ జైన మతములుకూడా ఉన్నవి. ఇవి వేదబాహ్యములు. వీటి సిద్ధాంతములున్ను సంప్రదాయములున్ను వేరు. ఆంధ్రదేశములోనే కాక దక్షిణదేశమంతటా ఇంచుమించు క్రీ. శ. నాలుగు, అయిదో శతాబ్దములవరకున్ను బౌద్ధమతము మిక్కిలి ప్రచారములో ఉండినది. బౌద్ధమతము క్షీణిస్తూరాగా అరవదేశ

ములో శైవమున్ను, కర్ణాటకాంధ్ర దేశములలో జైనమున్ను తల యెత్తినవి. ఆంధ్రదేశములో పదోశతాబ్దమునకు జైనమతము క్షీణించినదని చెప్పవచ్చును. కర్ణాటకములో మాత్ర మది మరిరెండు శతాబ్దములవరకున్ను నిలిచినది. బౌద్ధజైనమతములు క్షీణించడానికి శైవమత వ్యాపనమే కారణము. వీరశైవము బయలుదేరిన తరువాత అవి బొత్తిగా క్షీణించిపోయినవి. వీరశైవులు బౌద్ధారామములను జైనవసదులను బుద్ధిపూర్వకముగా, బలవంతముగా, దౌర్జన్యముతో, క్రూరముగా పాడుచేసినారు. ఆస్థానములలో లింగప్రతిష్ఠలు చేసినారు. పండితారాధ్యచరిత్రములో శైవులు జైనవసదులను. నాశనముచేసినవిధము శైవోత్కర్ష కుపబలముగా వర్ణింపబడినది. దేవరదాసయ్య పొట్లచెరువులోని ఏణ్ణూరువసదులను ప్రచ్ఛివైపించి, జినప్రతిమలను విటతాటమాడినాడట. అల్లై కోవూరిలోని వసదుల నన్నిటిని బ్రహ్మయ్య నాశనము చేయించినాడు. అబ్బలూరిలోని వసదులను ఏకాంతరామయ్య పడగొట్టించినాడు. కటకములో బండారు బసవన్న జైనులను భస్మముచేసినాడు. వరవళిగెలో వైజకవ్వ జినప్రతిమను పడగొట్టి ఆస్థానములో వైజనాథేశ్వరుని ప్రతిష్ఠించి జైనుడనే వార్త లేకుండా చేసినది. మారుళిగెలోని హిరియ వసదిలోని జైనులను హిరియనాగయ్య మొదలయిన పదముగ్గురు శివావతారులు వధించి మహేశ్వర ప్రతిష్ఠ చేసినారు. పులిగెరెలోని సురహొన్నవసదిని పడగొట్టి ఆదయ్య అనేవాడు సౌరాష్ట్రమునకు పోయి సోమలింగము నాహ్వానించి ప్రతిష్ఠించినాడు. పిళ్లనయనారు జైనులను వాదములో ఓడగొట్టి కూనపాండ్యుని గూనిని పోగొట్టి, జినమంత్రపత్రమును శివమంత్రపత్రమును అగ్నిలో వేయగా జైన పత్రము కాలిపోయినది, శైవపత్రము కాలలేదు. తరువాత ఆ పత్రములను కావేరివరదలో విడువగా జైనపత్రము వరదలో

కొట్టుకొనిపోయినది, శైవపత్రము పైకి ఎదురెక్కినది. ఈ ప్రత్యక్షము ను చూచి రాజు జైనులను కొట్టి వెళ్ళించినాడు. నిమనారుడనే రాజు రాజ్యములోని జైనుల నందరిని పిలిపించి, వారిని వాదములో ఓడించి, వారితలలు తీయించినాడు. వాగీశనాయనారిని జైను లనేకవిధములుగా బాధింపగా అతడు పంచాక్షరీమంత్ర మహిమచేత జలవిషోద్ధతిచేత వారినందరిని చంపినాడు. ఇరిత్తాంది అనే పుట్టుగ్రుడ్డి అయిన శివభక్తుని జైనులు బాధింపగా, అతడు శివుని ప్రార్థించి రెండు కన్నులను పొంది, జైనులకళ్లు పోయేటట్లు చేసినాడు. నమి నంది అనే శైవభక్తుడు దినదినమున్ను శివునిముందర నేయిదీప ములు పెట్టేవ్రతము కలవాడై ఉండగా జైను లతనికి నేయి దొరక కుండా చేసినప్పుడు లింగోదకములతోనే దీపములు వెలిగించి, జైనులపశువులు చచ్చేటట్లు శపించి, 'వసదిజైనుం డనువాక్రియు నడచి'నాడు. తొండమండలములో జినబుద్ధ ముఖ్య సమయములు నిస్తుష మయేటట్లు శపించి వాటిని నశింపించి చేసినాడు. ఇట్టి తీవ్రపదలకులోనై అనేకులైన బౌద్ధులును జైనులును మృతిపొంది నారు. కొందరు శైవమతములో ప్రవేశించినారు. నానాటికిన్ని ఈరెండు మతములున్ను భరతవర్షములో నామమాత్రశేషము లైనవి.

సోమనాథుని కాలమునాటికి బౌద్ధమతము కేవలము నశించిన దనే చెప్పవలెను. బౌద్ధకుటుంబములు కొన్ని అక్కడక్కడ సకృ త్తుగామాత్ర ముండేవి. బౌద్ధాలయముల కితర మతస్థులు దానములు చేస్తూ ఉండేవారని శాసనములవల్ల తెలియవస్తున్నది. కాని, ఆకాల మునకు బుద్ధదేవర శాక్యముని అయిన బుద్ధుడుకాడు. విష్ణువు దశావతా రములలో ఒకడుగా ఏర్పడినాడు. బౌద్ధమతమును ఖండిస్తూ పండితా రాధ్యు డీవిషయమునే సూచించినాడు. వైష్ణవమతము ఖండింపబడి

నప్పుడు, విష్ణువు అవతారమయిన బుద్ధుని మతముకూడా ఖండిత మైనట్లే అని బౌద్ధవాదఖండనోపక్రమణమును చేసినాడు. బౌద్ధులు కానివారుకూడా బుద్ధుని పేరు పెట్టుకొంటూ ఉండేవారు. పూర్వకాలపు బౌద్ధారామములకు దగ్గరగా ఉండే గ్రామములలో ఉండే బౌద్ధేతరులు నేడుకూడా బొజ్జన్న, బొజ్జమ్మ, మొదలయిన పేళ్లను పెట్టుకొంటున్నారు. 'బొజ్జ' అనేది 'బౌద్ధ'కు తద్భవము- బౌద్ధమంత క్షీణదశలో ఉన్నప్పుడు వెలనాటిచోడుడు పండితారాధ్యునిమీద అంత కసిగొనడ మెట్లు సంభవించినదో చెప్పలేము. ఆకాలపు వెలనాటిచోడుడుగాని, పండితుని కన్నులు తీయించినవాడని కొండవీటి దండకవిలెలో చెప్పబడిన కొండపడమటి బుద్ధరాజుగాని బౌద్ధులయినట్లు కనబడదు. వారు శివ కేశవాలయములకు చేసినదానముల శాసనములు కనబడుతున్నవి. ఎట్లయినా వారు పండితునిమీద అంత క్రౌర్యము చూపేటంతటి వీర బౌద్ధులై ఉండరు. దీని యాథార్థ్యమేమో తెలియరాకున్నది.

౧౬

కొన్ని స్థలములు

బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రములలో అనేకములైన దేశములు, గ్రామములు, కొండలు, నదులపేళ్లుదాహరింపబడి ఉన్నవి. వాటివల్ల ఆ కాలములో వీరశైవాది మతవ్యాప్తి యెట్లుండేదో విశద మవుతుంది. వాటివాటిపేళ్ల నీక్రింద ఇచ్చినాము.

అంగ(రాయడు) ౨ (౯౦)
అగస్త్యేశ్వరము (౨) ౫౩౭
అగ్నీశ్వరము (౨) ౫౩౮
అచలేశ్వరము (౨) ౫౨౯
అనంతము (౨) ౪౧౬
అనలేశ్వరము (౨) ౫౩౭
అంబెపురము (౨) బ. ౭౯
అబ్బలూరు బ. ౧౯౧; (౧) ౫౯౧; (౨) ౫౬
అమరగుండము (మల్లన) (౧) ౩౨౩
అమరారామము (౨) ౫౪, ౫౯, ౯౬
అమరావతీపురి (౨) ౫౨౭
అమృతేశ్వరము (౨) ౫౩౩
అరువదేశము (౨) ౩౭౭
అలంపూరు బ. ౨౦౫
అశ్వమేధేశ్వరము (౨) ౫౩౭ అశ్వత్థేశ్వర?
అస్తపర్వతము (౨) ౨౩౩, ౨౬౫
అశయూరు బ. ౬౩
ఆకాశజాహ్నవి (౧) ౬౪౦
ఆంధ్రదేశము (౨) ౩౮౪
ఆరెదేశము (౨) ౩౭౧, ౩౭౮
ఆవటిక (౧) ౧౯, ౧౫౦
ఆవలూరు (౧) ౧౨౧, ౧౬౨, ౧
ఇంగుళేశ్వరభాగవాడి (౧) ౨౦౭
ఇడిగుడి (మారయ్య) (౨) ౭౬ (ఇడైకటి?)
ఇంద్రకీల(పర్వతము) (౧) ౨౩. ౨౬౫, ౩౯౨
ఇంద్రేశ్వరము (౧) ౫౩౩, ౫౩౬ ౫౩౭
ఇరుగుడుములు (౧) ౧౮౭
ఇల్లకప్పడి సంగమేశ్వరము బ. ౧౮ ౨౪
ఇల్లిహాళ (బ్రహ్మయ) (౨) ౯౦
ఇష్టకామేశ్వరము (౨) ౪౮౨ ౫౩౫
ఇష్టసిద్ధేశ్వరము (౨) ౫౩౫ (సిద్ధేశ్వర?)

ఉండి (భాస్కరయొజ్జ) (౧౧౨౧)
ఉదుమూరి (కన్నప్ప) బ. ౮౭, ౮౯ (ఉదుముపేట?)
ఉత్తరేశ్వరము (౨) ౫౩౨, ౫౩౭
ఉదయ (పర్వతము) (౨) ౨౩౩, ౨౬౫.
ఉదయేశ్వరము (౨) ౫౩౫
ఉభయసంగమేశ్వరము (౨) ౫౩౭
ఉమాగిరి (౨) ౫౩౦, ౫౪౧
ఉమామహేశ్వరము (౨) ౫౨౯
ఋశ్యమూక (పర్వతము)(౨) ౨౬౫
ఏకశిల (౨) ౫౩౩
ఏకామ్రనాథునిగుడి బ. ౮౬
ఏలాపురము బ. ౧౩౬
ఏలేశ్వరము బ. ౨౩౮-౯; (౧) ౪౫౭ (౨) ౯౧, ౩౮౫, ౫౨౯, ౫౩౭
ఐదకి (మాదన్న) (౨) ౯
కంగళ (విరుపాక్షదేవుఁడు) (౧) ౨౩౩. (కంగనూరు ?)
కంచి బ. ౮౩, ౮౬, ౧౧౫, ౧౧౭, ౧౨౩; (౧) ౪౧౦
కటకము బ. ౧౬౫, ౨౪౨, ౨౪౪; (౧) ౨౩౪, ౫౯౨.
కడెమల (నంబి) బ. ౪౬, ౧౩౪; (౧) ౩౯౯ (౨) ౭౬
కడెమలచేటి (కాత్రేఁడు) బ. ౧౧౨
కందిగి (జైతన) (౧) ౧౨౧
కదిరె(శేమయ) (౧) ౪౬౫ (౨) ౭౮
కనక(నది) (౨) ౨౬౬
కనకగిరి (౨) ౨౬౧, ౫౩౩, ౫౩౪
కన్నడ(పరుస) (౨) ౩౮౬, ౪౭౧
కన్యానగము (౨) ౫౩౦
కన్యాసిద్ధనాథ (లింగము) (౨)౫౩౨
కన్నోజము (౨) ౪౧౩
కపిలేశ్వరము బ. ౪౮; (౨) ౫౩౨
కప్పడి సంగమేశ్వరము (౧) ౨౧౦, ౪౭౮; (౨) ౧౭౭, ౧౯౯, ౨౦౬, ౨౧౯
కమలేశ్వరుఁడు (౨) ౫౩౩, ౫౩౭
కరడిగ (భోగనాథుఁడు) బ. ౮౩
కరయూర(చోడుఁడు) బ. ౧౦౪, ౧౩౮; (౧) ౪౧౨; (౨) ౭౬, ౩౪౮
కరవీరేశ్వరము (౨) ౪౭౯
కరహాట(దేశము) (౨) ౧౩, ౩౯౧
కర్ణాట(దేశము) బ. ౩, ౧౩; (౧) ౨౦౭
కర్ణేశ్వరము (౨) ౫౩౭
కర్మహారేశ్వరము (౨) ౪౮౨, ౪౮౮
కర్మారి (౨) ౪౧౧
కర్మారేశ్వరము (౨) ౪౧౨
కలకలేశ్వరము (౨) ౫౩౮
కల్యాణ(పర్వతము) (౨) ౨౬౫
కల్యాణ కటకము బ. ౨౮, ౨౭, ౧౧౩, ౧౫౭, ౧౬౧, ౧౬౪, ౧౬౬, ౧౬౮, ౧౬౯, ౧౯౯, ౨౧౯; (౧) ౨౩౨, ౨౩౫, (౨) ౧౮౭, ౧౭౦.
కల్యాణము (౨) ౧౯౯

కళింగము (౨) ౩౯౧, ౪౧౫
కాకోలను (౨) ౭
కాంచీపురము బ. ౮౩
కాంభోజ (౨) ౩౯౧
కాలప్రాదేశ్వరము (౨) ౬౨౭
కావేరి(నది) (౨) ౧౧౭, ౧౮౨,
౨౬౬
కాశి బ. ౧౯౮
కాశ్మీరము (౨) ౩౯౧, ౪౧౫
కాళహస్తిగిరి బ. ౮౭, ౭౧
కాళేశ్వరము (౨) ౫౩౩
కిన్నరేశ్వరము (౨) ౨౭౨, ౪౨౮
కింశుక (పర్వతము) (౨) ౨౬౫
కుక్కుటేశ్వరము (౨) ౫౩౪
కుంజర (పర్వతము) (౨) ౨౬౫
కుండతీర్థము (౨) ౨౭౧, ౪౯౨
కుండశిఖరి (౨) ౫౩౦
కుడుబె (కాళవ్వ) (౧) ౨౧౩
(కుడబి?)
కుబేరేశ్వర (౨) ౨౯౯
కుంభకర్ణేశ్వరము (౨) ౫౩౩
కుమారకుండము (౨) ౫౩౩
కుమారగిరి బ. ౨, ౩. (౨) ౫౩౧
కురిగుంట (దేవఁడు) (౨) ౯౦
కుసుమ (పర్వతము) (౨) ౨౬౫
కుసుమేశ్వర బ. ౨౩౨
కూడలి (త్రిపురాంతకుఁడు) బ. ౨౯
కూడలి సంగమేశ్వరము బ. ౨౪,
౩౦; (౨) ౫౪౦
కృష్ణ (నది) (౧) ౬౭౨
కృష్ణవేణి (నది) (౧) ౨౬౬, (౨)
౫౪౦
కెంబాగి బ. ౨౨౧
కెంబావి బ. ౨౨౧—౩; (౧)
౧౩౧, ౧౩౨; (౨) ౭౭.
కెరవూరి (దాసయ్య) (౨) ౯౩
కెఱెయూరి (బ్రహ్మయ్య)(౨)౭౯
కేదారము బ. ౨౨౯; (౩) ౧౫౪౦
౪౧౫-౬
కేదారేశ్వరము (౨) ౫౩౨
కేసర (పర్వతము) ౨) ౨౬౫
కైలాస (పర్వతము) (౧) ౯; (౨)
౨౩౨, ౨౪౦, ౨౬౨, ౨౬౫ ౨౬౯
కొంకణ (౨) ౩౯౧, ౪౧౫
కొంగుదొరితి (ఆఁకయ్య) (౨)౧౭౯
కొట్టరు (బాచయ్య) (౨) ౯౧
కొట్టరువు (సోమనాథుఁడు) బ.
౧౯౫
కొండగుడి (కేతయ్య). బ. ౨౮
,, (కేశిరాజు) (౧) ౨౩౨, ౨౫౫,
(౨) ౧౦, ౨౦౫
కొణిజ (మారయ్య) (౨) ౧౯౨
(కొణిజేను?)
కొలిపాక (మారయ్య) (౨) ౯౨
కోటిపల్లి (ఆరాధ్యదేవుఁడు) (౧)
౨౯, ౩౦
కోవూరు బ. ౧౭౧ (౧) ౫౯౧
(౨) ౭౯, ౩౮౫
కౌశికి (నది) (౨) ౨౬౬
క్రౌంచ(పర్వతము) (౨) ౨౬౫

క్షీరారామము (౧) ౫౭౪
ఖండేశ్వరము (౨) ౫౩౨
గంగ(నది) (౨) ౨౩౩, ౨౬౬, ౩౬౧, ౪౦౦
గంగాపురంబు (బసవయ్య) (౨) ౯౧
గగనేశ్వర బ ౨౩౨
గణికాసిద్ధనాథమోక్షేశ్వరము (౨) ౫౩౮
గణేశ్వరము (౨) ౫౨౭
(నింబాళద) గణేశ్వరుఁడు (౨) ౯౨
గద్య(పర్వతము) (౨) ౩౬౧
గంధమాదన(పర్వతము) (౨) ౨౩౪, ౨౬౫, ౪౧౬
గయ బ. ౨౨౯ (౨) ౧౫౪
గయా (నది) (౨) ౨౬౬
గుజరాష్ట్రభూమి (౨) ౪౧౫
గుడిపూడ (౨) ౪౧౩
గుడ్డవ్వపురము (౨) ౪౧౩
గుప్తబాహేశ్వరము (౨) ౫౨౮, ౫౨౯
గొబ్బూరు బ. ౩, ౫౩, ౨౧౩, ౨౧౪, ౨౧౬
గోదావరి (నది)
గోమతి(నది) (౨) ౨౬౬
గోవర్ధన(పర్వతము) (౨) ౨౬౫
గౌతమేశ్వరము (౨) ౫౨౯
గౌరికుండము (౨) ౫౩౦
గౌరి(పర్వతము) (౨) ౨౬౫
గౌరీశ్వరము (౨) ౫౩౨
గౌరేశ్వరము (౨) ౫౩౨
గౌళదేశము (౨) ౩౯౧
ఘంటసిద్ధేశ్వరము (౨) ౨౭౨
ఘూర్జర(దేశము) (౨) ౩౯౧
చరమేశ్వరము (౨) ౫౨౯
చరుకేశ్వరము (౨) ౫౨౮
చిక్కలిగె (నాగయసేననాథ) (౨) ౭౮
చిత్రకూట(పర్వతము) (౨) ౨౬౫
చిప్పనూతుల (అప్పయ్య) (౨) ౯౦
చీరాల(దేవుఁడు) } (౧) ౪౫౭
,, (నంగ) } (౨) ౭౩
చెల్లత్తిరువాలూరు బ. ౧౨౮, (౨) ౧౪౦
చేదొంప(పురము) బ. ౧౨౮
చోడమండలము (౧) ౨౭౬
జట్టిలట్ట (సోమన్న) (౨) ౯౩
జంబూరు బ. ౨౧౩
జాలంధరము (దేశము) (౨) ౪౧౫
జూటూరి (మల్లిదేవఁడు) (౨) ౭౯
జ్యోతిస్సిద్ధవట (నాథుఁడు) (౨) ౨౭౩, ౫౩౪
టంగుటూరి (మాచయ్య)(౧) ౨౫౫
తాడిపత్రి బొల్లయ్య (౨) ౯౨
తామ్ర (పర్వతము) (౨) ౨౬౫
తామ్రపర్ణి (నది) (౨) ౨౬౬
తిరుకాళత్తిపురి బ. ౭౭
తిరుకాళి (కన్నప్పస్థలము)(౧)౩౯౩
తిరుకురిపి (తొండఁడు) (౨) ౯౩
తిరునావకపురీశుఁడు బ. ౧౪౦
తిరునావలూరు బ. ౧౮౨

తిరునీలకంఠదేవరగుడి బ. ౧౩౯
తిరుపూరు బ. ౧౪౦
తిరుమడక్కుడ (౧) ౩౮౧
తిరువారూరు (౨) ౧౨౪
తిరువాలూరు (౨) ౧౩౦
తిలకుండము (౨) ౫౬౦
తిలేశ్వరము (౨) ౫౨౯
తుంగభద్ర (నది) (౧) ౩౭౨ (౨) ౨౭౭, ౫౩౬, ౫౪౦
తురుష్క (దేశము) (౨) ౩౯౧
తురక (తోడిరాగము) ౪౫౫
తుషార (పర్వతము) (౨) ౨౭౫
తెలుఁగు, తెనుఁగు
తొండమండలము
త్రిపథగంగాసంగమము
త్రిపురాంతకము
దక్షారామము
దుర్వాసతీర్థము
దేవప్రహకేశ్వరము
దోరసముద్రము బ. ౨౦౪
ద్రవిళమహాస్థలి, ద్రావిళభూమి
ద్రాక్షారామము
ధర్మేశ్వరము
ధవళేశ్వరము
నకుల (పర్వతము) (లకుల ?)
నకులేశ్వర (లకులేశ్వర?)
నక్షత్రపర్వతము
నందిమండలము
నర్మద (నది)
నవపురములు
నాగేశ్వరము
నాపగలూరు బ. ౧౬౩
నారదేశ్వరము
నావిందిగె బ. ౨౨౩, ౨౨౪
నిరాళపురము బ. ౧౨౨
నిలివేగి (చైతన్య)
నీల (పర్వతము)
నీలహ్రదము
నైమేష (పర్వతము)
పంచద్రావిళములు
పంచనది (నది)
పటహాకర్ణేశ్వరము
పరివళిగె
పాండ్య (దేశము)
పాతాళగంగ (నది)
పానుగల్లు
పారియాత్రము (కొండ)
పాలూట్లు
పాల్కురికి
పులిగర (సోమేశ్వరుఁడు)
పులిగెఱ
పులియూరు
పుష్పగిరి
పుష్కర (నది)
పెనుపట్టపులూరు బ. ౧౩౯
పెనుమట్ట పుర్యూరు (౧) ౧౪౫
పెరుమెట్టు
పెన్నానది
పెరుమట్ట తిర్వూరు
పొట్లచెర్వు

పొారట్ల చెఱుః
పోట్ల చెఱువు ఐ. ౧౮౧
ప్రతాపనారాయణపురి బ. ౧౯౫
పోరండ్ల
ప్రయాగ(నది)
ప్రయాగకుండము
ప్రయాగనంద(నది)
ప్రవాళ (పర్వతము)
బంగాళము
బత్తీసపురములు
బరవళిగ బ. ౧౭౭
బర్బర (దేశము)
బలభద్రేశ్వరము
బల్లకి (పురము) బ. ౨౧౯
బవడిగె (దేవయ్య)
బవడిగె దేవయ్య
బసవపురము
(చతుర్ముఖ) బసవేశ్వరము
బాపూరు
బిల్వ పర్వతము
బెలిదేవి
బోటము
బ్రహ్మేశ్వరము
భాగనాడ (మారవ్వ) బ. 3౦
భాగీరథి
భీమకుండము
భీమరథి (నది)
భీమేశ్వరము
భుజంగేశ్వరము
భూతిపర్వతము
భో(గ)గావతి (నది)
భోగీశ్వరము
భ్రమరేశ్వరము (బ్రహ్మహరేశ్వర?)
మంగలూరు
మణికర్ణిక
మత్స్యకుండము
మందర(పర్వతము)
మందాకిని
మధుర
మరహాట
మలక్షుయేశ్వరము
మలయ(పర్వతము)
మలాపహారి (నది)
మల్లికార్జునపురము
మహానంది
మహాభాగ
మహేంద్రపర్వతము
మహేంద్రమంగళము
మహేశ్వరము
మాగధ(దేశము)
మాణిక్య(పర్వతము)
మాతంగేశ్వరము
మానసోత్తర(పర్వతము)
మారుడిగ బ. ౧౭౬
మారుళిగె (౧) ౫౯3
మాల్యవంతము (పర్వతము)
మాహేశ్వరము
మాళవ(దేశము)
ముక్తేశ్వరము
ముదనూరు (మూదలూరు?)

మేరు(పర్వతము)
మైనాక (,,)
మొగలేటు (మొగల్లూరు?)
మొగవాడ (బసవయ్య)
మోక్షేశ్వరము
యమున(నది)
యమేశ్వరము
యాగేశ్వరము
యామ్యజకుండము
రసకుండము
రససిద్ధేశ్వరము
రాజరాజేశ్వరము
రామకుండము
రామేశ్వరము
రావణకుండము
రావణేశ్వరము (రావణసముద్రం?)
రుద్రపాదతీర్థము
రుద్రసోమ (నది. గంగానదిశాఖ)
రుద్రాక్షపర్వతము
రోహణ ,,
రౌప్య ,,
లంక బ. ౨౦౮
లకులేశ్వరము
లక్ష్మణేశ్వరము
లాంగూలతీర్థము
లాట (దేశము)
లింగ (పర్వతము) (లింగాలకొండ?)
వజ్ర ,,
వటేశ్వరము (వటారణ్యేశ్వర?)
వనిపురి
వరకొండ
వరాహేశ్వరము,
వారాహేశ్వరము
వరుణేశ్వరము
వర్ధమాన(పర్వతము)
వారణాసి,
వారాణసి
విజయాపురము
విద్యుత్ (పర్వతము)
వింధ్య (,,)
విభీషణకుండము
విమల (నది)
విమలేశ్వరము
విముక్తేశ్వరము
వృషభతీర్థము
వృషభపురము
వృషభేశ్వరము
వెండికొండ
వెల(ల్ల)టూరు
వెలికొండ(మహాదేవుడు)
వెల్లకొండ (,,)
వేంగి
వేగవల్లి (నది)
వేత్ర(త్రా)వతి (నది)
వేదపర్వతము (వేదాద్రి?)
వేదవతి (నది)
వైతరణి(నది)
వ్యాసేశ్వరము
శంకరమహాస్థానము

శతమేరు (పర్వత)
శాంకరీపురము
శాంతిమంగ (పురి)
శిఖరేశ్వరము
శుక్తిమత్ (పర్వతము)
శృంగ (,,)
శోణ(నది)
శ్రీకాళిపురి
శ్రీశైలము (పర్వతము)
శ్వేత (,,)
సకలేశ్వరము
సంతేరి (దేశము)
సనవనోలు
సప్తకోటీశ్వరము
సరయూ(నది)
సరవ్వూరి (జంకయ్య)
సరస్వతి (,,)
సహ్య (పర్వత)
సారంగ (,,)
సారంగేశ్వరము
సాలంకమత్స్యకేశ్వరము
సాలంకేశ్వరము
సింఘ(దేశము)
,, (బల్లయ్య)
సిద్ధవటము
సిద్ధేశ్వరము
సింహాళిక (దేశము)
సీతా(నది)
సీమ (పర్వతము)
సురభీశ్వరము
సురస(నది)
సురహొన్న
సువేల (పర్వతము)
సూర్యకుండము
సూర్య(పర్వతము)
సూర్యేశ్వరము
సైకతపురము
సైంధవ(పర్వతము)
సొన్నలికపురము
సోమ(పర్వతము)
సోమశిల
సోమేశ్వరము
సౌగంధిక(పర్వతము)
సౌరాష్ట్ర(దేశము)
సౌవర్ణ(పర్వతము)
స్కాండసోమేశ్వరము
హాటకేశ్వరము
హారిత(పర్వతము)
హావినహళ్లి
హావినహాళు
హింగుళేశ్వరభాగవాటి
హిద్ధార(నది)
హిరియవసది
హిమవత్ (పర్వతము)
హేమకూట (,,)
హోమకుండము

పైస్థలము లెక్కడెక్కడ నున్నవో నిర్ణయించి ఒక దేశపటమును వ్రాస్తే, సోమనాథుని కాలమునాటి వీరశైవవ్యాప్తి కొంత బోధపడుతుంది. ఆపనిని పరిశోధకులకు విడిచిపెట్టుతున్నాను.

పైవాటిలో మన పండితారాధ్యచరిత్రమునకు ముఖ్యమయిన శ్రీశైలమును గురించి మాత్ర మీ క్రింద సంగ్రహముగా తెలుపుతున్నాను.

౧౭

శ్రీశైలము

మహా పుణ్యక్షేత్రములలో శ్రీశైలము చాలా ప్రసిద్ధికెక్కినది. ఇది కర్నూలు జిల్లా, నందికొట్కూరు తాలూకాలో నల్లమలకొండల లోని అడవులమధ్య ఉన్నది. ఇచ్చటి కొండపై మల్లికార్జునశివుని సన్నిధానములో శివరాత్రినాటికి లక్షలకొలది భక్తులు యాత్ర పోతారు. శ్రీశైలము చేరడానికి బెజవాడ-గుంతకల్లు రైలు మార్గములో గాజులపల్లి స్టేషనులో సాధారణముగా యాత్రికులు దిగుతూ ఉంటారు. దిగువమెట్ట స్టేషనునుంచికూడా శ్రీశైలమునకు పోవచ్చును. కాని, గాజులపల్లి స్టేషనులో దిగితే కొంతదూరమువరకు మోటారుబస్సులో ప్రయాణము సాగించవచ్చును. ఆతరువాత కాలినడకతో పోవలెను. మార్గము దుర్గమారణ్యప్రదేశమధ్యముగా పోతుంది. యాత్రాదినములలో తప్ప తక్కిన సమయములలో ప్రయాణము చాలాకష్టము. క్రూరమృగముల అలుకుడు ఎక్కువగా ఉంటుంది. అక్కడక్కడ చెంచుగూడెములలో తప్ప జనసంచారముండదు. యాత్రాదినములలో మాత్రము కొండ జనసమూహములతో క్రిక్కిరిసి ఉంటుంది. చెంచువాళ్లు యాత్రికులకు చాలా సహాయము చేస్తారు.

శ్రీశైలమునకు నానా దేశములనుంచిన్ని యాత్రికులు వస్తారు. ముఖ్యముగా ఆంధ్ర, కర్ణాటక, మహారాష్ట్ర దేశములనుంచి వచ్చే వారిసంఖ్య ఎక్కువ. తమిళదేశస్థులుకూడా చాలామంది వస్తారు. యాత్రికులు పరస్పరసహాయము చేసుకొంటూ జాతివర్గవ్యవస్థలను చాలావరకు మరచిపోతారు.

శ్రీశైలము పురాణకాలమునుంచిన్ని గొప్ప శైవక్షేత్రముగా ప్రసిద్ధి కెక్కినది. మహాభారతములో దాని ప్రశంస ఉన్నది. అచ్చటి స్వయంభూలింగమునకు మల్లికార్జునలింగ మని పేరు రావడానికి చంద్రగుప్తుని కూతురైన చంద్రవతీకన్య స్వయంభూశివుని వలచి, అతనికి ప్రతినిత్యమున్ను ఒక మల్లికాదామమును సమర్పిస్తూ, అతనిని మెప్పించి తుదకు పెండ్లాడిన దని శ్రీశైలస్థలమాహాత్మ్యగ్రంథములో చెప్పబడినది. దానినే పాల్కురికి సోమనాథుడుకూడా పండితారాధ్యచరిత్రములో వర్ణించినాడు. పదవాఁగో శతాబ్దపు ఒక శ్రీశైలశాసనములోకూడా ఈకథ ఉన్నది. దీనినిబట్టి శ్రీశైలము గుప్తరాజుల కాలములోకూడా ప్రసిద్ధికెక్కి ఉండేదని జనులవాడుక తెలుపుతున్నది. పొ - లో - ము - లో - కి - లి (చీనాభాషలో 'శ్రీశైలము')మీద సా - తో - హో - కో - అనే రాజు నాగార్జునాచార్యుడనే బౌద్ధగురువుకోసం మొక సంఘారామమును నిర్మించినాడనిన్ని, నాగార్జును డచ్చట ననేకబౌద్ధభిక్షువులను నిలిపి, వారికోసము సమస్తబౌద్ధమత గ్రంథములును, వాటిమీది వ్యాఖ్యానములును కలిగిన గొప్పగ్రంథభాండాగారమును ఏర్పాటు చేసినాడనిన్ని హూానుత్సాంగు అనే చీనాయాత్రికుడు వ్రాసినాడు. టిబేటులోని బౌద్ధగ్రంథములలో నాగార్జునుడు ప్ప్యల్ - గ్య - లి (శ్రీపర్వతము) మీది సంఘారామములో నిర్వాణముపొందినా డని ఉన్నది. నాగార్జునుడు క్రీస్తుశకము మొదటి శతాబ్దమువాడు. ఆ నాటికే అక్కడ బౌద్ధమతముతోబాటు శైవమతములున్ను ఉండేవని మనము నిశ్చయించవచ్చును. క్రీ. శ. ఆరోశతాబ్దమువా డయిన కదంబరాజు మయూరవర్మ శ్రీశైలపాదమువరకున్ను గల అరణ్యమునంతటిని ఆక్రమించినాడని అతని శాసనములు చెప్పుతున్నవి. క్రీ. శ. ఆరు,ఏడోశతాబ్దములలో రచితములయి 'దేవారము' 'దేవహారము'

అని చెప్పబడే తమిళములోని శైవభక్తికావ్యములలో 'శ్రీశైల' ప్రశంస ఉన్నది. పన్నెండో శతాబ్దములో హొయ్సళరాజు సామంతు డొకడు లింగప్రతిష్ఠలు చేయడానికి శ్రీశైలములోని పాతాళగంగనుంచి లింగములను తెప్పించుకొన్న ట్లొకశాసనములో నున్నది.

శ్రీశైలముమీది ఆలయములోనున్న శాసనములు మాత్రమంత పురాతనమైనవి లేవు. వాటిలో అతి ప్రాచీనమైనది మూడో కులోత్తుంగుని కాలము (౧౧౭౮-౧౨౧౮) నాటిది. తరువాత కాకతీయ ప్రతాపరుద్రునిది, శక ౧౨౩౮ సం.రము నాటి దున్నది. అక్కడ నుండి పదిహేడో శతాబ్దమువాడున్ను విజయనగర రాజ్యపు శాఖ వాడున్ను ఆయిన కర్ణాటరాజు నాలుగో రామదేవునికాలమువరకు శిలా శాసనములు కనబడుతున్నవి. శ్రీశైలములో పాల్కురికి సోమ నాథునికి చాలా పూర్వముండిన శాసనములు లేకపోయినా, ఇత రాధారములవల్ల దాని ప్రాచీనత స్థిరపడుతూనేఉన్నది. ఆంధ్ర దేశములోని స్మార్త బ్రాహ్మణు లందరున్ను సంకల్పము చెప్పేటప్పుడు తామున్న దేశమునకు శ్రీశైలము ననుసరించి దిఙ్నిర్దేశము చేస్తారు. ఆంధ్రదేశమునకు శ్రీశైలము ఇంచుమించుగా నట్టనడుమనుండుట చేత ఇట్లు చేయడము సహజమే.

శ్రీ శైలములో వెలసిన భారతీయశిల్పము పల్లవశిల్పమును పోలి ఉన్నదని పాశ్చాత్యశిల్పపండితు లంటున్నారు. ఇచ్చటి శిల్పము ననుసరించి పల్లవశిల్ప మేర్పడినదో, దానినుండి ఇది యేర్పడినదో నిర్ణయించడాని కాధారములు లేవు. ఇచ్చటి ఆలయములు, విమాన ములు, గోపురములు, గొప్ప స్తంభములు, ద్వారతోరణములు, నంది విగ్రహములు, ప్రాకారములు, అన్నీ అద్భుతశిల్పకళను గలిగి, ఎంతో మనోహరములుగా ఉన్నవి. ఇప్పుడీ ఆలయముచుట్టును

నిబిడములైన అడవులు బలసినవి. అడవులలో ఇప్పటికిని మిక్కిలి తరచుగా పాడుపడిన మఠములు, కాపురముండే ఇండ్లు, కనబడు తున్నవి. దీనినిబట్టి ఒకానొకప్పుడీ కొండ కన్ని ప్రక్కలను గొప్ప నగరము వ్యాపించి ఉండేదని చెప్పవచ్చును. ఆనాటివైభవము నేడు మరుగుపడినా, నిలిచినజాని నయినా పునరుద్ధరించడానికి భక్తులు పూనుకోవలసి ఉన్నది.

శ్రీశైలములోని వీరశైవమఠములు చాలా ముఖ్యము లయినవి. అసలు వీరశైవమునకు ముఖ్యమఠములు అయిదనిన్ని, అవి (౧) రేణుకాచార్యుడు లేక రేవణసిద్ధుడు స్థాపించిన కొలనిపాకలోని మఠము (౨) మరుళసిద్ధుడు స్థాపించిన బళ్లారిమండలములోని ఉజ్జీనిమఠము (౩) ఏకోరాముడు స్థాపించిన కేదారములోని మఠము (౪) పండితారాధ్య స్థాపిత మయిన శ్రీశైలములోని మఠము (౫) విశ్వారాధ్యుడు స్థాపించిన కాశిలోని మఠము, అనేవి అని కొందరంటున్నారు. ఇది ఆంధ్ర వీరశైవ సంప్రదాయమువారు చెప్పేవివరము. మహారాష్ట్ర దేశములో (౧) మరుళారాధ్యాచార్యుడు శ్రీశైలములోను (౨) ఏకోరనాధ్యా చార్యుడు కొల్లిపాకలోను (౩) రేవణారాధ్యాచార్యుడు ఉజ్జయిని లోను, (౪) పండితారాధ్యాచార్యుడు కాశిలోను (౫) విశ్వా రాధ్యాచార్యుడు బాళేహల్లిలోను వరుసగా పంచసింహాసనములను స్థాపించినట్లు విశ్వసిస్తున్నారు. ఈ రెండో విషయము 'పరమ రహస్య' మనే గ్రంథములో ఉన్నదట. ఈవిధముగా శ్రీశైల సింహా సనస్థాపకుడు ఏకోరాముడా, పండితారాధ్యుడా అనే ప్రశ్న కలుగు తున్నది. పండితారాధ్యుడు పండితారాధ్యచరిత్రనాయకు డయిన మల్లికార్జున పండితారాధ్యుడు కాడనిన్ని కలియుగాది నవతరించిన

తన్నామకుడనిన్ని కొందరంటున్నారు. కొల్లిపాకలో ఇప్పుడు వీరశైవమఠము లేదు. దీనినే బాళేహళ్ళికి మార్చినారట.

శ్రీశైలమఠమునకు మొదటిపేరేమో శాసనాధారములవల్ల నిర్ణయించడానికి సాధ్యము కాకున్నది. శ్రీశైలముమీద అయిదు ముఖ్యమఠములు స్థాపితములయినవనిన్ని, వాటిలో వీరశైవసిద్ధభిక్షావృత్తిమఠము ప్రసిద్ధికెక్కినదనిన్ని శాసనపరిశోధకు లంటున్నారు. కాని, ఈమఠమును గురించి శాసనము లేమిన్ని చెప్పకున్నవి. వీరశైవ సిద్ధభిక్షావృత్తి అయ్యవారు అనేవ్యక్తి శక ౧౪౭౪ (క్రీ. శ. ౧౫౫౨) సంవత్సరములో కర్నూలుజిల్లా, నందికొట్కూరు తాలూకా, ఆత్మకూరు గ్రామములోని సిద్ధేశ్వరస్వామి ఆలయమునకు అయిదుతూములభూమి దానము చేసినట్లున్న (సూయెలు: ప్రాచీన చారిత్రకవిషయముల జాబితాలు: సంపుటము ౧, పుట, ౮౭; దత్తమండలముల శాసనములు పుట ౪౫౬, నం. ౧౨౫౮) కడప జిల్లా, పుల్లంపేట తాలూకా, ఓబలిగ్రామములోని సంగమేశ్వరాలయములోని ఒకశాసనములో పై అయ్యవారి ముద్రాకర్త అయిన మందుల బసవయ్యసమక్షములో వీరముష్టి సింగారము వీరయ్య ఓపిలిగ్రామము నుంచి తనకు రావలసిన ఆదాయమును వీరేశ్వరాలయమునకు దానము చేసినాడనిన్ని వీరశైవసిద్ధభిక్షావృత్తి అయ్యంగారి శిష్యులయిన పర్వతయ్య, అతనిభార్య శకసం. ౧౪౪౦ రము (క్రీ. శ. శ్రీశైల మల్లికార్జునునకు దానము చేసినారనిన్ని (ఎపి. రి. ౧౯౧౫, ౧౨ నం. మూడు ప్రమాణములుమాత్రము కనబడుతున్నవి. శ్రీశైలముమీది వీరశైవసిద్ధభిక్షావృత్తిమఠము ఇతనిపేరనే వెలసి ఉంటుందనుకొంటే, అది పదహారోశతాబ్దమునుంచిన్ని ఉన్నదనిమాత్రము చెప్పవలెను. అంతకు పూర్వపు శాసనములలో ఈ మఠముపేరు కానరాదు. శాసనముల ప్రకారము శ్రీశైలముమీద ఉండే మఠములు (౧) నరా

లోకసూరియన్ తిరుమడము (ఎపి. రిపోర్టు. ౧౯౧౫, నం ౪ రు); ఈ శాసనము త్రిభువనచక్రవర్తిన్ కోనేరిన్ మై కొండాన్ అనే రాజు పదమూడో సంవత్సరము, ౩౦౬ దినమునాటిది. ఇతడే క్రీ. శ. ౧౧౭౮ నుంచి ౧౨౧౬ వరకు రాజ్యముచేసిన మూడో కులోత్తుంగచోళుడు. (౨) బసవమఠము, శక ౧౪౫౧ (క్రీ. శ. ౧౫౨౯) సం||రమునాటిశాసనము (ఎపి. రిపో. ౧౯౧౫, నం ౧౫ రు); (౩) గణమఠము (౪) అరసిమఠము (౫) కలుమఠము (ఎపి. రిపో. ౧౯౧౫, నం ౪౧ రు; శక. ౧౩౨౭, క్రీ. శ. ౧౪౦౫ సం||రము); (౬) సారంగమఠము (ఎపి. రిపో. ౧౯౧౫. నం ౪౪ రు, శక ౧౫౦౭, క్రీ. శ. ౧౫౮౫ సం||రము); (౭) గోళగి మఠము (కర్నూలుజిల్లా, మార్కాపురంతాలూకా, త్రిపురాంతకము, ఎపి. రిపో. ౧౯౦౫, నం ౧౯౫ రు; శక ౧౧౭౪, క్రీ. శ. ౧౨౫౨, కాకతీయగణపతిదేవునిది) అనేవి తెలియవస్తున్నవి. వీటిలో నరాలోక సూరియన్ తిరుమడమున్ను, గోళగిమఠమున్ను పురాతనములు. వీటిలో ఏకోరాముడో, పండితారాధ్యుడో స్థాపించిన మఠ మేదో తెలియరాదు.

పాల్కురిసోమనాథుని కాలములో శ్రీశైలము మహావైభవముతో ఉండేది. ఆ వైభవమును గురించి తెలుసుకొనడానికి పండితారాధ్యచరిత్రములోని పర్వతప్రకరణమును చదువవలెను.

శ్రీ పండితారాధ్యచరిత్ర

ప్రథమ సంపుటము

విషయ సూచిక

	పుట.
దీక్షాప్రకరణము	
కృతిపతినిరూపణము	౩
భక్తప్రార్థన	౪
కృతిఫలము	౪
గురుస్తోత్రము	౫
భక్తప్రశంస	౯
భక్తానుగ్రహణము	౧౦
ప్రబంధకృతిస్వీకారము	౧౧
కవీశ్వరనామము	౧౨
కావ్యకలానుక్రమణిక (కవితాప్రశంస)	౧౭
కుకవినింద	౨౦
అవాంతరపండితాది దేశికవర్ణన	౨౨
మల్లికార్జునపండితోత్పత్తి	౨౫
విభూతిమహిమసిద్ధాంతము	౩౧
రుద్రాక్షమహిమ	౪౨
పాదోదకమహిమ	౪౬
లింగార్చనమహిమ	౪౯
లింగధారణమహిమ	౫౨
ప్రసాదస్వీకారమహిమ	౬౧
ఘంటాకర్ణునికథ	౧౦౧
భీతునికథ	౧౦౩
దూర్వాసునికథ	౧౦౬
సుకేశికథ	౧౦౭
సూరసానికథ	౧౧౪
సామవేదికథ	౧౩౩
తిరునాళ్లప్పోవకథ	౧౪౫
ముక్కంటిగణమహిమ	౧౪౮
ఆరాధ్యదేవులింగార్చన	౧౬౧
కిన్నరబ్రహ్మన్నకథ	౨౩౯
పురాతన ప్రకరము	
కళియంబకథ	౨౭౬
పిళ్లనయనారుకథ	౨౯౦
వెలమనికథ	౨౯౨

	పుట.
వాగీశనైనారుకథ	౨౯౩
దసరయ్యకథ	౨౯౫
గురుభక్తయ్యకథ	౩౧౪
శ్వేతునికథ	౩౫౨
మలహాణునికథ	౩౫౮
కుమారపాలఘూర్జరునికథ	౩౬౭
ఓహిళునికథ	౩౭౧
సకలేశ్వరమాదిరాజయ్య కథ	౪౪౯
కదిరెరేమయ్యకథ	౪౬౭
చేటలవేమయ్యగారికథ	౪౭౫

వాదప్రకరణము

	పుట.
వేదవాదనిరసనము	౫౨౩
కర్మవాదనిరసనము	౫౩౮
కాలవాదనిరసనము	౫౪౯
వేదాంతమతనిరసనము	౫౫౩
సాంఖ్యవాదనిరసనము	౫౬౦
యోగవాదనిరసనము	౫౬౭
చార్వాకవాదనిరసనము	౫౭౩
బౌద్ధవాదనిరసనము	౫౮౫
జైనవాదనిరసనము	౫౯౦
ఇందుధారణము	౬౦౭
బ్రహ్మముఖానావిర్భావము	౬౧౦
కపాలాస్థిమాలా చర్మధారణము	౬౧౬
ఉమాపతిత్వము	౬౧౯
భిక్షాటనము	౬౨౧
గంగాధారణము	౬౨౫
గంగావతరణము	౬౨౬
గంగోత్పత్తి	౬౨౮
త్రివిక్రమఖండనము	౬౩౪
పంచవింశతిలీలలు	౬౬౪
రుద్రాధికత్వము	౬౬౮
హరిహరతారతమ్యము	౬౬౯
గరళధారణము	౬౮౧
నగ్నత్వము	౬౮౨
దక్షాధ్వరధ్వంసము	౬౮౭
ప్రలయలీల	౬౯౬
మహాతాండవలీల	౭౦౨